

Δράση «Επιστήμη και
Κοινωνία»
«Κόμβοι Έρευνας,
Καινοτομίας και Διάχυσης»

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ

**Κόμβος διάχυσης της κοινωνικής οικονομίας για
την απασχόληση νέων NEET και την αξιοποίηση
του κτιριακού αποθέματος.**

**Πιλοτική εφαρμογή στο Βόρειο Αιγαίο
(*ReWorkAegean*)**

REWORK AEGEAN
Ενεργοποιώντας τους νέους,
αξιοποιώντας τα κτίρια

<https://rework.aegean.gr/>

Μελέτη Σκοπιμότητας

Συγγραφική ομάδα

Αθηνά Αβαγιανού

Ξένη Αλεξίου

Στέλιος Γκιάλης (Επιστημονικός Υπεύθυνος)

Μιχάλης Γουδής

Ιωάννης Δήμου

Βάιος Κώτσιος

Παναγιώτης Στρατάκης

Γιώργος Συκάς

Γιώργος Χατζηχρήστος

Συνεργαζόμενοι Φορείς

Ηλιακτίδα ΑΜΚΕ

Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας

Housing Europe

Ευχαριστίες

Στις ερευνήτριες Πηγή Καραβία και στη Δήμητρα Γλεντή για τη συμβολή τους στη συγγραφή της πρότασης του έργου.

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
1. Πλαισίωση της Μελέτης Σκοπιμότητας	7
1.1. Εισαγωγή	7
1.2. Στόχοι, σκοπιμότητα έργου	8
1.3. Δομή – Μεθοδολογία	11
1.4. Βιβλιογραφική επισκόπηση	13
<i>A. Ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός και νέοι NEET</i>	13
<i>B. Κοινωνική οικονομία και καινοτομία</i>	18
<i>Γ. Κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα</i>	23
<i>Δ. Δικτύωση: νέοι NEET, κοινωνική οικονομία και κενοί χώροι</i>	29
2. Κοινωνικά καινοτόμες λύσεις και περιορισμοί, δυνατότητες ανά-συνδυαστικής καινοτομίας στην κοινωνική οικονομία, τους NEET και το κτιριακό απόθεμα	31
2.1. Η υλοποίηση του φυσικού και διαδικτυακού κόμβου: μέθοδοι και εργαλεία	33
2.2. Φυσικοί κόμβοι: ημερίδες ενημέρωσης, εργαστήρια με νέους NEET και περίπτερο ενημέρωσης ..	35
2.3. Διαδικτυακός κόμβος: ο σχεδιασμός της πλατφόρμας	36
2.4. Φυσικοί και τεχνολογικοί περιορισμοί	38
3. Έρευνα Αγοράς για τις υπηρεσίες του κόμβου, καθορισμός περιβάλλοντος ανάπτυξης,	39
3.1. Εισαγωγή	39
3.2. Σχέδιο Έρευνας	39
3.3. Το περιφερειακό περιβάλλον του κόμβου	41
3.4. Λέσβος: πιλοτική εφαρμογή του κόμβου	48
<i>Πλαισίωση της έρευνας αγοράς</i>	48
<i>Πρωτογενής έρευνα αγοράς</i>	49
<i>Νέοι (15-29) NEET και άνεργοι άνω των 29 ετών</i>	50
<i>Ιδιοκτήτες/Διαχειριστές κενών κτιρίων</i>	52
4. Στρατηγική προώθησης υπηρεσιών και ανάδειξης της κοινωνικής χρησιμότητας του κόμβου	54
4.1. Εισαγωγή	54
4.2. Στόχοι	55
4.3. Στρατηγική Επικοινωνίας και Διάχυσης	55
<i>Ομάδες-στόχοι (target audiences)</i>	56
<i>Κύρια Μηνύματα (key messages)</i>	57
<i>Σλόγκαν (tagline)</i>	58

Λέξεις κλειδιά (<i>keywords</i>)	59
4.4. Εργαλεία εξωτερικής επικοινωνίας.....	59
Οπτική ταυτότητα.....	60
Ιστοσελίδα έργου	61
Μέσα κοινωνικής δικτύωσης	61
Έντυπο υλικό	62
Άρθρα στον Τύπο	62
Περίπτερο Ενημέρωσης στη Μυτιλήνη	63
4.6. Διάχυση	63
4.7. Συμπεριληπτικότητα	64
4.8. Οι δράσεις και τα παραδοτέα Επικοινωνίας και Διάχυσης	64
5. Αντίκτυπος έργου, ανάλυση κόστους-ωφέλειας και οικονομικές προβολές, βιωσιμότητα, ο κόμβος μετά το έργο	66
5.1. Αντίκτυπος έργου	66
5.2. Αναπτυξιακή αξιολόγηση	69
5.2. Ανάλυση Κόστους-Οφέλους: Κοινωνική Απόδοση της Επένδυσης	71
5.3. Ο κόμβος μετά το έργο: Ανάλυση Κοινωνικών Δικτύων	78
6. Ζητήματα οργανωτικής δομής και στελέχωσης, χρονικός προγραμματισμός και σχεδιασμός υλοποίησης	84
6.1. Εισαγωγή	84
6.2. Η ομάδα έργου και οι συνεργαζόμενοι φορείς	85
6.3. Σχέδιο αντιμετώπισης πιθανών κινδύνων	86
6.4. Παραδοτέα και Χρονοδιάγραμμα	86
Συμπεράσματα	88
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	89
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. Υλοποίηση του φυσικού κόμβου	101
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2. Υλοποίηση του διαδικτυακού κόμβου	104
<i>Η Αρχιτεκτονική της Πλατφόρμας και της Ιστοσελίδας του έργου</i>	<i>104</i>
<i>Συστήματα Επιχειρηματικής Ευφυΐας (Business Intelligence)</i>	<i>104</i>
<i>Τεχνολογίες Υλοποίησης της Πλατφόρμας.....</i>	<i>107</i>
<i>Υλοποίηση Πλατφόρμας.....</i>	<i>115</i>
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3. Ερωτηματολόγια της έρευνας αγοράς	121
<i>Ερωτηματολόγιο προς νέους NEET και ανέργους άνω των 29 ετών</i>	<i>121</i>
<i>Ερωτηματολόγιο προς ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων.....</i>	<i>124</i>

Περίληψη

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008/2009 επιδείνωσε παθογένειες των αγορών εργασίας του Ευρωπαϊκού Νότου, με σημαντικές επιπτώσεις στην επισφάλεια και ανεργία των νέων. Το ζήτημα της απουσίας των νέων από τις αγορές εργασίας αντιμετωπίστηκε από θεσμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) σε ένα ευρύτερο πλαίσιο προσπάθειας κοινωνικής ένταξης των νέων που βρίσκονται "Εκτός Εργασίας, Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης" (NEET). Παράλληλα, η χρηματοπιστωτική κρίση επιδείνωσε περαιτέρω το μακροχρόνιο πρόβλημα των κενών χώρων (vacant spaces), με τον πολλαπλασιασμό των εγκαταλελειμμένων, άδειων ή μερικώς κατειλημμένων κτιρίων σε πολλές περιοχές. Σε αυτές τις δυσμενείς συγκυρίες οι έννοιες της κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας αναδεικνύονται ως βιώσιμες εναλλακτικές σε κοινωνικές και οικονομικές προκλήσεις, όπως η νεανική ανεργία και η αξιοποίηση κενών χώρων μέσα από ένα συμμετοχικό τρόπο οργάνωσης. Το παρόν έργο στοχεύει στη σύζευξη των τριών αυτών διαστάσεων: α) νεανική ανεργία και αδράνεια (NEET), β) κοινωνική οικονομία και καινοτομία και γ) κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα, μέσα από τη δημιουργία ενός κόμβου ενημέρωσης και δικτύωσης. Η παραπάνω σύζευξη αποσκοπεί στην εξοικείωση των νέων NEET με καινοτόμες πρακτικές κοινωνικής οικονομίας (ως διέξοδο απασχόλησης), και στη διαμόρφωση εναλλακτικών τρόπων αξιοποίησης των κενών χώρων και του ανενεργού κτιριακού αποθέματος. Το ζήτημα της δικτύωσης μοιάζει να διαπερνά και τους τρεις πυλώνες του έργου καθώς: α) βοηθάει στην εξεύρεση εργασίας, β) αποτελεί βασικό συστατικό των εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας και γ) δημιουργεί περιβάλλοντα προσωρινής χρήσης για τους κενούς χώρους και το κτιριακό απόθεμα, αντίστοιχα. Συνεπώς, το έργο ReWork Aegean έχει διττή λειτουργία: αφενός την ενημέρωση σχετικά

με φορείς κοινωνικής οικονομίας και την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος, και αφετέρου τη δικτύωση μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών - νέων NEET, φορέων κοινωνικής οικονομίας και ιδιοκτητών/ διαχειριστών κενών χώρων. Ο κόμβος έχει φυσική και ψηφιακή υπόσταση, συνδυάζοντας τις ανάγκες φυσικής διάδρασης και δικτύωσης με σύγχρονα ψηφιακά εργαλεία. Οι δράσεις του έργου περιλαμβάνουν την πραγματοποίηση ημερίδων, σεμιναρίων και περιπτέρου ενημέρωσης, καθώς και εφαρμοσμένες δράσεις πεδίου για την πιλοτική αξιοποίηση κτιριακού αποθέματος από νέους NEET. Τόσο η ιστοσελίδα του έργου (<https://rework.aegean.gr/>), όσο και η διαδικτυακή πλατφόρμα, επιτυγχάνουν τους στόχους ενημέρωσης και δικτύωσης σε πολλαπλές χωρικές κλίμακες, ενώ παράλληλα, διευρύνουν τον αντίκτυπο του έργου. Η περιφερειακή ενότητα της Λέσβου αποτελεί το πεδίο πιλοτικής εφαρμογής των δράσεων. Η επιλογή αυτή δικαιολογείται από μια επισκόπηση περιφερειακών και τοπικών δεδομένων που φανερώνουν την ύπαρξη μεγάλων αριθμών NEETs καθώς και ενός σημαντικού κτιριακού αποθέματος με ευνοϊκά ποιοτικά χαρακτηριστικά (ηλικία, κατάσταση, ιδιοκτησιακό καθεστώς κτιρίων). Οι δράσεις του κόμβου στοχεύουν σε άμεσα οφέλη ενισχυμένης κοινωνικής απόδοσης, καθώς και σε έμμεσα, μακροχρόνια οφέλη μέσω της εμπλοκής των ίδιων των NEETs ως διαχειριστές του κόμβου. Έτσι η αυτοτέλεια και η βιωσιμότητα του κόμβου καθίστανται κρίσιμα ζητούμενα που ξεπερνάνε τα περατά όρια του προγράμματος.

Abstract

The global economic crisis of 2008/2009 has exacerbated the pathologies of labor markets in the European South, with significant impacts on youth precariousness and unemployment. Youth absenteeism from labor markets has been addressed by European Union (EU) institutions in a broader social inclusion framework for young people who are 'Not in Employment, Education or Training' (NEET). At the same time, the financial crisis further exacerbated the long-standing problem of vacant spaces, with the proliferation of abandoned, empty or partially occupied buildings in many areas. Amidst these unfavorable circumstances, the concepts of social economy and innovation emerge as viable alternatives to social and economic challenges such as youth unemployment and the use of vacant spaces by employing a participatory way of organizing. The present project aims to bring together these three dimensions: a) youth unemployment and inactivity (NEET), b) social economy and innovation and c) vacant spaces and building stock, through the creation of an information and networking hub. The above-mentioned coupling aims to familiarize young NEETs with innovative social economy practices (as an employment outlet), and to develop alternative ways of utilizing vacant spaces and inactive building stock. The issue of networking seems to permeate all three pillars of the project as it: a) helps in finding employment, b) is a key component of social economy ventures, and c) creates temporary use environments for vacant spaces and building stock, respectively. Therefore, ReWork Aegean hub has a dual function: on the one hand, to raise awareness about social economy actors and the use of vacant spaces and building stock, and on the other hand, to network between stakeholders - young NEETs, social economy actors and owners/managers of vacant spaces. The hub has a physical and digital dimension, combining the needs of physical interaction and networking with

modern digital tools. Project activities include workshops, seminars and an information kiosk, as well as applied field actions for the pilot exploitation of building stock by young NEETs. Both, the project website (<https://rework.aegean.gr/>) and the online networking platform achieve the information and networking objectives at multiple spatial scales while broadening the impact of the project. The sub-region of Lesvos is the field of pilot implementation of the actions. This choice is justified by a review of regional and local data which reveal the existence of large numbers of NEETs as well as a significant building stock with favorable qualitative characteristics (age, condition, ownership of buildings). The actions of the hub aim at immediate benefits of enhanced social output, as well as indirect, long-term benefits through the involvement of the NEETs themselves as facilitators of the hub. Thus the self-sufficiency and sustainability of the hub become critical issues that go beyond the boundaries of the project.

1. Πλαισίωση της Μελέτης Σκοπιμότητας

1.1. Εισαγωγή

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008/2009 έπληξε άνισα τις διαφορετικές χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), προκαλώντας σημαντικές και μακροχρόνιες οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις στις λιγότερο ανθεκτικές περιοχές. Στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, συγκεκριμένα, επιδεινώθηκαν υφιστάμενες παθογένειες των αγορών εργασίας, πλήττοντας κατά κύριο λόγο τους νέους. Συνεπώς, τα ποσοστά νεανικής ανεργίας και αδράνειας σε αυτές τις χώρες παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα ακόμα και σε περιόδους ανάκαμψης για τις χώρες του ΕΕ Βορρά (Mascherini & Ledermaier, 2016; Avagianou et al., 2022b). Σε αυτό το πλαίσιο, η ΕΕ υιοθέτησε την έννοια του "Not in Employment, Education or Training" (NEET) για την κατηγοριοποίηση και την παρακολούθηση της ευαλωτότητας των νέων στην αγορά εργασίας. Αυτή η ταξινόμηση αντανακλά τη στροφή της πολιτικής της ΕΕ από τη στόχευση της ανεργίας σε μια ευρύτερη στόχευση του κοινωνικού αποκλεισμού (Καραμεσίνη, 2011).

Η Ελλάδα, συγκεκριμένα, αντιμετωπίζει διαχρονικά αυξημένες δυσκολίες στην ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας, ενώ τα δομικά προβλήματα που χαρακτηρίζουν τις τοπικές αγορές εργασίας εντείνονται από τις εξωγενείς κρίσεις που αντιμετωπίζει η χώρα τα τελευταία χρόνια. Η προσφυγική κρίση του 2015 προσέθεσε στους γηγενείς νέους **NEET** έναν κυμαινόμενο αριθμό από πρόσφυγες και μετανάστες που βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικού αποκλεισμού. Επιπρόσθετα, η πανδημία Covid-19 τροφοδότησε μια οικονομική ύφεση η οποία οδήγησε σε εργασιακή επισφάλεια, καθώς και στην αύξηση της ανεργίας και αδράνειας των νέων (Pouliakas & Branka, 2020). Οι παθογένειες

και οι αναντιστοιχίες των τοπικών αγορών εργασίας εκδηλώνονται παράλληλα με το μακροχρόνια πρόβλημα των **κενών χώρων** (vacant spaces), δηλαδή την ύπαρξη εγκαταλελειμμένων, άδειων ή μερικώς κατελημμένων κτιρίων σε πολλές περιοχές (Kohler et al., 2010). Απέναντι σε αυτές τις κοινωνικο-οικονομικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις που πλήττουν τις οικονομίες και κοινωνίες του 21ου αιώνα σε παγκόσμιο επίπεδο, αναζητούνται βιώσιμες εναλλακτικές που αντλούν από έννοιες σχετικές με την **κοινωνική καινοτομία** (Bock, 2016; Neumeier, 2012; Bennenworth et al., 2015). Χαρακτηριστική είναι η πρόσφατη ανάδειξη της **κοινωνικής οικονομίας**. Βασικός άξονας εφαρμογής των παραπάνω πρακτικών είναι η ιδέα της **δικτύωσης** μεταξύ πολιτών και επίσημων και ανεπίσημων θεσμικών φορέων με στόχο την ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων και την άμβλυνση μακροχρόνιων προβλημάτων, σε σχηματισμούς πέρα-από-το-κράτος.

Το παρόν έργο αφορά στη σύζευξη των τριών αυτών διαστάσεων: α) νεανική ανεργία και αδράνεια (NEET), β) κοινωνική οικονομία και καινοτομία και γ) κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα. Πρωτεύον στόχος είναι η δικτύωση νέων NEET με κοινωνικά καινοτόμους φορείς (ευρύτερα) και φορείς κοινωνικής οικονομίας (πιο στοχευμένα), για την εξοικείωση των νέων με καινοτόμες πρακτικές κοινωνικής οικονομίας (ως διέξοδο απασχόλησης) και για τη για τη διαμόρφωση εναλλακτικών τρόπων αξιοποίησης των κενών χώρων και του ανενεργού κτιριακού αποθέματος. Για την επίτευξη του στόχου αυτού, στο πλαίσιο του έργου αναπτύσσεται ένας **κόμβος ενημέρωσης και δικτύωσης**. Το έργο εφαρμόζεται πιλοτικά στο Βόρειο Αιγαίο και πιο συγκεκριμένα στην περιφερειακή ενότητα της Λέσβου, με δυνατότητα επέκτασης και σε άλλες περιοχές. Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελεί μια από τις λιγότερο ανθεκτικές σε εξωγενείς κρίσεις περιφέρειες της Ελλάδας -με

υψηλά ποσοστά νέων NEET- ενώ παράλληλα διαθέτει μια ισχυρή συνεταιριστική παράδοση και ένα σημαντικό απόθεμα ανενεργών κενών χώρων. Αποτελεί συνεπώς ένα πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη του κόμβου δικτύωσης και ενημέρωσης.

1.2. Στόχοι, σκοπιμότητα έργου

Οι δράσεις του έργου εστιάζουν σε νέους NEET - ηλικίας 15-29- σε φορείς κοινωνικής οικονομίας και σε ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος.

Οι **νέοι NEET**, οι οποίοι αποτελούν ένα μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού, ανήκουν στις πλέον ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού απέναντι σε κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις. Αυτό αποδεικνύεται από την εκτόξευση των ποσοστών των νέων NEET κατά τη διάρκεια της πρόσφατης οικονομικής ύφεσης του 2008/2009 και κατά την έναρξη της πανδημίας Covid-19. Επιπλέον, τα ποσοστά των νέων NEET παραμένουν διαχρονικά σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, τόσο σε εθνικό, όσο και σε διεθνές επίπεδο. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι νέοι να ενταχθούν στην αγορά εργασίας πολλαπλασιάζονται σε κάποιες ευάλωτες ομάδες, όπως είναι οι νέοι πρόσφυγες οι οποίοι έχουν να αντιμετωπίσουν επιπρόσθετα ζητήματα στέγασης και κοινωνικού αποκλεισμού λόγω της εθνικότητάς τους - πέρα από τα θεσμικά ζητήματα της παραμονής τους στη χώρα υποδοχής. Για αυτό το λόγο, το παρόν έργο απευθύνεται σε και σκοπεύει να ενεργοποιήσει τόσο γηγενείς νέους NEET όσο και πρόσφυγες, μετανάστες ή αιτούντες ασύλου. Όπως δείχνει η σχετική βιβλιογραφία (Batistic & Timon, 2017; Calvo-Armengol & Jackson, 2004) η κοινωνική δικτύωση μπορεί να αμβλύνει τις συνέπειες των εξωγενών κρίσεων και να ενισχύει την αγορά εργασίας και την ένταξη των κοινωνικά αποκλεισμένων.

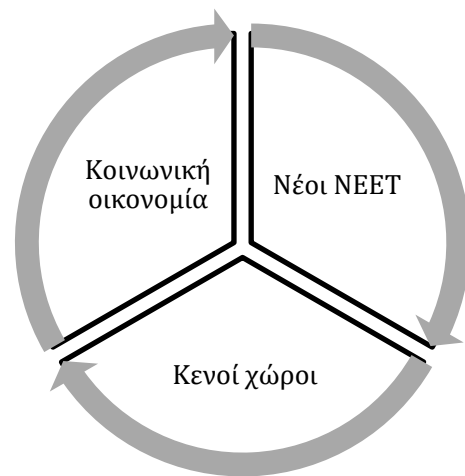
Σχετικά με το δεύτερο πυλώνα του έργου, ο κόμβος απευθύνεται σε **φορείς κοινωνικής οικονομίας**, με στόχο να αντλήσει 'καλές πρακτικές', να εξοικειώσει νέους NEET με τις σχετικές πρακτικές και να τους διοχετεύσει σε θέσεις απασχόλησης, καθώς και να ενισχύσει τα δίκτυα και την επιδραστικότητα των κοινωνικών επιχειρήσεων. Οι φορείς κοινωνικής οικονομίας που έχουν πολλαπλασιαστεί κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας τόσο στην Ελλάδα, όσο και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, έχουν δείξει εναλλακτικούς τρόπους οργάνωσης, συλλογικής προσπάθειας και εργασίας, γύρω από ένα κοινό στόχο. Η ανάπτυξη δικτύων αποτελεί ένα κομβικό ζήτημα για τη βιωσιμότητα και την επιτυχία των φορέων της κοινωνικής οικονομίας (Olmedo et al., 2021), καθώς και για την προώθηση μιας εναλλακτικής ατζέντας σε θεσμικό επίπεδο (Fink et al., 2017; Chatzichristos & Nagopoulos, 2021).

Η εστίαση στους **κενούς χώρους** και το **κτιριακό απόθεμα**, στοχεύει στην ανάδειξη ενός μακροχρόνιου προβλήματος που παραδόξως βαθαίνει ενώ παράλληλα γίνεται όλο και πιο έντονο το ζήτημα της στέγασης στις περισσότερες σύγχρονες κοινωνίες. Η αξιοποίηση του κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος αποτελεί θέμα δημόσιας συζήτησης και χάραξης πολιτικής σε διεθνές επίπεδο, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Η ενημέρωση σχετικά με τους τρόπους αξιοποίησης που έχουν εφαρμοστεί με επιτυχία σε αρκετές πόλεις, καθώς και η πιλοτική εφαρμογή μιας τέτοιας εναλλακτικής πρακτικής αποσκοπεί στην ενεργοποίηση του αδρανούς αποθέματος. Για ακόμα μια φορά, η δικτύωση τοπικών φορέων και πολιτών σε τοπικούς κυρίως κόμβους έχει προσφέρει εναλλακτικές προτάσεις για την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος (O'Callaghan & Lawton, 2015; REFILL, 2016; ESPON, 2020).

Στη βάση όλων των παραπάνω, ο κόμβος δικτύωσης και ενημέρωσης στοχεύει να συγκεράσει τις τρεις βασικές θεματικές/πυλώνες και έχει διττή λειτουργία:

- I. Η πρώτη λειτουργία του κόμβου αφορά σε **δράσεις ενημέρωσης** σχετικά με φορείς κοινωνικής οικονομίας καθώς και με την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος. Συγκεκριμένα ο κόμβος θα παρέχει στο ευρύ κοινό τεκμηριωμένη γνώση σχετικά με τις αρχές και τις εφαρμογές της κοινωνικής οικονομίας αντλώντας από τη διεθνή βιβλιογραφία, το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο και κάποια 'επιτυχημένα' παραδείγματα σε τοπικό και διεθνές επίπεδο. Επιπλέον, στο πλαίσιο του κόμβου θα παρέχονται πληροφορίες σχετικά με τους τρόπους αξιοποίησης των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος, αντλώντας από τη σχετική διεθνή επιστημονική συζήτηση.
- II. Η δεύτερη λειτουργία του κόμβου αφορά στη **δικτύωση μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών** -νέων NEET, φορέων κοινωνικής οικονομίας και ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων- με στόχο την εξυπηρέτηση των αναγκών και των ενδιαφερόντων τους. Πιο αναλυτικά, οι νέοι NEET θα μπορούν να εντοπίζουν ευκαιρίες απασχόλησης, να καλλιεργούν τις δεξιότητές τους μέσω της επαφής με φορείς κοινωνικής οικονομίας και να αναπτύσσουν δικές τους ιδέες για αυτοαπασχόληση με την αξιοποίηση κενών χώρων αλλά και ευρύτερα. Παράλληλα, οι φορείς κοινωνικής οικονομίας θα μπορούν να εντοπίσουν προσωπικό για τις ανάγκες της επιχείρησής τους, αλλά και δυνητικούς συνεργάτες, αξιοποιώντας τις δυνατότητες που προσφέρει μια ευρεία δικτύωση. Επιπρόσθετα, θα μπορούν να

επωφεληθούν από την επαφή με μη-γηγενείς νέους NEET μεταφέροντας έτσι ιδέες στο τοπικό πλαίσιο, στοχεύοντας σε εναλλακτικές, κοινωνικά καινοτόμες δράσεις. Τέλος, οι ιδιοκτήτες/ διαχειριστές κενών χώρων θα έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν με εναλλακτικό τρόπο το κτιριακό απόθεμά τους και να επωφεληθούν και αυτοί από καινοτομίες που μπορεί να προσφέρει ένα διευρυμένο δίκτυο.

Η διττή αυτή στόχευση μπορεί να συμβάλει στην άρση ποικίλων κοινωνικο-χωρικών διαχωρισμών μέσω της διάδοσης γνώσεων που δεν εξαντλούνται στην ευαισθητοποίηση, αλλά ενεργοποιούν τους νέους NEET σε πολλαπλές χωρικές κλίμακες και κοινωνικο-οικονομικά πεδία. Παράλληλα, μέσα από τη λειτουργία του κόμβου θα αξιολογηθούν κοινωνικά καινοτόμοι τρόποι πρόσβασης στην εργασία για τη μεγαλύτερη ενσωμάτωση ευάλωτων νέων σε **λιγότερο ανθεκτικές ή γεωγραφικά απομακρυσμένες περιοχές**. Το Βόρειο Αιγαίο αποτελεί μια τέτοια περιοχή. Πρόκειται για μια από τις περιφέρειες με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ (11.236,12 το 2019), και ταυτόχρονα το υψηλότερο ποσοστό νεανικής ανεργίας (27,4% το 2020) σε εθνικό επίπεδο

(ΕΛΣΤΑΤ, 2019¹; Eurostat, 2020²). Η τοπική οικονομία έχει πληγεί σημαντικά από την οικονομική ύφεση του 2008/2009, χωρίς να έχει καταφέρει να ανακάμψει πλήρως έκτοτε. Στην διαχρονικά δυσμενή κατάσταση της περιφέρειας συνετέλεσε αρνητικά η προσφυγική κρίση που κορυφώθηκε το 2015 και αποτελεί μείζον πολιτικό εθνικό και διεθνές ζήτημα. Τα νησιά του Βορείου Αιγαίου υπήρξαν οι κύριοι αποδέκτες των οξυμένων προσφυγικών ροών όπου πληθυσμοί από εμπόλεμες και αναπτυσσόμενες χώρες έχουν φτάσει κατά δεκάδες ή εκατοντάδες καθημερινά τα τελευταία χρόνια, σημειώνοντας τις υψηλότερες αφίξεις τόσο σε εθνικό επίπεδο, όσο και σε Ευρωπαϊκό. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας, στα νησιά του Βορείου Αιγαίου υπήρξε μείωση του γηγενούς πληθυσμού, κάτι που είχε ως αποτέλεσμα την ερήμωση αρκετών οικισμών. Συνεπώς, στην περιοχή υπάρχει πληθώρα κενών, αναξιοποίητων κτιρίων, μεμονωμένα, αλλά και κατά σύνολα. Παράλληλα, στην περιφέρεια υπάρχει μακρά παράδοση συνεταιριστικότητας, με πρακτικές συγγενείς με εκείνες που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας. Για όλους τους παραπάνω λόγους επιλέχθηκε η περιφέρεια του **Βορείου Αιγαίου** για την πιλοτική εφαρμογή. Η αποτελεσματικότητα της εφαρμογής του κόμβου σε μια από τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας είναι δυνατό να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για την προσαρμογή αντίστοιχων λειτουργιών σε επιπλέον περιοχές και την ενεργοποίηση νέων NEET σε πολλαπλές χωρικές κλίμακες και κοινωνικο-οικονομικά πεδία, καθώς και την αξιοποίηση των κενών χώρων και του ανενεργού κτιριακού αποθέματος.

Τα παραπάνω υλοποιούνται μέσα από τη δημιουργία ενός **διαδικτυακού** και **φυσικού κόμβου** ενημέρωσης και σύζευξης οι οποίοι αναπτύσσονται με τη συνέργεια της Ομάδας Έργου (ΟΕ) και των τεσσάρων Συνεργαζόμενων Φορέων (ΣΦ) που σχετίζονται με την κοινωνική οικονομία, τους NEETs, το ζήτημα της κατοικίας ή την απασχόληση. Οι στόχοι και οι λειτουργίες του κόμβου περιγράφονται συνοπτικά:

- Ο **διαδικτυακός κόμβος** αποτελείται από τη διαδικτυακή πλατφόρμα η οποία λειτουργεί συμπληρωματικά με την ιστοσελίδα του έργου και αποτελεί ένα μέσο προβολής, ανάδειξης γνώσης και πρακτικών που σχετίζονται με τις τρεις θεματικές του έργου, ενώ παράλληλα, αποτελεί ένα μέσο δικτύωσης των ενδιαφερόμενων μερών -νέων NEET, φορέων κοινωνικής οικονομίας και ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων. Στην ιστοσελίδα του έργου οι χρήστες μπορούν να βρουν λεπτομέρειες σχετικά με το έργο, τη στόχευση του και τα τεχνολογικά εργαλεία υλοποίησης, τις δράσεις, την ομάδα έργου και τους συνεργαζόμενους φορείς.
- Ο **φυσικός κόμβος** αναπτύσσεται μέσα από δράσεις που περιλαμβάνουν ημερίδες ενημέρωσης και εργαστήρια εξοικείωσης νέων NEET με την κοινωνική οικονομία, καθώς και τη δημιουργία ενός περιπτέρου ενημέρωσης (Info kiosk). Μέσα από συμπληρωματικές δράσεις, θα επιτευχθεί η διάχυση τόσο του φυσικού, όσο και διαδικτυακού κόμβου στην τοπική κοινωνία, στους ενδιαφερόμενους φορείς, καθώς και στην επιστημονική κοινότητα.

¹ <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJ001/>

²

https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/product/view/edat_ifs_e_25?lang=en

1.3. Δομή – Μεθοδολογία

Προκειμένου να επιτευχθεί η σύζευξη των νέων NEET με τις αρχές και τις πρακτικές της κοινωνικής οικονομίας και με την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος, είναι κρίσιμη η διερεύνηση των αντίστοιχων εννοιών στη σύγχρονη διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία. Αντλώντας από πρόσφατες μελέτες και παραδείγματα σε διεθνές επίπεδο, η μελέτη σκοπιμότητας εστιάζει στην Ελληνική πραγματικότητα και πιο συγκεκριμένα στην περιοχή πιλοτικής εφαρμογής, στην Περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου, με στόχο τη διερεύνηση της αναγκαιότητας, της δυνατότητας υλοποίησης, της αποδοτικότητας και βιωσιμότητας του προτεινόμενου έργου.

Στις επόμενες ενότητες προσεγγίζεται θεωρητικά η λειτουργία του κόμβου που έχει στόχο τη σύζευξη των νέων NEET με την κοινωνική οικονομία και τους κενούς χώρους και το κτιριακό απόθεμα. Συγκεκριμένα, ακολουθούνται τα παρακάτω βήματα:

1. **Βιβλιογραφική επισκόπηση για την νεανική ανεργία και αδράνεια (NEET).** Σε αυτήν την ενότητα αναλύεται ο δείκτης που αποτυπώνει το ποσοστό των νέων που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης και κατ'επέκταση την νεανική ευαλωτότητα. Αντλώντας από τη διεθνή βιβλιογραφία, παρουσιάζεται η χρησιμότητα του δείκτη αλλά και η ετερογένεια των νέων που ανήκουν στην κατηγορία των NEET, καθώς και η αυξημένη ευαλωτότητα κάποιων ομάδων, όπως είναι οι γυναίκες και οι πρόσφυγες ή μετανάστες. Σχετικές μελέτες παραθέτουν την εξέλιξη των ποσοστών των NEET στον Ευρωπαϊκό χώρο, εστιάζοντας σε κάποιες περιοχές με μειωμένη ανθεκτικότητα στις κοινωνικο-οικονομικές κρίσεις. Σε αυτές ανήκει και η Ελλάδα, και ιδιαίτερα η περιφέρεια του Βορείου Αιγαίου, η οποία

είναι η περιοχή της πιλοτικής εφαρμογής. Για το σκοπό αυτό αναφέρονται τα ποσοστά των νέων NEET στην περιοχή και συγκρίνονται με τα εθνικά ποσοστά. Τέλος, παρατίθενται σχετικές μελέτες με τα οφέλη της δικτύωσης στην εργασία και στην μείωση της επισφάλειας των νέων.

- **για την κοινωνική οικονομία και καινοτομία.** Στην ενότητα αυτή νοηματοδοτούνται οι έννοιες της κοινωνικής οικονομίας και της κοινωνικής καινοτομίας και παρουσιάζονται οι πρώτες μορφές συλλογικών επιχειρημάτων στην Ευρώπη οι οποίες μετεξελίχθηκαν σε αυτό που σήμερα αποκαλούμε κοινωνική οικονομία. Η ενότητα εστιάζει στη δικτύωση των επιχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας, η οποία αποτελεί μια βασική παράμετρο της βιωσιμότητας τους και της εμπέδωσής τους στον τοπικό ιστό. Στη συνέχεια, περιγράφεται συνοπτικά το νομοθετικό πλαίσιο της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας στην Ελλάδα. Εστιάζοντας στο Βόρειο Αιγαίο, παρουσιάζεται ο αριθμός των κοινωνικών επιχειρήσεων και συγκρίνεται με τα αντίστοιχα μεγέθη σε άλλες περιοχές της Ελλάδας και σε εθνικό επίπεδο.
- **για τους κενούς χώρους και το κτιριακό απόθεμα.** Εδώ παρουσιάζεται μια σύντομη αναφορά στο διεθνές και διαχρονικό ζήτημα των κενών χώρων και του ανενεργού κτιριακού αποθέματος. Το αυξανόμενο κενό/ανεκμετάλλευτο κτιριακό απόθεμα που βρίσκεται στα σύγχρονα αστικά, και μη, περιβάλλοντα, έρχεται σε αντιδιαστολή με την επίσης αυξανόμενη αδυναμία στέγασης νέων και των επαγγελματικών επιχειρημάτων τους. Στην ενότητα παρουσιάζονται κάποια επιτυχημένα παραδείγματα εναλλακτικής αξιοποίησης, τα οποία ήταν κυρίως αποτέλεσμα μια ευρείας δικτύωσης

μεταξύ πολιτών και επίσημων και ανεπίσημων θεσμών. Ακόμα αναφέρεται ενδεικτικά μια εκτίμηση του κενού κτιριακού αποθέματος στη περιοχή μελέτης.

- **για τη δικτύωση.** Εδώ επιχειρείται μια σύνθεση των τριών θεματικών της βιβλιογραφίας γύρω από τον κεντρικό άξονα της δικτύωσης. Η σύζευξη των τριών διαστάσεων -νέοι NEET, κοινωνική οικονομία και κενοί χώροι- αποτελεί μια καινοτόμο προσέγγιση η οποία δεν συναντάται στη σχετική βιβλιογραφία. Η ενότητα αυτή διερευνά τα επιστημολογικά και πρακτικά οφέλη μια τέτοιας συνδυαστικής προσέγγισης.
2. **Κοινωνικά καινοτόμες λύσεις και περιορισμοί, δυνατότητες ανασυνδυαστικής καινοτομίας στην κοινωνική οικονομία, τους NEET και το κτιριακό απόθεμα.** Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζεται η μεθοδολογία και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνται για την υλοποίηση του φυσικού και διαδικτυακού κόμβου. Συγκεκριμένα παρουσιάζεται η αρχιτεκτονική της πλατφόρμας και της ιστοσελίδας του έργου, ο σχεδιασμός των ημερίδων ενημέρωσης και η δομή των εργαστηρίων με νέους NEET, δράσεων που θα πραγματοποιηθούν στο πλαίσιο του έργου. Κρίσιμο σημείο της ενότητας είναι η μελέτη της αποτελεσματικότητας και των περιορισμών των μεθόδων και εργαλείων που χρησιμοποιούνται.
 3. **Έρευνα αγοράς για τις υπηρεσίες του κόμβου, καθορισμός περιβάλλοντος ανάπτυξης.** Σε αυτό το σημείο η μελέτη σκοπιμότητας εστιάζει στην περιοχή πιλοτικής εφαρμογής του κόμβου, στο Βόρειο Αιγαίο. Συγκεκριμένα, καταγράφονται ο αριθμός/το ποσοστό των νέων (15-29) NEET στην περιοχή, ο αριθμός των κενών κτιρίων και η

κατάστασή στην οποία βρίσκονται, καθώς και ο αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιφέρεια. Κεντρικό σημείο της ενότητας, αλλά και συνολικά της μελέτης σκοπιμότητας, αποτελεί η διερεύνηση της αναγκαιότητας και της λειτουργικότητας του κόμβου. Μέσα από ερωτηματολόγια που απευθύνονται σε ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων μελετάται η πρόθεση συμμετοχής στον κόμβο και η πρακτικότητα του εγχειρήματος.

4. **Στρατηγική προώθησης υπηρεσιών και ανάδειξης της κοινωνικής χρησιμότητας του κόμβου.** Σε αυτή την ενότητα παρουσιάζονται τα εργαλεία και οι μέθοδοι επικοινωνίας και διάχυσης του κόμβου. Επίσης, περιγράφονται όλες οι δράσεις επικοινωνίας, η φιλοξενία περιπτέρου ενημέρωσης στη Μυτιλήνη, οι παρουσιάσεις των αποτελεσμάτων του κόμβου στην τοπική κοινωνία και στην επιστημονική κοινότητα.
5. **Αντίκτυπος έργου, ανάλυση κόστους - οφέλους και οικονομικές προβολές.** Συνδυάζοντας τις πληροφορίες που έχουν προκύψει από τις προηγούμενες ενότητες, η μελέτη σκοπιμότητας αξιολογεί τη βιωσιμότητα του κόμβου κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά το πέρας του έργου, συνεκτιμώντας την ισορροπία κόστους – οφέλους, εκτιμώντας την ύπαρξη υφιστάμενων και μελλοντικών πόρων.
6. **Ζητήματα οργανωτικής δομής και στελέχωσης, χρονικός προγραμματισμός και σχεδιασμός υλοποίησης.** Σε αυτό το σημείο, αντλώντας από τη μελέτη αγοράς σε συνεργασία με τους Συνεργαζόμενους Φορείς, περιγράφεται η οργάνωση της πιλοτικής εφαρμογής του κόμβου με την προσέγγιση και τη δοκιμαστική συμμετοχή συγκεκριμένου αριθμού NEET, κοινωνικών επιχειρήσεων και

ιδιοκτητών του κτιριακού αποθέματος σε τοπικό επίπεδο. Παράλληλα, σχεδιάζεται ο μηχανισμός καταγραφής των δυσκολιών και προβλημάτων λειτουργίας του κόμβου.

1.4. Βιβλιογραφική επισκόπηση

A. Ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός και νέοι NEET

Η ανεργία και αδράνεια των νέων βρίσκεται στο επίκεντρο του παγκόσμιου ακαδημαϊκού και πολιτικού ενδιαφέροντος τις τελευταίες δεκαετίες, ιδίως μετά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008/2009, η οποία οδήγησε σε δραματική αύξηση της επισφάλειας και της ανεργίας των νέων (Avis, 2014; Mascherini & Ledermaier, 2016). Στο πλαίσιο της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης που ξεκίνησε το 2008 παράλληλα με τη νεανική ανεργία εμφανίστηκαν νέες μορφές οικονομίας και απασχόλησης που είχαν στόχο τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, και ακολουθώντας τις αρχές της αγοράς, προωθήθηκε η ευελικτοποίηση του ωραρίου και του χώρου εργασίας μέσα από βραχυχρόνιες, επισφαλείς σχέσεις εργασίας. Η υιοθέτηση πολιτικών που πλαισιώνουν αυτές τις μορφές απασχόλησης λειτουργεί συνήθως βραχυπρόθεσμα και διορθωτικά (Strecker et al., 2021). Συνεπώς, αντί να εγγυώνται μακροπρόθεσμα νέες, ποιοτικές θέσεις εργασίας, οι πολιτικές αυτές οδηγούν τους νέους - ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού επιπέδου- σε χαμηλής ποιότητας και επισφαλείς θέσεις εργασίας (Balls & Gregg, 1993). Το αποτέλεσμα είναι, εν πολλοίς, η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου επισφάλειας, με αρκετούς νέους που ασχολούνται με χαμηλόμισθες, βραχυπρόθεσμες θέσεις εργασίας (Peck & Theodore, 2000) να μεταπηδούν διαρκώς από την ανεργία στην

ευέλικτη και εργασία και αντίστροφα (Gialis et al., 2018).

Σε αυτό το περιβάλλον και ακολουθώντας την πρακτική του Ηνωμένου Βασιλείου (Vancea & Utzet, 2018), η ΕΕ υιοθέτησε το δείκτη NEET για την κατηγοριοποίηση και την παρακολούθηση της κατάστασης των νέων που βρίσκονται εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Παρόλο που η ταξινόμηση αυτή δεχθεί κριτική για τις αρνητικές της συνδηλώσεις, καθώς ορίζει τους ανθρώπους με βάση αυτό που δεν είναι (Yates & Payne, 2006, 330), εντούτοις αποτελεί έναν ευρέως αποδεκτό δείκτη που αποτυπώνει τη νεανική ευαλωτότητα και προσφέρεται για συγκριτικές μελέτες μεταξύ διαφορετικών γεωγραφικών τόπων και χρονικών περιόδων (Bell & Thurlby-Campbell, 2017). Το ποσοστό των NEET δεν αφορά σε μια ομοιογενή (στατιστικά) κατηγορία ανθρώπων (Furlong, 2006; Salva-Mut et al., 2018), καθώς καταγράφει τόσο την ανεργία όσο και την αδράνεια των νέων. Η ανομοιογένεια του συνόλου των ατόμων που εμπίπτουν στην κατηγορία των NEET, έχει αναλυθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία, συντελώντας στην βαθύτερη κατανόηση του δείκτη και καταλήγοντας σε περαιτέρω κατηγοριοποιήσεις. Ενδεικτικά, μια έκθεση της Eurofound (2012), προτείνει πέντε υποκατηγορίες (συμβατικά άνεργοι, μη διαθέσιμοι, αποσυνδεδεμένοι, αναζητούντες ευκαιρίες και εθελοντές NEETs), καθώς και το διαχωρισμό μεταξύ ευάλωτων και μη ευάλωτων NEETs. Μια πιο πρόσφατη διαίρεση της Eurofound (2016) αποσαφηνίζει ακόμη περισσότερο την ετερογένεια των NEETs κατηγοριοποιώντας τους σε επτά ομάδες:

- Επαν-εισερχόμενοι: αναφέρεται στους νέους που θα επανέλθουν σύντομα στην απασχόληση, την εκπαίδευση ή κατάρτιση. Πρόκειται για άτομα που έχουν ήδη λάβει εκπαίδευση ή κατάρτιση.
- Βραχυχρόνια άνεργοι: περιλαμβάνει όλους τους νέους που είναι άνεργοι, αναζητούν εργασία, είναι διαθέσιμοι να ξεκινήσουν εντός

δύο εβδομάδων και είναι άνεργοι για λιγότερο από ένα έτος.

- Μακροχρόνια άνεργοι: περιλαμβάνει όλους τους νέους που είναι άνεργοι, αναζητούν εργασία, διαθέσιμοι να ξεκινήσουν εντός δύο εβδομάδων και είναι άνεργοι για περισσότερο από ένα έτος.

- Μη διαθέσιμοι λόγω ασθένειας ή αναπηρίας: αφορά όλους τους νέους που δεν είναι αναζητούν εργασία ή δεν είναι διαθέσιμοι να ξεκινήσουν μια εργασία εντός δύο εβδομάδων λόγω ασθένειας ή αναπηρίας.

- Μη διαθέσιμοι λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων: Στην υποκατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα άτομα που δεν αναζητούν εργασία ή δεν είναι διαθέσιμα να ξεκινήσουν μια νέα εργασία επειδή φροντίζουν παιδιά ή/και ενήλικες ή έχουν άλλες λιγότερο συγκεκριμένες οικογενειακές ευθύνες.

- Αποθαρρυσμένοι εργαζόμενοι: αναφέρεται σε άτομα που διατρέχουν υψηλό κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, και περιλαμβάνει όλους τους νέους που έχουν σταματήσει να αναζητούν εργασία διότι πιστεύουν ότι δεν υπάρχουν ευκαιρίες απασχόλησης γι' αυτούς.

- Άλλοι αδρανείς: Σε αυτή την υποομάδα ανήκουν οι NEETs που δεν έχουν κατηγοριοποιηθεί σε καμία από τις παραπάνω υποομάδες. Πρόκειται για μια πολύ ετερογενή ομάδα, που περιλαμβάνει από τους πιο ευάλωτα άτομα έως τα πιο προνομιούχα. Βρίσκονται εκτός των κοινωνικών δομών που αναζητούν συγκεκριμένες ευκαιρίες ή άτομα που ζουν με εναλλακτικό τρόπο που απουσιάζουν από την αγορά εργασίας ή την εκπαίδευση.

Το διάστημα που ακολούθησε το ξέσπασμα της κρίσης του 2008/2009 υπήρξε έντονη διαφοροποίηση ως προς τις πολιτικές που ακολούθησαν οι χώρες για τη μείωση της ανεργίας και των ποσοστών των NEET. Οι χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου παρουσίασαν τις μεγαλύτερες δυσκολίες ανάκαμψης, πράγμα που

οφείλεται εν πολλοίς στις δομικές αδυναμίες αυτών των χωρών: τα διαχρονικά υψηλά ποσοστά νεανικής ανεργίας και αδράνειας αποτυπώνουν την ευαλωτότητα αυτών των οικονομιών (ESPON, 2019; De Luca et al., 2020, Herod et al., 2022). Η επισφάλεια, ο κατακερματισμός της εργασίας, η ευελιξία με ασφάλεια (flexicurity) και η άτυπη εργασία αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά των αγορών εργασίας του Ευρωπαϊκού Νότου καθ' όλη τη διάρκεια του 20ού αιώνα, αφήνοντας σημαντικό οικονομικό και πολιτισμικό αποτύπωμα στις κοινωνίες αυτές (Leontidou, 2012). Τις τελευταίες δεκαετίες, οι παγκόσμιες τάσεις ευελικοποίησης της εργασίας έχουν οδηγήσει σε ακόμα χαμηλότερης ποιότητας σχέσεις εργασίας και αποδυναμωμένες συλλογικές συμβάσεις σε αυτές τις αγορές εργασίας (Gialis & Leontidou, 2014). Με την εξαίρεση λίγων περιοχών που συγκεντρώνουν μεγάλες εξαγωγικές επιχειρήσεις, όπου οι νέοι έχουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης, όπως στη βόρεια Ιταλία, η πλειονότητα των περιφερειών του Νότου αδυνατεί να προσφέρει αρκετές σε αριθμό και αξιολογες θέσεις εργασίας για το νεαρό πληθυσμό τους (Avagianou et al., 2022b; Gialis, 2011). Ο χαρακτήρας των τοπικών οικονομιών είναι κατά κύριο λόγο προσανατολισμένος στην παροχή υπηρεσιών και σε μικρές (οικογενειακές) επιχειρήσεις, πολλές από τις οποίες οδηγούνται σε περικοπές προσωπικού αν όχι σε χρεοκοπία κατά τη διάρκεια κρίσεων. Πέρα από τις δομές της εθνικής-τοπικής οικονομίας, η πρόσβαση σε σωστή εκπαίδευση και η κεφαλαιοποίηση των δεξιοτήτων που αποκτώνται μέσα από αυτή στην αγορά εργασίας αποτελούν μείζονα ζητήματα που συχνά συντελούν στην αναπαραγωγή της επισφάλειας, της ανεργίας και της αδράνειας των νέων. Δεν είναι λίγες οι καταγεγραμμένες μαρτυρίες νέων που είτε δεν γνωρίζουν πως μπορούν να αξιοποιήσουν την εκπαίδευσή τους, είτε αδυνατούν να αποκτήσουν τα ζητούμενα προσόντα και την εργασιακή εμπειρία που

απαιτείται για την είσοδό τους στην αγορά εργασίας (Avagianou et al., 2022a).

Σε αυτό το πλαίσιο, η οικονομική κρίση του 2008/2009 έφερε στην επιφάνεια και ενέτεινε τις δομικές αδυναμίες των οικονομιών του Ευρωπαϊκού Νότου, αναδεικνύοντας παράλληλα τις χωρικές ανισότητες τόσο μεταξύ των χωρών του Ευρωπαϊκού Βορρά και Νότου, όσο και στο ίδιο το εσωτερικό των χωρών (ESPON, 2020a). Τα χαρακτηριστικά των τοπικών οικονομιών και αγορών εργασίας, θεσμικοί, καθώς και κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες των χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου οδήγησαν σε ακραίες τιμές νεανικής ανεργίας που παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα για αρκετά χρόνια μετά το αποκορύφωμα της κρίσης. Συγκεκριμένα, στην Ισπανία, Ιταλία, Ελλάδα και στην Κύπρο (επιπλέον στην Πολωνία, της Λιθουανία και ανατολική Σλοβακία) τα ήδη υψηλά ποσοστά ανεργίας πριν από το 2008, εκτοξεύτηκαν μέχρι το 2013 και παρέμειναν σε υψηλά επίπεδα μέχρι και το 2015 (Paradakis et al., 2015). Σε περιφερειακό επίπεδο, τα πιο ακραία παραδείγματα μιας τέτοιας χωρικής ανισότητας μπορούν να βρεθούν στην Ισπανία και την Ιταλία, οι οποίες παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές εισοδήματος και φτώχειας μεταξύ των νότιων και των βόρειων περιοχών τους (Benedetti et al., 2020). Αυτές τις διαφοροποιήσεις στα επίπεδα ανθεκτικότητας των Ευρωπαϊκών περιφερειών αποτυπώνονται σε πρόσφατες μελέτες και στατιστικές αναλύσεις. Συγκεκριμένα, με τη χρήση του σύνθετου δείκτη RRYI³ (Regional Resilience in Youth Integration in Labor Markets) οι NUTS2 περιφέρειες της ΕΕ κατηγοριοποιούνται ως περιοχές 'πολύ χαμηλής', 'χαμηλής', 'μεσαίας', 'υψηλής' ή 'πολύ υψηλής' ανθεκτικότητας. Η στατιστική ανάλυση δείχνει ότι η πλειονότητα των περιοχών με υψηλή ανθεκτικότητα βρίσκεται στην Αυστρία, τη

Γερμανία, τη Δανία και τις Κάτω Χώρες, ενώ χώρες όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Βουλγαρία ή η Κροατία σημειώνουν πολύ χαμηλή ανθεκτικότητα (ESPON, 2019).

Παράλληλα με την αυξανόμενη ανεργία των χωρών του Νότου, την τελευταία δεκαετία προστέθηκε ακόμα μια εξωγενής κρίση, αυτή των ισχυρών προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Από το 2015 και μέχρι σήμερα στους νέους/ες NEET προστίθεται ετησίως ο (μετακινούμενος) πληθυσμός προσφύγων και μεταναστών που βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικής και εργασιακής αδράνειας. Το μέγεθος των μεταναστευτικών/προσφυγικών ροών κυμαίνεται στο χρόνο, ανάλογα με τις γεωπολιτικές δυναμικές και την επιβολή των αντίστοιχων πολιτικών αποφάσεων στην περιοχή. Σύμφωνα με τη βάση δεδομένων της UNHCR, το αποκορύφωμα των τελευταίων δεκαετιών σημειώθηκε το 2015, με πάνω από ένα εκατομμύριο αφίξεις στην Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Κύπρο και Μάλτα. Η εικόνα ανατράπηκε μετά το 2020, με αποτέλεσμα τα αντίστοιχα νούμερα να υπερβαίνουν τις 123,000 το 2021.

Στην Ελλάδα τα αντίστοιχα νούμερα κινήθηκαν από 850,000 το 2015 σε 9,000 το 2021, με το μεγαλύτερο μέρος να φτάνει στα νησιά του Αιγαίου. Συνολικά, από το 2015 έως και το 2021 πάνω από ένα εκατομμύριο άνθρωποι πέρασαν από τις νησιωτικές και παράκτιες περιοχές της χώρας. Στη Λέσβο οι προσφυγικές ροές το 2015 έφτασαν σε ημερήσιες αφίξεις (κατά μέσο όρο) της τάξης των 3,000 ανθρώπων στη Λέσβο, με το σύνολο που διέμεναν σε προσωρινές δομές φιλοξενίας να αγγίζει τις 20,000. Τα πλέον πρόσφατα επίσημα στοιχεία αναφέρονται σε 80 αφίξεις το μήνα και 1,300 άτομα που διαμένουν

³ Ο δείκτης συνυπολογίζει τις παρακάτω 9 μεταβλητές για τη μέτρηση της ανθεκτικότητας: i) Ποσοστό ανεργίας των νέων (15-24 ετών), ii) Ποσοστό νέων ανέργων (15-24 ετών) προς εργαζόμενους ηλικίας 25-64 ετών, iii) Ποσοστό NEETs, iv) Οικονομική δραστηριότητα των νέων, v) Απασχόληση των νέων ανά επίπεδο

εκπαίδευσης (Επίπεδο 0-2), vi) Απασχόληση των νέων ανά επίπεδο εκπαίδευσης (Επίπεδο 5-8), vii) Μέσος όρος εβδομαδιαίων ωρών εργασίας των νέων στην κύρια απασχόληση- viii) κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε PPP- ix) Ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ (με καθυστέρηση 2 ετών).

σε χώρο φιλοξενίας, σε αναμονή της απόφασης εξέτασης της αίτησης ασύλου (UNHCR, 2022⁴). Τα τελευταία χρόνια πέρα από τον αριθμό των αφίξεων, έχει μειωθεί και ο χρόνος παραμονής των παραπάνω ομάδων στις περιοχές πρώτης υποδοχής, οι οποίες είναι κατά κύριο λόγο οι νησιωτικές και παράκτιες περιοχές των παραπάνω χωρών. Πέρα από την οικονομική αδράνεια στην οποία (αναγκαστικά) εμπίπτουν οι πρόσφυγες ή μετανάστες, συχνά αντιμετωπίζουν κοινωνική περιθωριοποίηση. Ο αποκλεισμός και η περιθωριοποίηση αυτής της μάζας ανθρώπων από το γηγενή πληθυσμό της ίδιας ηλικίας βασίζεται σε νομικές δεσμεύσεις αλλά και σε πολιτισμικές διαφοροποιήσεις. Συνεπώς, η εργασιακή και κοινωνική επανένταξη τους βρίσκει πολλά περισσότερα εμπόδια από ότι η αντίστοιχη επανένταξη γηγενών NEET. Σε κάθε περίπτωση, η παραμονή του προσφυγικού πληθυσμού σε επισφαλείς δομές φιλοξενίας χωρίς καμία προσπάθεια ενσωμάτωσης έχει πολλαπλό κόστος, τόσο για τις ίδιες τις αποκλεισμένες ομάδες όσο και για τις τοπικές κοινωνίες. Η μέχρι σήμερα αντιμετώπιση του φαινομένου αποκλειστικά με όρους ανθρωπιστικής βοήθειας έχει δημιουργήσει εξαρτητικές συνθήκες, που επιτείνουν τον αποκλεισμό από την εργασία ή την εκπαίδευση. Παράλληλα, η υφιστάμενη κατάσταση εντείνει τις αντιθέσεις, αποξενώνει πολιτισμικά τους γηγενείς με τους πρόσφυγες, με πολλαπλές ψυχολογικές επιπτώσεις και δυναμιτίζει εθνικιστικές συμπεριφορές. Συνολικά, η παρατεταμένη αδυναμία διαχείρισης της προσφυγικής κρίσης δημιούργησε πολλαπλές κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις που συνεχίζουν να επηρεάζουν την εξέλιξη της περιοχής μέχρι και σήμερα. Τόσο η ξеноφοβία, όσο και η θυματοποίηση που τροφοδοτείται από την απουσία συστηματικής ένταξης οδηγεί σε περαιτέρω διαχωρισμό και συγκρούσεις, με το γηγενή πληθυσμό.

Η έμφυλη διάσταση δεν είναι λιγότερο σημαντική στο πρόβλημα της ανεργίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Σύμφωνα με μια πληθώρα σχετικών μελετών, οι νέες γυναίκες αντιμετωπίζουν επιπλέον περιορισμούς στην απασχόληση σε σύγκριση με τους άνδρες (ενδεικτικά: Maguire, 2018; Zuccotti & O'Reilly, 2019; Kotroyannos et al., 2015). Επίσης, οι νεαρές γυναίκες είναι πιο πιθανό (σε σχέση με τους άντρες) να βρεθούν και να παραμείνουν εκτός αγοράς εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης (NEET) σε όλες τις χώρες του ΟΟΣΑ, εκτός από το Λουξεμβούργο και την Ισπανία. Αυτό αποδεικνύεται από τη συντριπτική πλειοψηφία νέων γυναικών στο σύνολο των NEET, ενώ το ποσοστό οικονομικής αδράνειας μεταξύ των νέων γυναικών είναι τρεις φορές υψηλότερο από αυτό των νέων ανδρών (Maguire, 2018). Οι έμφυλοι διαχωρισμοί στην απασχόληση αλλά και στην αδράνεια των νέων σχετίζονται με κοινωνικές δομές που παραμένουν βαθιά ριζωμένες στις σύγχρονες κοινωνίες του Ευρωπαϊκού Νότου. Οι κοινωνικές δομές αφορούν στα πρότυπα εργασίας και οικογένειας που καθορίζονται με βάση το φύλο. Για παράδειγμα, η φροντίδα της οικογένειας -άμισθη εργασία της φροντίδας παιδιών ή ηλικιωμένων ή/και άλλων οικιακών/οικογενειακών υποχρεώσεων- αποδίδεται κυρίως στις γυναίκες από ό,τι στους άνδρες και αυτό αντιστοιχεί σε υψηλότερα ποσοστά NEET των γυναικών ((Quintano et al., 2018; Rennison, et al., 2006). Αντίθετα, οι άνδρες είναι πιο πιθανό να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να ακολουθήσουν κάποια καριέρα (Maguire, 2018). Οι κοινωνικές δομές που σχετίζονται με το φύλο είναι ιδιαίτερα εμφανείς σε πολλές περιοχές της Ελλάδας και της Ιταλίας, όπου συγκεντρώνονται τα υψηλότερα ποσοστά γυναικών NEET (De Luca et al., 2020). Οι κοινωνικές νόρμες σε συνδυασμό με τις αδυναμίες των τοπικών αγορών εργασίας και την απουσία κράτους πρόνοιας, συνεχίζουν να

4

https://reporting.unhcr.org/globalreport2021/pdf#_ga=2.35113000.822447466.1657873962-575933834.1657873962

οδηγούν τις νεαρές γυναίκες εκτός της αγοράς εργασίας και στην αδράνεια.

Εστιάζοντας στην Ελλάδα, η χώρα αντιμετωπίζει πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας και αδράνειας των νέων από τη δεκαετία του 1950. Η απορρυθμισμένη και εύθραυστη ελληνική οικονομία, καθώς και το ασταθές κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, που επιδεινώθηκε μετά το 2008, έφεραν στο προσκήνιο τις αδυναμίες της ελληνικής αγοράς εργασίας. Ο περιορισμένος αριθμός θέσεων εργασίας, αλλά και οι ευέλικτες, επισφαλείς σχέσεις εργασίας αποτελούν μια πραγματικότητα για τους περισσότερους νέους, ανεξαρτήτως του επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης. Η παρατεταμένη αδράνεια των αγορών εργασίας, πέρα από οικονομικές επιπτώσεις, συνδέεται και με τον κοινωνικό αποκλεισμό των νέων που βρίσκονται εκτός εργασίας και εκπαίδευσης (Kotroyannos et al., 2015). Αυτές οι τάσεις είναι ακόμα πιο φανερές σε περιφερειακό επίπεδο. Η ανθεκτικότητα στην κρίση ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό τις εθνικές τάσεις, αλλά σχετίζεται και με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και την ανταγωνιστικότητα των τοπικών οικονομιών. Η ανθεκτικότητα που αναπτύσσει μια περιοχή συνδέεται με την κοινωνικοοικονομική δυναμική και το επιχειρηματικό οικοσύστημά της ή με τη θέση της στον διεθνή καταμερισμό εργασίας. Η περιφερειακή βιομηχανική δομή και η οικονομική εξειδίκευση παίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς επηρεάζουν σημαντικά τους μισθούς, την ευελιξία, την επισφάλεια και την εποχικότητα της απασχόλησης των νέων (Avis, 2014). Σύμφωνα με σχετικές μελέτες (ενδεικτικά, Simões, 2018), οι νέοι που ζουν σε αστικές περιοχές έχουν περισσότερες δυνατότητες πρόσβασης στην εκπαίδευση και εύρεσης σταθερής απασχόλησης, από ό,τι οι κάτοικοι των λιγότερο αστικοποιημένων περιοχών. Πράγματι, παρατηρείται ότι στην Ελλάδα τα υψηλότερα ποσοστά NEET βρίσκονται στις αγροτικές ή νησιωτικές περιφέρειες.

Αυτές οι περιφέρειες αποτελούν και τις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της χώρας (με βάση το κατά κεφαλήν ΑΕΠ). Η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα ή στον τουρισμό, που συχνά συνδέεται με τις αγορές εργασίας αυτών των περιοχών, δεν αποτελεί διέξοδο σταθερής απασχόλησης για τους νέους (Unay-Gailhard, & Simões, 2021; Simões & do Rio, 2020). Ο τουριστικός τομέας συγκεκριμένα, που κυριαρχεί σε πολλές νησιωτικές περιοχές, συνδέεται με εποχιακή ή άτυπη απασχόληση, ανακυκλώνοντας ένα πληθυσμό νέων που μεταπηδούν από την ανεργία στην επισφαλή απασχόληση και αντίστροφα κατά τη διάρκεια του έτους. Αντίστοιχα, σε περιοχές όπου η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα είναι πολύ υψηλή, συγκεντρώνονται υψηλά ποσοστά NEET. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Πελοποννήσου, όπου το ποσοστό της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα είναι σταθερά το υψηλότερο στην Ελλάδα, ενώ το ποσοστό NEET είναι το τρίτο υψηλότερο σε εθνικό επίπεδο. Οι λιγότερο αστικοποιημένες ή και απομακρυσμένες περιοχές συχνά αντιμετωπίζουν αυξημένες προκλήσεις που σχετίζονται με τις δημογραφικές πιέσεις, τις μικρές αγορές και τις περιορισμένες οικονομικές ευκαιρίες που σχετίζονται με το υψηλό κατά κεφαλήν κόστος υποδομών και την εξάρτηση από την εξωτερική χρηματοδότηση (Hay, et al., 2013). Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, οι οικονομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι νέοι που κατοικούν σε αυτές τις περιοχές είναι πιθανό να οδηγήσουν σε απογοήτευση και αδράνεια, ενώ αρκετοί μεταναστεύουν σε αναζήτηση ευνοϊκότερων συνθηκών απασχόλησης (Thompson, et. al., 2014). Ωστόσο, σύμφωνα με άλλες μελέτες (ενδεικτικά, Hay, 2013), οι ίδιοι παράγοντες πιθανά συνδέονται με την καλλιέργεια οικονομικής ανθεκτικότητας και πολιτισμικού δυναμισμού των νέων που κατοικούν σε αυτές τις περιοχές.

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου συγκεκριμένα, στην οποία ανήκει η μελέτη περίπτωσης της Λέσβου, είναι η περιφέρεια με ένα από τα χαμηλότερα κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 2010- 2020 στη χώρα, ενώ το 2020 σημειώνει το χαμηλότερο ποσό σε εθνικό επίπεδο (11,236€). Σε άμεση αντιστοιχία με τα παραπάνω, το Βόρειο Αιγαίο βρίσκεται διαχρονικά ψηλά στην κατάταξη των περιφερειακών ποσοστών NEET. Με ποσοστό 27.4% το 2020 φτάνει στο υψηλότερο επίπεδο της τελευταίας δεκαετίας, ενώ σε εθνικό επίπεδο κατέχει το τρίτο κατά σειρά υψηλότερο ποσοστό, μετά το Νότιο Αιγαίο και τη Στερεά Ελλάδα (29.8%). Η νεανική αδράνεια, επηρεάζει περισσότερο το γυναικείο πληθυσμό της νησιωτικής περιφέρειας, σημειώνοντας το υψηλότερο ποσοστό γυναικών NEET στη χώρα (34.1%), αρκετά πάνω από τον εθνικό μέσο όρο (19.7%). Η απασχόληση στον τριτογενή τομέα βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα (33.6%), ενώ ο πρωτογενής τομέας, παραμένει σε χαμηλά επίπεδα (12.9%). Επιπλέον, τα νησιά του Βορείου Αιγαίου υπήρξαν οι κύριοι αποδέκτες των προσφυγικών ροών που κορυφώθηκαν το 2015. Οι χιλιάδες άνθρωποι που έφτασαν στη Λέσβο, στη Χίο και στη Σάμο κυρίως (λιγότεροι στη Λήμνο και στην Ικαρία), παρέμειναν στα νησιά, διαμένοντας σε δομές προσωρινής φιλοξενίας των αιτούντων ασύλου, συχνά για μεγάλα χρονικά διαστήματα.

Η κατάσταση σήμερα παραμένει ζοφερή. Μια σταδιακή – σε αρκετές περιπτώσεις, αναιμική - ανάκαμψη της απασχόλησης σε παγκόσμιο επίπεδο στον απόηχο της οικονομικής κρίσης του 2008/2009, διακόπηκε με την εξάπλωση της πανδημίας Covid-19. Ενδεικτικά, στην Ευρώπη εκτιμάται ότι οι NEET το 2020 ξεπερνούσαν τα 9.5 εκατομμύρια, με την πλειοψηφία να αποτελείται από γυναίκες (5,280,000), ενώ τα υψηλότερα ποσοστά καταγράφονται στις Μεσογειακές χώρες. Στην Ελλάδα, τα αντίστοιχα νούμερα βρίσκονται στις

301,000 NEET, από τους οποίους οι 154,000, είναι γυναίκες (Eurostat, 2020). Ο αντίκτυπος της πανδημίας στην οικονομία και την αγορά εργασίας διαφοροποιείται ανάλογα με το εκάστοτε κοινωνικο-χωρικό πλαίσιο, αναδεικνύοντας για ακόμα μια φορά τις χωρικές ανισότητες που διαπερνούν την ΕΕ. Οι χώρες που πλήττονται περισσότερο από την ίδια την πανδημία (Ισπανία και Ιταλία, καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο) είναι οι χώρες που είναι πιθανότερο να υποστούν τις χειρότερες επιπτώσεις στην απασχόληση σε βάθος χρόνου (Herod, et al., 2022). Οι ίδιες αγορές εργασίας ήταν πιο ευάλωτες πριν από την κρίση, με χαρακτηριστικά υψηλά ποσοστά ανεργίας και επισφαλούς εργασίας. Παρόλο που οι αστικές και πιο ανεπτυγμένες οικονομικά περιοχές βίωσαν νωρίτερα τις επιπτώσεις της πανδημίας, οι περιφερειακές και οικονομικά εξαρτώμενες από τον τουρισμό περιοχές είδαν τις μεγαλύτερες απώλειες θέσεων εργασίας. Επιπλέον, η διπλή οικονομική και υγειονομική κρίση οδήγησε στην περεταίρω ευελικτοποίηση της εργασίας προκειμένου να αποφευχθεί η απώλεια της εργασίας σε κάποιες περιπτώσεις. Η διαταραχή των αλυσίδων εφοδιασμού από την πανδημία, όχι μόνο οδήγησε στη μείωση θέσεων εργασίας, αλλά επίσης, έφερε στην επιφάνεια τις προβληματικές στα διάφορα επαγγέλματα και σχέσεις εργασίας που βρίσκονταν στην αφάνεια (Herod, et al., 2022).

B. Κοινωνική οικονομία και καινοτομία

Εναλλακτικές πρακτικές οικονομίας αναδύθηκαν σε διάφορες φάσεις εξέλιξης του καπιταλιστικού συστήματος, και προωθήθηκαν κυρίως κατά τη διάρκεια κρίσεων (Amin, 2009). Ο τομέας της **κοινωνικής οικονομίας** αποτελεί ένα σημαντικό μέρος αυτών των εναλλακτικών πρακτικών με μια μακρά παράδοση σε αρκετές χώρες, ιδιαίτερα του ευρωπαϊκού Νότου, όπως στην Ιταλία (Bartlett & Pridham, 1991). Συχνά περιγράφεται ως ο **τρίτος**

τομέας της οικονομίας, καθώς βρίσκεται μεταξύ του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα (Kay et al., 2016), και συνήθως αφορά σε συλλογικά εγχειρήματα και επιχειρήσεις που υιοθετούν δημοκρατικές διαδικασίες παραγωγής και οργάνωσης (Moulaert & Ailenei, 2005- Gibson-Graham, 2006). Οι περισσότεροι ερευνητές περιγράφουν τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ως έναν υβριδικό τομέα της οικονομίας που προκύπτει από την πρόσμιξη στοιχείων του κυρίαρχου κοινωνικο-οικονομικού συστήματος με εναλλακτικές πρακτικές, ενώ άλλοι αναφέρονται σε ένα τελείως ανεξάρτητο κλάδο (Nicholls & Teasdale, 2017). Σε κάθε περίπτωση, οι βασικοί φορείς που επηρεάζουν την εξέλιξη της κοινωνικής οικονομίας είναι τρεις: το κράτος, η αγορά και η κοινωνία των πολιτών (Adam, 2018). Για το κράτος, η κοινωνική οικονομία συνήθως αποτελεί ένα τομέα της οικονομίας που βρίσκεται εκτός της δημόσιας σφαίρας και μπορεί να λειτουργεί συμπληρωματικά στις ελλείψεις του κράτους πρόνοιας (Monzon & Chaves, 2008). Παράλληλα, αποτελεί ένα μηχανισμό ενεργοποίησης της αγοράς σε περιόδους ύφεσης, ενώ για την κοινωνία των πολιτών, η κοινωνική οικονομία αντανακλά αυτόνομα συνεργατικά εγχειρήματα που επιδιώκουν μη κερδοσκοπικές δραστηριότητες στηριζόμενες σε δίκαιες σχέσεις απασχόλησης (Molina et al., 2018).

Στενά συνδεδεμένη με τον όρο της κοινωνικής οικονομίας είναι η έννοια της **κοινωνικής καινοτομίας**. Παρά το μακροχρόνιο ακαδημαϊκό ενδιαφέρον γύρω από την έννοια (Christmann, 2020) η κοινωνική καινοτομία έχει μόλις πρόσφατα αναδειχθεί ως αυτόφωτη έννοια στην ατζέντα των κοινωνικών επιστημών (Phillips et al., 2015). Ως αποτέλεσμα της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008/2009 και των συν-ακόλουθων νεοφιλελεύθερων πολιτικών, η κοινωνική καινοτομία θεωρήθηκε ως μια ενδεχόμενη λύση στις επιπτώσεις των πολιτικών λιτότητας (Bock, 2016; Neumeier,

2017), καθώς και στις μεγάλες προκλήσεις του 21ου αιώνα (Neumeier, 2017, 34; Benneworth et al., 2015). Παρά την ευρεία συναίνεση σχετικά με τη σημασία της κοινωνικής καινοτομίας (Bock et al., 2012), το τι εννοείται με τον όρο παραμένει συχνά διφορούμενο (Pol & Ville, 2009). Έτσι η έννοια συχνά ταυτίζεται με τους όρους της κοινωνικής οικονομίας και της **κοινωνικής επιχειρηματικότητας**. Ο Neumeier επιχειρεί μια γενικευτική εννοιολόγηση του όρου, τονίζοντας ότι οι κοινωνικές καινοτομίες αναφέρονται σε: "αλλαγές στις στάσεις, τη συμπεριφορά ή τις αντιλήψεις μιας ομάδας ανθρώπων που εντάσσονται σε ένα δίκτυο ευθυγραμμισμένων συμφερόντων, οι οποίες, σε σχέση με τον ορίζοντα εμπειριών της ομάδας, οδηγούν σε νέους και βελτιωμένους τρόπους συνεργατικής δράσης εντός και εκτός της ομάδας (Neumeier, 2012, 55)". Μια πλήρης καταγραφή των εννοιολογικών διαφορών των παραπάνω όρων βρίσκεται εκτός των περιορισμένων πλαισίων της παρούσας έκθεσης. Ως εκ τούτου, οι όροι κοινωνική οικονομία και κοινωνική καινοτομία χρησιμοποιούνται με μια στενή συνδεσιμότητα, χωρίς να παραβλέπουμε όμως τις εννοιολογικές διαφορές που τις διακρίνουν.

Η ενθάρρυνση της κοινωνικής οικονομίας βρίσκεται εδώ και καιρό στην ατζέντα της ΕΕ. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια έχει αποτελέσει κεντρικό σημείο συζήτησης τόσο από θεσμικά όργανα όσο και από μελετητές (Stryjan, 2006; Weerawardena & Sullivan Mort, 2006; Nicholls, 2008). Το ενδιαφέρον ενισχύθηκε στο πλαίσιο της πρόσφατης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η οποία έφερε στην επιφάνεια μια ευρεία δυσaréσκεια για το παγκόσμιο οικονομικό σύστημα (European Commission, 2014) και ανανέωσε το ενδιαφέρον για τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής οικονομίας με κοινωνική προοπτική (Hadjimichalis & Hudson, 2007). Έτσι, σε αναζήτηση βιώσιμων λύσεων απέναντι σε κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις, κρατικοί φορείς

χάραξης πολιτικής αλλά και δυνάμεις της αγοράς, προωθούν την κοινωνική οικονομία τόσο σε τοπικό όσο και σε υπερ-τοπικό επίπεδο (Chaves & Campos, 2012). Σε αυτό το πλαίσιο, η κοινωνική οικονομία θεωρείται συχνά διέξοδος σε ευρύτερα ζητήματα όπως η μεταναστευτική κρίση και η κλιματική αλλαγή, εντός και εκτός της ΕΕ (Krueger et al., 2018). Παράλληλα, σε ένα περιβάλλον έντονων κοινωνικών και πολιτικών αναταραχών που συνδέθηκαν με την οικονομική ύφεση, κινήματα πολιτών κατά της λιτότητας συνέβαλαν σημαντικά στην εξάπλωση του κλάδου, υποδεικνύοντας βιώσιμες εναλλακτικές μέσα από συλλογικές δράσεις (Arampatzi, 2018). Συνεπώς, η κοινωνική οικονομία βρίσκει ένα ενισχυμένο αντίκρισμα τόσο στους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής όσο και στην κοινωνία των πολιτών και κατακτά έτσι θέση στις σύγχρονες οικονομίες πολλών ανεπτυγμένων χωρών (Nasioulas, 2012).

Η βιβλιογραφία γύρω από την κοινωνική οικονομία είναι αρκετά πλούσια, με αρκετές μελέτες να επικεντρώνονται στον ορισμό των βασικών αρχών και των δραστηριοτήτων που συνιστούν τον κλάδο (Moulaert & Ailenei, 2005). Ένας ευρέως αποδεκτός ορισμός σε ευρωπαϊκό επίπεδο την περιγράφει ως "το σύνολο των οργανισμών που δεν ανήκουν στον δημόσιο τομέα, λειτουργούν δημοκρατικά με τα μέλη να έχουν ίσα δικαιώματα και υποχρεώσεις, και εφαρμόζουν ένα συγκεκριμένο καθεστώς ιδιοκτησίας και διανομής των κερδών, επανεπενδύοντας τα πλεονάσματα για την επέκταση του οργανισμού και τη βελτίωση των υπηρεσιών του προς τα μέλη του και την κοινωνία" (Chaves & Campos, 2012:19). Παράλληλα, ως κοινωνική επιχείρηση ορίζεται η οικονομική οντότητα που στοχεύει "στον κοινωνικό αντίκτυπο και όχι στη δημιουργία κέρδους για τους ιδιοκτήτες και τους μετόχους" και η οποία "χρησιμοποιεί τα πλεονάσματά της κυρίως για την επίτευξη αυτών των κοινωνικών στόχων [...], διοικούμενη με τρόπο υπεύθυνο, διαφανή και καινοτόμο, ιδίως με τη συμμετοχή των εργαζομένων, των πελατών

και των ενδιαφερομένων μερών που επηρεάζονται από την επιχειρηματική της δραστηριότητα" (European Commission, 2014).

Η προσπάθεια προώθησης της κοινωνικής οικονομίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου, όπου οι επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης ήταν πιο έντονες και μεγαλύτερης διάρκειας από ότι στις χώρες του Βορρά (Felipe & Estrada, 2020). Επιπλέον, οι χώρες αυτές κλήθηκαν να διαχειριστούν το μεγαλύτερο μέρος της πρόσφατης προσφυγικής κρίσης, ενώ η περιοχή της Μεσογείου αναμένεται να πληγεί δυσανάλογα από την κλιματική κρίση τις επόμενες δεκαετίες (Tuel & Eltahir, 2020). Με δεδομένα τα παραπάνω, η ΕΕ την τελευταία δεκαετία έχει θεσπίσει ένα ιδιαίτερα ευρύ νομοθετικό και ρυθμιστικό πλαίσιο, επιδιώκοντας να ευνοήσει την εξάπλωση των κοινωνικών επιχειρήσεων (π.χ. βλ. CIRIEC, 2017). Ωστόσο, οι ορισμοί της κοινωνικής οικονομίας, των χαρακτηριστικών των κοινωνικών επιχειρήσεων, και άλλες ρυθμιστικές λεπτομέρειες, διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των χωρών. Αυτή η ποικιλομορφία οφείλεται στους τοπικούς και εθνικούς κοινωνικο-οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες και παραδόσεις στον κλάδο, καθώς και στις νομοθετικές διαφοροποιήσεις των εκάστοτε χωρών. Οι παραπάνω παράγοντες συνολικά διαμορφώνουν τον τομέα της κοινωνικής οικονομίας ανά τόπους (Steyaert & Katz 2004; Smith & Stevens 2010; Somerville & McElwee, 2011). Στον Ευρωπαϊκό Νότο οι ρίζες του τρίτου τομέα εντοπίζονται στα μέσα του 19ου αιώνα, σε άμεση συσχέτιση με τις προσπάθειες των χωρών να αναπτύξουν συστήματα κοινωνικών παροχών. Εθελοντικές, μη κυβερνητικές προσπάθειες μέσα από τη δράση οικογενειακών δομών και φιλανθρωπικών οργανώσεων είχαν παραδοσιακά το ρόλο παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, εν τη απουσία συνεκτικών μηχανισμών πρόνοιας (Defourny & Nyssens, 2010).

Η οικονομική παρακμή των αγροτικών περιοχών και η βιομηχανική κρίση στην Ισπανία του 19ου αιώνα δημιούργησαν κάποιες από τις πρώτες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων, όπως αγροτικούς συνεταιρισμούς, εθελοντικούς φορείς και άλλους τύπους ιδρυμάτων (European Commission, 2020). Κατά τη διάρκεια του 20ού αιώνα, το αποκεντρωμένο διοικητικό σύστημα της χώρας οδήγησε σε σημαντικά διαφοροποιημένες πολιτικές σχετικά με την κοινωνική οικονομία, και συνεπώς σε διαφορετική εξέλιξη του κλάδου ανά περιφέρεια. Αρκετοί από τους συνεταιρισμούς που ιδρύθηκαν τότε επιβιώνουν μέχρι σήμερα, εξελισσόμενοι σε σύγχρονες κοινωνικές επιχειρήσεις από τη δεκαετία του 1980 και μετά (Chaves-Avila & Savall-Morega, 2019). Σήμερα, στην Ισπανία βρίσκεται ο μεγαλύτερος αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα, 106.000 επιχειρήσεις (1,5% του συνόλου των επιχειρήσεων), εντάσσονται στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας, με περίπου 1.191.000 απασχολούμενους/μέλη (6% του συνολικού εργατικού δυναμικού), με τις περισσότερες να δραστηριοποιούνται στον κλάδο των κοινωνικών υπηρεσιών. Η *Mondragon Corporation* είναι μια από τις παλαιότερες και μεγαλύτερες κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ισπανία, από το 1956. Συγκεκριμένα, είναι η έβδομη μεγαλύτερη ισπανική εταιρεία, όσον αφορά τον κύκλο εργασιών και απασχολεί περισσότερους από 80.000 εργαζόμενους.

Στην Ιταλία, οι πρώτοι συνεταιρισμοί, τα φιλανθρωπικά ιδρύματα και οι οργανώσεις αλληλοβοήθειας εργαζομένων εμφανίστηκαν στις αρχές του 20ού αιώνα, ιδίως στο βόρειο τμήμα της χώρας (Fonte & Cusco, 2017). Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1970, η οικονομική ύφεση και τα αυξανόμενα ποσοστά ανεργίας οδήγησαν τμήματα του πληθυσμού να

αναλάβουν εθελοντικά δραστηριότητες κοινωνικών προγραμμάτων (European Commission, 2020). Η θεσμοθέτηση του τρίτου τομέα τόσο στην Ιταλία όσο και στην Ισπανία, που έγινε περίπου την ίδια εποχή, περιγράφει την κοινωνική οικονομία ως ένα μοντέλο που συνδυάζει τη λογική της αγοράς με τη συμμετοχική οργάνωση (Ranci, 2015). Σήμερα, η Ιταλία συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό εργαζομένων σε κοινωνικές επιχειρήσεις ως προς το σύνολο των απασχολούμενων. Σε αυτόν τον κλάδο δραστηριοποιούνται 58.000 επιχειρήσεις (1% του συνόλου των επιχειρήσεων), με 1.209.000 εργαζόμενους/μέλη (6,5% του συνολικού εργατικού δυναμικού). Στην Ιταλία, καινοτόμες κοινωνικές επιχειρήσεις προσανατολίζονται στην αντιμετώπιση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, όπως στην περίπτωση των *Fab Labs* στην Ιταλία (Ramella & Manzo, 2018), ή τις προσπάθειες απαλλαγής από τον άνθρακα (Hillman et al., 2018).

Στην Ελλάδα και την Κύπρο, οι πρώτες μορφές κοινωνικών επιχειρήσεων με τη σύγχρονη μορφή τους⁵ εντοπίζονται χρονικά στον 19ο αιώνα (Nasioulas, 2012; European Commission, 2019). Ωστόσο, η θεσμοθέτηση των κοινωνικών επιχειρήσεων έγινε πολύ πρόσφατα (το 2011 στην Ελλάδα, το 2020 στην Κύπρο), σε αντίθεση με μεγάλο μέρος των βόρειων χωρών, όπου αυτό είχε γίνει από το 1980. Η περίοδος αυτή (τέλη της δεκαετίας του 1970 και αρχές της δεκαετίας του 1980) θεωρείται συνήθως ως το σημείο καμπής όπου τα εγχειρήματα σχετικά με την κοινωνική οικονομία των προηγούμενων δεκαετιών είτε μετατράπηκαν σταδιακά σε ένα νέο είδος κοινωνικής επιχείρησης, είτε επισκιάστηκαν από αυτό (European Commission, 2019). Σήμερα, τα ποσοστά απασχόλησης στην Ελλάδα και στην Κύπρο είναι σε χαμηλά επίπεδα (0,3% και το 0,9% του συνολικού εγχώριου εργατικού δυναμικού

⁵ Μια πρώιμη μορφή κοινωνικής επιχείρησης-κοινότητας λειτουργούσε για πρώτη φορά στα Αμπελάκια της Λάρισας επί Τουρκοκρατίας.

αντίστοιχα) (Ετήσια Έκθεση ΚΑΛΟ, 2019-2020⁶; Avagianou et al., 2022a). Στην Ελλάδα, οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις βρίσκονται στις τουριστικές περιφέρειες των Ιόνιων Νησιών και του Νοτίου Αιγαίου, καθώς και στην πρωτεύουσα της Αττικής (Ετήσια Έκθεση ΚΑΛΟ, 2019-2020; Avagianou et al., 2022a). Οι περισσότερες κοινωνικές επιχειρήσεις στην Ελλάδα δραστηριοποιούνται στην παροχή υπηρεσιών διατροφής και εκπαίδευσης (Ετήσια Έκθεση ΚΑΛΟ, 2019-2020). Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί δεν εμπίπτουν στον επίσημο τομέα της κοινωνικής οικονομίας στην Ελλάδα, αν και αποτελούν κρίσιμο μέρος της παράδοσης της χώρας (ο αριθμός τους υπερβαίνει τους 600 σε εθνικό επίπεδο). Το αντίθετο συμβαίνει στην Κύπρο, όπου παρότι λειτουργούν διάφοροι τύποι επιχειρήσεων, οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν εδώ και χρόνια τον πιο σημαντικό τύπο (Authority for Cooperative Societies, 2019).

Στην Ελλάδα, ο επίσημος τομέας της κοινωνικής οικονομίας είναι αυτός που περιγράφεται με τον όρο **Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία (ΚΑΛΟ)** και ορίζεται ως “το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που στηρίζονται σε μία εναλλακτική μορφή οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής, διανομής, κατανάλωσης και επανεπένδυσης, βασισμένη στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας, της αλληλεγγύης, της συνεργασίας, καθώς και του σεβασμού στον άνθρωπο και το περιβάλλον” (Νόμος 4430/16). Ως «κοινωνική καινοτομία» ορίζεται η παραγωγή προϊόντων και η παροχή υπηρεσιών, οι οποίες αποσκοπούν στην ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών, τη συμφιλίωση παραγωγής και κατανάλωσης, την εναρμόνιση προσφοράς και ζήτησης και τη διαμόρφωση νέου τύπου κοινωνικών σχέσεων βασιζομένων στη συλλογικότητα και στην ισοτιμία και όχι στον ανταγωνισμό.

Το νομοθετικό πλαίσιο της ΚΑΛΟ (Νόμος 4019/11, Ν. 4430/16 και Υ.Α. 61621/Δ5.2643/30-12-2016, ν. 4701/2020) είναι προσανατολισμένο στην παροχή στήριξης σε ορισμένες ευάλωτες και ειδικές ομάδες του πληθυσμού. Ως «ευάλωτες» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που η ένταξή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή εμποδίζεται από σωματικά και ψυχικά αίτια ή λόγω παραβατικής συμπεριφοράς. Σε αυτές ανήκουν τα άτομα με αναπηρία οποιασδήποτε μορφής (σωματική, ψυχική, νοητική, αισθητηριακή), τα άτομα με προβλήματα εξάρτησης από ουσίες ή τα απεξαρτημένα άτομα και οι ανήλικοι με παραβατική συμπεριφορά, οι φυλακισμένοι/ες και αποφυλακισμένοι/ες. Ως «ειδικές» ορίζονται οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού οι οποίες βρίσκονται σε μειονεκτική θέση ως προς την ομαλή ένταξή τους στην αγορά εργασίας, από οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά αίτια. Σε αυτές ανήκουν: α) τα θύματα ενδοοικογενειακής βίας, β) τα θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, γ) οι άστεγοι, δ) τα άτομα που διαβιούν σε συνθήκες φτώχειας, ε) οι οικονομικοί μετανάστες, στ) οι πρόσφυγες και οι αιτούντες άσυλο, για όσο εκκρεμεί η εξέταση του αιτήματος χορήγησης ασύλου, ζ) οι αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών, η) τα άτομα με πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, θ) οι μακροχρόνια άνεργοι έως είκοσι πέντε ετών και άνω των πενήντα ετών. Συγκεκριμένα, προβλέπεται η παροχή στήριξης σε επιχειρήσεις, το προσωπικό των οποίων αποτελείται από τις παραπάνω ομάδες κατά 30% και 50% αντίστοιχα. Η χρηματοδοτική στήριξη καλύπτει μέρος των εξόδων από τα αρχικά στάδια των κοινωνικών επιχειρήσεων, ενώ η κρατική στήριξη προς τις κοινωνικές επιχειρήσεις περιλαμβάνει φορολογικές ελαφρύνσεις, έλεγχο των ενοικίων στα δημόσια ακίνητα που μισθώνονται, καθώς και υποστήριξη και δικτύωση μέσα από τη λειτουργία κέντρων στήριξης ΚΑΛΟ.

⁶ <https://kalo.gov.gr/wp-content/uploads/2020/11/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%>

Οι φορείς ΚΑΛΟ στην Ελλάδα αποτελούνται κυρίως από Κοινωνικούς Συνεταιρισμούς. Οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις και οι Συνεταιρισμοί Εργαζομένων αποτελούν νέες θεσμικές οντότητες για τη χώρα (θεσμοθετήθηκαν το 2011) με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Για παράδειγμα, οι Κοινωνικές Συνεταιριστικές Επιχειρήσεις αν και ασκούν εμπορική δραστηριότητα τα κέρδη τους δεν διανέμονται στα μέλη τους. Υπάρχουν επίσης Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί Περιορισμένης Ευθύνης και άλλοι φορείς Κοινωνικής Οικονομίας (Μη Κερδοσκοπικές Οργανώσεις και άλλοι αγροτικοί/αστικοί συνεταιρισμοί), Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί για Συλλογικούς και Παραγωγικούς σκοπούς, για ένταξη και για κοινωνική φροντίδα. Όπως φαίνεται, οι Κοινωνικοί Συνεταιρισμοί για Συλλογικούς και Παραγωγικούς σκοπούς είναι οι πιο συνηθισμένοι. Οι εγγραφές φορέων ΚΑΛΟ από το 2012 έως το 2017 φαίνεται να κορυφώνονται το 2014, με τις περισσότερες από αυτές στην Περιφέρεια Αττικής (41,6%), και στην Κεντρική Μακεδονία. Οι περισσότερες επιχειρήσεις ΚΑΛΟ δραστηριοποιούνται σε τομείς όπως η εκπαίδευση, δραστηριότητες οργανώσεων μελών και δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών τροφίμων και ποτών. Η γενική εικόνα δείχνει ότι το μέγεθος των περισσότερων φορέων ΚΑΛΟ στην Ελλάδα είναι μικρό, τόσο σχετικά με τον ετήσιο κύκλο εργασιών, όσο και σχετικά με τον αριθμό των εργαζομένων (Kotsios et al., 2019).

Στις μικρές κοινωνίες των νησιωτικών περιοχών, αρκετές από τις εδραιωμένες οικονομικές δραστηριότητες βασίζονται σε παραδοσιακές δομές συνεργατισμού, με την ύπαρξη ισχυρών άτυπων κοινωνικών δεσμών και δικτύων. Συγκεκριμένα στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, παραμένουν ζωντανές αρκετές παραδοσιακές δομές. Χαρακτηριστική είναι η παρουσία γυναικείων συνεταιρισμών στους οικισμούς της, οι οποίοι πέρα από την δραστηριοποίηση των ίδιων των μελών τους,

στηρίζουν την τοπική οικονομία και την προβολή του τόπου με πολλαπλούς τρόπους. Κοινωνικές επιχειρήσεις, σύμφωνα με το τρέχον θεσμικό πλαίσιο, ξεκίνησαν να λειτουργούν από το 2015, ενώ το 2017 ξεκίνησε η λειτουργία του κέντρου στήριξης κοινωνικών επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα δεδομένα, στην περιοχή λειτουργούν 25 κοινωνικές επιχειρήσεις. Το αντικείμενο κύριας δραστηριότητας των περισσότερων κοινωνικών επιχειρήσεων σχετίζεται με δραστηριότητες οργανώσεων που εστιάζουν στην παροχή υπηρεσιών για τα ανθρώπινα δικαιώματα και υπηρεσίες υποστήριξης για τη βελτίωση ζωής των πολιτών και την αναβάθμιση των γενικών συνθηκών διαβίωσης.

Γ. Κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα

Οι ορισμοί των κενών χώρων και του κενού κτιριακού αποθέματος περιγράφουν κατοικίες, κτίρια γραφείων, καταστημάτων, βιοτεχνιών, βιομηχανιών, εμπορικών κέντρων, αθλητικών εγκαταστάσεων, δημόσιων κτιρίων κ.ά., τα οποία παραμένουν κενά, και η χρήση και η αξία των οποίων επανακαθορίζονται σε συνάρτηση με τις οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που εξελίσσονται σε πολλαπλές κλίμακες (από τοπική σε υπερ-τοπική). Η ύπαρξη κενών κτιρίων, ενώ παράλληλα πολλαπλασιάζονται τα στεγαστικά προβλήματα, αναδεικνύει τις αντιφάσεις του μοντέλου της αστικής ανάπτυξης των τελευταίων δεκαετιών.

Το **ζήτημα της κατοικίας** συναντάται σε όλη την Ευρώπη, ενώ έχει εγείρει συζητήσεις και συλλογικές πολιτικές σε παγκόσμιο επίπεδο. Ζητήματα αστικής ανάπτυξης, ελλιπούς στέγασης και ανεπάρκειας χώρου και υποδομών τίθενται στη βάση κοινωνικών ζητημάτων. Για δισεκατομμύρια αστέγων και «κακοστεγασμένων» η **κανονική κατοικία** (δες Πλαίσιο 1.1) δεν είναι ακόμη κεκτημένο. Με το

ζήτημα της κατοικίας να εντοπίζεται σε όλη την ιστορία του καπιταλισμού (βλ. Ένγκελς «Το ζήτημα της κατοικίας»), οι στεγαστικές κρίσεις μπορούν, έτσι, να προσεγγιστούν ως απόρροια της δομής και δυναμικής του καπιταλιστικού συστήματος. Σε αυτό το πλαίσιο ανάλυσης, τα ζητήματα των κενών χώρων και της κατοικίας ακολουθούν τις διαδικασίες ανάπτυξης -ή μη- του αστικού χώρου. Το θεμελιώδες αγαθό της κατοικίας αυξανόμενα ανάγεται σε καταναλωτικό προϊόν και σε παράμετρο επιβίωσης του μηχανισμού της αγοράς: «...η οργάνωση του χώρου αντιστοιχεί πάντα σε μία ορισμένη τάξη που είναι η *τάξη πραγμάτων*, η οποία κυριαρχεί στην κοινωνική και οικονομική ζωή. Η τάξη η οποία επικρατεί στην οργάνωση του χώρου είναι έκφραση του συστήματος παραγωγής, αλλά συχνά βαφτίζεται με ένα άλλο όνομα και αποκαλείται *αταξία, αναρχία ή χάος*, κάθε φορά που δεν λειτουργεί ικανοποιητικά για το σύστημα παραγωγής που την έχει γεννήσει» (Λαζαρίδης, 1976). Σε αυτό το πλαίσιο, η ύπαρξη του **κενού χώρου** κατανοείται ως αποτέλεσμα της μετεγκατάστασης των ανθρώπων και κεφαλαίων από ένα τόπο ή αγορά σε έναν άλλο αντίστοιχα, ο οποίος συχνά συνδέεται με *τόπους φτώχειας και αταξίας* (Dimitrakou, 2021: 2).

Πιο σύγχρονες ριζοσπαστικές θεωρήσεις (ενδεικτικά: Caffentzis, 2010; Harvey, 2003; Swyngedouw, 2004) εστιάζουν σε ένα εργαλείο διαχείρισης της κρίσης του καπιταλισμού, αυτό της **υφαρπαγής της γης**, το οποίο ενεργοποιείται κατά τη διαδικασία απόκτησης εξουσίας ελέγχου επί της γης και των υπολοίπων πόρων, όπως το νερό, ορυκτά, δάση. Πρόκειται δηλαδή, για τη διαδικασία καθορισμού και παγίωσης της πρόσβασης στον χερσαίο πλούτο και των επιπρόσθετων ωφελειών που προκύπτουν από την χρηματιστικοποίηση των γαιών (McCarthy, 2012). Οι τάσεις υφαρπαγής της γης φαίνεται να επεκτείνονται σε παγκόσμια κλίμακα στο πλαίσιο νεοφιλελευθεροποίησης του χώρου, ενσωματωμένες σε ποικίλες πολιτικές

αποστέρησης - απαλλοτρίωσης των πόρων και μέσων παραγωγής και αναπαραγωγής με την ταυτόχρονη βίαιη εκτόπιση των τοπικών πληθυσμών από τις εστίες τους (Harvey, 2003). Το ζήτημα της κατοικίας, συνεπώς, προκύπτει ως μια απόρροια αυτής της εδαφικοποίησης της αποστέρησης.

Πλαίσιο 1.1: Συνθήκες κατοίκησης

Η συνθήκη κατοίκησης κατά την απογραφή του πληθυσμού ορίζει εάν μία κατοικία είναι κατελημμένη ή κενή. Οι κατοικίες χωρίζονται σε κατηγορίες σύμφωνα με τους ακόλουθους ορισμούς. Η *δευτερεύουσα (ή περιστασιακή) κατοικία* είναι εκείνη η οποία κατοικείται μόνο για ένα χρονικό διάστημα (λιγότερο των έξι μηνών ετησίως). Η *κενή κατοικία* (η οποία δεν κατοικείται) μπορεί να διατίθεται προς πώληση ή ενοικίαση, να έχει ήδη ολοκληρωθεί η πώληση, να είναι συνθήκη μεταβίβασης κληρονομιάς, να μην έχει σαφώς ορισμένη χρήση, να διατηρείται κενή σε κατά τη θέληση του ιδιοκτήτη για μελλοντική χρήση κ.ά. (Feantsa, 2016). Συνεπώς, οι κατοικίες μπορεί να είναι κενές εν αναμονή της μετατροπής τους σε κάτι άλλο, λόγω επιθυμίας του ιδιοκτήτη, είτε λόγω αδιαφορίας. Η *'κανονική'* συνθήκη μίας κενής κατοικίας είναι εκείνη κατά την οποία η πλήρωσή της σχετίζεται με καθυστερήσεις στην ενοικίαση ή την αγορά.

Στο παγκοσμιοποιημένο αστικό τοπίο έχει αναδυθεί μία νέα πραγματικότητα, καθώς τα σύνορα δεν αποτελούν πλέον εμπόδιο και οι αποστάσεις έχουν εκμηδενιστεί για μια μεγάλη μερίδα του κόσμου. Ενώ για τους πιο προνομιούχους η παγκοσμιοποίηση έχει ελαχιστοποιήσει τους χωρικούς περιορισμούς «την ίδια στιγμή στις αστικές συγκεντρώσεις του κόσμου, μάζες ανθρώπων γεννιούνται, ζουν και

πεθαίνουν χωρίς να μπορέσουν να μετακινηθούν ποτέ ή να υπερβούν το εισόδημα των λίγων σεντς» (Μπελαβίλας, 2007). Οι νέοι φτωχοί των πόλεων αφήνονται να σχεδιάσουν τις δικές τους στρατηγικές επιβίωσης και στέγασης, ενώ αυξανόμενα ρεύματα μεταναστών κατακλύζουν μητροπόλεις, έχοντας ως αποτέλεσμα τη συμπίεση των κοινωνικών στρωμάτων που αυξανόμενα οδηγούνται στη φτωχοποίηση. Η έλλειψη οικονομικά προσιτών κατοικιών στην Ευρώπη είναι μία τρομακτική πραγματικότητα, η οποία διαμορφώνει ένα παράγοντα κοινωνικού και στεγαστικού αποκλεισμού. Ενώ η πρόσβαση σε ασφαλή, αξιοπρεπή και οικονομικά προσιτή κατοικία, αποτελεί ένα από τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, αυτό καταπατάται καθώς αντιμετωπίζεται με όρους αγοράς και κέρδους. Παρά τις σημαντικές ανισότητες μεταξύ των Ευρωπαϊκών κρατών, οι τιμές των ενοικίων αυξήθηκαν στα περισσότερα κράτη, και μάλιστα ταχύτερα, ή δυσανάλογα, ως προς το εισόδημα των νοικοκυριών (feantsa, 2016). Τα στατιστικά δεδομένα είναι αποκαλυπτικά: η τιμή της κατοικίας αυξήθηκε ταχύτερα από ότι τα έσοδα σε όλους τους τομείς του ευρωπαϊκού πληθυσμού, και επηρέασε τα φτωχότερα στρώματα. Το 2013 σε 28 κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το 41% του μέσου όρου του εισοδήματος ενός φτωχού νοικοκυριού, προοριζόταν για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών (feantsa, 2016). Το ίδιο έτος, το 11% του συνόλου των νοικοκυριών στην Ευρώπη δαπανούσαν πάνω από το 40% του εισοδήματος τους για στέγαση. Το 5,2% των νοικοκυριών βίωσαν σοβαρή υλική στέρηση όσον αφορά τη στέγαση. Ο αριθμός των αστέγων στην Ευρώπη παραμένει άγνωστος εξαιτίας των ποικίλων ορισμών και μεθόδων έρευνας, ωστόσο έχει αυξηθεί δραματικά ο αποκλεισμός ανθρώπων από την αγορά εργασίας (feantsa, 2016). Ταυτόχρονα, σχετικές μελέτες επισημαίνουν ότι η πιθανότητα αξιοποίησης μέρους από των εκατομμυρίων κενών κτιρίων θα οδηγούσε στη λύση του ζητήματος της κατοικίας για το σύνολο

του άστεγου πληθυσμού στην Ευρώπη (Neat, 2014).

Η ολοένα επεκτεινόμενη δημιουργία κενού κτιριακού αποθέματος συνδέεται σε πολλές περιπτώσεις με διαδικασίες μετακίνησης του πληθυσμού -εξαιτίας αλλαγών είτε στο παραγωγικό μοντέλο, είτε στην αστική προσέγγιση του οικονομικού συστήματος. Ένας άλλος βασικός παράγοντας δημιουργίας ανενεργού κτιριακού αποθέματος, έγκειται στην αντιμετώπιση της κατοικίας με ως επενδυτικό προϊόν της κτηματομεσιτικής κερδοσκοπίας (Αράπογλου & Σιατίτσα, 2019). Τα μεγάλα ποσοστά κενών κατοικιών εντοπίζονται στις χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου (όπως η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα), οι οποίες έχουν πληγεί σοβαρά από την χρηματοπιστωτική κρίση του 2008/2009 που συνδέεται με το σκάσιμο της φούσκας των ακινήτων (Allen et al., 2004). Στην Ισπανία, για παράδειγμα, περισσότερες από 300.000 οικογένειες δέχθηκαν έξωση μετά την κατάρρευση του κτηματομεσιτικού κλάδου και με την ταυτόχρονη πτώχευση των κατασκευαστικών εταιρειών (Αράπογλου & Σιατίτσα, 2019). Η αδυναμία αποπληρωμής των δανείων αύξησε οδήγησε στην κατάσχεση μεγάλου μέρους του στεγαστικού αποθέματος και στην εγκατάλειψη ακόμη και νεόδμητων συγκροτημάτων (feantsa, 2016). Ενδεικτικά, περισσότερα από 38 εκατομμύρια συμβατικών κατοικιών ήταν κενά το 2011 στην Ευρώπη (feantsa, 2016). Παράλληλα, η στροφή της τουριστικής βιομηχανίας στις βραχυχρόνιες μισθώσεις ακινήτων, η οποία βασίστηκε στην αξιοποίηση του πλεονάσματος κενών κτιρίων, ενέτεινε το πρόβλημα επηρεάζοντας τις τιμές των μακροχρόνιων μισθώσεων στις ευρύτερες περιοχές.. Για άλλη μια φορά σημειώνεται ότι η αδυναμία πρόσβασης στην κατοικία έχει πολύ μεγαλύτερο αντίκτυπο στα άτομα με χαμηλά εισοδήματα, και στα φτωχά νοικοκυριά (feantsa, 2016).

Εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας, η κλιμακούμενη **στεγαστική κρίση** είναι αποτέλεσμα πολλών παραγόντων. Τα «κόκκινα δάνεια», η δυσανάλογη των εισοδημάτων φορολογία και τιμές μισθώματος, η έξαρση των βραχυχρόνιων μισθώσεων, η επικράτηση επισφαλών σχέσεων στην αγορά εργασίας, η απουσία αποτελεσματικών πολιτικών πρόνοιας σκιαγραφούν την σημερινή εικόνα της αγοράς. Πιο συγκεκριμένα, αντλώντας από σχετικές μελέτες, παρακάτω αναδεικνύονται οι βασικότερες παράμετροι που βαθαίνουν αυτήν την κρίση:

1. **Μετακινήσεις πληθυσμών** για την κάλυψη αναγκών εργασίας και στέγης ή ακόμη και μετακινήσεις λόγω αδυναμίας κάλυψης των ίδιων αναγκών (εξώσεις, απώλεια μοναδικής κατοικίας, υποβάθμιση ποιότητας ζωής σε ορισμένες περιοχές, κ.ά.) (Βαταβάλη & Σιατίτσα, 2011). Παράλληλα νέες χρήσεις εμπορίου, αναψυχής και τουρισμού διαμορφώνουν εκ νέου τον αστικό ιστό. Σημειώνεται σημαντική οικονομική συρρίκνωση των μεσαίων και χαμηλότερων στρωμάτων της κοινωνίας. Η ίδια η λειτουργία της αγοράς συμπιέζει ακόμη περισσότερο τα νοικοκυριά προς τα κάτω, εμποδίζοντάς τα να έχουν πρόσβαση σε αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας. Ταυτόχρονα παρατηρείται πως οι τιμές ενοικίασης ή αγοράς κατοικίας παραμένουν σε υψηλά επίπεδα και ο τραπεζικός δανεισμός είναι απρόσιτος. Αναδεικνύεται μια μεγάλη αντίφαση με σοβαρές κοινωνικές προεκτάσεις και φαινόμενα κερδοσκοπίας. Ενώ ένα μεγάλο μέρος του κτιριακού αποθέματος είναι ανενεργό, οι στεγαστικές ανάγκες του πληθυσμού ολοένα και αυξάνονται (Βαταβάλη & Σιατίτσα, 2011).
2. Ως επιβαρυντικός παράγοντας σε αυτήν την κατάσταση, θα μπορούσε να συμπεριληφθεί και εκείνος της διαδικασίας

του **εξευγενισμού** (gentrification). Ο εξευγενισμός εντείνει φαινόμενα κοινωνικού κατακερματισμού και εκτοπισμού, τα οποία επηρεάζουν, εξ' ορισμού, τα πιο ευάλωτα στρώματα του πληθυσμού, ο εκτοπισμός των οποίων συμβάλλει στην περαιτέρω αποσταθεροποίηση των συνθηκών και την εργασιακή επισφάλεια (Alexandri & Janoschka, 2021). Οι O' Callaghan & Lawton (2016) αναφέρουν πως *συχνά, στους κύκλους της πολιτικής, δημιουργείται η τάση να αντιλαμβάνονται την "αναβάθμιση" των χώρων, συνήθως για πιο "παραγωγικές" ή "ανώτερες" χρήσεις, ως θετική απάντηση στο κενό*. Παράλληλα, αναφέρονται και στο έργο του Marcuse (1985), οποίος παραθέτει πως η έννοια του **εξευγενισμού** εμπεριέχει πολλές αντιφατικές διαστάσεις. Αυτό διότι μέσα από συνεχείς κύκλους επενδύσεων και απο-επενδύσεων, επιδεινώνονται τα ζητήματα που απασχολούν τους κοινωνικο-χωρικούς μετασχηματισμούς, αντί να δημιουργούν ένας προσφιλές έδαφος υγιούς και ίσης ανάπτυξης και εξέλιξης.

3. Η σταθερή **συρρίκνωση του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας** η οποία επιβαρύνει περαιτέρω το πρόβλημα. Χαρακτηριστικά ο Σαρηγιάννης, για την περίπτωση της Ελλάδας, αναφέρει πως η *μετατροπή κατοικίας από αγαθό χρήσης σε εμπόρευμα, γίνεται με την εισαγωγή της έννοιας της οριζόντιας ιδιοκτησίας (Ν.374/1929, ΦΕΚ 4 Α/9.1.1929) και του ΓΟΚ (ΦΕΚ 155 Α/22.4.1929)*. Ο ρόλος του δημόσιου τομέα τόσο στην άσκηση κοινωνικής πολιτικής όσο και στη διαμόρφωση του χώρου, συμπεριλαμβανομένης και της επίλυσης του στεγαστικού ζητήματος, ήταν πολύ περιορισμένος στον ελλαδικό χώρο. Εν γένει η κρατική παρέμβαση, πλην εξαιρέσεων βλ. κάλυψη στεγαστικών

αναγκών από το Ταμείο Περιθάλψης Προσφύγων 1922 και Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων 1924 με τους πρόσφυγες της Μικρασιατικής καταστροφής, η δράση του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας (καταργήθηκε το 2012 στο πλαίσιο των μνημονιακών μέτρων) και κάποια περιστατικά *θεομηνιών*, ήταν κυρίως έμμεση και ουσιαστικά ενίσχυε τον κατασκευαστικό κλάδο και της μικρομεσαίας ιδιοκτησίας (βλ. αντιπαροχή, ΓΟΚ, αυθαίρετα κ.λπ.).

4. Στο ίδιο πλαίσιο, η έννοια της **κοινωνικής κατοικίας** δεν υπήρξε ένα συνολικό επιζητούμενο από τα πολιτικά προγράμματα. Αποσπασματικά μόνο εξετάστηκαν περιπτώσεις στεγαστικών δανείων, επιδοτήσεις ενοικίου από τον ΟΕΚ, κέντρα φιλοξενίας αστέγων, πολεοδομικές ρυθμίσεις, φορολογικές ρυθμίσεις, οι μετέπειτα επιδοματικές πολιτικές. Ομάδες πληθυσμού ονομάστηκαν «ευπαθείς» ή «ευάλωτες» και πλήθος εξαγγελιών υπόσχεται την προστασία τους. Ως εκ τούτου, το κράτος δεν απέκτησε ποτέ ένα σαφώς ορισμένο και διαχρονικό πλαίσιο στήριξης και στέγασης. Εκτός αυτού, όποιες παροχές κοινωνικού κράτους και στέγασης υπήρχαν μοιάζουν να καταλύονται σταδιακά στη σημερινή πραγματικότητα: η προστασία της πρώτης κατοικίας, της δημόσιας υγείας και εκπαίδευσης είναι συνεχώς υπό αμφισβήτηση. Προστατευτική πολιτική, ακόμα και αν αυτή είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη, δεν παρέχεται.

Στη σημερινή, (μετά)πανδημική Covid-19, συγκυρία το ζήτημα της στέγασης και της αξιοποίησης των κενών χώρων μοιάζει να εντείνεται. Ο υψηλός πληθωρισμός (10,2%, βλ. ΕΛΣΤΑΤ, Απρίλιος 2022), η εκτίναξη του ενεργειακού κόστους, η υγειονομική κρίση, ταυτόχρονα με την δεκαετή οικονομική κρίση

διαμορφώνουν μία εξαιρετικά προβληματική συνθήκη και στον τομέα του στεγαστικού ζητήματος. Σε αυτό το πλαίσιο, βιώσιμες εναλλακτικές αναζητούνται σε μοντέλα που αμφισβητούν τις επικρατούσες νοηματοδοτήσεις του χώρου και τις παραδοσιακές σχολές αστικού σχεδιασμού και ανάπτυξης.

Το θεωρητικό κίνημα του **Σχισιακού Σχεδιασμού** (Relational Planning) αμφισβήτησε τα δημοφιλή γραμμικά μοντέλα σχεδιασμού. Αυτές οι ριζοσπαστικές θεωρήσεις προσέγγισαν τον χώρο ως κοινωνικά κατασκευασμένο (Graham & Healy, 1999; Thrift, 1996), αέναα συμπαραγόμενο και αμφισβητούμενο (Healey, 2004). Τα μοντέλα σχισιακού σχεδιασμού αποτυπώνουν έτσι καλύτερα τις υποκειμενικές εμπειρίες των ανθρώπων και των οργανώσεων που αλληλοεπιδρούν σε έναν χώρο που μεταβάλλεται συνεχώς. Αντλώντας από αυτήν τη βιβλιογραφία η Δημητράκου (Dimitrakou, 2021) προβάλλει την αντίληψη και εννοιολόγηση της Massey ότι ο χώρος υπάρχει, συγκροτείται και μεταβάλλεται μέσα από τις σχέσεις και πρακτικές, καταδεικνύοντας ότι είναι η συνύπαρξη πολλαπλών ιστοριών που δημιουργούν χώρο (Massey, 2005). Κατά αυτόν τον τρόπο, οι διαφορετικές κοινωνικές σχέσεις, πρακτικές, εμπειρίες, αφηγήσεις, και οι ετερογενείς χρονικές καταστάσεις που περιλαμβάνουν δίνουν τη δυνατότητα στην επανεξέταση των εννοιολογήσεων που σχετίζονται με τη μελέτη του κενού χώρου. Οι κενές κατοικίες, συνεπώς, παρά τη στατικότητα τους, είναι *ριζικά ανοιχτές* στην αλλαγή (Massey, 2005).

Σε αυτές τις διαδικασίες αλλαγής και μετασχηματισμού ο επαναπροσδιορισμός των θεσμών και των σχέσεων εξουσίας σε τοπικό επίπεδο κρίνεται βασικός για την προώθηση συλλογικής, ενδογενούς δράσης (Healey, 200; Ward & Ray, 2004). Σε αυτό το πλαίσιο τα όρια μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα

θέτονται υπό αμφισβήτηση (Stoker, 1996), ενώ οι πιο συνεταιριστικές αντιλήψεις διακυβέρνησης αποκτούν μεγαλύτερη δυναμική (Drayton, 2006; Smith & Teasdale, 2012). Έτσι, το κράτος επαναπροσδιορίζεται ως "συντονιστής, διαχειριστής ή αρωγός, αντί για πάροχος και διευθυντής" (Shucksmith, 2010, σ. 4) και η λειτουργία του σχεδιασμού έχει σκοπό να απελευθερώνει δυνατότητες και να καινοτομεί, και ίσως ακόμη και να δημιουργεί νέους αγώνες και ένα διαφορετικό επίπεδο πολιτικής" (Healey, 2004, 160).

Μέσα από το πρίσμα του σχεσιακού σχεδιασμού, γίνεται αντιληπτό ότι ταυτόχρονα με την αλλαγή των εδαφικών και κτιριακών χρήσεων και σχέσεων, η οποία προκύπτει από την οικονομική κρίση, γεννιούνται καινούργιες μορφές αλληλεγγύης και συνεργατικότητας (REFILL, 2016). Η έννοια της **προσωρινής χρήσης** (temporary use) αναπτύχθηκε από τη δεκαετία του 1950 και 1960, όταν τα ιστορικά κέντρα εγκαταλείπονταν από τον πληθυσμό τους (REFILL, 2016). Είναι μία ευρεία έννοια η οποία βασίζεται στη διάδραση και στο συμμετοχικό και σχεσιακό σχεδιασμό. Περιλαμβάνει πρακτικές κατάληψης, ή εμπορευματικής αξιοποίησης κενών αστικών χώρων, με στόχο να προωθήσει μια διαφορετική αντίληψη της ιδιοκτησίας και εναλλακτικές μορφές οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, δίνεται η δυνατότητα να αναπτυχθούν οικονομικές δραστηριότητες στον αστικό ιστό και να δημιουργηθούν θέσεις εργασίας (REFILL, 2016).

Το πρόβλημα των κενών κτιρίων και των εγκαταλελειμμένων χώρων αναλύεται σήμερα από οικονομολόγους, κοινωνιολόγους και σχεδιαστές τόσο σε τοπικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο (Kohler et al., 2010). Παράλληλα εξετάζεται το κόστος και τα οφέλη που προκύπτουν από την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος τόσο με όρους της αγοράς, όσο και σε ενεργειακό και περιβαλλοντικό

επίπεδο (Kohler et al., 2010). Μια μελέτη στην Ελβετία (Wuest, 1995), για παράδειγμα, εκτιμά ότι η αξιοποίηση των εγκαταλελειμμένων των βιομηχανικών χώρων που έχουν προκύψει από το βιομηχανικό μετασχηματισμό των τελευταίων 30 ετών, μπορούν να καλύψουν τις κτιριακές ανάγκες για 10 έτη, χωρίς να χρειαστεί να ανεγερθούν νέα (Kohler et al., 2010).

Παράλληλα η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σε τροχιά προώθησης της **επανάχρησης** (reuse) των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος καθώς ολοένα και περισσότερο χρηματοδοτεί προτάσεις αξιοποίησης κενών χώρων εφαρμόζοντας καινοτόμες επιχειρηματικές προτάσεις. Σε ένα μοντέλο «συνδιαχείρισης» πρωμοδοτεί κινήσεις οι οποίες δύνανται να αναγεννήσουν περιοχές, να επανα-εφεύρουν μορφές ψυχαγωγίας και καταναλωτισμού, έχοντας στόχο μία νέα αστική ταυτότητα και χρήση και γνώμονα το ελάχιστο περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Στα πλαίσια της αγωνιώδους αναζήτησης της βιώσιμης ανάπτυξης, διαμορφώνεται σταδιακά μια νέα αστική πραγματικότητα. Η διαμόρφωση μιας νέας ευρωπαϊκής πολιτικής με στρατηγικές εδαφικής ανάπτυξης και πολεοδομικού επανασχεδιασμού, απαιτεί τη συστηματική μελέτη των γεωγραφικών, δημογραφικών, οικονομικών και κοινωνικών ιδιαιτεροτήτων μιας περιοχής (ESPON, 2020b).

Στην περιοχή πιλοτικής εφαρμογής, το Βόρειο Αιγαίο, εντοπίζεται πλήθος κενών κτιρίων τόσο δημοσίου όσο και ιδιωτικού συμφέροντος. Πολλοί είναι οι λόγοι που συνέτρεξαν στο να μείνει ένας σημαντικός αριθμός κτιρίων κενά, κατ' εφαρμογή της συνολικής αλληλεπίδρασης εργασίας / στέγασης, κυρίως στις χώρες του Νότου. Επιπροσθέτως, εξαιτίας του ιστορικού και πολιτισμικού πλούτου της περιοχής μελέτης, πολλά από αυτά τα κτίρια παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Συνεπώς, με

την πρόταση επανάχρησης κενών κτιρίων από νέους NEET -μέσα από πρακτικές κοινωνικής οικονομίας- όχι μόνο ενεργοποιούνται οι αδρανείς ιδιωτικοί και δημόσιοι χώροι της περιφέρειας, αλλά επίσης αμβλύνονται οι κοινωνικές και οικονομικές συγκρούσεις που προκύπτουν από την ανεργία και την έλλειψη στέγης.

Δ. Δικτύωση: νέοι NEET, κοινωνική οικονομία και κενοί χώροι

Η σημασία της **δικτύωσης** στις αγορές εργασίας είναι εκτενώς και καλά τεκμηριωμένη. Από τη δεκαετία του 1970 ο Mark Granovetter (1973, 1995) έχει ασκήσει σημαντική επιρροή στη σχετική βιβλιογραφία, διαπιστώνοντας μέσω εμπειρικών ερευνών ότι κοντά στις μισές θέσεις εργασίας αποκτούνται μέσω κοινωνικών επαφών, ανανεώνοντας τα ευρήματα προηγούμενων μελετών που διαπίστωναν ποσοστά άνω του 60% (Rees, 1966). Πιο σύγχρονες μελέτες, επιβεβαιώνουν ότι η δικτύωση βελτιώνει σημαντικά την απασχολησιμότητα μέσω της δημιουργίας και διατήρησης επαφών που μπορούν να παρέχουν σχετικούς πόρους (Kanfer, et al., 2001). Είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι από τη δεκαετία του 1970 όταν ο Granovetter ξεκίνησε να διερευνά το φαινόμενο, οι τεχνολογικές εξελίξεις έχουν επηρεάσει σημαντικά το βαθμό στον οποίο τα κοινωνικά δίκτυα διαμορφώνουν τις αγορές εργασίας. Σε μια εποχή αλματώδους τεχνολογικής προόδου και ενισχυμένης κοινωνικής αποστασιοποίησης, η σημασία της φυσικής δικτύωσης ενδεχομένως να αδυνατεί. Αυτό αντανακλάται σε μια πιο σύγχρονη μελέτη, στην οποία διαπιστώθηκε ότι το ποσοστό των θέσεων εργασίας που εξασφαλίζεται μέσω της δικτύωσης αγγίζει το 36% (Wanberg, et al., 2000), ποσοστό σημαντικά μικρότερο από τις αντίστοιχες έρευνες της δεκαετίας του 1970. Κι όμως, το γεγονός ότι 1 στις 3 θέσεις εργασίας εξασφαλίζεται ακόμα μέσω της

δικτύωσης καταδεικνύει ότι αυτή συνεχίζει να παίζει έναν σημαντικό ρόλο στις αγορές εργασίας ειδικά για πιο ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Η ενισχυμένη σημασία για τις **ευάλωτες κοινωνικές ομάδες** διαφαίνεται από το γεγονός ότι το σκέλος της δικτύωσης μπορεί να εξηγήσει ένα σημαντικό κομμάτι των εθνοτικών και φυλετικών ανισοτήτων στις αγορές εργασίας. Από τη δεκαετία του 1990 σχετικές μελέτες ανέδειξαν ότι μειωνοτικές ομάδες έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες εγκατάλειψης μιας εργασίας, λόγω ασθενούς κοινωνικής δικτύωσης. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρήθηκε μια εγκατάλειψη εργασίας 2,5 έως 3 φορές υψηλότερη για τους μαύρους σε σύγκριση με τους λευκούς (Card & Krueger, 1992). Οι διαφορές αυτές στα ποσοστά εγκατάλειψης της εργασίας διαμορφώνουν ένα σημαντικό μέρος της ανισότητας στους μισθούς μεταξύ των φυλών και η συνεκτίμηση αυτών των διαρροών στην πραγματικότητα αυξάνει το μισθολογικό χάσμα μεταξύ μαύρων και λευκών (Heckman et al., 2000). Σε αυτό το πλαίσιο, η στόχευση ευάλωτων ομάδων όπως αυτών των νέων NEET και ακόμα περισσότερο των προσφύγων-μεταναστών αποκτά μια ενισχυμένη αξία. Ως εκ τούτου, η δικτύωση αυτών των πληθυσμιακών ομάδων δεν αποσκοπεί μόνο στην εύρεση μια θέση εργασίας και στην κοινωνική ένταξή, αλλά εξίσου σημαντικά στη διατήρηση αυτής της θέσης και των συνθηκών κοινωνικής ένταξης.

Η δικτύωση προσφύγων και μεταναστών στον κόμβο του παρόντος έργου ενισχύει την προστιθέμενη αξία του έργου για έναν περαιτέρω λόγο: τα μεγαλύτερα και ευρύτερα δίκτυα τείνουν να αυξάνουν τον αριθμό των λεγόμενων **αδύναμων δεσμών** (Granovetter, 1973), οι οποίοι είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για την πρόσβαση σε πληροφορίες που δεν είναι διαθέσιμες στον πιο στενό πυρήνα του δικτύου. Συνεπώς, η επαφή και η δικτύωση με μη-γηγενείς πληθυσμούς μπορεί

να ενισχύει την επαφή σε γνώσεις και κεφάλαιο που δεν είναι τοπικά διαθέσιμα. Κοινώς, οι διαφορετικές εμπειρίες αυτών των ομάδων μπορούν να διευρύνουν και να ενισχύσουν έτσι περαιτέρω τον κόμβο δικτύωσης. Οι εκτεταμένοι αδύναμοι δεσμοί με τη σειρά τους οδηγούν, σε άτυπες, εθελοντικές και αμοιβαίες σχέσεις που διευκολύνουν την πρόσβαση σε περισσότερους πόρους (Moser & Grau, 2008) και καλλιεργούν **ισχυρούς δεσμούς** μεταξύ των συμμετεχόντων (Granovetter, 1973). Το κοινωνικό κεφάλαιο, η συνεργατικότητα και η αλληλεγγύη είναι συχνά τα μακροπρόθεσμα αποτελέσματα αυτών των ισχυρών δεσμών (Adler & Kwon, 2002).

Και οι τρεις αυτοί παράμετροι αποτελούν συστατικά χαρακτηριστικά των εγχειρημάτων **κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας**. Αποτελεί μάλλον κοινή παραδοχή στη σχετική βιβλιογραφία ότι η δικτύωση βρίσκεται στον πυρήνα του πλαισίου της κοινωνικής οικονομίας. Ο Neumeier φέρνει αυτή τη διάσταση στο προσκήνιο υποστηρίζοντας ότι οι κοινωνικές καινοτομίες ορίζονται ως "αλλαγές στις στάσεις, τη συμπεριφορά ή τις αντιλήψεις μιας ομάδας ανθρώπων που συνδέονται σε ένα δίκτυο ευθυγραμμισμένων συμφερόντων (Neumeier, 2012, 55)". Η σημαντικότητα της δικτύωσης για τους φορείς της κοινωνικής οικονομίας αναδεικνύεται στην επίτευξη σκοπών καθώς και στη χρησιμοποίηση μέσων. Όσον αφορά τους σκοπούς, οι φορείς κοινωνικής οικονομίας αναπτύσσονται στο πλαίσιο δικτύων συνεργατικότητας και αλληλεγγύης και στοχεύουν στην περαιτέρω ανάπτυξη αυτών των δικτύων. Παράλληλα, ως προς τα μέσα που χρησιμοποιούν, η αναγνώριση και η εκμετάλλευση ευκαιριών είναι ζωτικής σημασίας για την εμφάνιση εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας (Datta & Jessup, 2009; Monillor, 2010) και τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν ένα προνομιακό πεδίο για την ανάδειξη αυτών των ευκαιριών. Πέρα από την ανάπτυξη τέτοιων δικτύων, είναι επίσης σημαντικό να

κατανοήσουμε εις βάθος τις ρυθμίσεις τους για να βελτιώσουμε την αποτελεσματικότητά τους (Agrapoff & McGuire, 2001). Η ανάπτυξη ενός κόμβου δικτύωσης αποτελεί συνεπώς προνομιακό πεδίο για την ανάπτυξη εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας, ενώ παράλληλα συνιστά ερευνητικό αντικείμενο με σκοπό την μεγιστοποίηση της χρησιμότητάς του.

Ως ερευνητικό αντικείμενο, υπάρχουν τρεις σημαντικοί λόγοι για την προσέγγιση των εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας από το επιστημολογικό πρίσμα των **κοινωνικών δικτύων** (Richter, 2017). Πρώτον, η κοινωνική οικονομία απαιτεί κοινωνικά δίκτυα για την ανταλλαγή γνώσεων και ιδεών. Σε αυτό το πνεύμα, η ανάπτυξη και η διατήρηση δικτύων μεγάλου εύρους είναι όπως είπαμε αρκετά σημαντική για την ανάπτυξη και την υλοποίηση καινοτόμων ιδεών, διότι τα δίκτυα αυτά παρέχουν πρόσβαση σε άτομα με γνώσεις και ιδέες που διαφέρουν από τις ήδη διαθέσιμες (De Noni et al., 2018). Δεύτερον, τα κοινωνικά δίκτυα αποτελούν προϋπόθεση για την εμπέδωση των φορέων κοινωνικής οικονομίας σε τοπικό και θεσμικό πλαίσιο. Μέσω μιας διαδικασίας τοπικής ενσωμάτωσης, οι κοινωνικές καινοτομίες μπορούν να αναζητήσουν και να διεισδύσουν στο θεσμικό πλαίσιο, εισάγοντας έτσι νέες θεσμικές λογικές (Chatzichristos & Nagopoulos, 2020). Τρίτον, τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να παρέχουν πληροφορίες για το πώς οι περιθωριοποιημένες, λιγότερο συνδεδεμένες κοινότητες μπορούν να δώσουν ώθηση στην ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων (Richter, 2017). Μέσω αυτών των συνδέσεων, τα κοινωνικά δίκτυα μπορούν να βελτιώσουν την πρόσβαση αυτών των περιθωριοποιημένων κοινοτήτων σε κρίσιμους πόρους, όπως η αξιοπιστία, η εξουσία και τα οικονομικά μέσα (Shaw & Carter, 2007). Συνεπώς, η δικτύωση δεν είναι μόνο επωφελής για τους εμπλεκόμενους, αλλά συνολικά για τις τοπικές κοινότητες στις οποίες οι εμπλεκόμενοι ανήκουν και δραστηριοποιούνται.

Στη βάση των παραπάνω, έχουν υπάρξει αρκετές εκκλήσεις για έρευνα σχετικά με τα κοινωνικά δίκτυα στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας (Mair & Marti, 2006; Dufays & Huybrechts, 2014). Παρ' όλα αυτά, με ορισμένες αξιοσημείωτες εξαιρέσεις (Haugh, 2007; Forno & Merlone, 2009; Richter, 2017), η προσέγγιση των κοινωνικών δικτύων για τη διερεύνηση εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας απουσιάζει παραδόξως από τη σχετική βιβλιογραφία. Ενδεχομένως ο λόγος για αυτό είναι ότι η ανάλυση κοινωνικών δικτύων προσελκύει ένα όψιμο ενδιαφέρον στις κοινωνικές επιστήμες και έτσι τα εργαλεία για την κοινωνική έρευνα παραμένουν υποανάπτυκτα. Συνεπώς, η μελέτη των εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας από μια σκοπιά δικτύωσης (ευρύτερα) και κοινωνικών δικτύων (στενότερα) θα έχει επιπλέον οφέλη για το επιστημολογικό και μεθοδολογικό πλαίσιο αναφοράς. Το παρόν πόνημα καθίσταται συνεπώς πολύ σημαντικό τόσο για τα πρακτικά οφέλη δικτύωσης των νέων NEET με τους φορείς κοινωνικής οικονομίας, όσο και για τα επιστημολογικά οφέλη μιας τέτοιας σύζευξης.

Ο κόμβος δικτύωσης όπως έχουμε ήδη αναλύσει έχει μια περαιτέρω στόχευση, αυτή της αξιοποίησης των **κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος**. Από τις δεκαετίες του 1950 και 1960 υπάρχει μια αναπτυσσόμενη τάση για την **προσωρινή χρήση** (temporary use) κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος (REFILL, 2016), όπως ενδεικτικά η χρησιμοποίηση βιομηχανικών χώρων για πολιτιστικές πρωτοβουλίες βάσης (grassroots cultural initiatives) (Gainza, 2018). Αυτοί οι χώροι έχουν περιγραφεί ως 'απροσδιόριστοι χώροι' (Groth & Corijn, 2005), 'προσωρινοί αστικοί χώροι' (Haydn & Temel, 2006) ή ακόμα 'παροδικοί τόποι' (Finan, 2014). Η κοινή συνισταμένη όλων αυτών των νοηματοδοτήσεων είναι ότι βασίζονται στη δημιουργία και την ενίσχυση κοινωνικών δεσμών, τη δέσμευση κοινοτήτων ή την κοινωνική ένταξη (REFILL, 2016, 11), υποδεικνύοντας έτσι ότι η

αξιοποίηση των αναξιοποίητων χώρων συνδέεται στενά με δράσεις συνεργατικότητας και αλληλεγγύης.

Η ίδια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή περιγράφει την ανάγκη να υπάρξουν νέες μορφές συνεργατισμού για την αστική ανάπτυξη, καθώς "τα διοικητικά όρια των πόλεων δεν αντικατοπτρίζουν πλέον τη φυσική, κοινωνική, οικονομική, πολιτιστική ή περιβαλλοντική πραγματικότητα της αστικής ανάπτυξης και απαιτούνται νέες μορφές ευέλικτης διακυβέρνησης" (European Commission, 2020). Οι διαδικασίες αυτές παρέχουν πρόσθετες υπηρεσίες σε σχέση με αυτές που προτείνουν οι δήμοι, καθώς συνεργάζονται άμεσα με τους πολίτες, καθοδηγούνται από τους πολίτες, αναλαμβάνουν κινδύνους και κάνουν δοκιμές και λάθη σχετικά με τα πιθανά αποτελέσματα αξιοποίησης των κενών χώρων και κτιρίων. Ορισμένοι δήμοι έχουν μάθει να ενσωματώνουν τις εισροές αυτών των εξωτερικών φορέων στο μοντέλο διακυβέρνησής τους, ενώ άλλοι όχι (REFILL, 2016, 26). Η προώθηση μη-ιεραρχικών δομών διακυβέρνησης για την αξιοποίηση αυτών των χώρων είναι ένα διαδεδομένο πρόταγμα, καθώς η χάραξη πολιτικής και ο σχεδιασμός πρέπει να ανα-διαταχθούν για να υποστηρίξουν (ή έστω να μην παρεμποδίσουν) αυτές τις χωρικές-οργανωσιακές μορφές (Lange et al., 2011).

Σε αυτό το πλαίσιο, τα όρια μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα γίνονται όλο και πιο δυσδιάκριτα και προκαλούν έτσι αλλαγές στην περιφερειακή ανάπτυξη και τον σχεδιασμό (Goodwin, 2003). Αυτές οι κοινωνικά καινοτόμες θεσμικές ή οιονεί θεσμικές ρυθμίσεις διακυβέρνησης προσδιορίζονται από τον Swyngedouw ως διακυβέρνηση-πέρα-από-το-κράτος (Swyngedouw, 2005, 1992). Από μια κριτική σκοπιά, αυτές οι δικτυωμένες δομές δημιουργούν νέα θεσμικά πεδία, όπου οι δίαυλοι

εκπροσώπησης και λογοδοσίας είναι πιο περίπλοκοι. Ως εκ τούτου, τα άτομα και οι ομάδες συχνά δυσκολεύονται περισσότερο να συμμετάσχουν σε δημόσιες συζητήσεις και να αμφισβητήσουν ή να αλλάξουν τις πορείες δράσης που αποφασίζονται (Swyngendouw, 2005). Ενώ δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι τέτοιες ρυθμίσεις διακυβέρνησης εγκυμονούν κινδύνους, παρουσιάζουν παράλληλα και σημαντικές ευκαιρίες ενισχυμένης εκπροσώπησης των πολιτών και τοπικής ενδυνάμωσης. Τα παραδείγματα είναι πολλά και σημαντικά, και δείχνουν ότι η προσωρινή χρήση των κενών χώρων μέσω δικτυωμένων δράσεων μπορεί να φιλοξενήσει την κοινωνική οικονομία και καινοτομία και να προσαρμόσει τις ανάγκες και τις ικανότητες των πολιτών στους διαθέσιμους πόρους (Patti & Polyak 2015).

Πλαίσιο 1.2.: καλή πρακτική, Λιλ

Η Ευρωπαϊκή μητρόπολη της Λιλ στη Γαλλία μετρούσε περισσότερους από 5.000 κενούς χώρους, όπως βιομηχανικές εγκαταστάσεις, αχρησιμοποίητα γραφεία και ακατοίκητες κατοικίες. Μια ομάδα εργασίας αποτελούμενη από 20 δημόσιους υπαλλήλους και 4 σχεδιαστές, αναζήτησε μια επιχειρησιακή οργάνωση για το θέμα αυτό. Σε αυτή τη διαδικασία επωφελήθηκαν από την εμπειρία του **δικτύου URBACT REFILL**. Οι 10 πόλεις που περιλαμβάνονται σε αυτό το δίκτυο ανέπτυξαν έναν οδικό χάρτη για την προσωρινή χρήση των κενών χώρων. Αυτός ο οδικός χάρτης χρησιμοποιήθηκε για την καθιέρωση μιας πρακτικής προσωρινής χρήσης στην πόλη. Σταδιακά η ομάδα εργασίας της Λιλ ανέπτυξε ένα εργαστήριο δημόσιας πολιτικής για την προσωρινή αξιοποίηση των κενών χώρων (ESPON, 2020, 26).

Πλαίσιο 1.3: καλή πρακτική, Heerlen

Το Heerlen, της Ολλανδίας προχώρησε στην προώθηση της αστικής αναζωογόνησης, φέρνοντας σε επαφή διάφορους ενδιαφερόμενους φορείς για να εργαστούν για τη βελτίωση της ελκυστικότητας της πόλης. Το Heerlen εντάχθηκε στο **δίκτυο URBACT CityCentreDoctor Network** για να τονώσει τη μεγαλύτερη συμμετοχή των πολιτών. Ο δήμος, σε συνεργασία με τοπικούς φορείς, ανέπτυξε 26 στόχους για αλλαγή, μεταξύ των οποίων η μετατροπή κενών ακινήτων για δημιουργικές βιομηχανίες, ο επανασχεδιασμός των πλατειών της πόλης, η ενίσχυση του πρασίνου, η αποκατάσταση των προσόψεων των κτιρίων, η υποστήριξη της τέχνης του δρόμου, η δυνατότητα πραγματοποίησης δημόσιων εκδηλώσεων όλο το χρόνο και η επένδυση σε ένα "εργαστήριο πόλης". Προσφατές αξιολογήσεις δείχνουν ότι το κέντρο της πόλης Heerlen έχει γίνει πλέον πιο πράσινο και ότι περισσότεροι άνθρωποι χρησιμοποιούν τους δημόσιους χώρους (ESPON, 2020, 28).

Ως εκ τούτου, η αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος προκαλείται συνήθως από δίκτυα ενδιαφερόμενων που αναπτύσσονται πάνω στις αρχές της συνεργατικότητας και της αλληλεγγύης, ενώ ενισχύουν περαιτέρω τις δυναμικές δικτύωσης και συν-δημιουργίας (REFILL, 2016, 28). Αυτές οι δράσεις βρίσκονται στον αξιακό πυρήνα των φορέων της κοινωνικής οικονομίας. Όπως μας δείχνουν καλές πρακτικές ανά την Ευρώπη (βλέπε καλή πρακτικής 1 και 2) η δικτύωση μπορεί να αποτελέσει την κοινή συνισταμένη άμβλυνσης της ανεργίας των νέων NEET, προώθησης των επιχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας, και αξιοποίησης των κενών χώρων

και του κτιριακού αποθέματος. Ο παρόντας κόμβος δικτύωσης συμβάλλει σημαντικά στην **ανάπτυξη αυτής της κοινής βάσης.**

2. Κοινωνικά καινοτόμες λύσεις και περιορισμοί, δυνατότητες ανά-συνδυαστικής καινοτομίας στην κοινωνική οικονομία, τους NEET και το κτιριακό απόθεμα

2.1. Η υλοποίηση του φυσικού και διαδικτυακού κόμβου: μέθοδοι και εργαλεία

Ο κόμβος δικτύωσης και ενημέρωσης έχει διττή λειτουργία: αφενός την **ενημέρωση** σχετικά με φορείς κοινωνικής οικονομίας (ως διέξοδος απασχόλησης για νέους NEET) και την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος, και αφετέρου τη **δικτύωση** μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών -νέων NEET, φορέων κοινωνικής οικονομίας και ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων. Η σύζευξη των τριών αξόνων στοχεύει στην εξυπηρέτηση των αναγκών και των ενδιαφερόντων τους και πραγματοποιείται μέσα από την υλοποίηση της φυσικής και της διαδικτυακής εφαρμογής του κόμβου. Η πρακτική επιτέλεση -πέραν της θεωρητικής προσέγγισης- γίνεται μέσα από μια εννοιολογικά και χωρικά ολοκληρωμένη προσέγγιση ανασυνδυαστικής καινοτομίας σε πολλαπλές κλίμακες. Ο φυσικός κόμβος στοχεύει στην απλούστευση και διάχυση εννοιών στην τοπική κοινωνία (νέοι NEET και άλλοι ενδιαφερόμενοι) για τα οφέλη και τις δυνατότητες απασχόλησης στην κοινωνική οικονομία ή/και αξιοποίησης ανενεργού κτιριακού αποθέματος σε πραγματικό χρόνο και έδαφος. Ταυτόχρονα, παρέχει στους ενδιαφερόμενους νέους/ες NEET και τους ιδιοκτήτες-τριες/διαχειριστές-στρίες κενών κτιρίων την επιτόπια έρευνα και συγκρότηση ενός

εγχειρήματος κοινωνικής οικονομίας. Με τη λειτουργία της ηλεκτρονικής πλατφόρμας επιχειρείται η ενημέρωση, δικτύωση και η αρχική ανάπτυξη οικοσυστημάτων νέων NEET, κοινωνικών επιχειρήσεων και ιδιοκτητών κενών κτιρίων σε διαπεριφερειακή κλίμακα (trans-regional recombinant intervention). Ο διαδικτυακός κόμβος προβάλλει και προετοιμάζει, δημιουργεί το χώρο για καινοτόμες ιδέες που αντλούν από πρακτικές κοινωνικής και αλληλέγγυας οικονομίας για την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος και την αντιμετώπιση της νεανικής ανεργίας και αδράνειας. Η επιτυχία του κόμβου έγκειται στη συνεχιζόμενη αλληλοτροφοδότηση μεταξύ της φυσική και της διαδικτυακής εφαρμογής.

Στόχος είναι η δημιουργία ενός ισχυρού κοινωνικού δικτύου συνεργατικότητας και αλληλεγγύης μεταξύ των εμπλεκόμενων (NEETs, φορείς, ιδιοκτήτες-τριες/διαχειριστές-στρίες) και η ανάπτυξη ανοιχτών διαδικασιών συναπόφασης τόσο σε τοπικό, όσο και σε υπερ-τοπικό επίπεδο. Η ενεργοποίηση μηχανισμών οικονομικής, κοινωνικής και χωρικής ανάπτυξης οδηγεί σε αποτελέσματα καινοτόμα και ελπιδοφόρα για την εξέλιξη των τοπικών κοινωνιών. Η διάχυση των αποτελεσμάτων ενός τέτοιου εγχειρήματος μπορεί να μεταφέρει το μήνυμα αυτής της ρηξικέλευθης προσέγγισης σε ποικίλα ακροατήρια επαγγελματιών και φορέων χάραξης πολιτικής, που είναι σε θέση να προωθήσουν την ιδέα της διάχυσης της κοινωνικής οικονομίας για την απασχόληση των νέων NEETs και της αξιοποίησης του ανενεργού κτιριακού αποθέματος.

Πιο αναλυτικά, για την επίτευξη της διττής στόχευσης του κόμβου πραγματοποιούνται οι παρακάτω δράσεις που συντελούν στην ολοκλήρωση τεσσάρων παραδοτέων:

1. Πραγματοποίηση Ημερίδας ενημέρωσης για τα οφέλη της κοινωνικής οικονομίας και τον κόμβο

- i. Σχεδιασμός και συγγραφή ενημερωτικού υλικού για τους/τις νέους/ες NEET.
- ii. Σχεδιασμός και συγγραφή ενημερωτικού υλικού για ενδιαφερόμενους φορείς (stakeholders) και λοιπούς αποδέκτες.
- iii. Ολοκληρωμένη σχεδίαση, παραγωγή και εκτύπωση του ενημερωτικού υλικού.
- iv. Διοργάνωση ημερίδας ενημέρωσης, πρόσκληση ενδιαφερόμενων και φορέων.
- v. Ενεργή εμπλοκή νέων NEET στον κόμβο.

2. Πραγματοποίηση Εργαστηρίων εξοικείωσης νέων NEET με την κοινωνική οικονομία

- i. Ανάπτυξη εργαλειοθήκης (toolkit) ευαισθητοποίησης και εξοικείωσης των νέων NEET.
- ii. Ολοκλήρωση εργαλειοθήκης με τις υπόλοιπες λειτουργίες του κόμβου.
- iii. Επιλογή δείγματος νέων NEET.
- iv. Πιλοτική διεξαγωγή εργαστηρίων με αξιοποίηση μικτών μεθόδων δια ζώσης και ασύγχρονης τηλε-εκπαίδευσης.
- v. Ενεργή εμπλοκή νέων NEET στον κόμβο.

3. Πραγματοποίηση Ημερίδας για την απασχόληση νέων NEET και την αξιοποίηση κτιριακού αποθέματος

- i. Σχεδιασμός και συγγραφή ενημερωτικού υλικού για τους κοινωνικούς επιχειρηματίες και άλλους ενδιαφερόμενους.
- ii. Σχεδιασμός και συγγραφή ενημερωτικού υλικού για τους ιδιοκτήτες κτιριακού αποθέματος και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς (stakeholders).
- iii. Εντοπισμός κτιριακού αποθέματος μετά από έρευνα πιθανά διαθέσιμων κενών κτιρίων.
- iv. Αυτοψία σε ορισμένα κενά κτίρια.

- v. Δημιουργία συμμετοχικού χάρτη και προσπάθειες καταγραφής αναγκών και βιωμάτων με στόχο τον συμμετοχικό σχεδιασμό ενός (ή και παραπάνω) εγχειρήματος.
- vi. Ολοκληρωμένη σχεδίαση, παραγωγή και εκτύπωση του ενημερωτικού υλικού.
- vii. Ανάπτυξη εργαλειοθήκης (toolkit) ευαισθητοποίησης και εξοικείωσης των κοινωνικών επιχειρηματιών και των ιδιοκτητών κτιριακού αποθέματος.
- viii. Διοργάνωση ημερίδας ενημέρωσης, πρόσκληση ενδιαφερόμενων και φορέων.
- ix. Ενεργή εμπλοκή νέων NEET στον κόμβο.

4. Δημιουργία περιπτέρου ενημέρωσης στην πόλη της Μυτιλήνης

- i. Αξιοποίηση υφιστάμενου και συγγραφή νέου ενημερωτικού υλικού σχετικά με τη στόχευση και τις δράσεις του κόμβου ReWorkAegean που θα απευθύνεται στους κατοίκους και επισκέπτες της πόλης της Μυτιλήνης.
- ii. Εντοπισμός διαθέσιμου κατάλληλου χώρου φιλοξενίας του περιπτέρου ενημέρωσης σε κεντρικό σημείο της πόλης.
- iii. Λειτουργία του περιπτέρου ενημέρωσης από τα μέλη της ομάδας έργου για διάστημα τριών μηνών.

5. Δράσεις ενημέρωσης σε τοπικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας

- i. Αξιοποίηση υφιστάμενου και συγγραφή νέου ενημερωτικού υλικού σχετικά με τη στόχευση και τις δράσεις του κόμβου ReWorkAegean που θα απευθύνεται στους μαθητές και τις μαθήτριες των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας.
- ii. Επισκέψεις στα ΣΔΕ της Μυτιλήνης και της Καλλονής.

6. Δημιουργία ιστοσελίδας, δημιουργία και πιλοτική λειτουργία διαδικτυακού κόμβου (πλατφόρμας)

- i. Αγορά λογισμικού και συναφούς εξοπλισμού.
- ii. Σχεδιασμός αρχιτεκτονικής κόμβου, ανάπτυξη βασικών λειτουργιών πλατφόρμας.
- iii. Ανάπτυξη εξειδικευμένων εργαλείων εγγραφής/διαχείρισης ανά κατηγορία χρηστών.
- iv. Έλεγχος δια-λειτουργικότητας, καθορισμός απαιτήσεων ασφαλείας.
- v. Δοκιμαστική λειτουργία κόμβου, εντοπισμός σφαλμάτων και αναπροσαρμογή.
- vi. Συνεχής τροφοδότηση κόμβου με χρήστες/ριες (NEETs, κοινωνικές επιχειρήσεις και ιδιοκτήτες), εφαρμογή εργαλείων δικτύωσης χρηστών κόμβου.
- vii. Καταγραφή, ανάλυση και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της πιλοτικής φάσης δικτύωσης και της αποτελεσματικότητας του κόμβου.
- viii. Ανάπτυξη συμπληρωματικών λειτουργιών κόμβου.

Οι επί μέρους στοχεύσεις και δράσεις υλοποίησης του κόμβου είναι πολλαπλές και συντείνουν στη *δια-περιφερειακή* ανάπτυξη και πιλοτική εφαρμογή του κόμβου διάχυσης. Ο συνδυασμός των ενημερωτικών ημερίδων με την πιλοτική ανάπτυξη εργαλείων ανασυνδυαστικής καινοτομίας και τελικά η δοκιμαστική δικτύωση μεταξύ νέων NEET, κοινωνικών επιχειρήσεων και ιδιοκτητών/διαχειριστών κτιρίων ενάντια στη νεανική ανεργία, αποτελεί το σύνθετο αποτέλεσμα της λειτουργίας της διαδικτυακής πλατφόρμας και της συνολικής επιρροής του κόμβου. Τέλος, η προβολή και προώθηση της πιλοτικής εφαρμογής σε διεθνή κλίμακα, συμβάλλει στην επέκταση της επιδιωκόμενης δικτύωσης.

2.2. Φυσικός κόμβος: ημερίδες ενημέρωσης, εργαστήρια με νέους NEET και περίπτερο ενημέρωσης

Η υλοποίηση του φυσικού κόμβου δομείται με την πραγματοποίηση δύο ημερίδων ενημέρωσης και εργαστηρίων με νέους NEET. Η πρώτη ημερίδα ενημέρωσης αφορά στα οφέλη της κοινωνικής οικονομίας και στη χρησιμότητα του κόμβου. Η ημερίδα απευθύνεται κυρίως σε νέους/ες NEET και σε άλλους ενδιαφερόμενους φορείς και αποδέκτες. Η δεύτερη ημερίδα αφορά στην ενημέρωση σχετικά με την απασχόληση/απασχολησιμότητα των νέων μέσα από την Κοινωνική Οικονομία και στην αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος. Η ημερίδα απευθύνεται σε κοινωνικούς επιχειρηματίες και ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος ή άλλους φορείς. Τέλος, τα εργαστήρια εστιάζουν στην εξοικείωση και κατάρτιση επιλεγμένου δείγματος νέων NEET με τις αρχές της κοινωνικής οικονομίας και την αξιοποίηση του ανενεργού κτιριακού αποθέματος.

Για την υλοποίηση των παραπάνω δράσεων προηγείται η προετοιμασία και συγγραφή του κατάλληλου υλικού για την εκάστοτε δράση, αντλώντας από την ελληνική και διεθνή επιστημονική βιβλιογραφία σχετικά με τις θεματικές του κόμβου (ανεργία, κοινωνικός αποκλεισμός και νέοι NEET, κοινωνική οικονομία και καινοτομία και κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα), καθώς και από τη γνώση και εμπειρία της ομάδας έργου και των συνεργαζόμενων φορέων στα συγκεκριμένα πεδία. Το υλικό που θα χρησιμοποιηθεί στις δράσεις του (φυσικού) κόμβου παρουσιάζεται στο Παράρτημα 1.

2.3. Διαδικτυακός κόμβος: ο σχεδιασμός της πλατφόρμας

Η σχεδίαση της πλατφόρμας έγινε σύμφωνα με τις αρχικές απαιτήσεις των χρηστών καθώς και με τους κανόνες διαλειτουργικότητας και ασφάλειας που θα πρέπει να διέπουν ένα τέτοιο σύστημα και τις δικτυακές απαιτήσεις σε συνάρτηση με την ασφάλεια των ευαίσθητων δεδομένων. Έχοντας υπόψη τα παραπάνω, η αρχιτεκτονική σχεδίαση του συστήματος έχει σαν κύριους στόχους:

1. Την ευελιξία (flexibility) του συστήματος όσον αφορά μελλοντικές αλλαγές ή προσθήκες νέων λειτουργικών απαιτήσεων. Αυτό θα επιτευχθεί υλοποιώντας την επιχειρησιακή λογική του συστήματος με τη μορφή ενός συνόλου αρθρωμάτων (components, plugins), το καθένα από τα οποία θα είναι υπεύθυνο για μία διεργασία ή μέρος αυτής.

2. Την αποτελεσματική εξυπηρέτηση ενός μεγάλου αριθμού ταυτόχρονων χρηστών (scalability). Αυτό θα επιτευχθεί με την χρήση πολυεπίπεδης αρχιτεκτονικής, όπως επίσης και με εξελιγμένες τεχνικές caching που θα εφαρμοστούν με σκοπό την βελτιστοποίηση της μεταφοράς δεδομένων από το ένα λογικό επίπεδο (tier) στο άλλο και την ελαχιστοποίησή της στον απολύτως απαραίτητο όγκο.

3. Την ικανοποιητική ασφάλεια στην παροχή προηγμένων υπηρεσιών ικανοποιώντας απαιτήσεις όπως ισχυρή αυθεντικοποίηση των χρηστών (authentication), διατήρηση της ακεραιότητας των δεδομένων (data integrity) και της εμπιστευτικότητας της επικοινωνίας (confidentiality).

4. Την σταθερότητα του συστήματος (stability) και την απρόσκοπτη λειτουργία του (robustness).

Αυτό θα επιτευχθεί με τους ακόλουθους τρόπους:

- Χρησιμοποιώντας κατά την υλοποίηση του συστήματος αναγνωρισμένα

πρότυπα σχεδίασης και ανάπτυξης (design patterns)

- Υλοποιώντας κατάλληλους μηχανισμούς error handling σε όλα τα λογικά επίπεδα του συστήματος.

Οι κύριες εργασίες που διεκπεραιώνει η πλατφόρμα είναι οι εξής:

- η αποθήκευση, διαχείριση και διάχυση πληροφορίας σχετικά με τους εγγεγραμμένους χρήστες
- η συμπλήρωση εμπειριών, κειμένων, ιστολογίων κτλ από τους εγγεγραμμένους χρήστες διαδικτυακά μέσω κατάλληλων φορμών και εργαλείων
- η δημιουργία ομάδων και πρόσκλησης/εγγραφής μελών σε αυτές
- η παροχή εξειδικευμένων υπηρεσιών πολυ-κριτηριακής αναζήτησης πληροφορίας
- η διακίνηση πληροφορίας, η συνεργασία και η επικοινωνία μεταξύ των χρηστών μέσω εργαλείων κοινωνικής δικτύωσης
- η παροχή δυνατότητας ηλεκτρονικής αίτησης εγγραφής στην πλατφόρμα η παροχή δυνατότητας παρουσίασης νέων και ανακοινώσεων που αφορούν τους εγγεγραμμένους χρήστες

Προσδιορισμός των χρηστών

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι χρήστες της υπό ανάπτυξης πλατφόρμας, δηλαδή όλοι αυτοί, οι οποίοι είτε θα επηρεάσουν, είτε θα επηρεασθούν από την πλατφόρμα, καθώς και οι αντίστοιχες κατηγορίες αυτών.

Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες μπορούν να ταξινομηθούν οι εν δυνάμει χρήστες είναι οι ακόλουθες:

- Εξωτερικοί Χρήστες: Πρόκειται για το σύνολο του κοινού το οποίο θα έχει αλληλεπίδραση με την πλατφόρμα.
- Εσωτερικοί Χρήστες: Πρόκειται για τις ομάδες χρηστών, οι οποίες θα παράγουν

την πληροφορία που θα στεγάζεται στην πλατφόρμα, καθώς και οι χρήστες οι οποίοι θα διαχειρίζονται συνολικά την πλατφόρμα και το υλικό της.

Στις ακόλουθες δύο ενότητες παρουσιάζεται και αναλύεται κάθε μία από τις παραπάνω κατηγορίες.

Εξωτερικοί Χρήστες

Οι τύποι χρηστών της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι οι ακόλουθοι:

- **Ιδιοκτήτες/διαχειριστές ακινήτων:** Πρόκειται για ιδιώτες που θέλουν να εγγραφούν στο σύστημα και να καταχωρήσουν κάποιο ακίνητό τους.
- **Οργανισμοί/Υπηρεσίες:** Πρόκειται για οργανισμούς τόσο ιδιωτικού όσο και δημοσίου δικαίου που θα θέλουν να έχουν πρόσβαση στην πλατφόρμα.
- **Νέοι/εες ΝΕΕΤ:** Πρόκειται για άτομα νεαρής ηλικίας που χρειάζονται κάποιο χώρο για να υλοποιήσουν τα επαγγελματικά τους σχέδια.
- **Απλοί Χρήστες:** Πρόκειται για άτομα τα οποία δεν ανήκουν σε παραπάνω κατηγορία αλλά θέλουν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες της πλατφόρμας για απλή απόκτηση γνώσεων και εμπειριών και είτε θα εγγραφούν στην πλατφόρμα είτε θα κάνουν ανώνυμη περιήγηση.

Εσωτερικοί Χρήστες

Οι τύποι χρηστών της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι οι ακόλουθοι:

- **Διαχειριστής πλατφόρμας:** Πρόκειται για το χρήστη (ή τους χρήστες αν αυτό κριθεί αναγκαίο), ο οποίος θα είναι συνολικά υπεύθυνος για την εύρυθμη λειτουργία της πλατφόρμας καθώς και την παραμετροποίησή της με βάση τις εκάστοτε ανάγκες που θα προκύψουν

μετά το πέρας του έργου. Ο διαχειριστής έχει τη συνολική εποπτεία του λογισμικού και της πλατφόρμας στην οποία στηρίζεται το λογισμικό και μπορεί να ρυθμίζει όλες τις παραμέτρους που αφορούν την πλατφόρμα και το σύνολο του υλικού που υπάρχει σε αυτό. Επίσης, ο διαχειριστής παρακολουθεί και διαχειρίζεται τον εξυπηρετητή διαδικτύου που φιλοξενεί την εφαρμογή και τη βάση δεδομένων που χρησιμοποιεί η εφαρμογή. Είναι επίσης υπεύθυνος για την παροχή πρόσβασης των υπολοίπων χρηστών στην πλατφόρμα, τη διατήρηση αντιγράφων ασφαλείας (backup) του υλικού και, συνολικά, της πλατφόρμας.

- **Συντονιστές:** Πρόκειται για το προσωπικό που θα αναλάβει τη διαχείριση του υλικού που θα ανεβάζουν οι χρήστες στην πλατφόρμα. Στη πραγματικότητα, οι συντονιστές θα παράγουν πληροφορίες (ανακοινώσεις, νέα, υπηρεσίες κλπ.), θα αξιολογούν το περιεχόμενο της πλατφόρμας κτλ.

Επιλογή της Τεχνολογίας

Για την επιλογή της τεχνολογίας με βάση την οποία έγινε η ανάπτυξη της πλατφόρμας λήφθηκαν υπ' όψιν τα εξής δεδομένα:

- Η πλατφόρμα να βασιστεί σε ελεύθερο λογισμικό/λογισμικό ανοικτού κώδικα.
- Η πλατφόρμα να υποστηρίζεται από ευρεία κοινότητα χρηστών και προγραμματιστών όπου θα μπορεί να βρει κάποιος επεκτάσεις (extras) και δομοστοιχεία (plugins) τα οποία θα προσδίδουν επιπλέον λειτουργίες στην πλατφόρμα.
- Η πλατφόρμα να έχει επαρκή τεκμηρίωση και online βοήθεια ώστε ο διαχειριστής να μπορεί τουλάχιστον να τη συντηρεί
- Η πλατφόρμα να είναι εύκολα αναβαθμίσιμη σε επόμενη έκδοση

- ο Να υπάρχουν οδηγίες για το πώς κάποιος προγραμματιστής μπορεί να επεκτείνει ή να αλλάξει λειτουργικότητες στην πλατφόρμα.

Υστερα από εκτεταμένη έρευνα στα διαθέσιμα λογισμικά για την ανάπτυξη της διαδικτυακής πλατφόρμας, αποφασίστηκαν: η αρχιτεκτονική του έργου που αναπτύχθηκε στη βάση των Συστημάτων Επιχειρηματικής Ευφυΐας (Business Intelligence-BI) καθώς και το λογισμικό που θα χρησιμοποιηθεί- Drupal και Wordpress (για αναλυτική παράθεση της αρχιτεκτονικής και του λογισμικού βλέπε Παράρτημα 2).

2.4. Φυσικοί και τεχνολογικοί περιορισμοί

Η υλοποίηση του φυσικού και του διαδικτυακού κόμβου μέσα από την επιλογή των συγκεκριμένων μεθόδων και εργαλείων παρουσιάζει περιορισμούς και μεθοδολογικούς κινδύνους Συγκεκριμένα όσο αφορά στο φυσικό κόμβο, οι περιορισμοί και κίνδυνοι που εντοπίζονται είναι οι εξής:

- i Αλλαγή θεσμικού πλαισίου σχετικά με την αντιμετώπιση των προσφυγικών ροών (περιορισμός δομών που σχετίζονται με την ένταξη των νέων προσφύγων NEET)
- ii Δυσκολία εντοπισμού νέων NEET (που να ενδιαφέρονται για την παρακολούθηση της ημερίδας και των εργαστηρίων, καθώς και για την πιθανή σύζευξη με κοινωνικές επιχειρήσεις και ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων)
- iii Δυσκολία εντοπισμού κενών χώρων και των ιδιοκτητών/διαχειριστών τους (που να ενδιαφέρονται για την παρακολούθηση της ημερίδας και για την πιθανή σύζευξη με νέους/εες NEET)
- iv Δυσκολία εντοπισμού κοινωνικών επιχειρήσεων (που να ενδιαφέρονται για

- την παρακολούθηση της ημερίδας και για την πιθανή σύζευξη με νέους/εες NEET)
- v Δυσκολία διενέργειας διά ζώσης εργαστηρίων και ημερίδων ενημέρωσης λόγω περιορισμών στο πλαίσιο της πανδημίας Covid-19
- vi Δυσκολία εύρεσης χρηματοδοτικών πόρων για την έναρξη κάποιου εγχειρήματος μετά το πέρας του έργου.

Οι παραπάνω περιορισμοί που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο την αποτελεσματικότητα των δράσεων του κόμβου αντιμετωπίζονται μέσα από την ενεργοποίηση μηχανισμών δικτύωσης που προσφέρονται μέσα από τη συνεργασία με τους φορείς που ειδικεύονται στις αντίστοιχες θεματικές: νέους γηγενείς και πρόσφυγες NEET, κοινωνική οικονομία και κτιριακό απόθεμα. Παράλληλα, η υλοποίηση του έργου στοχεύει στην μακροχρόνια βιωσιμότητα του πονήματος ενεργοποιώντας και εμπλέκοντας νέους NEET στις διαδικασίες δικτύωσης. Εξασφαλίζεται έτσι η επόμενη ημέρα του κόμβου, αναβαθμίζοντας μια ομάδα νέων NEET σε διαχειριστές από απλούς επωφελούμενους του εγχειρήματος. Τέλος, η δυνατότητα διεύρυνσης των αποδεκτών/συμμετεχόντων στις ημερίδες και στα εργαστήρια με τη χρήση ψηφιακών μέσων (τηλεδιάσκεψη, τηλε-εκπαίδευση) μπορεί να αυξήσει τον αντίκτυπο του κόμβου και παράλληλα να υπερκεράσει τους περιορισμούς που επιφέρει η πανδημία Covid-19.

Όσον αφορά τον διαδικτυακό κόμβο, οι περιορισμοί είναι κυρίως τεχνικής φύσεως και αφορούν τις πρόσθετες λειτουργίες ή αλλιώς πρόσθετα (plugins), τα οποία αποτελούν βασικό μέρος ενός συστήματος WordPress. Υπάρχουν διαθέσιμες προσθήκες για οποιαδήποτε εφαρμογή και λειτουργία. Η χρήση πάρα πολλών προσθηκών όμως θα επηρεάσει την απόδοση του διαδικτυακού κόμβου. Επομένως, πρέπει να διασφαλιστεί ότι είμαστε πάντα ενήμεροι ποιες

προσθήκες χρησιμοποιούμε και εάν είναι όντως απαραίτητο να πραγματοποιείται η χρήση μιας προσθήκης. Εκτός από το πρόβλημα απόδοσης, υπάρχουν πιθανότητες προβλημάτων συμβατότητας λόγω της χρήσης πάρα πολλών προσθηκών. Η χρήση κώδικα με την βοήθεια της γλώσσας προγραμματισμού PHP είναι σε αρκετές περιπτώσεις η καλύτερη λύση στην ανάπτυξη μιας λειτουργικότητας του συστήματος, ειδικότερα όταν η λήψη και η χρήση κάποιου προσθέτου εμπεριέχει κινδύνους ασφάλειας και ασυμβατότητας.

δραστηριοποιηθούν σε μια κοινωνική επιχείρηση μέσω του κόμβου.

- Τα προβλήματα και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε ένα τέτοιο πόνημα.
- Τις δυνατότητες και την προθυμία ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος να αξιοποιήσουν τα ανενεργά κτίριά τους μέσω του κόμβου.
- Τα προβλήματα και τις ευκαιρίες που παρουσιάζονται σε ένα τέτοιο πόνημα.

3. Έρευνα Αγοράς για τις υπηρεσίες του κόμβου, καθορισμός περιβάλλοντος ανάπτυξης,

3.1. Εισαγωγή

Ο κόμβος δικτύωσης σχεδιάζεται με βασικό σκοπό να ενημερώσει την ευάλωτη κοινωνική ομάδα των νέων NEETs, σχετικά με τα ζητήματα της κοινωνικής οικονομίας και την αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος. Σημαντικό μέρος της Μελέτης Σκοπιμότητας αποτελεί η έρευνα αγοράς, η οποία χρησιμοποιώντας επιστημονικές προσεγγίσεις καταδεικνύει την ανάγκη της δημιουργίας του συγκεκριμένου κόμβου και τη σημασία της πιλοτικής εφαρμογής στο νησί της Λέσβου. Η έρευνα αγοράς αναπτύσσεται σε δύο στάδια: στο πρώτο επισκοπείται το εθνικό και περιφερειακό περιβάλλον του κόμβου και εξετάζεται η ανάγκη της δημιουργίας του Κόμβου και ευρύτερων κόμβων δικτύωσης σε εθνικό και περιφερειακό πλαίσιο. Στο δεύτερο στάδιο τεκμηριώνεται η επιλογή της μελέτης περίπτωσης της Λέσβου και παρουσιάζεται η πιλοτική έρευνα που προσπαθεί να διερευνήσει τα παρακάτω:

- Τις δυνατότητες και την προθυμία ανέργων NEET να ξεκινήσουν ή

3.2. Σχέδιο Έρευνας

Μεθοδολογικά, το πρώτο στάδιο της έρευνας περιλαμβάνει **τριγωνοποίηση δεδομένων**: βιβλιογραφική επισκόπηση με ανάλυση δευτερογενών δεδομένων και ανάλυση εγγράφων. Σκοπός του πρώτου σταδίου της έρευνας είναι η επισκόπηση του προβλήματος των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Στη συνέχεια, η διερεύνηση και η ανάδειξη της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου ως μια ιδιάζουσα περίπτωση με σημαντικά προβλήματα, αλλά και δυναμικές ανάπτυξης. Παράγοντες όπως το ιδιοκτησιακό καθεστώς και η παλαιότητα των κτιρίων αναλύονται, καθώς προσφέρουν στις ποιοτικές διαστάσεις του προβλήματος.

Παράλληλα, γίνεται μία επισκόπηση της κατάστασης των NEETs και της σύνθεσή τους, στοχεύοντας πρωτίστως στο ποσοστό των ανέργων που αποτελούν σημαντικό κομμάτι της υπερ-κατηγορίας NEET. Ιδίως η ανεργία των νέων αποτελεί ένα σημαντικό πρόβλημα για την περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και τίθεται υπό μελέτη. Ακόμα μια φορά, τονίζονται τα ενισχυμένα προβλήματα της περιφέρειας, καθώς και οι προοπτικές που αυτή παρουσιάζει. Τέλος, καταγράφεται η δυναμική της κοινωνικής οικονομίας στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, ως

ένα πρόσφορο πεδίο ανάπτυξης εναλλακτικών δράσεων για τους νέους NEET.

Το δεύτερο στάδιο της έρευνας αγοράς παρουσιάζει μια **πilotική μελέτη περίπτωσης** στο νησί της Λέσβου η οποία βρίσκεται υπό εξέλιξη. Η έρευνα διερευνά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των NEET αλλά και ευρύτερα της ανεργίας στη Λέσβο. Παράλληλα, αποτυπώνει τις αντιλήψεις των NEET ως προς τις δυνατότητες ίδρυσης μιας κοινωνικής επιχείρησης και τα ενδεχόμενα προβλήματα που θα συναντούσαν σε αυτήν την προσπάθεια. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε ακολουθώντας μια **σκοπική δειγματοληψία καίριων περιπτώσεων** σε νέους NEET (15-29) που βρίσκονται στο στάδιο της ανεργίας, καθώς σε και μεγαλύτερους ηλικιακά ανέργους που διαμένουν στη Λέσβο, προσφέροντας μια συγκριτική διάσταση στη νεανική ανεργία. Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί η δυσκολία εντοπισμού και προσέγγισης νέων NEET λόγω περιορισμένων πόρων (χρονικοί περιορισμοί και ελλιπής στελέχωση για την επαρκή δικτύωση με την ομάδα στόχου) και την απουσία των νέων NEET από δομές. Η τελευταία συνθήκη επιδεινώθηκε με τις αλλαγές που επέφερε η πανδημία (π.χ. τηλεργασία, τηλε-εκπαίδευση). Το δείγμα ανήλθε σε 40 νέους/νέες (15-29) NEET, οι οποίοι επιλέχθηκαν κατόπιν επικοινωνίας και με (μόνιμους και προσωρινούς) κατοίκους της Λέσβου. Ωστόσο, για την επίτευξη της βιωσιμότητας και αποτελεσματικότητας του κόμβου, τόσο βραχυπρόθεσμα, όσο μακροπρόθεσμα, κρίθηκε σκόπιμο να ληφθούν υπόψη τα χαρακτηριστικά και οι θέσεις ανέργων πέρα από το ηλικιακό όριο των 29 ετών. Για αυτό το λόγο, ενώ η ανάλυση των αποτελεσμάτων τις ποιοτικής έρευνας εστιάζει σε νέους ανέργους από 15 έως 29 ετών (40 ερωτηθέντες), συμπεριλαμβάνονται και οι απαντήσεις 30 ερωτηθέντων που βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 30-44, και 7 άνω των 45 ετών. Συγκλίσεις

και αποκλίσεις μεταξύ των δύο γκρουπ ελέγχου θα αναδείξουν ποιοτικές διαφοροποιήσεις της νεανικής ανεργίας στη μελέτη περίπτωσης.

Παράλληλα, ένα δεύτερο ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε σε ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος ακολουθώντας μια **τυχαία δειγματοληψία**. Το δεύτερο ερωτηματολόγιο διερευνά τις δυνατότητες και την προθυμία ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος να αξιοποιήσουν τα ανενεργά κτίριά τους μέσω του κόμβου, καθώς και τις προκλήσεις και τις ευκαιρίες που συναντούν σε αυτό το πόνημα. Σε μια έρευνα που παραμένει εν εξέλιξη η μελέτη σκοπιμότητας αναλύει τα πρώτα αποτελέσματα από τα 20 ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν.

Πίνακας 3.1: Σχέδιο έρευνας αγοράς

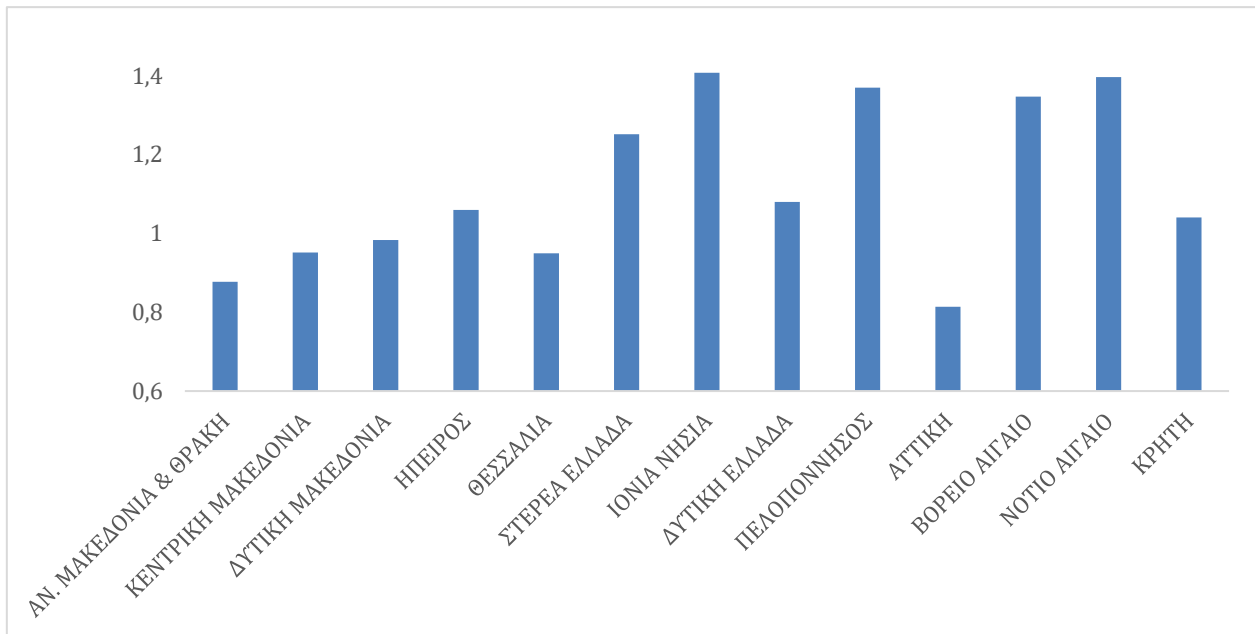
Στάδιο έρευνας	1	2	3
Μέθοδος	Τριγωνοποίηση	Ερωτηματολόγιο	Ερωτηματολόγιο
Εργαλεία έρευνας	1) Βιβλιογραφική επισκόπηση 2) Δευτερογενή δεδομένα 3) Ανάλυση εγγράφων	Κλειστού τύπου ερωτήσεις	Κλειστού τύπου ερωτήσεις
Ομάδα ελέγχου	-	<ul style="list-style-type: none"> • Άνεργοι NEETs (15-29) • Άλλοι άνεργοι 	Ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος
Στόχοι	Επισκόπηση του εθνικού και περιφερειακού πλαισίου ανάπτυξης του κόμβου	Διερεύνηση των δυνατοτήτων άνεργων NEET να ξεκινήσουν ή να δραστηριοποιηθούν σε μια κοινωνική επιχείρηση	Διερεύνηση των δυνατοτήτων αξιοποίησης του κτιριακού αποθέματος

3.3. Το περιφερειακό περιβάλλον του κόμβου

Σύμφωνα με τα όσα αναλύθηκαν σε προηγούμενες ενότητες της παρούσας έκθεσης (βλ. 1.4.Γ), στον απόηχο της οικονομικής κρίσης

του 2008/2009, σε αρκετές χώρες του Ευρωπαϊκού Νότου σημειώθηκε απότομη αύξηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος. Αυτή η αύξηση σχετίζεται, μεταξύ άλλων, με τις κατασχέσεις ακινήτων από τις τράπεζες, λόγω της αδυναμίας αποπληρωμής των δανείων, την αυξημένη φορολογία, τα χαμηλά εισοδήματα παράλληλα με τα αυξημένα επίπεδα ενοικίων και

την απουσία αποτελεσματικών πολιτικών πρόνοιας. Στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα αυτής τι ανατροφοδοτούμενης στεγαστικής κρίσης έγιναν αντιληπτά ήδη από το 2011.

Διάγραμμα 3.1: Σχετική συγκέντρωση κενών κτιρίων ανά περιφέρεια, 2011, ΕΛΣΤΑΤ

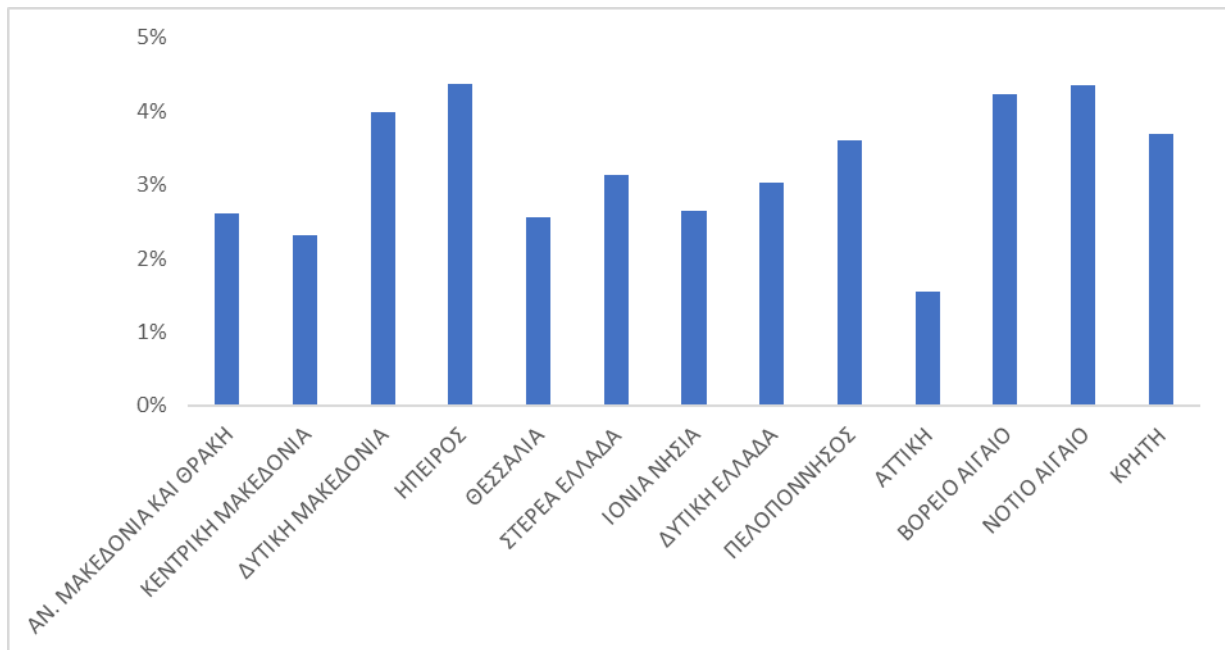
Η απογραφή του 2011 κατέδειξε την υψηλή **συγκέντρωση κενού κτιριακού αποθέματος** σε όλη την Ελλάδα. Στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου η συγκέντρωση κενού κτιριακού αποθέματος είναι ιδιαίτερα υψηλή. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας τον δείκτη Location Quotient (LQ)⁷ καθίσταται σαφές ότι η περιφέρεια μελέτης αποτελεί μία από τις τέσσερις περιφέρειες με την υψηλότερη συγκέντρωση ανενεργού κτιριακού δυναμικού (Διάγραμμα 3.1). Η υπέρ-εκπροσώπηση κενού κτιριακού αποθέματος αποτελεί ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά για την επιλογή της περιοχής της πιλοτικής εφαρμογής. Ωστόσο

πρέπει να αναλυθούν και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του κτιριακού αποθέματος. Μεταξύ αυτών, το **ιδιοκτησιακό καθεστώς** αποτελεί ένα σημαντικό ποιοτικό κριτήριο, καθώς η αναλογία δημόσιων-ιδιωτικών κτιρίων μπορεί να διαμορφώσει διαφορετικά περιβάλλοντα και προοπτικές αξιοποίησης του κτιριακού αποθέματος. Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου συγκεντρώνει το τρίτο μεγαλύτερο μερίδιο δημόσιων κτιρίων ως προς το συνολικό κτιριακό απόθεμα (Διάγραμμα 3.2). Η υψηλή συγκέντρωση δημόσιων κενών κτιρίων αποτελεί έναν σημαντικά ευνοϊκό παράγοντα για την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος καθώς οι δημόσιοι φορείς μπορούν πιο εύκολα να

⁷ Ο δείκτης Location Quotient αποτυπώνει την σχετική συγκέντρωση ενός φαινομένου σε περιφερειακό επίπεδο σταθμισμένο με τα εθνικά μεγέθη. Πιο συγκεκριμένα είναι το μερίδιο των κενών κτιρίων στο σύνολο του κτιριακού αποθέματος της περιφέρειας

Ως προς το αντίστοιχο μερίδιο σε εθνικό επίπεδο. Αν οι τιμές βρίσκονται κάτω από 0,8 τότε το φαινόμενο που μελετάται υπό-εκπροσωπείται στην περιφέρεια, ενώ αντίστοιχα αν είναι άνω του 1,2 τότε υπέρ-εκπροσωπείται.

παραχωρήσουν τα κτίρια για **προσωρινή χρήση** ή **επανάχρηση** (REFILL, 2016). Άλλωστε, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι σε τροχιά προώθησης αυτών των πρακτικών και πιέζει τις δημόσιες αρχές προς αυτήν την κατεύθυνση (ESPON, 2020b).

Διάγραμμα 3.2: Κτίρια ιδιοκτησίας του Δημοσίου ως προς το σύνολο του κτιριακού αποθέματος ανά περιφέρεια, 2011, ΕΛΣΤΑΤ

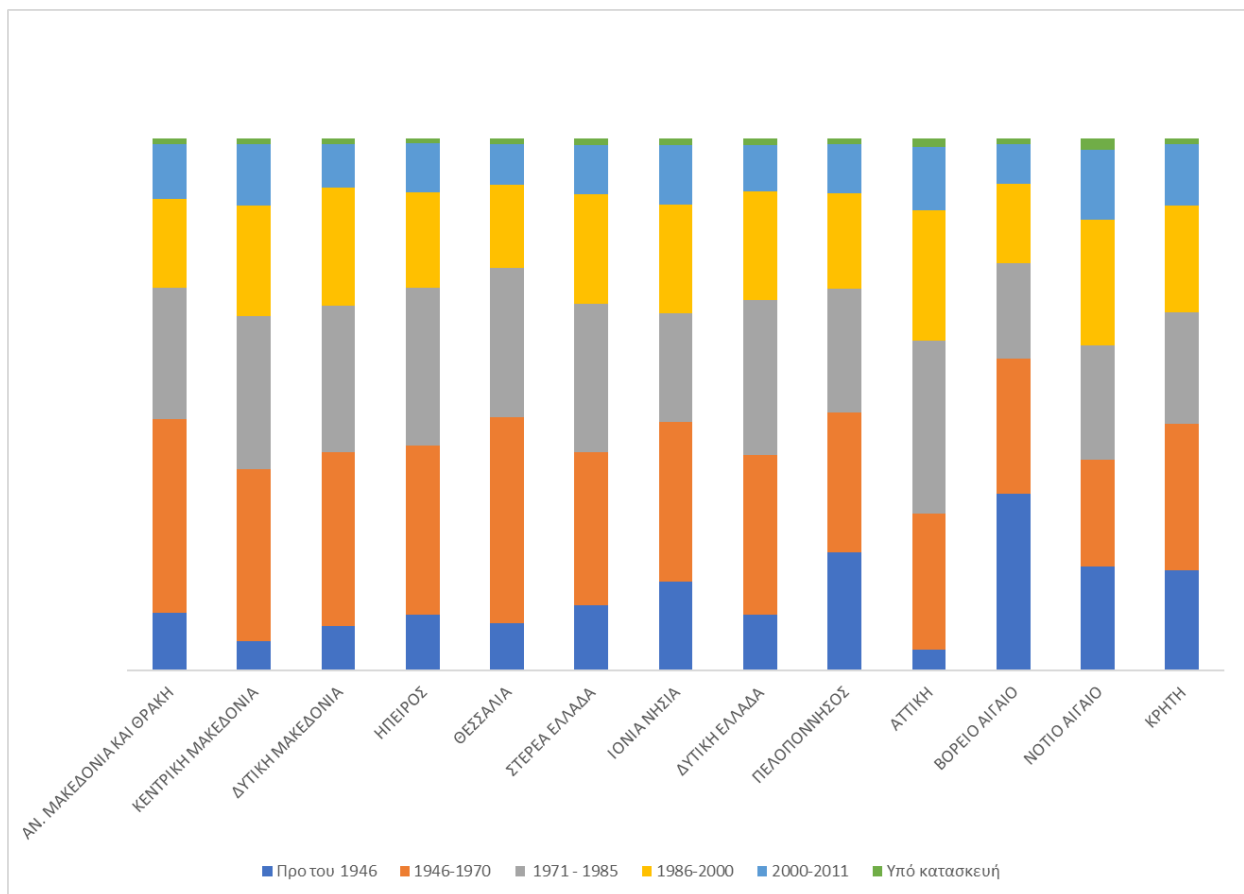
Παράλληλα, **η παλαιότητα των κτιρίων** είναι ένα επιπλέον χαρακτηριστικό το οποίο μπορεί να προσφέρει συγκριτικά πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη του κόμβου, καθώς τα παλαιότερα κτίρια είναι πιθανότερο να μην έχουν κάποια υφιστάμενη χρήση και να είναι διαθέσιμα προς ενοικίαση και παραχώρηση. Επιπρόσθετα, τα κτίρια μεγαλύτερης ηλικίας ενδέχεται να έχουν υποστεί μεγαλύτερες φθορές στο πέρασμα του χρόνου και έτσι η διαδικασία συντήρησής ή/και αποκατάστασής τους θα μπορούσε να συμπεριληφθεί σε μια συμφωνία ενοικίασης ή

παραχώρησης. Μία τακτική η οποία θα μπορούσε εύκολα να βρει εφαρμογή ιδιαίτερα σε χώρους που ανήκουν στο δημόσιο ή σε ευρύτερους φορείς του δημοσίου. Τέλος τα παλαιότερα ακίνητα είναι πιθανό να εμπίπτουν σε καθεστώς πολύ-ιδιοκτησίας που χαρακτηρίζει την ελληνική αγορά ακινήτων, ως αποτέλεσμα κληρονομικής διαδοχής⁸. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η ενοικίαση με εναλλακτικές μορφές εκμίσθωσης (π.χ. εκτέλεση απαραίτητων εργασιών συντήρησης και ανασύλωσης) θα αποτελούσε μία διέξοδο για τους ιδιοκτήτες με σκοπό την συντήρηση και την

⁸ <https://vouliwatch.gr/press-releases/article/ta-kena-ktiria-kai-i-athina-tis-egkataleipsis>

εκμετάλλευση του ακινήτου. Σε αυτό το πλαίσιο, η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελεί την περιφέρεια με το παλαιότερο κτιριακό απόθεμα. Πιο συγκεκριμένα, στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, τα κτίσματα που κατασκευάστηκαν προ του 1946 ανέρχονται στο 33,2% ως προς το σύνολο του κτιριακού της αποθέματος, μακριά το

υψηλότερο στη χώρα. Για την περίοδο 1946-1970 το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 25,5% και για την περίοδο 1971-1985 στο 17,9%. Συνολικά, τα κτίσματα που κατασκευάστηκαν έως το 1985, υπερβαίνοντας το όριο των 35 ετών ανέρχονται στο 76,5% στο σύνολο της περιφέρειας (Διάγραμμα 3.3).

Διάγραμμα 3.3: Κατηγοριοποίηση κτιριακού αποθέματος σύμφωνα με την περίοδο κατασκευής ως προς το σύνολο του κτιριακού αποθέματος ανά περιφέρεια, 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Έχοντας επισκοπήσει το περιβάλλον του κτιριακού αποθέματος του Βορείου Αιγαίου, η **καταγραφή των NEET** σε περιφερειακό επίπεδο αποτελεί τον δεύτερο άξονα της παρούσας έρευνας αγοράς, καθώς η παρουσία μεγάλων ομάδων NEET καταδεικνύει την ανάγκη της πιλοτικής παρέμβασης και της μελέτης σκοπιμότητας. Η Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία

(ΕΛΣΤΑΤ) παρέχει αναλυτικά δεδομένα σχετικά με την ανεργία και τους NEET ευρύτερα, καθώς και τα ποιοτικά χαρακτηριστικά αυτών των δεικτών σε επίπεδο περιφερειών. Τα στατιστικά δεδομένα δείχνουν ότι οι NEETs κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης αυξήθηκαν σημαντικά σε όλη τη χώρα, ενώ από το 2013-2014 ο ρυθμός μεταβολής παρουσιάζει πτωτικές τάσεις, κάτι που αντιστρέφεται ξανά κατά την περίοδο 2019-2020.

Μια συγκριτική παράθεση με την μητροπολιτική περιφέρεια Αττικής -η οποία ως περιφέρεια της Αθήνας διαμορφώνει σε μεγάλο βαθμό τις εθνικές τάσεις- καθώς και με τους εθνικούς δείκτες (Διάγραμμα 3.4), δείχνει τα παρακάτω:

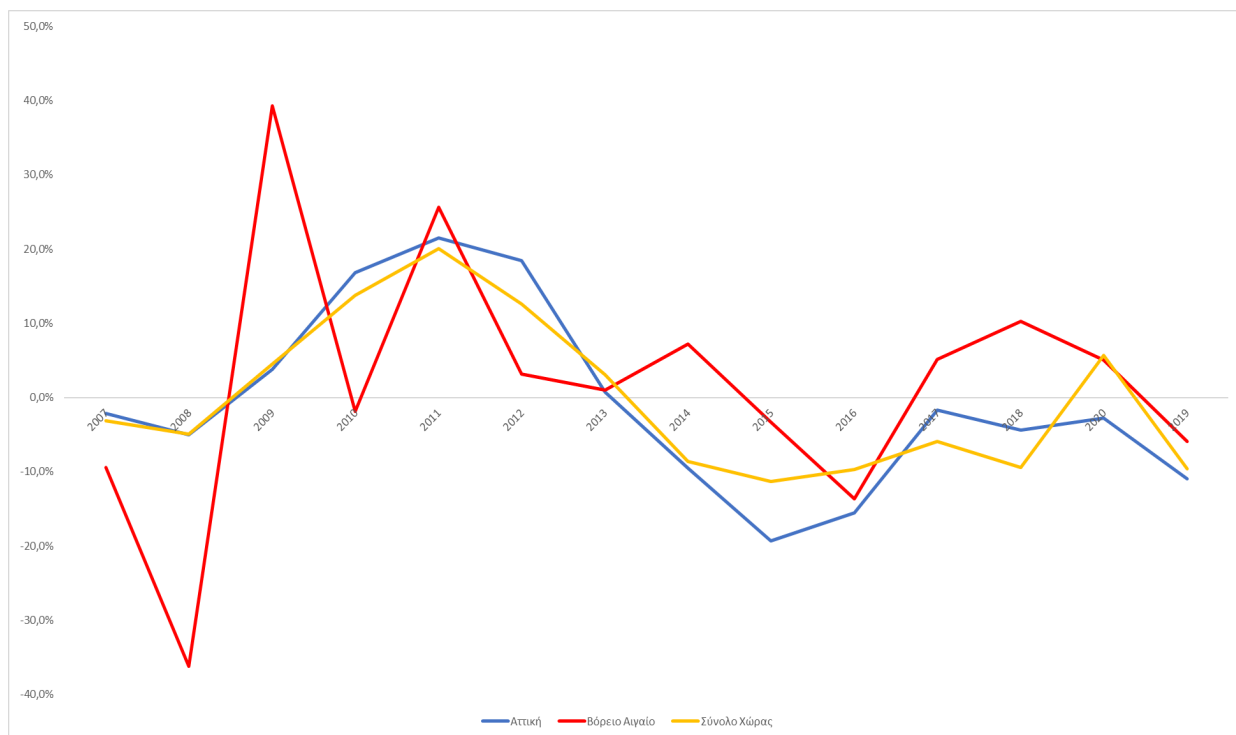
1. Αν και υπάρχουν μεγάλες διακυμάνσεις, σε όλα τα επίπεδα (περιφερειακό και εθνικό) υπάρχει μια μεγάλη αύξηση των NEETs από το 2008 έως το 2013.

2. Μετά το 2013 υπάρχουν ισχυρές διακυμάνσεις που δείχνουν την μικρή ανθεκτικότητα -καθώς και την μεγάλη

ευαισθησία σε διακυμάνσεις- σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

3. Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά NEETs καθώς και μεγαλύτερες αυξήσεις κατά την περίοδο μελέτης.

4. Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει τις μεγαλύτερες διακυμάνσεις ως προς τις αυξήσεις αλλά και τις αποκλιμακώσεις των NEETs. Αυτό καταδεικνύει ότι η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου παρουσιάζει μεγαλύτερη ευαλωτότητα σε εξωγενείς παραμέτρους και διακυμάνσεις και συνεπώς μικρότερη περιφερειακή ανθεκτικότητα.

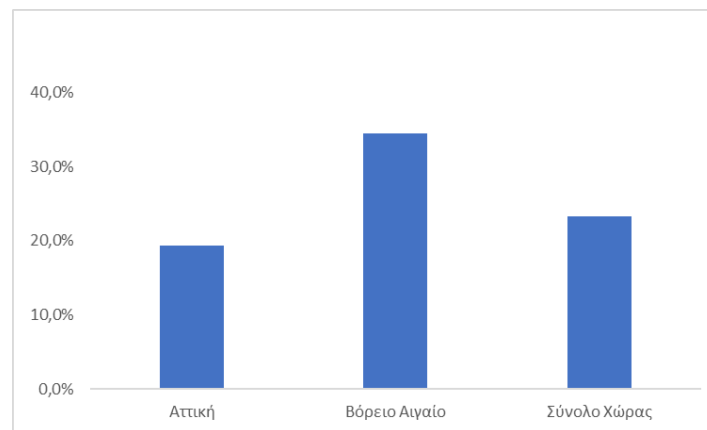
Διάγραμμα 3.4: Ετήσιος ρυθμός μεταβολής των NEETS 15-29 ετών για τις Περιφέρειες Αττικής, Βορείου Αιγαίου και στο Σύνολο της χώρας. 2000-2020, ΕΛΣΤΑΤ

Παράλληλα, η σχετική βιβλιογραφία τονίζει ότι οι εργασιακές σχέσεις που ελαστικοποιήθηκαν έντονα κατά την περίοδο της πανδημίας, ενδεχομένως να βοήθησαν στην

συγκράτηση της ανεργίας στο σύνολο της χώρας και στις υπόλοιπες περιφέρειες (Kastanos, 2021; Venieris, 2021) όχι όμως στην περίπτωση του Βορείου Αιγαίου. Η συγκεκριμένη παρατήρηση αναδεικνύει εν μέρει την αδυναμία της παραγωγικής διάρθρωσης της περιφέρειας να

απορροφήσει το πλεονάζων εργατικό δυναμικό, ακόμα και με την μορφή ελαστικών μορφών εργασίας. Όσον αφορά τη νεανική ανεργία (15-29 ετών), σημαντικές αυξήσεις παρατηρούνται σε όλη την χώρα, ωστόσο το Βόρειο Αιγαίο αποτελεί την περιφέρεια εκείνη που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα υψηλές συγκεντρώσει (Διάγραμμα 3.5). Πιο συγκεκριμένα, οι νέοι άνεργοι ως ποσοστό

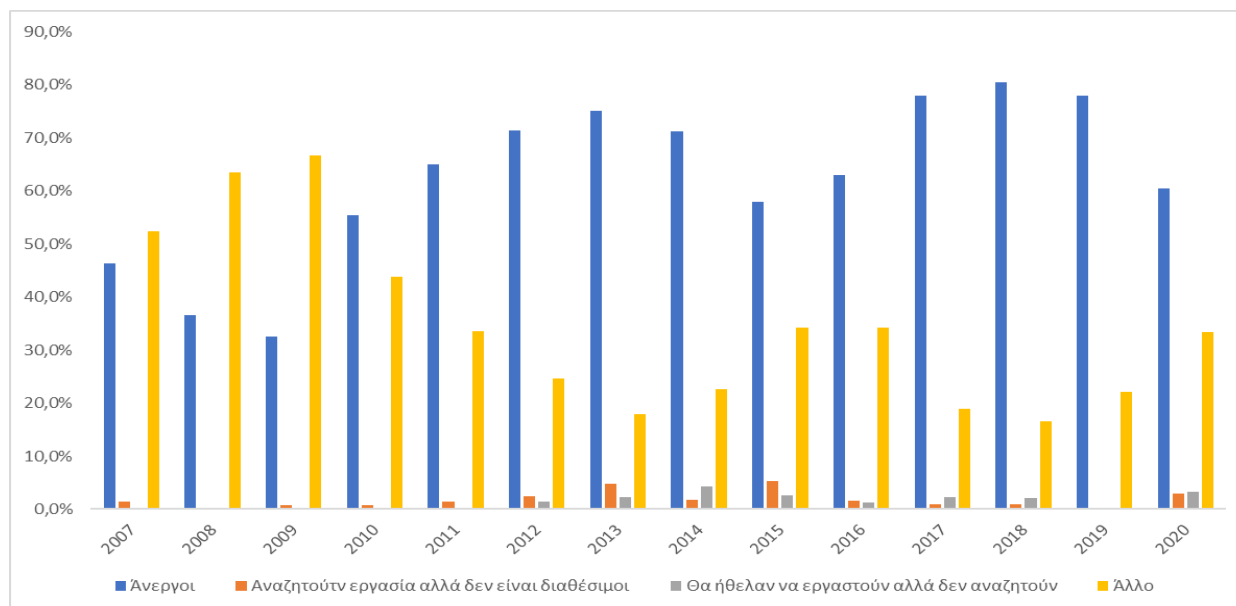
της συνολικής ανεργίας, στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελούν το 34,5%, ενώ στην μητροπολιτική περιφέρεια της Αττικής και στο σύνολο της χώρας ανέρχονται στο 19,4% και στο 23,2% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 3.5: Αναλογία ανέργων ως προς το σύνολο της ανεργίας, 2020, ΕΛΣΤΑΤ

Στατιστικά δεδομένα που επιβεβαιώνουν το πρόβλημα της αυξημένης νεανικής ανεργίας αναλύουν τη σύσταση των NEET στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, όπου αναδεικνύεται ότι οι άνεργοι αποτελούν την συντριπτική πλειοψηφία της συγκεκριμένης ομάδας (Διάγραμμα 3.6). Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι από το 2010 οι άνεργοι 15 έως 29 ετών ανέρχονται σε πάνω από το 50%

του συνόλου των NEET. Παράλληλα σε όλη την περίοδο μελέτης συνεχίζουν να αποτελούν την πλειοψηφία των NEET στην περιφέρεια, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο το μέγεθος του προβλήματος της νεανικής απασχόλησης.

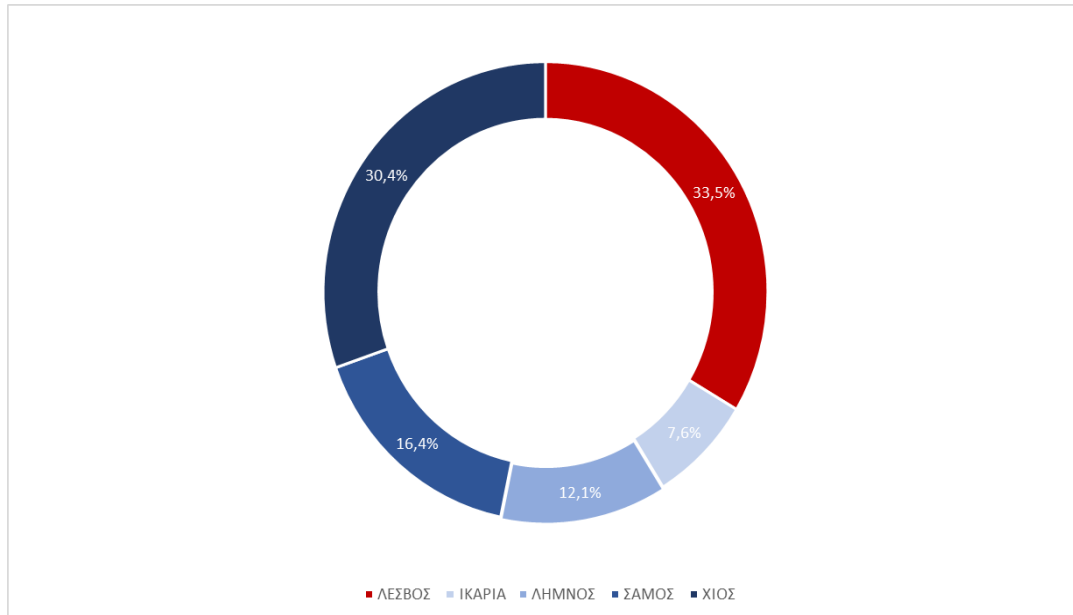
Διάγραμμα 2.3.6: Η σύνθεση των NEET στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2007-2020, ΕΛΣΤΑΤ

Στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου καταγράφονται 53 φορείς στο μητρώο Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (Κ.ΑΛ.Ο) εκ των οποίων οι 48 είναι ενεργοί και οι 5 έχουν διαγραφεί (οριστικά ή προσωρινά). Από το σύνολο των φορέων στην περιφέρεια η πλειονότητα, ήτοι 18 φορείς, είναι Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας (35 φορείς). Τα αντικείμενα της κύριας δραστηριότητας είναι κυρίως δραστηριότητες οργανώσεων, επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη, εκπαίδευση, δραστηριότητες ταξιδιωτικών πρακτορείων, γραφείων οργανωμένων ταξιδιών και υπηρεσιών κρατήσεων και συναφείς δραστηριότητες, δραστηριότητες κοινωνικής μέριμνας χωρίς παροχή καταλύματος κ.ά. Ιδιαίτερη σημασία ωστόσο έχουν και τα ποιοτικά δεδομένα, καθώς σύμφωνα με την τελευταία έκθεση της Διεύθυνσης Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου συγκέντρωσε το 23% επί του συνολικού κύκλου εργασιών της επικράτειας. Όπως αναφέρεται και στην έκθεση, ο μεγάλος κύκλος εργασιών των

Κοινωνικών Επιχειρήσεων της περιφέρειας οφείλεται στις υψηλές μεταναστευτικές ροές και τη διαχείρισή τους εν μέρει από παρόμοιες δομές. Ωστόσο η προσωρινή έστω ανάπτυξη αυτών των δομών, θα αποτελέσει σημαντικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη της πιλοτικής εφαρμογής, καθώς η δικτύωση ανέργων και επιχειρήσεων θα μπορούσε εν μέρει να χρησιμοποιήσει και αναπτύξει τις υφιστάμενες σχέσεις. Παράλληλα, μια ισχυρή συνεταιριστική παράδοση στα νησιά της περιφέρειας δημιουργεί ένα εύφορο περιβάλλον για την ανάπτυξη εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας.

Συμπερασματικά, η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελεί μια περιφέρεια με πληθώρα κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος, πολλά από τα οποία είναι κατά βάση παλαιά κτίρια και ανήκουν στο δημόσιο. Παράλληλα, είναι μια περιφέρεια που μαστίζεται από υψηλή ανεργία, υψηλές συγκεντρώσεις των NEETs, καθώς και υψηλή νεανική ανεργία (κατηγορίες που φυσικά συμπλέκονται). Τέλος, ένας ευρύς τομέας κοινωνικής οικονομίας και μια ισχυρή

συνεταιριστική παράδοση δίνουν προοπτικές για μια εναλλακτική αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού.

Διάγραμμα 3.7: Αναλογία δημόσιας ιδιοκτησίας ως προς το σύνολο του δημόσιου κτιριακού αποθέματος ανά Περιφερειακή Ενότητα στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, 2011, ΕΛΣΤΑΤ

Σε συνάρτηση όλων των παραπάνω, η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελεί ένα δυναμικό πεδίο δράσης, προκλήσεων αλλά και ευκαιριών. Εντός αυτού του περιφερειακού πλαισίου, επιλέχθηκε το νησί της Λέσβου για την πιλοτική εφαρμογή του κόμβου και κατά συνέπεια της πρωτογενούς έρευνας αγοράς. Η επιλογή της Λέσβου έγινε στη βάση μιας πληθώρας κοινωνικο-οικονομικών προβλημάτων και υψηλής νεανικής ανεργίας (Διάγραμμα 3.4.), καθώς και ενός κτιριακού αποθέματος που βρίσκεται σε μεγάλο ποσοστό υπό δημόσια διαχείριση. Συγκεκριμένα 33,5% των δημόσιων κτιρίων του Βορείου Αιγαίου βρίσκεται στη Λέσβο (Διάγραμμα 3.7.). Οι δεσμοί του Πανεπιστημίου Αιγαίου με τους φορείς της τοπικής αυτοδιοίκησης αποτελεί ένα σημαντικό

συγκριτικό πλεονέκτημα της ανάπτυξης του κόμβου.

3.4. Λέσβος: πιλοτική εφαρμογή του κόμβου

Πλαισίωση της έρευνας αγοράς

Η Λέσβος ανήκει στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, είναι το τρίτο μεγαλύτερο νησί της Ελλάδας (1.630 km²) και περιλαμβάνει δύο δήμους, τον Δήμο Μυτιλήνης και τον Δήμο Δυτικής Λέσβου. Όσον αφορά τα δημογραφικά της στοιχεία, ο πληθυσμός του νησιού έχει μειωθεί σημαντικά από το 1951 έως το 1991 (30%, από 126.928 σε 88.206), ενώ σταθεροποιήθηκε τις επόμενες δεκαετίες (90.643

το 2014) (Καράμπελα και Κίζος, 2018). Οι πρόσφατες δημογραφικές τάσεις είναι δύσκολο να μετρηθούν λόγω των συνεχών μεταναστευτικών ροών που περνούν μέσω του νησιού. Η οικονομία της Λέσβου βασίζεται κυρίως στην αλιεία και τη γεωργία, με έμφαση στην παραγωγή ελαιόλαδου και στην αιγοπροβατοτροφία (Καράμπελα και Κίζος, 2018). Η τοπική οικονομία αντιπροσωπεύει ένα 0,76% του εθνικού ΑΕΠ και είναι η 172η περιφέρεια από τις 179 της ΕΕ. (όσον αφορά το κατά κεφαλήν ΑΕΠ). Το νησί χαρακτηρίζεται από χαμηλές επενδύσεις σε υποδομές, υψηλό κόστος εφοδιασμού και χαμηλή ανταγωνιστικότητα λόγω της απόστασής του από τα κύρια οικονομικά κέντρα της Ελλάδας. Παράλληλα η δημοφιλία του νησιού έχει υποστεί πλήγμα από τη προσφυγική-μεταναστευτική κρίση του 2015, καθώς από τα 800,000 άτομα που διέσχισαν την Ελλάδα, ένας σημαντικός αριθμός είχε εισέλθει από τη Λέσβο (Afou Xenidis et al., 2017). Η ανάλυση των εγγράφων έδειξε ότι αυτό είχε τεράστιο αντίκτυπο στον τουρισμό, με τις τουριστικές αφίξεις να μειώνονται κατά 85% στη το αποκορύφωμα της κρίσης. Αυτές οι δημογραφικές και οικονομικές παράμετροι υποδηλώνουν υψηλή αγροτική περιθωριοποίηση. Ταυτόχρονα, το ιστορικό, πολιτιστικό και πολιτικό υπόβαθρο της Λέσβου ενισχύει την κατάσταση αυτή, υποδεικνύοντας ότι η αγροτική περιθωριοποίηση υπερβαίνει τα χωρικά χαρακτηριστικά (Bock, 2016).

Παράλληλα, το νησί της Λέσβου έχει μια ισχυρή συνεταιριστική παράδοση. Σύμφωνα με τον κατάλογο των Αγροτικών Συνεταιρισμών⁹ δραστηριοποιούνται 35 συνεταιρισμοί, που αντιστοιχούν στο 3.14% του συνόλου της χώρας. Η πλειοψηφία τους αποτελείται από ελαιουργικούς, κτηνοτροφικούς και αλιευτικούς

συνεταιρισμούς, ωστόσο 5 από αυτούς χαρακτηρίζονται ως αγροτουριστικοί συνεταιρισμοί γυναικών. Όσον αφορά τις αμιγείς κοινωνικές επιχειρήσεις στην Περιφερειακή Ενότητα Λέσβου συγκεντρώνονται 35 φορείς, ήτοι το 66% των φορέων της περιφέρειας Βορείου Αιγαίου, εκ των οποίων οι 2 έχουν διαγραφεί προσωρινά ή οριστικά. Η πλειοψηφία αυτών των ενεργών φορέων (18) έχουν τη μορφή Κοιν.Σ.Επ. Συλλογικής και Κοινωνικής Ωφέλειας. Από την παρακάτω καταγραφή προκύπτει ότι από τις 18 Κοιν.Σ.Επ., οι 15 δραστηριοποιούνται στην παροχή υπηρεσιών και οι 3 στην παραγωγή, μεταποίηση ή χονδρικό εμπόριο σχετιζόμενο τον πρωτογενή τομέα. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι υπάρχει ένας αξιοσημείωτος αριθμός κοινωνικών επιχειρήσεων και συνεταιρισμών, που δραστηριοποιούνται σε ένα ευρύ φάσμα παραγωγικών διαδικασιών.

Πρωτογενής έρευνα αγοράς

Όπως περιγράφεται στο σχέδιο έρευνας (3.2.), η ανάλυση περιφερειακών δευτερογενών δεδομένων, συμπληρώνεται με την ανάλυση πρωτογενών δεδομένων που προκύπτουν από τη συλλογή ηλεκτρονικών ερωτηματολογίων¹⁰. Η πρωτογενής έρευνα¹¹ απευθύνεται αφενός σε NEET (15-29) και αφετέρου σε ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων στην περιοχή της πιλοτικής εφαρμογής, στη Λέσβο. Το τμήμα της έρευνας που απευθύνεται σε NEET αποσκοπεί στην αποτύπωση κάποιων βασικών χαρακτηριστικών και αναγκών των νέων NEET που κατοικούν στη Λέσβο, καθώς και των θέσεών τους σχετικά με την κοινωνική οικονομία και την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος. Το τμήμα της έρευνας που απευθύνεται σε ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων αποσκοπεί

⁹ <http://www.minagric.gr/index.php/el/for-farmer-2/sillogikes-agrotikes-organoseis>

¹⁰ Τα ερωτηματολόγια αποτελούνται από ερωτήσεις κλειστού τύπου.

¹¹ Τα αποτελέσματα που παρατίθενται στην παρούσα έκθεση αφορούν σε ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν από την 1^η έως την 30^η Ιουνίου 2022.

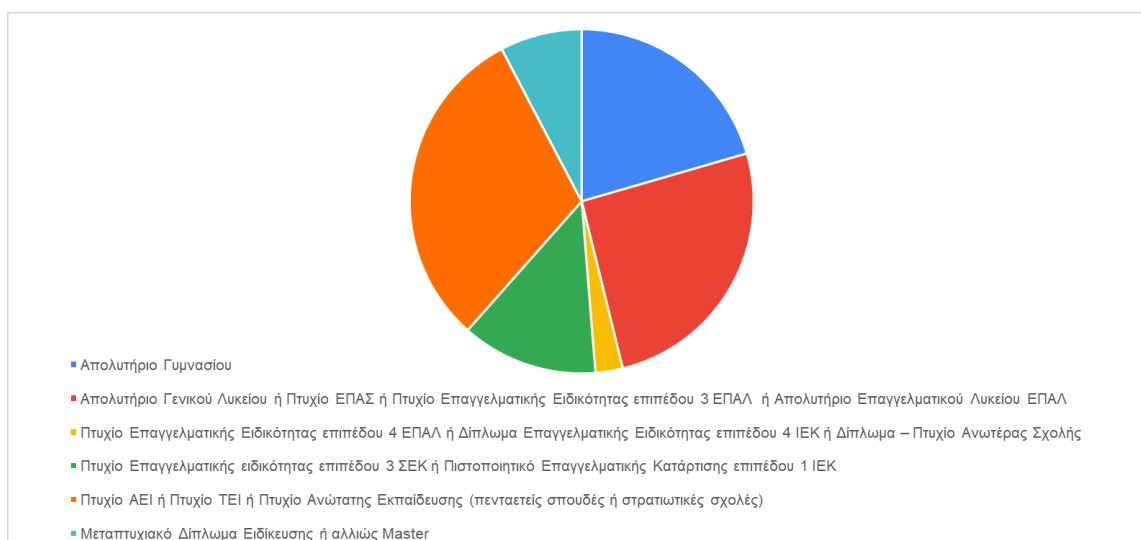
στη διερεύνηση των απόψεων τους τόσο, για τις αιτίες που σχετίζονται με την (ανενεργή) κατάσταση των ακινήτων, όσο και για την πιθανή αξιοποίηση τους στο πλαίσιο της κοινωνικής οικονομίας. Στο πλαίσιο του ερωτηματολογίου οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για τις δράσεις του έργου και τις λειτουργίες του κόμβου.

Νέοι (15-29) NEET και άνεργοι άνω των 29 ετών

Στο πλαίσιο της πρωτογενούς έρευνας συλλέχθηκαν 79 ερωτηματολόγια, εκ των οποίων τα 40 συμπληρώθηκαν από νέους (15-29 ετών) που βρίσκονται εκτός εκπαίδευσης, κατάρτισης ή απασχόλησης (NEET), ενώ τα υπόλοιπα 39 από ανέργους άνω των 29 ετών. Η ανάλυση εστιάζει στην πρώτη ομάδα, η οποία αντανακλά τους ερευνητικούς στόχους του έργου, ενώ χρησιμοποιεί την δεύτερη ομάδα ως ομάδα ελέγχου των απαντήσεων για την άντληση συγκριτικών αποτελεσμάτων.

Το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης και η εργασιακή εμπειρία των ερωτηθέντων νέων (15-29) NEET καταδεικνύει κάποια βασικά χαρακτηριστικά της νεανικής ανεργίας και αδράνειας στην περιοχή μελέτης. Συγκεκριμένα,

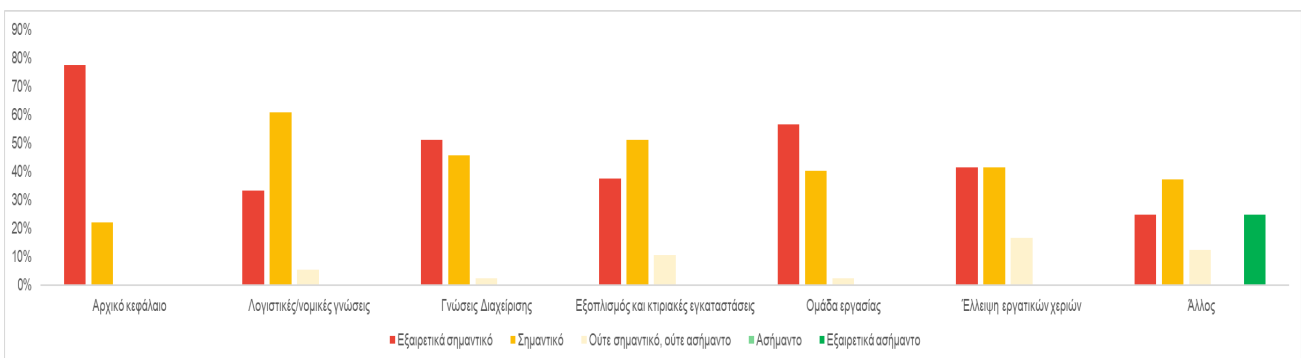
οι 15 από τους 40 ερωτηθέντες NEET έχουν ολοκληρώσει σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ και Μεταπτυχιακό τίτλο σπουδών), ενώ 14 είναι κάτοχοι Απολυτήριου Γενικού Λυκείου και ισότιμων βαθμίδων ή χαμηλότερης κλίμακας (Διάγραμμα 3.8). Μόνο ένας/μια συμμετέχων/-ουσα NEET δεν είχε καθόλου επαγγελματική εμπειρία, ενώ η πλειοψηφία (26 από τους 40) των ερωτηθέντων NEET είναι βραχυχρόνια άνεργοι, καθώς η τελευταία εργασιακή τους εμπειρία ήταν περίπου πριν από ένα μήνα (κατά τη στιγμή της έρευνας). Η ανάλυση των αντίστοιχων απαντήσεων που έδωσαν οι άνεργοι άνω των 29 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα αναδεικνύει κάποιες διαφοροποιήσεις. Η πλειοψηφία (25 από τους 39 ανέργους) είναι κάτοχοι Απολυτηρίου Γενικού Λυκείου, και για τους περισσότερους η τελευταία εργασιακή εμπειρία ήταν πριν από 3 μήνες, ενώ δεν είναι λίγοι εκείνοι που βρίσκονται σε κατάσταση ανεργίας για πάνω από ένα χρόνο. Η συντριπτική πλειοψηφία (37 από τους 40) των ερωτηθέντων NEET δεν έχει ιδρύσει ποτέ κάποια επιχείρηση, ενώ (αναλογικά) περισσότεροι άνεργοι άνω των 29 ετών (9 στους 39 ερωτηθέντες) έχουν ιδρύσει κάποιας μορφής επιχείρηση στο παρελθόν.

Διάγραμμα 3.8: Επίπεδο εκπαίδευσης NEET σύμφωνα με την πρωτογενή έρευνα, 2022

Όσον αφορά στη διάσταση της κοινωνικής οικονομίας, οι μισοί από τους ερωτηθέντες NEET (21 από τους 40) έχουν ακούσει/γνωρίζουν για την κοινωνική οικονομία και τις κοινωνικές επιχειρήσεις, ενώ αρκετοί (17) από αυτούς θεωρούν τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις περισσότερο βιώσιμες σε σχέση με άλλα είδη επιχειρήσεων στις παρούσες οικονομικές συνθήκες. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες θεωρούν ότι μπορούν να συνεργαστούν πολύ εύκολα (11) ή εύκολα (16 από τους 40 NEET) στην προοπτική συμμετοχής ή ίδρυσης μιας κοινωνικής επιχείρησης. Ωστόσο, για τους περισσότερους ερωτηθέντες NEET, το αρχικό κεφάλαιο, καθώς και η ομάδα εργασίας αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την ίδρυση μιας κοινωνικής επιχείρησης (Διάγραμμα 3.9). Επιπλέον, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων NEET ανέδειξε την εύρεση και πρόσβαση σε εξοπλισμό και κτιριακές εγκαταστάσεις ως ένα

από τους σημαντικότερους αποτρεπτικούς παράγοντες στην ίδρυση μιας κοινωνικής επιχείρησης. Το τελευταίο συνιστά ένα κρίσιμο στοιχείο για την πιλοτική εφαρμογή του έργου καθώς μια από τις βασικές λειτουργίες του κόμβου εστιάζει στη δικτύωση μεταξύ νέων NEET και ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών κτιρίων με στόχο την αξιοποίηση των κενών κτιρίων για κατοικία ή επαγγελματική στέγη. Τέλος, το πολύπλοκο και ανεπαρκές (σε αρκετές περιπτώσεις) θεσμικό πλαίσιο θέτει επιπλέον περιορισμούς στην ίδρυση μίας κοινωνικής επιχείρησης για τους περισσότερους συμμετέχοντες NEET. Αντίστοιχες είναι οι απαντήσεις των ανέργων άνω των 29 ετών που συμμετείχαν στην έρευνα σε σχέση με την κοινωνική οικονομία και την ίδρυση μιας κοινωνικής επιχείρησης, κάτι που καταδεικνύει τον ευρύτερο ρόλο που μπορεί να επιτελέσει ο κόμβος στην απασχόληση στην περιοχή πιλοτικής εφαρμογής.

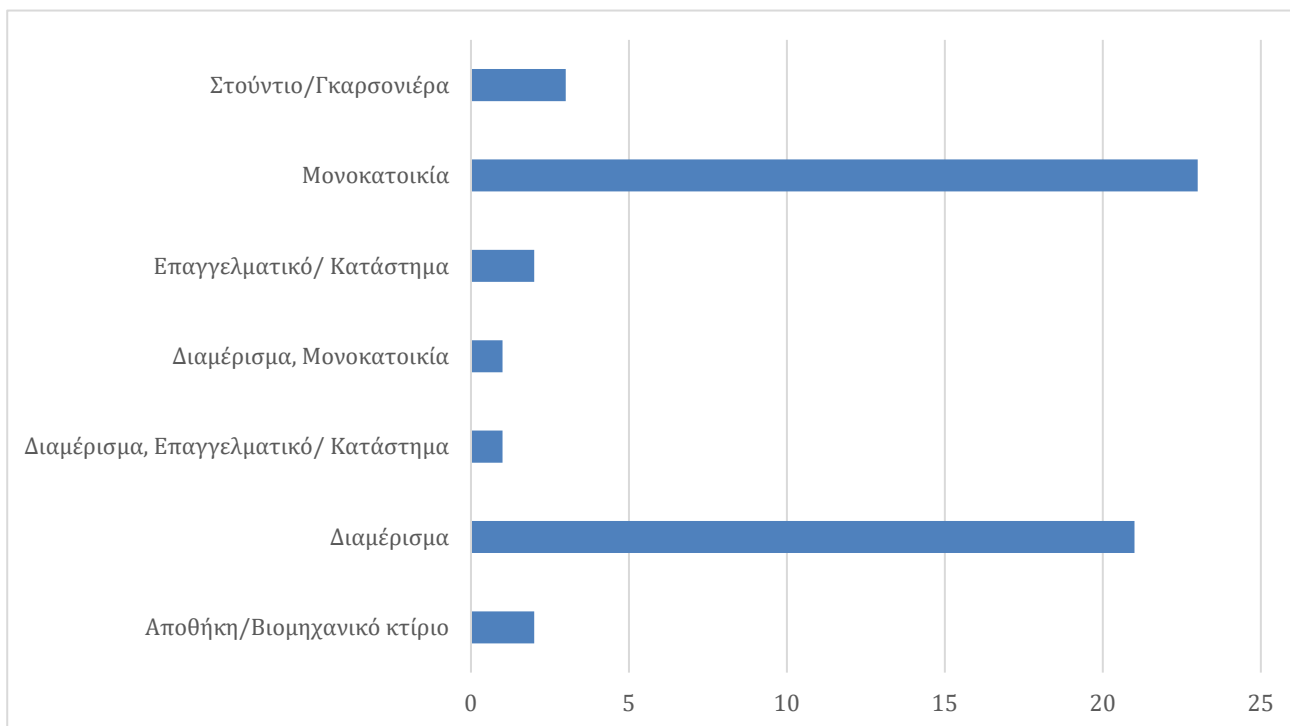

Διάγραμμα 3.9: Ταξινόμηση βαρύτητας παραγόντων που θα είχαν σημασία σε περίπτωση που οι ερωτώμενοι NEET ίδρυσαν μία κοινωνική επιχείρηση

Ιδιοκτήτες/Διαχειριστές κενών κτιρίων

Σε αυτό το στάδιο της πρωτογενούς έρευνας διαμοιράστηκαν 53 ερωτηματολόγια. Τα 27 από τα ακίνητα στα οποία αναφέρονται οι συμμετέχοντες βρίσκονται στην πόλη της Μυτιλήνης ή σε οικισμούς άμεσα συνδεδεμένους με τον αστικό ιστό, ενώ τα υπόλοιπα 26 βρίσκονται σε μικρότερους οικισμούς σε ολόκληρη την επικράτεια της Λέσβου. Στο πλαίσιο

των απαντήσεων συναντήθηκαν όλοι οι τύποι ακινήτων που είχαν καταχωρηθεί, ωστόσο η πλειοψηφία είναι μονοκατοικίες (23) και διαμερίσματα (21) (Διάγραμμα 3.10). Ως προς την χρήση, πρέπει να επισημανθεί ότι ένας αξιόλογος αριθμός ακινήτων (5) χαρακτηρίζονται από τους ιδιοκτήτες τους ως χώροι που θα μπορούσαν να φιλοξενήσουν επαγγελματικές δραστηριότητες ή δραστηριότητες σχετικές με αποθήκευση.

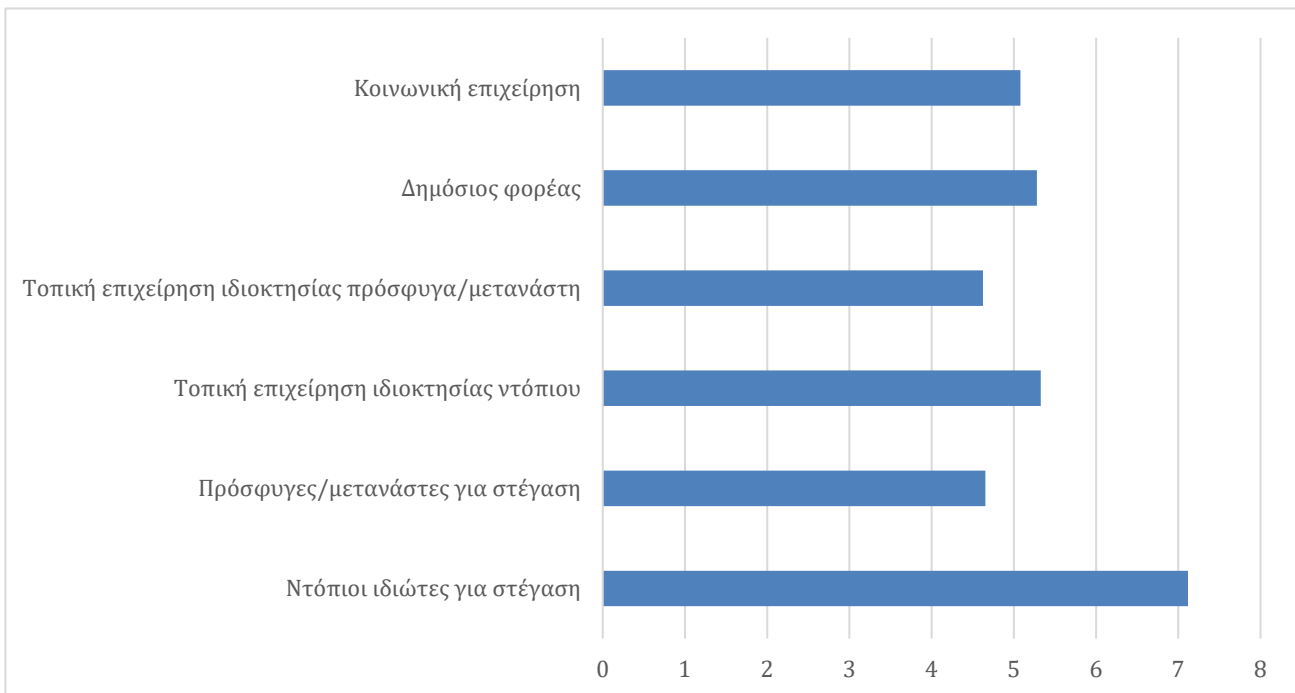

Διάγραμμα 3.10: Τύπος ακινήτου που βρίσκεται στην ιδιοκτησία των ερωτηθέντων

Το ιδιοκτησιακό καθεστώς αποδεικνύεται σημαντικός παράγοντας στην αξιοποίηση ενός ακινήτου. Από την πρωτογενή έρευνα προκύπτει η σύνδεση μεταξύ της πολύ-ιδιοκτησίας και των κενών (αναξιοποίητων) χώρων (12 από τα 53 αναξιοποίητα ακίνητα). Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν οι απαντήσεις σε σχέση με το χρονικό διάστημα που τα ακίνητα είναι

κενά/αναξιοποίητα. Μόλις τα 10 βρίσκονται σε καθεστώς μη μίσθωσης για χρονικό διάστημα μικρότερο των τριών μηνών, και 6 ακίνητα μεταξύ τριών και έξι μηνών. Μεγάλο μέρος των ακινήτων (της έρευνας) παραμένει αναξιοποίητο για διάστημα άνω του ενός έτους, ενώ 12 ακίνητα έχουν να εκμισθωθούν πάνω από δύο χρόνια.

Για την πλειοψηφία των ερωτηθέντων οι βασικότερες αιτίες της μη αξιοποίησης των ακινήτων είναι αφενός η ασυμφωνία για το μίσθωμα, και αφετέρου η έλλειψη ενδιαφέροντος λόγω κακής κατάστασης. Σημαντικά θεωρούνται επίσης και νομικού ή πολεοδομικού ή ιδιοκτησιακού χαρακτήρα προβλήματα, ενώ δεν θεωρούνται σημαντικοί παράγοντες το κόστος συντήρησης και το κόστος επισκευής. Σύμφωνα με τους περισσότερους συμμετέχοντες, η πιθανότητα επιδότησης για ανακαίνιση ή συντήρηση, και η πιθανότητα επιδότησης μισθώματος θα αποτελούσαν μέτρα που θα βοηθούσαν στην αξιοποίηση του ακινήτου τους.

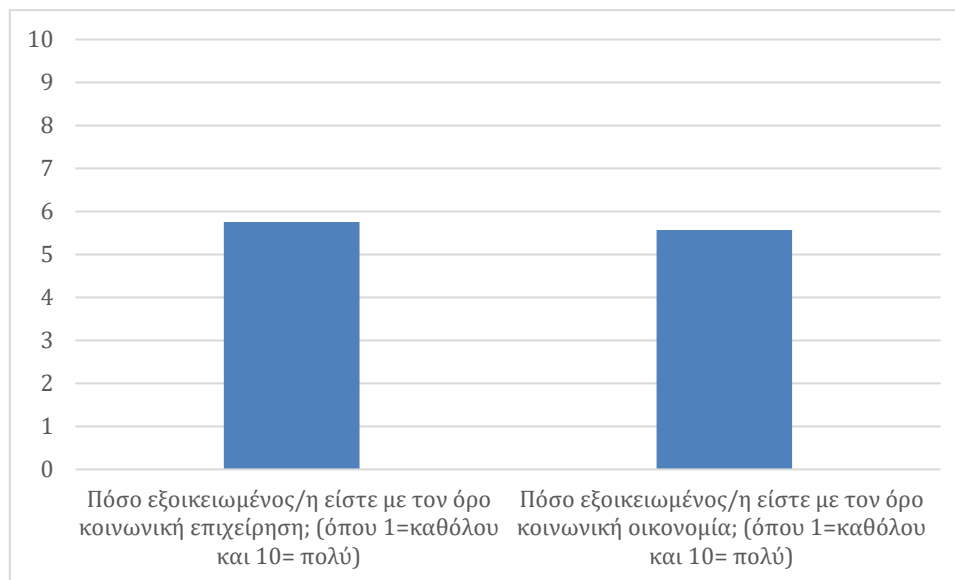
Διάγραμμα 2.3.11: Αξιολόγηση των ιδιοκτητών ακινήτων σε πιθανούς ενδιαφερόμενους για εκμίσθωση

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των ιδιοκτητών στο ερώτημα πόσο διατεθειμένοι θα ήταν να μισθώσουν το ακίνητο

τους σε συγκεκριμένες ομάδες (Διάγραμμα 3.11). Υψηλή θέση στις προτιμήσεις έχει και η πιθανότητα ενοικίασης σε κάποιο συντοπίτη τους για κατοικία ή για τη στέγαση μιας επιχείρησης, καθώς επίσης και σε φορείς του δημοσίου.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι η μείωση του μισθώματος με αντάλλαγμα εργασίες αποκατάστασης ή μακράς συντήρησης έχουν την ευρύτερη αποδοχή. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι η περίπτωση εκμίσθωσης από πρόσφυγες ή/και μετανάστες, αποτελεί την

λιγότερο δημοφιλή επιλογή, ιδιαίτερα σε ότι αφορά την στέγαση.

Διάγραμμα 3.12: Αξιολόγηση των ιδιοκτητών ακινήτων για την εξοικείωση τους σχετικά με τους όρους της Κοινωνικής Οικονομίας και των Κοινωνικών Επιχειρήσεων

Τέλος, η προοπτική ενοικίασης των κενών χώρων σε κοινωνικές επιχειρήσεις από τους ερωτώμενους κυμάνθηκε σε μέτρια επίπεδα. Αυτό μοιάζει να αντανακλά το αντίστοιχα μέτριο επίπεδο ενημέρωσης και εξοικείωσής τους σχετικά με την κοινωνική οικονομία (Διάγραμμα 3.12). Χαρακτηριστικά, η εξοικείωση των ερωτώμενων με τους όρους της κοινωνικής οικονομίας και των κοινωνικών επιχειρήσεων κυμάνθηκε κατά μέσο όρο στο 5,75 και 5,76 αντίστοιχα (σε κλίμακα βαθμολόγησης από 1 έως 10). Συνοπτικά, θα λέγαμε ότι η ενημέρωση του κόμβου γύρω από την κοινωνική οικονομία αναμένεται να ενδυναμώσει περαιτέρω τις προοπτικές αναβάθμισης της εικόνας των κοινωνικών επιχειρήσεων και να τις αναδείξει ως σημαντικές επιλογές για την αξιοποίηση των

κενών κτιρίων. Παράλληλα, αναμένεται να αναδείξει ότι η χρήση των χώρων αυτών από κοινωνικές επιχειρήσεις μπορεί να αποτελέσει και μια λύση στο μακροχρόνιο πρόβλημα της ελλιπούς συντήρησής τους.

4. Στρατηγική προώθησης υπηρεσιών και ανάδειξης της κοινωνικής χρησιμότητας του κόμβου

4.1. Εισαγωγή

Στόχος του συγκεκριμένου κεφαλαίου είναι να συνοψίσει τη στρατηγική και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την υλοποίηση των εργασιών επικοινωνίας και διάχυσης (Ε & Δ) του

έργου Rework Aegean. Στις επόμενες ενότητες, παρουσιάζονται οι κύριες δραστηριότητες και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για το σχεδιασμό τους. Η στρατηγική Ε & Δ ξεκινά από τον καθορισμό των στόχων, του κοινού-στόχου και των βασικών μηνυμάτων για την προσέγγισή του, και στη συνέχεια έπεται η λεπτομερής περιγραφή των δραστηριοτήτων. Το κεφάλαιο αποσκοπεί, επίσης, στο να συνοψίσει τις ενέργειες επικοινωνίας και διάχυσης (πιθανά tweets/ αναρτήσεις για τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, σύνδεσμοι για τα δελτία τύπου, το φυλλάδιο του Rework Aegean, κείμενο παρουσίασης που οι συνεργαζόμενοι φορείς μπορούν να συμπεριλάβουν στον ιστότοπό τους κ.λπ.). Συμπεριλαμβάνονται επίσης η ταυτότητα και οι κατευθυντήριες σχεδιαστικές και χρωματικές επιλογές του έργου (χρώματα, γραμματοσειρές κ.ο.κ).

Συνολικά, η στρατηγική Ε & Δ έχει σχεδιαστεί, όχι μόνο για να διασφαλίσει ότι η ομάδα υλοποίησης του έργου και οι συνεργαζόμενοι φορείς έχουν τις πληροφορίες που χρειάζονται για να επιτελέσουν τους ρόλους τους, αλλά και για να εμπλέξει τους δεύτερους στην από κοινού υλοποίηση αυτής της στρατηγικής με την πάροδο του χρόνου. Ο σχεδιασμός και η εκτέλεση των δραστηριοτήτων επικοινωνίας του έργου είναι ουσιαστικής σημασίας για τη συνολική επιτυχία του.

4.2. Στόχοι

Οι κύριοι στόχοι της στρατηγικής Ε & Δ του ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τους στόχους του έργου Rework Aegean και μπορούν να συνοψιστούν ως εξής:

- Αποτελεσματική οργάνωση της επικοινωνίας και της διάχυσης για τη μεγιστοποίηση του αντίκτυπου και της εμβέλειας του έργου.

- Ανάδειξη της δυναμικής της κοινωνικής οικονομίας για την απασχόληση των νέων NEET και για την ενεργοποίηση του λιμνάζοντος κτιριακού αποθέματος στο Βόρειο Αιγαίο ή ευρύτερα.
- Προσέλκυση της προσοχής πολλαπλών ακροατηρίων- που διευκρινίζονται στη συνέχεια- σχετικά με το έργο του Rework Aegean (με τρόπο που να μπορεί να γίνει κατανοητό από μη ειδικούς).
- Ανάπτυξη μιας κοινότητας ενδιαφερόμενων φορέων που θα συμβάλλουν ενεργά στη διάχυση των ζητημάτων που πραγματεύεται το έργο, και στην ανταλλαγή γνώσεων και ανάλογων εμπειριών μέσω της δικτύωσης.
- Διευκόλυνση της συνεργασίας με άλλα έργα, τόσο ολοκληρωμένα όσο και εν εξελίξει. Αξιοποίηση της υφιστάμενης εμπειρίας τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.
- Διασφάλιση της προσβασιμότητας και της δυνατότητας επαναχρησιμοποίησης των δεδομένων που παράγονται στο πλαίσιο του έργου.
- Ανάδειξη στον ελληνικό Τύπο της σημαντικών δυνατοτήτων που παρέχει η αξιοποίηση των κενών κατοικιών στην Ελλάδα, ιδιαίτερα σε περιοχές της ελληνικής περιφέρειας με χαρακτηριστικά παρόμοια με αυτά της Λέσβου.
- Διασφάλιση σαφούς, σχετικής και τακτικής εσωτερικής επικοινωνίας εντός της ομάδας υλοποίησης ως βάσης για την ομαλή εξωτερική επικοινωνία και διάχυση του προγράμματος.

4.3. Στρατηγική Επικοινωνίας και Διάχυσης

Οι στόχοι της επικοινωνίας και της διάχυσης είναι συμπληρωματικοί. Οι δραστηριότητες επικοινωνίας μεταφέρουν γενικές, μη τεχνικές, διαθέσιμες στο κοινό πληροφορίες. Συνήθως, ο στόχος είναι να αυξηθεί η ευαισθητοποίηση για

την εκτελούμενη πρωτοβουλία σε μη ειδικευμένα ακροατήρια (δηλαδή στο ευρύ κοινό). Αντίθετα, οι δραστηριότητες διάχυσης παρέχουν πληροφορίες σχετικά με τεχνικές πτυχές, όπως τα αποτελέσματα που παρήγαγε το έργο, και απευθύνονται σε συγκεκριμένους ενδιαφερόμενους που είναι πιθανό να ενδιαφέρονται για την αναπαραγωγή ή την περαιτέρω ανάπτυξη των αποτελεσμάτων αυτών.

Επικοινωνία	Διάχυση
Καλύπτει ολόκληρο το πρόγραμμα	Αφορά τα αποτελέσματα του προγράμματος μόνο
Ξεκινά με την έναρξη του προγράμματος	Ξεκινά με την ολοκλήρωση του προγράμματος ή/και μόλις κάποια αποτελέσματα είναι διαθέσιμα
Αφορά πολλαπλά κοινά, συμπεριλαμβανομένων του Τύπου και του γενικού κοινού με πολλαπλασιαστικό στόχο	Αφορά εξειδικευμένα κοινά, συγκεκριμένα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας, ερευνητές κ.α.
Στοχεύει στην ενημέρωση της κοινωνίας και συγκεκριμένα των τοπικών κοινοτήτων με απώτερο σκοπό τη σύνδεσή τους με τα ερευνητικά παραγόμενα	Στοχεύει στην περαιτέρω αξιοποίηση των αποτελεσμάτων του έργου

Για την επίτευξη των στόχων της στρατηγικής Ε & Δ θα χρησιμοποιηθεί μια διττή προσέγγιση, χρησιμοποιώντας τους κατάλληλους τρόπους εξωτερικής επικοινωνίας στη βάση μονόδρομης ανταλλαγής (δικτυακός τόπος, δελτία τύπου, άρθρα, ενημερωτικό φυλλάδιο κτλ.) και στη βάση αμφίδρομης ανταλλαγής για τις δραστηριότητες διάχυσης (έκθεση, επισκέψεις, συζήτηση στο διαδίκτυο κτλ.).

Σε συνέχεια των στόχων, στην παρούσα ενότητα, παρουσιάζεται μια επισκόπηση των γενικών στοιχείων της στρατηγικής, εστιάζοντας:

- Στις ομάδες-στόχους
- Στα βασικά μηνύματα

Ομάδες-στόχοι (target audiences)

Οι κύριες ομάδες-στόχοι των δραστηριοτήτων Ε & Δ (σε παρένθεση το είδος της δραστηριότητας που απευθύνεται στο εν λόγω κοινό):

- α) NEET - Νέοι (ηλικίας 15-29 ετών) εκτός απασχόλησης, εκπαίδευσης ή κατάρτισης: πέραν της απεύθυνσης του Rework Aegean στους NEETs στο Βόρειο Αιγαίο, είναι εύλογο πως το πρόγραμμα στοχεύει να ενεργοποιήσει και να εμπνεύσει νέους αντίστοιχων χαρακτηριστικών και σε άλλες γεωγραφικές περιοχές
- β) Γενικό κοινό (επικοινωνία): πολίτες, κάτοικοι της περιοχής πιλοτικής εφαρμογής
- γ) Τοπικές αρχές (διάχυση): τοπικά συμβούλια, περιφέρειες και δήμοι
- δ) Δευτεροβάθμια και Μετα-δευτεροβάθμια εκπαιδευτική κοινότητα (διάχυση): Μαθητές και εκπαιδευτικοί αυτών των βαθμίδων κατά προτεραιότητα στο Βόρειο Αιγαίο
- ε) Στεγαστική κοινότητα (διάχυση): ιδιοκτήτες/διαχειριστές (κενών) ακινήτων, εταιρείες/ φορείς αξιοποίησης κάθε μορφής δημόσιας στέγης
- στ) Μη οικιστική κοινότητα (επικοινωνία και διάχυση): λιανικό εμπόριο, περίθαλψη και υγεία, εκπαίδευση, φιλοξενία, αναψυχή, κοινωνικές υπηρεσίες και άλλα εμπορικά ή δημόσια κτίρια
- ζ) Εταίροι σε σχετικά έργα είτε στο πλαίσιο των Κόμβων Έρευνας, Καινοτομίας και Διάχυσης του ΕΛΙΔΕΚ είτε άλλων ερευνητικών προγραμμάτων τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο (H2020, Horizon Europe, EEA & Norway Grants).
- η) Ακαδημαϊκή κοινότητα (διάχυση): ερευνητικά κέντρα και πανεπιστήμια
- θ) Δημοσιογράφοι σε Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) (επικοινωνία): η στόχευση τίθεται σε ΜΜΕ τόσο στην περιοχή του Βορείου Αιγαίου για την καλύτερη επικοινωνία του προγράμματος με έμφαση στην πιλοτική εφαρμογή καθώς και σε ΜΜΕ εθνικής εμβέλειας για την ανάδειξη της προστιθέμενης αξίας του συγκεκριμένου μοντέλου ενδεχομένως και για άλλες περιοχές. Τέλος, η απασχόληση προσφύγων NEET προσφέρει μία ευκαιρία για επικοινωνία του έργου και σε διεθνή ΜΜΕ που είχαν καλύψει την προσφυγική κρίση από το 2015 κ.ε.

Η αποτελεσματικότερη προσέγγιση θα επιλεγεί ανάλογα με τη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο και το μήνυμα που πρέπει να μεταφερθεί.

Κύρια Μηνύματα (key messages)

Τα κύρια μηνύματα είναι σύντομα, άμεσα και εύκολα στην απομνημόνευση. Καθοδηγούν την προσπάθεια Ε & Δ του έργου μεταφέροντας τη θετική επίδρασή του στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων.

Αυτό που θα επιδιώξει να μεταφέρει το Rework Aegean μέσω των βασικών μηνυμάτων του είναι η συμβολή του έργου στην αύξηση της απασχόλησης των NEET και την αξιοποίηση του ανενεργού κτιριακού αποθέματος.

Τα **βασικά μηνύματα** του Rework Aegean χωρίζονται ανάλογα με το είδος της δραστηριότητας στην οποία αναφέρονται (επικοινωνία ή διάχυση) και θα επικαιροποιηθούν κατά τη διάρκεια του έργου. Παρ' όλα αυτά, ήδη έχει καθοριστεί το ακόλουθο **βασικό μήνυμα-πλαίσιο**:

Το **έργο Rework Aegean στοχεύει** στη διάχυση γνώσεων και καινοτόμων εφαρμογών της κοινωνικής οικονομίας στους/στις Νέους/ες εκτός Απασχόλησης, Εκπαίδευσης ή Κατάρτισης (Not in Employment, Education or Training, στο εξής νέων NEET ή NEETs) με πιλοτική εφαρμογή στο Βόρειο Αιγαίο.

Το **Rework Aegean με τη χρήση ενός διαδικτυακού κόμβου προβάλλει μη παραδοσιακές μορφές συνεργασίας, μέσω της κοινωνικής οικονομίας, και αναδεικνύει νέους τρόπους αξιοποίησης του ανενεργού κτιριακού αποθέματος δικτυώνοντας νέους, ποικίλων εθνο-φυλετικών προελεύσεων που αναζητούν**

εργασία, με ενδιαφερόμενους φορείς και ιδιοκτήτες/διαχειριστές επαγγελματικών χώρων ή κατοικιών.

Εξοικειώνοντας νέους Έλληνες πολίτες, αλλά και μετανάστες ή πρόσφυγες που δεν εκπαιδεύονται ούτε εργάζονται, με έναν δυναμικά αναπτυσσόμενο τομέα της οικονομίας, **το έργο έχει διττή εστίαση:** α) την εκλαΐκευση γνώσεων σχετικών με μη παραδοσιακές μορφές συνεργασίας για την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, την ενίσχυση της νεανικής απασχόλησης και την κοινωνική ενσωμάτωση και β) την ανάδειξη νέων τρόπων αξιοποίησης του ανενεργού κτιριακού αποθέματος περιφερειακών πόλεων και περιοχών μέσα από εφαρμογές της κοινωνικής οικονομίας.

Η σκοπιμότητα του έργου Rework Aegean εδράζεται στην αναγκαιότητα αντιμετώπισης του φαινομένου της νεανικής ανεργίας και αδράνειας από τη μία μεριά, και της αξιοποίησης του λιμνάζοντος κτιριακού αποθέματος από την άλλη. Όπως επίσης, και στις εξαιρετικά θετικές προοπτικές συνδυαστικής αντιμετώπισης των δύο αυτών ζητημάτων μέσω της προβολής και διάχυσης της κοινωνικής οικονομίας.

Η εξειδικευμένη στόχευση στους NEETs αιτιολογείται από το γεγονός ότι δεν είναι απλώς άνεργοι/ες ή αδρανείς (βλ. δεν αναζητούν εργασία), αλλά κατά κανόνα ευάλωτοι/ες, καθώς δε μετέχουν σε κανένα σύστημα εκπαίδευσης ή κατάρτισης με κίνδυνο να υπαχθούν σε μακροχρόνιο αποκλεισμό από την αγορά εργασίας. Το αδρανές αυτό ανθρώπινο κεφάλαιο έχει σημαντικό αντίκτυπο στην οικονομία, ενώ δεν είναι αμελητέες οι συνέπειες και στο κοινωνικό επίπεδο, καθώς οι νέοι/ες NEET παρουσιάζουν χαμηλά επίπεδα πολιτικής και κοινωνικής δέσμευσης και χαμηλούς δείκτες εμπιστοσύνης στους θεσμούς και την κοινωνία. Σε

ατομικό επίπεδο, αντιμετωπίζουν τις συνέπειες του πολλαπλού αποκλεισμού, στις οποίες περιλαμβάνονται ψυχολογικές διαταραχές, παραίτηση και περιθωριοποίηση.

Στους/στις γηγενείς νέους/ες NEETs της χώρας έχει προστεθεί τα τελευταία χρόνια ένας σημαντικός αριθμός προσφύγων και μεταναστών που βρίσκονται σε κατάσταση κοινωνικής και εργασιακής αδράνειας. Βασικό αποδέκτη των οξυμένων μεταναστευτικών ροών αποτελούν τα νησιά του Βορειοανατολικού Αιγαίου, όπου τα τελευταία χρόνια πληθυσμοί από εμπόλεμες και αναπτυσσόμενες χώρες εισρέουν καθημερινά κατά δεκάδες ή εκατοντάδες.

Οι κενοί χώροι και το ανενεργό κτιριακό απόθεμα, ιδιαίτερα σε περιοχές όπου η τουριστική ανάπτυξη είναι περιορισμένη και πολλοί ιδιοκτήτες/διαχειριστές δε φαίνεται να έχουν κίνητρα οικονομικής αξιοποίησης της περιουσίας τους, συχνά εισέρχονται σε κατάσταση μη αναστρέψιμης φθοράς. Η ταυτόχρονη ύπαρξη του αναξιοποίητου αυτού αποθέματος, με πολλαπλές χωρικές ανάγκες στον ίδιο γεωγραφικό και κοινωνικό χώρο, οδηγούν στο συσχετισμό τους, στο πλαίσιο του παρόντος έργου.

Η πρωτοτυπία του Rework Aegean έγκειται στην πολλαπλή στόχευσή του και στη για πρώτη φορά δικτύωση με εργαλεία ψηφιακής ανασυνδυαστικής καινοτομίας των νέων NEET, των κοινωνικών επιχειρηματιών και των ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών κτιρίων.

Σλόγκαν (tagline)

Το σλόγκαν είναι μια εύκολα μνημονεύσιμη και επεξηγηματική πρόταση που συνοδεύει τον τίτλο του έργου. Τα σλόγκαν αποτυπώνουν την ουσία

και το νόημα του έργου και συχνά υποδηλώνουν μια πρόσκληση για δράση. Στην περίπτωση του έργου Rework Aegean, ο τίτλος και το νόημα που κρύβεται από πίσω του αποτελούν πρόκληση για τις διαδικασίες E & Δ. Ο τίτλος αποδίδεται στην αγγλική γλώσσα, επιδιώκοντας τη συντομία και το συνδυασμό εννοιών, αναδεικνύοντας και τη χωρική διάσταση της παρέμβασης. Το πολύ συμπυκνωμένο νόημα δημιουργεί την ανάγκη επεξήγησης με ένα σλόγκαν που θα συνοδεύει τον τίτλο.

Στο πλαίσιο της υποβολής της πρότασης, χρησιμοποιήθηκαν ως πλήρης τίτλος και υπότιτλος οι ακόλουθες προτάσεις:

«Κόμβος διάχυσης της κοινωνικής οικονομίας για την απασχόληση νέων NEET και την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος.»

Πιλοτική εφαρμογή στη Λέσβο»

Για την πιο αποτελεσματική επικοινωνία και διάχυση είναι απαραίτητη μία λιγότερο τεχνική διατύπωση που μεταφέρει, όμως, και πάλι με συμπυκνωμένο τρόπο όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες για τη φύση και το χαρακτήρα του έργου:

«Ενεργοποιώντας τους νέους, αξιοποιώντας τα κτίρια.»

Λέξεις κλειδιά (keywords)

Η παρακάτω λίστα περιλαμβάνει τις βασικές λέξεις που περιγράφουν τα βασικά συστατικά στοιχεία του έργου Rework Aegean και δίνουν το στίγμα του:

- Κοινωνική Οικονομία
- Κοινωνικές επιχειρήσεις
- NEET
- Πρόσφυγες

- Ανενεργό κτιριακό απόθεμα
- Κατάρτιση
- Δικτύωση
- Αξιοποίηση κτιρίων
- Νεανική εργασία και απασχόληση

4.4. Εργαλεία εξωτερικής επικοινωνίας

Η εξωστρέφεια του έργου και το χτίσιμο του προφίλ του είναι οι κύριοι στόχοι της εξωτερικής επικοινωνίας του Rework Aegean. Όπως εξηγείται στην προηγούμενη ενότητα, η εξωτερική επικοινωνία αποσκοπεί κυρίως στον πολλαπλασιασμό του μηνύματος του έργου σε ένα ευρύ κοινό χωρίς ιδιαίτερο τεχνικό υπόβαθρο. Έτσι, η γλώσσα που θα χρησιμοποιηθεί σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να είναι μάλλον εύκολα κατανοητή και να αποφεύγεται όσο είναι δυνατόν κάθε τεχνική ορολογία, επιλέγοντας γενικές έννοιες ή εικόνες για την επεξήγηση πιο σύνθετων ιδεών. Για το σκοπό αυτό, η οπτική γλώσσα που θα χρησιμοποιηθεί θα θέσει την οπτική ελκυστικότητα πάνω από την τεχνική ακρίβεια.

Οπτική ταυτότητα

Το λογότυπο και η οπτική ταυτότητα του έργου συμπυκνώνονται και εξηγούνται στην παρακάτω παρουσίαση. Η οπτική ταυτότητα και άλλα γραφικά στοιχεία θα αποτελέσουν επίσης το σημείο εκκίνησης για την ανάπτυξη όλων των άλλων γραφικών υλικών του έργου: φυλλάδια, αφίσες, ιστοσελίδα, υλικό για εκδηλώσεις κ.ο.κ.

Το σήμα είναι μια μετάπλαση του συμβόλου του απείρου (∞) που υποδηλώνει:

- Συνεχή ροή ενέργειας και βιωσιμότητα (sustainability)
- Μετατροπή μιας στατικής κατάστασης σε δυναμική
- Διάλογο/ «ανοιχτότητα»

Στα δύο άκρα της σύνθεσης αναπτύσσονται δύο αφαιρετικές αναπαραστάσεις:

1. Ορθογώνιο (αριστερά) → κτίριο, στατικότητα
2. Καμπύλη + κύκλος (δεξιά) → άνθρωπος, κίνηση, ήλιος (υποδηλώνει την ελπίδα)

Τα χρώματα επικοινωνούν τα παρακάτω μηνύματα:

- Αισιοδοξία
- Ποικιλομορφία, πολυπολιτισμικότητα
- Ενεργοποίηση/ δραστηριοποίηση

Ιστοσελίδα έργου

Η ιστοσελίδα του έργου αποτελεί το σημείο αναφοράς σχετικά με τη διαδικτυακή παρουσία του. Ο δικτυακός τόπος, ο οποίος έχει κατασκευαστεί σύμφωνα με τα πρότυπα της σύγχρονης τεχνολογίας βασισμένος στην [πλατφόρμα Wordpress](#), όπως περιγράφηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Σκοπός είναι η ενημέρωση των επισκεπτών σχετικά με τους στόχους του έργου, τη στρατηγική, τα αποτελέσματα, τα τελευταία νέα και τις επερχόμενες εκδηλώσεις. Όλα τα τελευταία παρουσιάζονται με σύγχρονο και διαισθητικό σχεδιασμό και θα προβάλλονται κατάλληλα σε όλες τις κινητές συσκευές (responsive design).

Το πρώτο βήμα για την ανάπτυξη του δικτυακού τόπου ήταν η εξασφάλιση μιας κατάλληλης διεύθυνσης URL. Το domain name rework.aegean.gr εξασφαλίστηκε μέσω του Πανεπιστημίου Αιγαίου και κρίθηκε κατάλληλο, καθώς είναι πιο εύκολο να το εντυπώσουν οι χρήστες και αντιπροσωπευτικός του έργου.

Οι κύριες ενότητες του δικτυακού τόπου είναι οι εξής:

Αρχική σελίδα - Το επίσημο σημείο εισόδου στον ιστότοπο, θα περιλαμβάνει μια σύντομη εισαγωγή και συνδέσμους προς τις πιο σχετικές ενότητες.

Rework Aegean - Αυτή η ενότητα θα περιλαμβάνει την ταυτότητα του έργου, συμπεριλαμβανομένης της ιδέας, της στρατηγικής, των στόχων και του αντίκτυπου καθώς και την παρουσίαση της ομάδας υλοποίησης.

Κόμβος Διάχυσης - Στην ενότητα αυτή θα φιλοξενείται ο κόμβος διάχυσης Rework Aegean. Θα παρουσιάζονται οι συνεργαζόμενες επιχειρήσεις και τα διαθέσιμα κτίρια, ενώ θα παρέχεται η δυνατότητα σύνδεσης στους ενδιαφερόμενους NEETs, ιδιοκτήτες ακινήτων

και επιχειρήσεις. Επιπλέον, οι χρήστες θα έχουν τη δυνατότητα να λάβουν πληροφορίες με τη μορφή οδηγιών ή/και βίντεο σχετικά με τη χρήση του Κόμβου.

Νέα - Η ενότητα θα περιέχει όλα τα νέα που δημοσιεύονται από το έργο, όπως παραδοτέα που έχουν κυκλοφορήσει, άρθρα κτλ. Τόσο οι εκδηλώσεις που διοργανώνονται από το έργο καθώς επίσης εκδηλώσεις από σχετικά έργα και πρωτοβουλίες θα φιλοξενούνται σε αυτή την ενότητα, επιδιώκοντας και την ανταλλαγή πληροφοριών.

Βιβλιοθήκη - Λειτουργώντας ως αποθετήριο επίσημων εγγράφων, η σελίδα αυτή θα προσφέρει στους χρήστες τη δυνατότητα λήψης των δημόσιων εγγράφων που παράγονται από το έργο όπως παραδοτέα, γραφικό υλικό, φυλλάδια και δημοσιεύσεις. Παράλληλα, θα παρατίθενται παρεμφερή προγράμματα, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που θα μπορούσαν να ενδιαφέρουν τους επισκέπτες της ιστοσελίδας.

Συνεργαζόμενοι Φορείς - Η ενότητα αυτή θα παρουσιάζει τους συνεργαζόμενους φορείς με μια σύντομη περιγραφή και έναν σύνδεσμο προς τον ιστότοπό τους.

Επικοινωνία - Οι χρήστες θα μπορούν να έρχονται σε επαφή με το έργο μέσω μιας φόρμας επικοινωνίας.

Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Η παρουσία του έργου Rework Aegean στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (ΜΚΔ) αποσκοπεί στη διεύρυνση της επικοινωνιακής εμβέλειας του έργου. Δεδομένου ότι η δραστηριότητα στα ΜΚΔ κρίνεται σκόπιμη όταν θα είναι διαθέσιμος ένας σχετικός αριθμός περιεχομένων και αποτελεσμάτων του έργου, η μέγιστη απόδοση αυτής της δραστηριότητας προβλέπεται ιδιαίτερα από το δεύτερο τρίμηνο και μετά, ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των προαναφερθέντων περιεχομένων. Πέραν των ΜΚΔ που αναφέρονται

στη συνέχεια, και με δεδομένη την απεύθυνση στην ακαδημαϊκή κοινότητα, κρίνεται σκόπιμος ο διαμοιρασμός των ερευνητικών αποτελεσμάτων και μέσω της πλατφόρμας του ResearchGate, του κατεξοχήν χώρου διαμοιρασμού ακαδημαϊκής έρευνας.

Twitter

Για το έργο έχει δημιουργηθεί λογαριασμός στο Twitter: @rework_aegean. Θα χρησιμοποιηθεί κυρίως για να συνδεθεί το έργο με εγχειρήματα Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΛΟ), σχετικούς φορείς στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, με δημοσιογράφους που καλύπτουν ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο του έργου, με ακαδημαϊκούς καθώς και με συναφή ευρωπαϊκά προγράμματα και οργανώσεις. Στόχος είναι να προσελκύσει τουλάχιστον 500 ακολούθους.

LinkedIn

Για το έργο έχει επίσης δημιουργηθεί μια σελίδα στο LinkedIn, η οποία θα χρησιμοποιηθεί κυρίως για να μοιραστεί τα επιτεύγματα του έργου με ένα πιο στοχευμένο κοινό όπως ακαδημαϊκούς και επαγγελματίες με υπάρχουσες γνώσεις σχετικά με την κοινωνική οικονομία, την αξιοποίηση του κτιριακού αποθέματος και την απασχόληση των NEETs. Στόχος είναι να προσελκύσει τουλάχιστον 200 ακολούθους.

Facebook

Λαμβάνοντας υπόψη πως στην ελληνική δημόσια σφαίρα το Facebook χρησιμοποιείται ευρέως ακόμη για επαγγελματικούς σκοπούς, κρίθηκε σκόπιμη και η δημιουργία μίας σελίδας για το έργο Rework Aegean. Η σελίδα θα επιχειρήσει να προσελκύσει το ευρύ κοινό, επικοινωνώντας όχι μόνο στενά τα παραγόμενα αποτελέσματα του έργου, αλλά διαχέοντας και σχετικές πληροφορίες που ευαισθητοποιούν γύρω από τα ζητήματα που καλύπτει η δραστηριότητα του

Rework Aegean. Στόχος είναι να προσελκύσει τουλάχιστον 500 ακολούθους (likes).

Έντυπο υλικό

Το έργο Rework Aegean θα πρέπει να επικοινωνεί τους στόχους και τα αποτελέσματά του όχι μόνο σε ψηφιακά περιβάλλοντα, αλλά και προσωπικά μέσω της ομάδας υλοποίησης και των συνεργαζόμενων φορέων. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη και η παραγωγή έντυπου υλικού προς διανομή.

Το οπτικό υλικό θα σέβεται μια οπτικά καθαρή παρουσίαση για να βοηθήσει στην επικοινωνία των βασικών μηνυμάτων που στοχεύει να μεταδώσει το έργο στο κοινό.

Το έντυπο υλικό θα είναι ιδιαίτερα απαραίτητο κατά τη διάρκεια της συμμετοχής σε εκδηλώσεις καθώς και σε προγραμματισμένες δράσεις με φυσική παρουσία στην περιοχή παρέμβασης όπως η δημιουργία περιπτέρου ενημέρωσης στη Μυτιλήνη. Η παραγωγή πρόσθετου υλικού θα εξεταστεί σε περίπτωση που η ομάδα υλοποίησης αναγνωρίσει σχετική ανάγκη.

Άρθρα στον Τύπο

Το Rework Aegean στοχεύει στην παραγωγή τουλάχιστον 2 άρθρων κατά τη διάρκεια του έργου που θα διαδώσουν θα διαδίδουν το περιεχόμενο του έργου στον Τύπο, αποσκοπώντας στην προσέγγιση του ευρύτερου κοινού. Δίνοντας προτεραιότητα στο Πρακτορείο Ειδήσεων, στόχος είναι να προωθηθεί η πρόσληψη από άλλα διαδικτυακά Μέσα όπως θεματικές πύλες (portals).

Περίπτερο Ενημέρωσης στη Μυτιλήνη

Βασικό συστατικό για την επιτυχημένη πιλοτική εφαρμογή στη Λέσβο είναι η κατάλληλη ενημέρωση της τοπικής κοινωνίας. Πέρα από τις επαφές που θα πραγματοποιηθούν καθ' όλη τη διάρκεια του έργου από την ομάδα υλοποίησης και τους συνεργαζόμενους φορείς, η παρουσία ενός περιπτερού ενημέρωσης σε κεντρικό σημείο της πόλης της Μυτιλήνης κρίθηκε ευεργετική. Αφού εντοπιστεί ο πιο βολικός κενός διαθέσιμος χώρος για την τοποθέτηση του περιπτερού, θα οριστεί η κατάλληλη ημερομηνία για τη λειτουργία του, όπου θα αξιοποιηθεί το έντυπο υλικό προβολής, ενώ θα είναι σημαντική η παρουσία και η απευθείας ενημέρωση από την ομάδα του έργου.

4.6. Διάχυση

Οι δραστηριότητες διάχυσης θα μεταφέρουν το μήνυμα του Rework Aegean σε ποικίλα ακροατήρια επαγγελματιών και φορέων χάραξης πολιτικής που είναι σε θέση να διαδώσουν το μήνυμα και να προωθήσουν την ιδέα της διάχυσης της κοινωνικής οικονομίας για την απασχόληση των νέων NEETs και της αξιοποίησης του ανενεργού κτιριακού αποθέματος ένα βήμα παραπέρα. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, θα ακολουθηθεί μια μικτή στρατηγική, η οποία θα περιλαμβάνει τόσο εκδηλώσεις όσο και στοχευμένα μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.

Οι δραστηριότητες διάχυσης που θα πραγματοποιηθούν κατά τη διάρκεια του Rework Aegean θα αξιοποιήσουν μια σειρά συμπληρωματικών εργαλείων. Συνοπτικές περιγραφές των εξεταζόμενων εργαλείων παρέχονται στις ακόλουθες υποενότητες.

➤ Ενημερωτικό δελτίο (Newsletter)

Τα νέα θα διαδίδονται εκτός από την ιστοσελίδα του έργου και μέσω ενός ενημερωτικού δελτίου (newsletter). Το ενημερωτικό δελτίο θα προωθηθεί μέσω άμεσου ηλεκτρονικού ταχυδρομείου αλλά και από τα κανάλια των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, προκειμένου να εγγραφούν δυνητικοί ενδιαφερόμενοι.

Προβλέπεται η δημοσίευση συνολικά τριών (3) ενημερωτικών δελτίων στα ελληνικά και στα αγγλικά. Θα ζητηθεί από τους συνεργαζόμενους φορείς να πάρουν στοιχεία από αυτά και να τα μοιραστούν στα δικά τους ενημερωτικά δελτία (και να τα μεταφράσουν, κατά περίπτωση). Αυτό δύναται να αυξήσει την επισκεψιμότητα στο δικτυακό τόπο του έργου.

➤ Ακαδημαϊκή Δημοσίευση

Το Rework Aegean θα δημοσιεύσει ένα (1) ακαδημαϊκό άρθρο σε επιστημονικό περιοδικό ανοικτής πρόσβασης. Στόχος είναι να μοιραστεί σε εξωτερικούς ενδιαφερόμενους η τεχνική γνώση που αναπτύχθηκε από το έργο. Ανάλογα με τον εκδότη, η δημοσίευση θα είναι προσβάσιμη από τον δικτυακό τόπο του έργου ως αρχείο προς λήψη ή μέσω συνδέσμου προς το άρθρο.

➤ Διεθνές επιστημονικό συνέδριο

Πέραν του άρθρου προβλέπεται η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του έργου σε ένα (1) διεθνές επιστημονικό συνέδριο που θα λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά ως προς τη διάδοση τόσο της ιδέας όσο και της πρακτικής εφαρμογής του έργου. Προτεραιότητα είναι το διεθνές συνέδριο να διοργανώνεται στο πλαίσιο της ελληνικής ακαδημαϊκής κοινότητας, καθώς παρατηρείται σημαντική έλλειψη γνώσης γύρω από τα ζητήματα που βρίσκονται στο επίκεντρο του Rework Aegean.

➤ Παρουσίαση αποτελεσμάτων σε σχολεία

Κομβικής στόχευσης για τη διάχυση των αποτελεσμάτων στην τοπική κοινότητα είναι η παρουσίαση που προβλέπεται στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ) της Λέσβου. Τα βασικά αποτελέσματα του έργου, με έμφαση στο σκέλος που αφορά την απασχόληση των νέων NEETs, θα συνθέσουν μία εύληπτη και ελκυστική παρουσίαση υπό τη μορφή διαφανειών που θα δοθεί κατά την επίσκεψη εκπροσώπου της ομάδας υλοποίησης του έργου στα ΣΔΕ.

➤ **Ιστοσελίδες φορέων**

Η παρουσίαση, τα αποτελέσματα του Rework Aegean καθώς και νέα γύρω από το πρόγραμμα προβλέπεται να δημοσιευθούν στις ιστοσελίδες των συνεργαζόμενων φορέων τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά (σε συνοπτική μορφή).

➤ **ResearchGate**

Σχεδιάζεται, τέλος, ο διαμοιρασμός των αποτελεσμάτων του Rework Aegean μέσω της πλατφόρμας του ResearchGate που αριθμεί περισσότερους από 20 εκατομμύρια χρήστες και 130 εκατομμύρια δημοσιεύσεις από τη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα.

φύλο (gender-impartial language), ώστε να ενθαρρύνουν την ενσωμάτωση της διάστασης του φύλου, δηλαδή όλα τα φύλα να μπορούν να συμμετέχουν, να επωφελούνται και να επηρεάζουν τις δραστηριότητες του έργου.

Το Rework Aegean θα δώσει προσοχή στη γλώσσα και την οπτική αναπαράσταση που χρησιμοποιείται σε όλο το υλικό του έργου, προκειμένου να συμβάλει στην άρση ασυνείδητων παραδοχών για το φύλο ή τον εθνοτικό χαρακτηρισμό και να δημιουργήσει ένα ελκυστικό και ενδυναμωτικό όραμα χωρίς αποκλεισμούς. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκεται η ισόρροπη εκπροσώπηση των φύλων και των εθνοτικών ομάδων σε εκδηλώσεις που σχετίζονται με το έργο.

Αναφορικά με τις δράσεις που υλοποιούνται με φυσική παρουσία, όπως το περίπτερο ενημέρωσης στη Μυτιλήνη ή το επιστημονικό συνέδριο, θα καταβληθεί ιδιαίτερη προσπάθεια, ώστε να έρθουν σε επαφή με τις ιδέες και τα αποτελέσματα του έργου άτομα όλων των φύλων (gender).

4.7. Συμπεριληπτικότητα

Οι δραστηριότητες Ε & Δ του Rework Aegean θα χρησιμοποιούν, στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό, γλώσσα και ρυθμίσεις που δεν επηρεάζουν το

4.8. Οι δράσεις και τα παραδοτέα Επικοινωνίας και Διάχυσης

Συνολικά τα παραδοτέα και οι δράσεις Ε & Δ οργανώνονται ως εξής:

A/A	Τίτλος Παραδοτέου	Σύντομη Περιγραφή
Π 4.1	Στρατηγικό Πλάνο Επικοινωνίας & Διάχυσης	Στρατηγικός σχεδιασμός των δραστηριοτήτων επικοινωνίας και διάχυσης του Έργου

Π 4.2	Δημοσίευση σε επιστημονικό περιοδικό και ανακοίνωση σε συνέδριο	Συγκέντρωση των δράσεων και των αποτελεσμάτων του έργου για τη συγγραφή επιστημονικού άρθρου και ανακοίνωσης σε διεθνές επιστημονικό συνέδριο
Π 4.3	Φιλοξενία περιπτέρου ενημέρωσης	Διάχυση των αποτελεσμάτων στην τοπική κοινωνία μέσα από τη λειτουργία περίπτ�ρου ενημέρωσης στην πόλη της Μυτιλήνης
Π 4.4	Παρουσίαση αποτελεσμάτων στο ΣΔΕ	Συγκέντρωση αποτελεσμάτων του έργου σε μορφή παρουσίασης και διοργάνωση επισκέψεων στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας Μυτιλήνης και το παράρτημά του.
Π 4.5	Διάχυση των δράσεων σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δημοσίευση νέων σε τοπικό, εθνικό και διεθνή Τύπο και newsletter	Δημιουργία λογαριασμού του έργου σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter, Facebook, LinkedIn), δημοσιογραφική κάλυψη των δράσεων με αποστολή Δελτίου Τύπου σε μέσα τοπικής, εθνικής και διεθνούς εμβέλειας και περιοδική ηλεκτρονική ενημέρωση (newsletter) για διαμοιρασμό οπτικο-ακουστικού υλικού της εξέλιξης του έργου και δικτύωση με συναφείς πρωτοβουλίες.

Οι δραστηριότητες Ε & Δ έχουν ήδη δρομολογηθεί με την έναρξη του έργου (Νοέμβριος 2021), ενώ η διατήρηση των αποτελεσμάτων (με ιδιαίτερη έμφαση στην πλατφόρμα) θα διασφαλιστεί για τουλάχιστον

ένα (1) χρόνο μετά τη λήξη του Rework Aegean, με σχέδιο που θα παρασχεθεί με την τελική έκθεση, ώστε να αυξηθεί η βιωσιμότητα της δράσης πέραν της διάρκειας του έργου. Ένα σύνολο βασικών στόχων θα καθοδηγεί το σχέδιο εργασίας του έργου σε εξαμηνιαία βάση:

Εξάμηνο	Βασικοί στόχοι
Α'	1. Δημιουργία της οπτικής ταυτότητας 2. Παρουσίαση της βασικής ιδέας του προγράμματος

	<p>3. Δημιουργία της ιστοσελίδας</p> <p>4. Δημιουργία λογαριασμών στα Μέσα Κοινωνικής Δικτύωσης</p>
Β'	<p>1. Δημιουργία Newsletter</p> <p>2. Πρώτο άρθρο στον Τύπο</p> <p>3. Προετοιμασία του περιπτέρου ενημέρωσης</p>
Γ'	<p>1. Παρουσίαση των αποτελεσμάτων στα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας</p> <p>2. Φιλοξενία περιπτέρου ενημέρωσης στη Μυτιλήνη</p> <p>3. Δεύτερο άρθρο στον Τύπο</p> <p>4. Επιστημονική δημοσίευση</p>

5. Αντίκτυπος έργου, ανάλυση κόστους-ωφέλειας και οικονομικές προβολές, βιωσιμότητα, ο κόμβος μετά το έργο

5.1. Αντίκτυπος έργου

Η λειτουργία του κόμβου αναμένεται να έχει κοινωνικό, οικονομικό, πολιτισμικό αντίκτυπο. Η διάχυση των αποτελεσμάτων της πιλοτικής εφαρμογής θα αποτελέσει αντικείμενο ενδιαφέροντος για την επιστημονική κοινότητα, τους φορείς κοινωνικής οικονομίας, τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής και την κοινωνία των πολιτών σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Πιο αναλυτικά,

1. Αντίκτυπος του κόμβου σε κοινωνικό επίπεδο:

Η προβολή μιας εναλλακτικής προοπτικής για νέους που βρίσκονται εκτός εργασίας, εκπαίδευσης ή κατάρτισης σε περιοχές όπου οι ευκαιρίες ενεργοποίησης είναι περιορισμένες, όπως είναι στο Βόρειο Αιγαίο, έχει κοινωνικές προεκτάσεις τόσο για του ίδιους τους νέους όσο και για το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο. Οι νέοι που βρίσκονται σε κατάσταση αδράνειας και αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες που προκύπτουν από τις δομές της τοπικής αγοράς και της ευρύτερης οικονομίας, συχνά βιώνουν απογοήτευση, απουσία κινήτρων ενεργοποίησης που τους οδηγεί εκ νέου στην αδράνεια. Η εξοικείωση με πρακτικές που μπορεί να

οδηγήσουν σε εργασιακή και οικονομική ανεξαρτησία, είναι δυνατό να επιδράσει θετικά στην ψυχολογία των νέων που βιώνουν παραίτηση ή απογοήτευση. Η δυνατότητα δραστηριοποίησης μέσα από βιώσιμες πρακτικές ενός εναλλακτικού μοντέλου επιχειρηματικότητας που βασίζεται σε πρακτικές συνεργατισμού, διαβούλευσης, συμμετοχής και συναπόφασης, σε περιβάλλοντα εργασίας που οι ίδιοι μπορούν να ορίσουν και την αξιοποίηση των εξατομικευμένων δυνατοτήτων τους γύρω από ένα κοινό στόχο, μπορεί να αποτελέσουν κίνητρα ενεργοποίησης των νέων NEET. Η επανένταξη και συμπερίληψη του νεανικού αυτού πληθυσμού στην απασχόληση και την κατάρτιση θα αποτελέσει κρίσιμο βήμα για τη θετική ανάπτυξη των τοπικών κοινωνιών. Συνολικά, ο κόμβος είναι δυνατό να θέσει τις βάσεις για τη διεύρυνση του τομέα σε νέα κλίμακα και σε επιπλέον οικονομικούς κλάδους. Επιπλέον, ο κόμβος δύναται να συμβάλει στη σύνδεση των νέων με τις παραδοσιακές πρακτικές του τόπου τους και να αποτελέσουν πεδίο της επαγγελματικής τους δραστηριότητας.

Παράλληλα, η συμπερίληψη νέων προσφύγων, πέρα από το γηγενή πληθυσμό, στην ομάδα στόχου, αναγνωρίζοντας παράλληλα τις επιπλέον δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, μπορεί πέρα από την ενεργοποίηση των ατόμων, να συμβάλει στην άρση ποικίλων κοινωνικο-χωρικών διαχωρισμών και στην κοινωνική ενσωμάτωση. Με αυτό τον τρόπο οι δράσεις του κόμβου απηχούν παράλληλα σε πολιτικό και πολιτισμικό επίπεδο. Τα εργαστήρια θα φέρουν σε δημιουργική επαφή ομάδες γηγενών και προσφύγων/μεταναστών που βρίσκονται υπό τον κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού, συμβάλλοντας θετικά στον πολιτισμικό διάλογο και την πολιτισμική πρόσμιξη και την κοινωνική συνοχή. Η αλληλεπίδραση ατόμων διαφορετικών καταβολών, η ανταλλαγή γνώσεων και δεξιοτήτων, η ομαλή ενσωμάτωση σε υφιστάμενες κοινωνικές δομές και η εργασιακή

απορρόφησή τους, θα αποτελέσουν αποτελέσματα του κόμβου. Με αυτό τον τρόπο ιχνηλατούνται έμπρακτες εναλλακτικές προσεγγίσεις-λύσεις του προσφυγικού ζητήματος, και τίθεται το ζητούμενο της ουσιαστικής ένταξης των νέων προσφύγων μέσα από την Κοινωνική Οικονομία. Ο κόμβος θα υποστηρίζει και θα προβάλλει ενεργά μακροπρόθεσμες και ολιστικές λύσεις γύρω από το ζήτημα της νεανικής ανεργίας, με βάση το ενταξιακό τρίπτυχο “κατοικία-εκπαίδευση-απασχόληση”, τόσο για τους γηγενείς, όσο και για τους πρόσφυγες.

2. Αντίκτυπος του κόμβου σε **οικονομικό** επίπεδο:

Η κατανόηση της δυναμικής των τοπικών κοινωνικών και των οικονομικών δικτύων που αναπτύσσονται και η αξιοποίησή τους μέσα από πρακτικές της Κοινωνικής Οικονομίας εκτιμάται ότι θα έχει οικονομικό αντίκτυπο στην τοπική αγορά. Η τοπική οικονομία της περιοχής εστίασης έχει πληγεί σημαντικά από τις αλλεπάλληλες κρίσεις της τελευταίας δεκαετίας, και έχει καταδείξει αναιμικές τάσεις ανάκαμψης. Η ανάδειξη των οικείων πρακτικών στην τοπική κοινωνία ως μια βιώσιμη οικονομική και επαγγελματική διέξοδος δύναται να συμβάλει στην αποκατάσταση της πληγείσας αγοράς εργασίας, στην αναχαίτιση των πολλαπλών αρνητικών συνεπειών της κοινωνικο-οικονομικής και προσφυγικής κρίσης, και ακολούθως στη μείωση του ποσοστού της νεανικής ανεργίας. Η νησιωτικότητα που χαρακτηρίζει εκτεταμένο τμήμα της Ελλάδας, τις τελευταίες δεκαετίες, συνδέεται με αυξημένες προκλήσεις στην οικονομική ανάπτυξη της τοπικής οικονομίας, τις υποδομές και τη συνδεσιμότητα. Οι παραπάνω παράγοντες έχουν αρνητικές δημογραφικές επιπτώσεις - οδηγούν στην εσωτερική μετανάστευση του γηγενούς πληθυσμού - και κοινωνικές προεκτάσεις στους ανθρώπους που

μένουν και εργάζονται σε αυτές. Ωστόσο, στις ίδιες περιοχές έγκειται και η πρόκληση της αξιοποίησης και ενδυνάμωσης των τοπικών οικονομικών δραστηριοτήτων, των παραδοσιακών δομών και των κοινωνικών δικτύων με την προοπτική περαιτέρω ανάπτυξης. Η πιλοτική εφαρμογή του κόμβου, μεταξύ άλλων, αφορά στην κατάρτιση μιας κρίσιμης μάζας νέων NEET στις αρχές και τις πρακτικές της Κοινωνικής Οικονομίας. Επιπλέον, η οικονομική ανεξαρτητοποίηση των NEET θα επιδράσει θετικά στην τοπική αγορά προϊόντων και υπηρεσιών.

Παράλληλα, η πιλοτική εφαρμογή εναλλακτικών πρακτικών αξιοποίησης των κενών χώρων, εκτιμάται ότι θα έχει ουσιαστικό θετικό αντίκτυπο και στις τοπικές υποδομές. Η πληθώρα κενών, αναξιοποίητων κτιρίων σε όλη τη χώρα και η απουσία κάποιας συστηματικής προσπάθειας αξιοποίησης καταδεικνύουν τη σημασία του εγχειρήματος. Σύμφωνα με στοιχεία του 2011, 35,3% του κτιριακού αποθέματος παραμένει κενό, ιδιαίτερα στις αποκεντρωμένες περιοχές (FEANTSA & Fondation Abbe Pierre 2016). Η ενεργοποίηση κτιρίων και συνόλων αποκτά ιδιαίτερη σημασία σε μια περιοχή ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος με παραδοσιακούς οικισμούς και αρκετά αξιόλογα κτίρια με επιρροές από την ευρωπαϊκή αρχιτεκτονική του 19^{ου} αιώνα, τα οποία σε αρκετές περιπτώσεις βρίσκονται υπό τον κίνδυνο οριστικής φθοράς

3. Αντίκτυπος του κόμβου στην επιστημονική κοινότητα:

Ενισχυμένες ακαδημαϊκές γνώσεις σχετικά με τις συνθήκες και τις δυναμικές κοινωνικής ένταξης των νέων NEET σε μη-ανθεκτικές περιφέρειες- τις διαδικασίες ανάπτυξης εγχειρημάτων κοινωνικής οικονομίας- τις δράσεις δικτύωσης και τα οφέλη που αυτές προσφέρουν στους ενδιαφερόμενους- την αξιοποίηση των

κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος. Πιο σημαντικά, το παρόν πόνημα στοχεύει να αναπτύξει μια σύνδεση τριών διαστάσεων/θεματικών, οι οποίες δεν συναντώνται συνδυαστικά στην επιστημονική βιβλιογραφία. Η σύζευξη αυτών των τριών διαστάσεων μπορεί να ανοίξει καινούριες προοπτικές ακαδημαϊκού διαλόγου. Το έργο αντλεί από τη σύγχρονη συζήτηση σε ταχύτατα εξελισσόμενες θεματικές και θα συμβάλει στον διάλογο με εμπειρικά δεδομένα που θα προκύψουν κατά την υλοποίηση του, και τα οποία θα διαχυθούν στην επιστημονική κοινότητα μέσα από δημοσιεύσεις σε ελληνικά και ξένα περιοδικά, καθώς και μέσα από ανακοινώσεις σε διεθνή συνέδρια.

4. Αντίκτυπος του κόμβου στην χάραξη πολιτικής:

Οφέλη για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής στους τομείς κοινωνικής ένταξης των νέων NEET και αξιοποίησης των κενών χώρων σε περιφερειακό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο: συστάσεις για τις περιφερειακές αρχές όσον αφορά την έναρξη και την υποστήριξη κοινωνικά καινοτόμων λύσεων για παραπάνω προβλήματα- συστάσεις πολιτικής για τα εθνικά υπουργεία και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την ανάληψη πρωτοπορίας σε αντίστοιχο εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο για την προώθηση της κοινωνικής καινοτομίας για την άμβλυση των προβλημάτων.

Τέλος, ενισχυμένο αντίκτυπο θα έχει η δικτύωση με πρωτοβουλίες και έργα συναφούς λογικής και στόχευσης, τόσο σε εθνικό επίπεδο, π.χ. με το πρόγραμμα των Αστικών Καινοτόμων Δράσεων (UIA) [‘Curing the Limbo’](#), το οποίο υλοποιείται στην Αθήνα, όσο και σε διεθνές, π.χ. με την βραβευμένη πρωτοβουλία [“Κατοικίες για τις κοινωνικές οντότητες”](#) του ιδρύματος Habitat 3 στη Βαρκελώνη. Η ενεργή διασύνδεση με τα

παραπάνω έργα, που ήδη έχει ξεκινήσει κατά τη σύνταξη της παρούσας πρότασης, θα συμπεριλάβει την αναζήτηση συνεργασιών, την ανταλλαγή γνώσης και την προβολή των αποτελεσμάτων του έργου.

5.2. Αναπτυξιακή αξιολόγηση

Η αξιολόγηση του κόμβου δικτύωσης προκύπτει ως μια ανάγκη τεκμηρίωσης των προτεινόμενων παρεμβάσεων και δράσεων του προγράμματος. Αυτό που έχει επικρατήσει στη συμβατική αξιολόγηση προγραμμάτων είναι η μέτρηση εκρών και αποτελεσμάτων σε σχέση με κάποιους προκαθορισμένους στόχους. Μια τέτοια προσήλωση σε ένα σύνολο προγραμματισμένων στοιχείων και δραστηριοτήτων αποδεικνύεται συχνά αντικαινοτόμος καθώς δεν επιτρέπει την προσαρμογή στο ρευστό περιβάλλον και σε εξωγενείς παράγοντες. Ακόμα, τέτοιες συμβατικές αξιολογήσεις συχνά προσεγγίζονται ως μη πειστικές, με αποτέλεσμα την πρόωρη εγκατάλειψη επιμέρους στόχων και πρωτοβουλιών (Preskill and Beer, 2012, 5). Ως εκ τούτου, οι αξιολογήσεις θα πρέπει να εξυπηρετούν πολλαπλούς στόχους (High and Nemes, 2007) και μια αναπτυξιακή προοπτική των οργανισμών και των προγραμμάτων (Milley et al., 2018). Σε αυτήν τη διαδικασία τα αποτελέσματα ενσωματώνονται σε δυναμικές και συνεχείς δράσεις και ανασυντάσσουν τους στόχους και ενδεχομένως και την ίδια την κατεύθυνση της δράσης.

Η προσέγγιση αυτή περιγράφεται ως **αναπτυξιακή αξιολόγηση** (developmental evaluation) και έχει αποκτήσει δυναμική σε περιβάλλοντα κοινωνικού κεφαλαίου και κοινωνικής καινοτομίας (Patton, 2011), επομένως θεωρείται από μόνη της μια καινοτόμος προσέγγιση στον τομέα της αξιολόγησης (Milley et al., 2018). Ο Patton ήταν ο πρώτος που

εισήγαγε τον όρο αναπτυξιακή αξιολόγησης, τονίζοντας ότι οι διαδικασίες μιας τέτοιας αξιολόγησης: "υποστηρίζουν την ανάπτυξη προγραμμάτων, έργων, προϊόντων, προσωπικού και/ή οργανισμών [όπου] ο αξιολογητής είναι μέρος μιας ομάδας της οποίας τα μέλη συνεργάζονται για τη σύλληψη, τον σχεδιασμό και τη δοκιμή νέων προσεγγίσεων σε μια διαδικασία συνεχούς βελτίωσης, προσαρμογής και σκόπιμης αλλαγής" (Patton, 1994, 317). Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα αξιολόγηση του κόμβου δικτύωσης αποτελεί και η ίδια ένα σημαντικό κομμάτι της ανάπτυξης του προγράμματος. Καθώς με αυτό τον τρόπο θα τίθεται συνεχώς σε προσαρμογή και βελτίωση μέσα από διαβούλευση με τους συμμετέχοντες του προγράμματος, i.e. νέους NEET, φορείς κοινωνικής οικονομίας και ιδιοκτήτες και διαχειριστές κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος. Ως εκ τούτου, η παρούσα έκθεση αξιολόγησης αποτελεί μια αφετηρία και ένα σημείο αναφοράς για τον κόμβο δικτύωσης κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το πέρας του έργου.

Η παρούσα αξιολόγηση έχει το χαρακτήρα μιας **ex ante** αξιολόγησης, η οποία βασίζεται σε προβλέψεις και όχι σε ολοκληρωμένες παρεμβάσεις. Αυτό είναι συμβατό με τον αφετηριακό χαρακτήρα της αξιολόγησης και προσβλέπει έτσι σε βελτίωση των παρεμβάσεων, και όχι απλά σε μια συμβατική καταγραφή αποτελεσμάτων. Η αξιολόγηση έχει δύο βασικούς άξονες και αντίστοιχες μεθοδολογίες:

1. **Αντίκτυπος του κόμβου.** Ο πρώτος άξονας της αξιολόγησης έχει ως στόχο τη διαμόρφωση μιας ανάλυσης Κόστους-Οφέλους (cost-benefit analysis) για τον υπολογισμό του αντικτύπου του κόμβου δικτύωσης. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η παρέμβαση στοχεύει σε οφέλη τα οποία ξεπερνούν οικονομικές αποδόσεις και συνεπώς η μελέτη προσπαθεί να

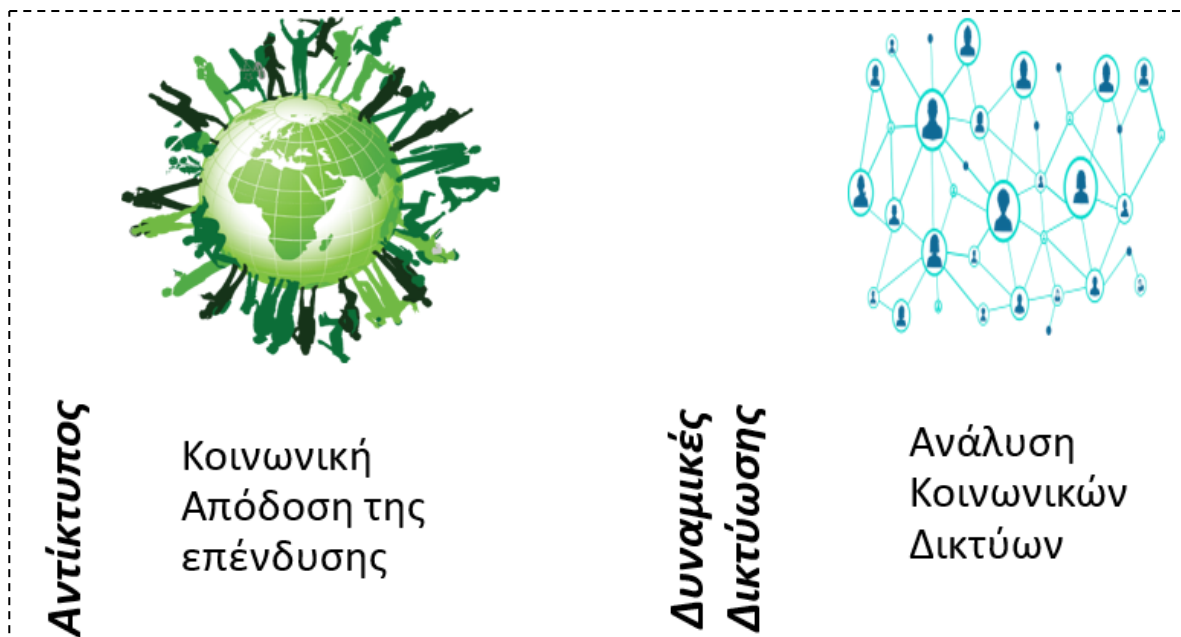
καταγράφει τον ευρύτερο κοινωνικό αντίκτυπο του κόμβου δικτύωσης. Σε αυτό το πλαίσιο εξετάζονται οι παρεμβάσεις-δράσεις που αναπτύσσονται κατά τη δεκαοχτάμηνη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος. Η μεθοδολογία που χρησιμοποιεί για αυτό είναι η **Κοινωνική Απόδοση της Επένδυσης** (Social Return on Investment) (βλέπε κεφ. 1.6.Β).

2. Δυναμικές δικτύωσης του κόμβου.

Παράλληλα, αυτό που ενδιαφέρει την παρούσα μελέτη είναι η καταγραφή αυτών των δυναμικών δικτύωσης που ξεφεύγουν από διαδικασίες ποσοτικοποίησης ακόμα και με όρους κοινωνικής απόδοσης: η σημαντικότητα σύνδεσης διαφορετικών κόμβων, η συνοχή και το εύρος του δικτύου, καθώς και η μακροβιότητα του δικτύου μεταξύ άλλων, είναι παράγοντες που πρέπει να μελετηθούν με όρους δικτύωσης. Σε αυτό

το πλαίσιο εξετάζονται οι παρεμβάσεις-δράσεις που αναπτύσσονται κατά αλλά και μετά τη δεκαοχτάμηνη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος. Η αξιολόγηση χρησιμοποιεί τη μεθοδολογία της **Ανάλυσης Κοινωνικών Δικτύων** (Social Network Analysis-SNA) για να καταγράψει όλες αυτές τις δυναμικές (βλέπε κεφ. 1.6.Γ).

Πλαίσιο 5.1. Οι δύο άξονες της αξιολόγησης του κόμβου

Πηγή: επεξεργασία των συγγραφέων

5.2. Ανάλυση Κόστους-Οφέλους: Κοινωνική Απόδοση της Επένδυσης

Η Κοινωνική Απόδοση της Επένδυσης (ΚΑΕ) αποτελεί ένα μεθοδολογικό εργαλείο αξιολόγησης του κοινωνικού αντικτύπου μιας παρέμβασης. Κεντρικός στόχος της ΚΑΕ είναι η ποσοτικοποίηση των οφελών (κοινωνικών, οικονομικών ή/και περιβαλλοντικών) μιας παρέμβασης, ή αλλιώς ο προσδιορισμός της χρηματικής τους αξίας, καθώς και του κόστους που δημιουργεί (McGrath and Stevens, 2019- Nicholls, 2017). Μια ποσοτικοποίηση του κοινωνικού αντικτύπου παρέχει μια στέρεα αφετηρία για την ανάπτυξη μιας παρέμβασης δικτύωσης και καταγραφής των βασικών παραμέτρων της. Η ΚΑΕ είναι ένας ολοκληρωμένος και αποτελεσματικός τρόπος παραγωγής δεδομένων, ο οποίος κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος (Moróh and Klimowicz, 2021, 3). Λόγω της ολιστικής της προσέγγισης χρησιμοποιείται όλο και περισσότερο για την αξιολόγηση κοινωνικά καινοτόμων πολιτικών και προγραμμάτων (TEPSIE, 2014, 5).

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναδειχθεί το πρόβλημα υποκειμενικότητας αυτής της μεθόδου -και κάθε μεθόδου- ποσοτικοποίησης. Παρά τις προσπάθειες για διαφάνεια και ακρίβεια στη διαδικασία ποσοτικού προσδιορισμού, "δεν υπάρχει μία και μόνη πραγματική ανάλυση ΚΑΕ. Η ΚΑΕ, στην ουσία σημαίνει ότι οι περισσότεροι ή λιγότερο εκτενώς νομισματοποιημένες επιπτώσεις συσχετίζονται με νομισματικές και (σε περιορισμένο βαθμό) νομισματοποιημένες εισροές" (Then et al., 2017, 2). Επιπροσθέτως, είναι συχνά αδύνατο να νομισματοποιηθούν αξίες και περιπτώσεις, όπως η ικανοποίηση από τη ζωή (Moróh and Klimowicz, 2021) ή ακόμα και οι πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις μιας παρέμβασης στο σύνολο της κοινωνίας. Ένα άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η κοινωνική

καινοτομία καθαυτή, καθώς μια παρέμβαση που θεωρείται καινοτόμος σε μια συγκεκριμένη περίπτωση, θα μπορούσε να θεωρηθεί κοινή παρέμβαση εκτός του συγκεκριμένου πλαισίου. Ως εκ τούτου, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αξιολόγησης, ένας ερευνητής μπορεί να ακολουθήσει διαφορετικά μονοπάτια και να εντοπίσει διαφορετικούς βασικούς ενδιαφερόμενους και εκροές (Moróh and Klimowicz, 2021).

Αν αποδεχθούμε το γεγονός ότι ένας βαθμός υποκειμενικότητας διεισδύει μοιραία σε κάθε μέθοδο ποσοτικοποίησης, μια μελέτη ΚΑΕ οφείλει να προκρίνει μια υποκειμενικότητα που να είναι σημαντική για το συγκεκριμένο πλαίσιο, προβαίνοντας σε μια τοπική ενσωμάτωση της μεθόδου. Με άλλα λόγια, δεν είναι οι προκατανοήσεις του αξιολογητή που κατευθύνουν την έρευνα αλλά οι προκατανοήσεις του πεδίου και της ενδεχόμενης τοπικής κοινωνίας που αφορά η αξιολόγηση. Κάτι τέτοιο μπορεί να επιτευχθεί με εργαλεία ποιοτικής έρευνας, όπως συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης και παρατηρήσεις πεδίου μεταξύ άλλων. Έτσι η τοπική διαβούλευση και η διαβούλευση με ενδιαφερόμενους, οι οποίες διαφορετικά μπορεί να εμφανίζονται ως πηγές υποκειμενικότητας, είναι στην πραγματικότητα μέθοδοι μείωσης της υποκειμενικότητας, λαμβάνοντας υπόψη τι πραγματικά έχει σημασία στο τοπικό πλαίσιο (Nicholls et al., 2012). Κοινώς, μια αντικειμενικοποίηση της μεθόδου εντός του ευρύτερου πλαισίου έρευνας. Τελικά, αυτό που είναι σημαντικό σε ένα μοντέλο ΚΑΕ -και σε κάθε διαδικασία ποσοτικοποίησης- είναι η εσωτερική του συνοχή στη βάση των παραδοχών του μοντέλου και η αξία του για το πλαίσιο.

Σε αυτό το πλαίσιο, ύστερα από μια εκτενή διαδικασία διαβούλευσης με τοπικούς εταίρους και συνεργάτες του προγράμματος, προσδιορίστηκαν συγκεκριμένοι στόχοι του

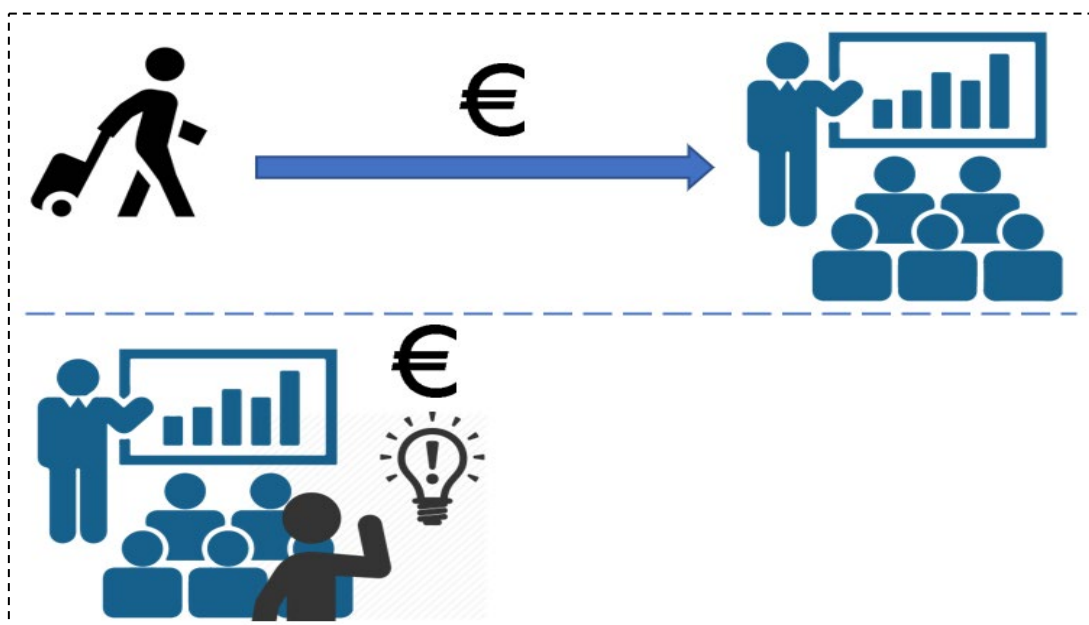
κόμβου δικτύωσης. Στη βάση αυτών των στόχων προβλέφθηκαν συγκεκριμένα αποτελέσματα που θα προκύψουν από τον κόμβο και οι οποίες αφορούν κατά βάση δράσεις ενημέρωσης, αλλά και επιτυχείς συζεύξεις μεταξύ των ενδιαφερόμενων. Στη συνέχεια αυτά τα αποτελέσματα ποσοτικοποιήθηκαν στη βάση δύο αξόνων:

- A) όπου υπήρχαν **συγκεκριμένα χρηματικά (ή με χρηματική αξία) αποτελέσματα** -πχ προστιθέμενες θέσεις εργασίας, ή ώρες δραστηριοποίησης- η ΚΑΕ χρησιμοποίησε τα προβλεπόμενα αποτελέσματα.
- B) όπου υπήρχαν **συγκεκριμένα μη χρηματικά αποτελέσματα**, (πχ ώρες συμμετοχής σε δράσεις) η ΚΑΕ χρησιμοποίησε μεθοδολογία ποσοτικοποίησης της **Αξίας του Χρόνου**. Αυτή η ποσοτικοποίηση είχε δύο επιμέρους διαστάσεις:
- Στη περίπτωση δυναμικών δράσεων ποσοτικοποιήθηκε ο **Χρόνος επένδυσης**

στη συγκεκριμένη δράση στη βάση ξανά του ελάχιστου ωρομισθίου.

- Στην περίπτωση στατικών δράσεων (one-off) χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της **Αξίας του Χρόνου Ταξιδιού** (Value of Travel Time - VOT) (βλέπε Εικόνα 2). Ενώ η μέθοδος αυτή συνδέεται συνήθως με τα ταξίδια εργασίας των ταξιδιωτών, στην ουσία της αναφέρεται στην έννοια της προθυμίας πληρωμής για τη μείωση του χρόνου ενός ενδιαφερόμενου (Athira et al., 2016). Με άλλα λόγια, αυτή η προσέγγιση του χρόνου αναγνωρίζει ότι οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να διανύσουν κάποια απόσταση ή να δαπανήσουν κάποιο χρόνο για να έχουν πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες. Έτσι η αξία μιας δράσης προσδιορίζεται από το κόστος που θα είχε ο ενδιαφερόμενος για να αποκτήσει πρόσβαση σε μια τέτοια δράση, εν τη απουσία της παρέμβασης.

Πλαίσιο 2.5.2. Η μέθοδος ποσοτικοποίησης Αξία του Χρόνου Ταξιδιού

Πηγή: επεξεργασία των συγγραφέων

Αναλυτικά, όλα τα παρακάτω αποτελέσματα προσδιορίστηκαν με βάση τα παραδοτέα-στόχους του κόμβου, προβλέφθηκαν σε **ορίζοντας απόδοσης πενταετίας** και εκτιμήθηκε η παρούσα αξία τους όπως περιγράφονται παρακάτω:

1. **Απασχόληση.** Ο στόχος της απασχόληση υπάγεται στην κατηγορία των επιτυχών συζεύξεων του κόμβου και διαφοροποιείται έτσι από τους στόχους ενημέρωσης. Αποτελεί τον έναν από τους δύο στόχους που στοχεύει σε αποτελέσματα, πέρα από δράσεις ενημέρωσης. Η μελέτη εις βάθος προβλέπει ότι μέσα από τον κόμβο θα προκύψουν δέκα (10) επιτυχείς συζεύξεις υπό την έννοια της επιτυχής επαφής μεταξύ νέων NEET και θέσεων εργασίας. Επιπρόσθετα, προβλέπεται ότι από τις δέκα τέτοιες συζεύξεις -ενδεχομένως υπό τη μορφή συνεντεύξεων- οι δύο θα καρποφορήσουν και θα οδηγήσουν σε απασχόληση των νέων NEET. Η αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης υπολόγισε τις δύο προβλεπόμενες θέσεις εργασίας στη βάση του ελάχιστου ωρομισθίου.
2. **Αξιοποίηση κτιρίων.** Η αξιοποίηση κτιρίων είναι ο δεύτερος στόχος που υπάγεται στις επιτυχείς συζεύξεις του κόμβου και συνιστά αποτέλεσμα πέρα από τις δράσεις ενημέρωσης. Η μελέτη εις βάθος προβλέπει ότι μέσα από τον κόμβο θα προκύψουν δέκα (10) επιτυχείς συζεύξεις υπό την έννοια των προσφορών για την αξιοποίηση κενών κτιρίων. Από αυτές τις δέκα προσφορές προβλέπεται ότι δύο (2) θα καρποφορήσουν και θα έχουν μακρά διάρκεια: η μία θα αφορά τη

στέγαση κατοικίας και η άλλη την επαγγελματική στέγαση. Η αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης υπολόγισε το μεσοσταθμικό ενοίκιο της περιφέρειας, με βάση τους δείκτες τιμών της αγοράς κατοικίας για το α' τρίμηνο του 2022¹². Η αξία της εκμετάλλευσης προσδιορίστηκε σε αυτήν την περίπτωση από το κόστος της αγοράς. Με βάση τους δύο δείκτες – 5,83€/τ.μ για στέγαση και 9,4€/τ.μ για επαγγελματική στέγαση- υπολογίστηκε η αξία δύο κενών κτιρίων μέσου μεγέθους.

3. **Ημερίδα Ενημέρωσης - Κοινωνική Οικονομία.** Η ημερίδα ενημέρωσης για την κοινωνική οικονομία αποτελεί την πρώτη από τις ενημερωτικές δράσεις. Για την αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης της δράσης χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της Αξίας του Χρόνου Ταξιδιού (Value of Travel Time). Επί της ουσίας, υπολογίστηκε το κόστος που θα είχε για τους ενδιαφερόμενους η παρακολούθηση μιας τέτοιας δραστηριότητας εν τη απουσία της παρέμβασης του κόμβου. Η Αθήνα αποτελεί την πιο κοντινή πόλη στην οποία θα μπορούσε να λάβει μια τέτοια ενημέρωση ένας ενδιαφερόμενος. Τα έξοδα και ο χρόνος μεταφοράς συν-υπολογίστηκαν για το σύνολο των εκατό (100) συμμετεχόντων και προσδιόρισαν την ωφέλεια της παρέμβασης.
4. **Ημερίδα Ενημέρωσης - Κτιριακό Απόθεμα.** Χρησιμοποιώντας ίδια μεθοδολογία υπολογίστηκε η αξία παρακολούθησης μιας τέτοιας δραστηριότητας εν τη απουσία της παρέμβασης. Τα έξοδα και ο χρόνος μεταφοράς συν-υπολογίστηκαν για το σύνολο των εξήντα (60) συμμετεχόντων

¹² <https://www.spitogatos.gr/deiktis-timon>

και προσδιόρισαν την ωφέλεια της παρέμβασης.

5. **Παρουσίαση αποτελεσμάτων στο Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας (ΣΔΕ).** Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων του κόμβου στο ΣΔΕ αποτελεί την τελευταία δράση ενημέρωσης του προγράμματος. Για την αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης χρησιμοποιήθηκε ξανά η μέθοδος της Αξίας του Χρόνου Ταξιδιού (Value of Travel Time).
6. **Εργαστήρια εξοικείωσης νέων NEET.** Τα εργαστήρια εξοικείωσης νέων NEET αποτελούν μια επιπλέον δράση ενημέρωσης και εκπαίδευσης. Για την αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης εκτιμήθηκε η αξία του χρόνου εκπαίδευσης στη βάση του ελάχιστου ωρομισθίου. Υπολογίστηκε ότι 50 NEET συμμετέχοντες/ουσες θα δραστηριοποιηθούν για έξι (6) ώρες τον μήνα σε διάρκεια δεκαοχτώ (18) μηνών, όπως προβλέπεται από το πρόγραμμα.
7. **Περίπτερο ενημέρωσης.** Το περίπτερο ενημέρωσης αποτελεί μια δράση ενημέρωσης που στοχεύει στην ευρύτερη τοπική κοινότητα, για την ενημέρωση των πολιτών γύρω από τους άξονες του κόμβου. Για την αξιολόγηση της κοινωνικής απόδοσης υπολογίστηκε ξανά η αξία του χρόνου ενημέρωσης στη βάση του ελάχιστου ωρομισθίου. Προβλέφθηκε ότι θα υπάρχουν τριακόσιοι (300) επισκέπτες/ριες περιπτέρου ανά μήνα, κατά τη διάρκεια των έξι (6) μηνών δραστηριότητας του περιπτέρου.

Στη συνέχεια αφού υπολογίστηκε η καθαρή παρούσα αξία των αποτελεσμάτων με ένα επιτόκιο της τάξης του $i=0,5\%$ αφαιρέθηκε μια έκπτωση διαρροής 15% -που αντανακλά το τι θα συνέβαινε ούτως ή άλλως χωρίς την παρέμβαση. Η συνολική κοινωνική απόδοση της επένδυσης

υπολογίστηκε διαιρώντας το άθροισμα των καθαρών αποτελεσμάτων με το αρχικό κόστος της παρέμβασης. Η απόλυτη και η ποσοστιαία απόδοση υπολογίστηκαν για το άθροισμα των αποτελεσμάτων, καθώς και για τα επιμέρους αποτελέσματα.

Η κοινωνική απόδοση της επένδυσης του κόμβου δικτύωσης υπολογίστηκε σε 180.916 €, ένα ποσοστό της τάξης του 183% επί της αρχικής χρηματοδότησης των 98.793 €. Με μια πρώτη ματιά, αυτό σημαίνει ότι ο κοινωνικός αντίκτυπος του έργου είναι σημαντικός. Αναμενόμενα, τα αποτελέσματα των επιτυχημένων συζεύξεων έχουν τον μεγαλύτερο κοινωνικό αντίκτυπο, καθώς στην απασχόληση αποδίδεται ένα 36% της συνολικής απόδοσης, ενώ στην αξιοποίηση των κενών χώρων και του κτιριακού αποθέματος ένα 44% (για αναλυτικά αποτελέσματα βλέπε **Πίνακα 1**). Αυτό καταδεικνύει ότι παρά τις σημαντικές δράσεις ενημέρωσης, οι επιτυχείς συζεύξεις που ενδεχομένως οδηγούν σε χειροπιαστά αποτελέσματα στην τοπική κοινωνία έχουν και το μεγαλύτερο βάρος. Αποτελεί συνεπώς καθήκον του κόμβου δικτύωσης να επιδιώξει με συνέπεια την πραγμάτωση των προβλεπόμενων επιτυχών συζεύξεων και να μην περιοριστεί σε ενημερωτικές δράσεις. Υπάρχει άλλωστε μια εκτεταμένη κριτική ότι η ακαδημαϊκή εργασία παραμένει συχνά θεωρητική και ανεφάρμοστη.

Η παρούσα μελέτη στοχεύει στο να ακολουθήσει την παράδοση των ακαδημαϊκών μοντέλων περιφερειοποίησης στα τέλη της δεκαετίας του 1990 (Deas and Ward, 1999- Webb and Collis, 2000), τα οποία οδήγησαν στη σύσταση οργανισμών περιφερειακής ανάπτυξης στην Αγγλία. Η ακαδημαϊκή μελέτη μπορεί και πρέπει να οδηγεί σε πρακτικές παρεμβάσεις και το περιφερειακό επίπεδο μοιάζει ένα εύφορο έδαφος για αυτό. Η συνεργασία των φορέων της κοινωνικής οικονομίας στο πλαίσιο του κόμβου παρέχει μια ενισχυμένη τοπική και θεσμική

ενσωμάτωση που επιτρέπει στις ερευνητικές προτάσεις να αποκτήσουν πρακτικό αντίκτυπο και να οδηγήσουν σε προτάσεις πολιτικής (Chatzichristos and Nagoroulos, 2021). Σε αυτή τη διαδικασία αναδεικνύεται για ακόμα μια φορά ο αναπτυξιακός χαρακτήρας της παρούσας αξιολόγησης, η οποία θα χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο προώθησης των δράσεων δικτύωσης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ ΤΟΥ ΚΟΜΒΟΥ ΔΙΑΧΥΣΗΣ							
2	ΦΟΡΕΑΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ	ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ					
3	ΧΡΟΝΙΚΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ	18 μήνες					
4	ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΑΠΟΔΟΣΗΣ	5 χρόνια					
5	ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	98.793 €					
	ΔΡΑΣΕΙΣ	ΣΤΟΧΟΙ-ΠΑΡΑΔΟΤΕΑ (Μεσολάβηση ΚΕ;)	Μέθοδος	Μονάδες	Υπολογισμός	Καθαρή παρούσα αξία (i=0,5%) $\frac{Rt}{(1+i)^t} = \frac{R1 + \dots R5}{(1+0,005)^5}$	Ποσοστό Κοινωνικής Απόδοσης
Επιτυχείς συζεύξεις	1	ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ 10 συνεντεύξεις για εργασία από τις οποίες 2 επιτυχείς	Αξία εργασίας (μονάδα ώρας 3,4 €, ορίζοντας 5ετίας)	2,00	78.000 €	76.098 €	36%
	2	ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΤΙΡΙΩΝ 10 προσφορές για την αξιοποίηση κενών κτιρίων από τις οποίες 2 επιτυχείς (1 κατοικία + 1 επιχείρηση)	Αξία στέγασης (μεσοσταθμικό ενοίκιο περιφέρειας-spitogatos index 2022= 5,83€/τ.μ)	80 τμ	27.984 €	27.301 €	13%
			Αξία επαγγελματικής στέγασης (μεσοσταθμικό ενοίκιο περιφέρειας-spitogatos index 2022= 9,4€/τ.μ)	120 τμ	67.680 €	66.029 €	31%

Στατικές δράσεις ενημέρωσης	3	ΗΜΕΡΙΔΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	100 συμμετέχοντες/ουσες (70 NEET+ 30 stakeholders)	Αξία του Χρόνου Ταξιδιού (Value of Travel Time)	120 ευρώ μεταφορά+ 5 ώρες (μεταφορά σε Αθήνα)	13.700 €	13.366 €	6%	
	4	ΗΜΕΡΙΔΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ-ΚΤΙΡΙΑΚΟ ΑΠΟΘΕΜΑ	60 συμμετέχοντες/ουσες (30 κοινωνικές επιχειρήσεις + 30 ιδιοκτήτες/διαχειριστές κτιρίων)	Αξία του Χρόνου Ταξιδιού (Value of Travel Time)	120 ευρώ μεταφορά+ 5 ώρες (μεταφορά σε Αθήνα)	8.220 €	8.020 €	4%	
	5	ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΣΔΕ	70 μαθητές/ριες ΣΔΕ	Αξία του Χρόνου Ταξιδιού (Value of Travel Time)	120 ευρώ μεταφορά+ 5 ώρες (μεταφορά stakeholder από Αθήνα)	137 €	136 €	0%	
Δυναμικές δράσεις ενημέρωσης	6	ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ ΕΞΟΙΚΕΙΩΣΗΣ ΝΕΩΝ ΝΕΕΤ	50 NEET συμμετέχοντες/ουσες (18 μήνες)	Αξία Χρόνου	6 ώρες τον μήνα για 18 μήνες	18.360 €	17.912 €	8%	
	7	ΠΕΡΙΠΤΕΡΟ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ	300 επισκέπτες/ριες περίπτερου ανά μήνα	Αξία Χρόνου	30 λεπτά ανά επισκέπτη για 6 μήνες	3.060 €	2.985 €	2%	
						ΣΥΝΟΛΟ	212.176 €	100%	
						Έκπτωση διαρροής 15%	31.826 €		
						ΤΕΛΙΚΗ ΑΞΙΑ	180.349 €		
						ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΗΣ ΕΠΕΝΔΥΣΗΣ (ΚΑΕ)	ΤΕΛΙΚΗ ΑΞΙΑ/ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΑΠΑΝΗ	1,83	183%

Εδώ πρέπει να διευκρινιστεί ότι η Κοινωνική Απόδοση της Επένδυσης, ποσοτικοποιεί τους στόχους του κόμβου δικτύωσης σε σχέση με τα αποτελέσματα των παρεμβάσεων του προγράμματος και όχι σε σχέση με τις εκροές του. Αυτό συμβαίνει διότι:

1. Στο παρόν μοντέλο οι εκροές μπορεί να αποτελούν προστιθέμενη αξία του προγράμματος, αλλά να μην παράγουν οι ίδιες κοινωνική απόδοση. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι εκροές που δεν παράγουν άμεσο κοινωνικό αντίκτυπο, δεν εντάσσονται σε αυτήν τη μέθοδο. Τέτοια εκροή αποτελεί για παράδειγμα η επιστημονική δημοσίευση των αποτελεσμάτων του προγράμματος. Ενώ μακροπρόθεσμα αυτή η εκροή μπορεί να οδηγήσει σε κάποιον κοινωνικό αντίκτυπο τέτοια αποτελέσματα ξεφεύγουν από τον ορίζοντα πενταετίας της μεθόδου και είναι συνεπώς αδύνατον να αξιολογηθούν.
2. Στο παρόν μοντέλο οι εκροές μπορεί να αποτελούν το μέσο για την παραγωγή κοινωνικής απόδοσης και όχι ένα τελικό αποτέλεσμα. Συνεπώς, υπάρχει ο κίνδυνος να υπερτιμηθεί η κοινωνική απόδοση ενός αποτελέσματος, υπολογίζοντας δύο φορές το ίδιο φαινόμενο και εντάσσοντας ένα πλήθος εκροών που λειτουργούν ως μέσα. Για παράδειγμα, για την αξιολόγηση μιας ημερίδας ενημέρωσης μας ενδιαφέρει εδώ η τελική ωφέλεια των συμμετεχόντων. Ακολουθώντας μια διαφορετική μεθοδολογία θα μπορούσαμε να συνεκτιμήσουμε τον χρόνο που αφιέρωσαν όλοι οι

εμπλεκόμενοι -ερευνητές, φορείς κοινωνικής οικονομίας κτλ- για αυτή τη δράση. Το να συνεκτιμήσουμε όμως και το τελικό αποτέλεσμα αλλά και τις ενδιάμεσες εκροές, θα οδηγούσε σε μια υπερεκτίμηση της τελικής απόδοσης.

3. Πώς αποφαινόμεστε για το ποιες εκροές παράγουν κοινωνική απόδοση (1) ή ποιες εκροές αποτελούν μέσα και όχι αποτελέσματα (2); Υπενθυμίζουμε για μια ακόμα φορά, ότι σε αυτές τις αποφάσεις μας κατευθύνει η σχετική βιβλιογραφία η οποίας όμως φιλτράρεται μέσα από διαδικασίες τοπικής διαβούλευσης για την αξιολόγηση αυτού που τελικά πραγματικά έχει σημασία για το τοπικό πλαίσιο (Nicholls et al., 2012). Με άλλα λόγια, στο πλαίσιο του κόμβου δικτύωσης, τα εργαλεία ποιοτικής έρευνας -συνεντεύξεις, ομάδες εστίασης, ερωτηματολόγια- μας κατευθύνουν ως προς τους στόχους του προγράμματος, αλλά παράλληλα και ως προς τις παραμέτρους των μέσων αξιολόγησης.

5.3. Ο κόμβος μετά το έργο: Ανάλυση Κοινωνικών Δικτύων

Ο δεύτερος άξονας της παρούσας αξιολόγησης αφορά τις δυναμικές δικτύωσης που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια του προγράμματος αλλά και μετά το πέρας του. Αφορά διαδικασίες και αποτελέσματα που ξεφεύγουν από διαδικασίες ποσοτικοποίησης ακόμα και με όρους κοινωνικής απόδοσης, όπως: η σημαντικότητα σύνδεσης διαφορετικών κόμβων, η συνοχή και το εύρος του δικτύου, καθώς και η μακροβιότητα του μεταξύ άλλων. Για την αξιολόγηση αυτών των παραμέτρων χρησιμοποιήθηκε η **Ανάλυση Κοινωνικών**

Δικτύων (ΑΚΔ) (Social Network Analysis-SNA). Το επιστημολογικό και μεθοδολογικό πλαίσιο της ΑΚΔ έχουν διεπιστημονική υπόσταση και κερδίζουν συνεχώς έδαφος στην ανάλυση κοινωνικών φαινομένων (Dobbie et al., 2018- Luxton and Sbicca, 2020- Nooraie et al., 2020). Η μέθοδος βασίζεται στη θεμελιώδη παραδοχή ότι η κοινωνική ζωή δημιουργείται πρωτίστως και κυρίως από τις σχέσεις και τους κανόνες που διαμορφώνονται από τις σχέσεις αυτές (Freeman, 2004). Σε αυτή τη λογική, προσεγγίζει τους θεσμούς ως κανόνες, αξίες ή κανόνες σε δομικό επίπεδο που αναδύονται ως επαναλαμβανόμενες αλληλεπιδράσεις εντός των δικτύων (Sandström and Larsson, 2008). Υπάρχει μια κριτική που προέρχεται από την Ριζοσπαστική Οικονομική Γεωγραφία και τονίζει ότι η έννοια του **δικτύου** είναι τεχνική, αδιάφορη για το κοινωνικό, πολιτικό και χωρικό πλαίσιο, με αποτέλεσμα τα πολιτικά ζητήματα να παραμένουν απόντα από τη σχετική βιβλιογραφία (Hadjimichalis and Hudson, 2006). Στην παρούσα μελέτη η εργαλειοποίηση του μεθοδολογικού πλαισίου των δικτύων στοχεύοντας στη μείωση της ανεργίας των νέων NEET, στην προώθηση των φορέων κοινωνικής οικονομίας και στη αξιοποίηση κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος, φανερώνει ότι το ζήτημα της δικτύωσης μπορεί να επαναπολιτικοποιηθεί. Συνεπώς η δικτύωση (πρέπει να) αποτελεί ένα εργαλείο για την προώθηση ζητημάτων κοινωνικού, πολιτικού και χωρικού ενδιαφέροντος.

Στο πλαίσιο αυτό, οι κόμβοι αντιπροσωπεύουν συνηθέστερα άτομα ή οργανισμούς, οι οποίοι συνδέονται με μία ή περισσότερες σχέσεις (Margin and Wellman, 2011). Το πιο σημαντικό είναι ότι οι κόμβοι μοιράζονται "νοήματα, σκοπούς, γνώσεις, αντιλήψεις και ταυτίσεις" που επηρεάζουν ποιοι από τους κόμβους αυτούς συνδέονται και πώς υλοποιούνται αυτές οι συνδέσεις (Crossley, 2010, 7). Η ΑΚΔ χρησιμοποιείται εδώ για να περιγράψει

τα χαρακτηριστικά αλλά και τις δυναμικές δικτύωσης μεταξύ των νέων NEET που θα συνδεθούν στο πλαίσιο του προγράμματος. Συνεπώς οι κόμβοι αντιπροσωπεύουν τους εμπλεκόμενους νέους NEET του κόμβοι οι οποίοι θα κληθούν να μοιραστούν νοήματα, σκοπούς και αντιλήψεις. Κάποιοι από αυτούς τους NEET θα παίξουν έναν πιο ενεργό ρόλο δικτύωσης, ενώ άλλοι μπορεί να παραμείνουν αδιάφοροι και η συμμετοχή τους να είναι απλά τυπική. Στο πλαίσιο της ΑΚΔ, υπάρχουν περισσότεροι από ένας απλοί τρόποι για την περιγραφή των χαρακτηριστικών του δικτύου καθώς και για τον εντοπισμό των σημαντικών κόμβων-NEET (Yousefi Nooraie et al., 2020, 115).

Ενδεικτικά ένα δίκτυο μπορεί να χαρακτηριστεί ως "συνεκτικό", με βάση την έκταση και τη δύναμη των σχέσεων (Alba, 1973), ή ομοίως "αδύναμο" ή "ισχυρό" με βάση διάφορες ιδιότητες της σχέσης των κόμβων (Granovetter, 1973). Παράλληλα, ένας κόμβος-NEET θα μπορούσε να χαρακτηριστεί σημαντικός για τη δικτύωση στη βάση του πόσοι άλλοι NEET απευθύνονται στον συγκεκριμένο (**κεντρικότητα βαθμού-degree centrality**), πόσο σημαντική είναι η επιρροή του στη σύνδεση μη συνδεδεμένων ζευγαριών (**κεντρικότητα παρεμβολής-betweenness centrality**) ή ακόμη και πόσο προσβάσιμος είναι από άλλα μέλη του δικτύου (**κεντρικότητα εγγύτητας-closeness centrality**), μεταξύ άλλων κριτηρίων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι υπό εξέταση NEET θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν "κεντρικοί" ή "περιφερειακοί" με βάση την κεντρικότητα των θέσεων τους (Freeman, 1978), ή "γεφυρωτικοί" ή "περιοριστικοί" με βάση το ρόλο τους στη σύνδεση μη συνδεδεμένων ομάδων (Burt, 2000). Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος δεικτών για τον προσδιορισμό των χαρακτηριστικών του δικτύου αλλά και για τη σημαντικότητα κάθε κόμβου-NEET. Παρά την αυξανόμενη προβολή της, η ΑΚΔ εξακολουθεί να στερείται εννοιολογικής

σαφήνειας λόγω ακριβώς του πλήθους των εννοιών και των τεχνικών κεντρικής θέσης (Kolaszyk, 2010), αυτό που ο Freeman χαρακτήρισε κατά τη δεκαετία του 1970 ως "αμηχανία του διανοητικού πλούτου" (Freeman, 1978, 237).

Ενώ μια εκτενής παράθεση όλων των παραμέτρων του κόμβου δικτύωσης μοιάζει αδύνατη, η εμπλοκή των φορέων κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας στο πρόγραμμα μας καθοδηγεί στην επιλογή των δεικτών. Η βιβλιογραφία της κοινωνικής οικονομίας και καινοτομίας υποδεικνύει τη σημασία της **γεφύρωσης** για την προώθηση κοινωνικά καινοτόμων δράσεων. Με άλλα λόγια, στην υποστήριξη κοινωνικά καινοτόμων εγχειρημάτων, οι κόμβοι (NEET εδώ) με τη μεγαλύτερη επιρροή φαίνεται να είναι εκείνοι οι "γεφυρωτικοί" κόμβοι που συνδέουν κοινωνικά καινοτόμες πρωτοβουλίες. Αυτοί οι λεγόμενοι "γεφυρωτές" μπορούν να επηρεάσουν την επικοινωνία και την ανταλλαγή και απόκτηση πόρων (Crossley, 2010- Olmedo et al., 2021), καθώς έχουν τον υψηλότερο έλεγχο των πόρων που ρέουν μεταξύ των κόμβων (Hanneman and Riddle, 2005). Η βιβλιογραφία τονίζει ότι αυτοί οι κόμβοι μπορεί να είναι επίσημοι οργανισμοί-θεσμοί (Chatzichristos and Nagoroulos, 2020), ή ακόμη και ατομικοί δρώντες που τείνουν να λειτουργούν ως ενσωματωμένοι μεσάζοντες (Richter, 2017), προκειμένου να αναπτύξουν τοπική αξιοπιστία και να ενδυναμώσουν το δίκτυο (Shaw and Carter, 2007). Στην προκειμένη περίπτωση είναι η ατομική δράση κάποιων NEET που μας ενδιαφέρει, για την ικανότητά τους να αποτελούν γεφυρωτές στον κόμβο δικτύωσης. Προς αυτή την κατεύθυνση, το παρόν εγχείρημα στοχεύει στην ανάδειξη κάποιων **γεφυρωτών-NEET** εντός του κόμβου δικτύωσης για την ενδυνάμωση και την επέκταση του δικτύου (για τα οφέλη αυτής της ανάδειξης βλέπε Εικόνα 3.) Κατά συνέπεια, η μελέτη εστιάζει κατά βάση στις

ιδιότητες συνοχής του δικτύου καθώς και στον δείκτη κεντρικότητας βαθμού για τον προσδιορισμό των γεφυρωτών-NEET.

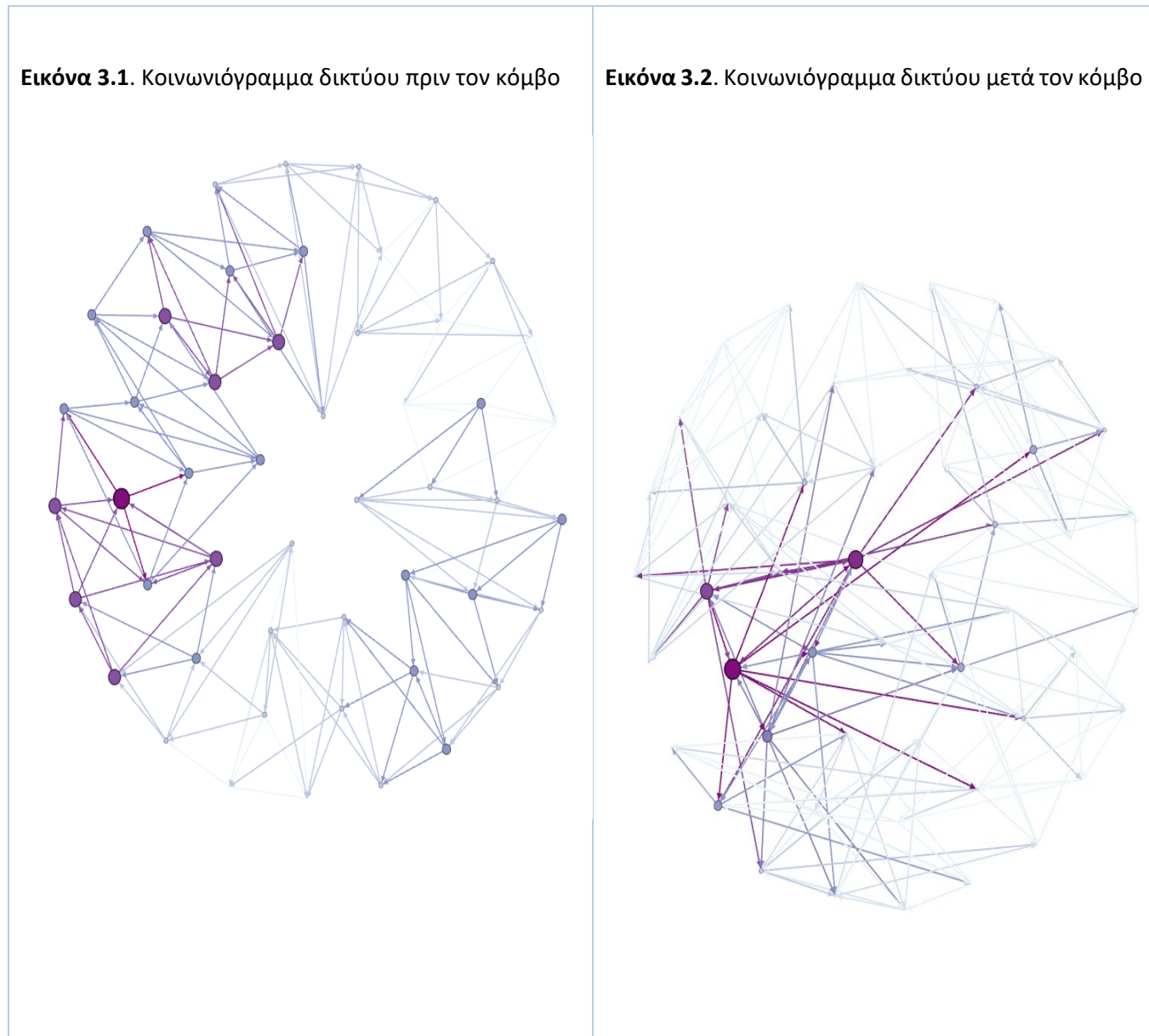
Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η ΑΚΔ παρουσιάζει προβλήματα δειγματοληψίας στον εντοπισμό των δικτυωμένων πληθυσμών (Scott, 2017, 50). Ο σημαντικότερος περιορισμός της δειγματοληψίας της ΑΚΔ είναι ότι, ακόμη και αν καταφέρουμε να επιλέξουμε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από ένα δίκτυο, υπάρχουν εύλογες ανησυχίες ότι η δομή του δείγματος αυτού μπορεί να είναι εντελώς διαφορετική από εκείνη του αντίστοιχου δικτύου (Alba, 1982). Με άλλα λόγια, "δεν υπάρχει κανένας λόγος να πιστεύουμε ότι οι σχέσεις που εντοπίζονται μεταξύ των κυρίων του δείγματος θα είναι οι ίδιες ένα τυχαίο δείγμα όλων των σχέσεων των ίδιων αυτών παραγόντων" (Scott, 2017, 52). Εξαιτίας αυτού, τα τυχαία δείγματα δεν μας λένε πολλά για τις συνολικές ιδιότητες των κοινωνικών δικτύων και ίσως θα πρέπει να εγκαταλειφθούν. Στην παρούσα μελέτη αυτό θα σήμαινε ότι οι ιδιότητες του κόμβου δικτύωσης ενδεχομένως θα σήμαιναν λίγα πράγματα για το σύνολο του πληθυσμού των NEET και τις μεταξύ τους δυναμικές δικτύωσης. Εν προκειμένω αυτό δεν μοιάζει να αποτελεί πρόβλημα για έναν κόμβο δικτύωσης που έχει μια πιλοτικής εφαρμογή και πολύ συγκεκριμένες στοχεύσεις. Αυτό που ενδεχομένως είναι προβληματικό είναι οι ιδιότητες ενός δείγματος που προέρχεται από **δειγματοληψία χιονοστιβάδας** -όπως συμβαίνει στην παρούσα μελέτη. Ένας τέτοιος τύπος δείγματος είναι πιθανότερο να οργανωθεί γύρω από τους συνδέσμους των ατόμων εκκίνησης (Scott, 2017, 50). Το γεγονός αυτό καθιστά "ελάχιστα κατατοπιστικό να μάθουμε ότι ένα δίκτυο που συγκροτείται με τη διαδικασία δειγματοληψίας χιονοστιβάδας είναι καλά συνδεδεμένο" (Laumann et al., 1989, 22). Για την αντιμετώπιση αυτού του προβλήματος ο Frank (1979) εισήγαγε μια διευρυμένη δειγματοληψία

χιονοσιβάδας, όπου όλες οι επαφές των ατόμων του αρχικού δείγματος ενσωματώνονται στην ανάλυση του δικτύου, ανεξάρτητα από το αν συμπεριλήφθηκαν στο αρχικό δείγμα. Με τον τρόπο αυτό το δίκτυο επεκτείνεται πέρα από το αρχικό δίκτυο που επικεντρώνεται στο άτομο (Scott, 2017, 53).

Στην παρούσα ανάλυση αναπτύχθηκε μια τέτοια εκτεταμένη μέθοδος δειγματοληψίας χιονοσιβάδας, για να αντιμετωπιστούν οι περιορισμοί της δειγματοληψίας που επισημάνθηκαν. Ακολουθώντας αυτή τη γραμμή δειγματοληψίας, ένα αρχικό σύνολο NEET υπέδειξε τις διασυνδέσεις τους -άλλους NEET- οι οποίοι συμπεριλήφθηκαν με της σειρά τους στην ανάλυση. Συνολικά επιλέχθηκαν τριακόσιοι (300) νέοι NEET οι οποίοι αποτελούν τους εμπλεκόμενους του κόμβου δικτύωσης. Τέλος, πρέπει να τονιστεί αυτό που μας ενδιαφέρει κυρίως εδώ δεν είναι οι απόλυτες τιμές των δεικτών του δικτύου, αλλά οι συγκριτικές τους τιμές. Με άλλα λόγια, το σημείο ενδιαφέροντος της μελέτης είναι η ενισχυμένη δικτύωση που θα προσδώσει ο κόμβος σε ένα γκρουπ νέων NEET. Τα ενισχυμένα αποτελέσματα δικτύωσης τίθενται υπό αξιολόγηση και λειτουργούν προσθετικά στην αξιολόγηση κόστους-οφέλους του προγράμματος.

Το δίκτυο των τριακοσίων (300) NEET αποτελεί αναμφίβολα ένα αρκετά εκτεταμένο δίκτυο του οποίου ένας πιο συνεκτικός πυρήνας θα πρέπει να προσδιοριστεί. Έχει ήδη αναφερθεί, ότι ο κόμβος δικτύωσης αποσκοπεί σε επιμόρφωση πενήντα (50) NEET που συμμετέχουν στα **εργαστήρια εξοικείωσης νέων NEET**, οι οποίοι αποτελούν ένα υποσύνολο του συνολικού δείγματος των τριακοσίων. Στενότερα ακόμα, αναμένεται ότι από τους πενήντα (50) NEET που θα επιμορφωθούν οι πέντε (5) από αυτούς θα αποτελέσουν βασικούς γεφυρωτές του κόμβου δικτύωσης, υπό την έννοια της ανάπτυξης ενισχυμένων επαφών με τους άλλους συμμετέχοντες. Συνοπτικά ο κόμβος δικτύωσης στοχεύει στη δημιουργία ενός δικτύου τριακοσίων (300) NEET, από τους οποίους ένα σύνολο πενήντα (50) NEET θα αποτελεί τον πυρήνα του δικτύου, εκ των οποίων πέντε (5) θα παίξουν έναν ενισχυμένο ρόλο ως γεφυρωτές. Αν ορίσουμε μια πρότερη και μια μεταγενέστερη κατάσταση αυτού του πυρήνα: υποθέτουμε ότι στην πρότερη κατάσταση κάθε NEET είχε επαφές με άλλους τρεις (3) NEET, ενώ στη μεταγενέστερη κατάσταση οι γεφυρωτές του δικτύου θα αποκτήσουν μια ενισχυμένη διασυνδεσιμότητα της τάξης των δέκα (10) επαφών. Μια τέτοια αναμόρφωση του δικτύου των NEET παρουσιάζεται στα παρακάτω κοινωνιογράμματα (βλέπε Εικόνα 3) και προβλέπεται ότι θα έχει τα εξής αποτελέσματα για το δίκτυο:

Πλαίσιο 5.3. Κοινωνιογράμματα των δικτύων. Το χρώμα και το μέγεθος των κόμβων αποτυπώνουν τον δείκτη *betweenness centrality*

Πηγή: επεξεργασία των συγγραφέων

- Η **συνοχή του δικτύου να μεγαλώσει από 0,122 στα 0,143¹³**. Με απλά λόγια αυτό σημαίνει ότι οι σχέσεις μεταξύ των εμπλεκόμενων NEET ενισχύονται και επεκτείνονται. Η μεγαλύτερη “πυκνότητα” του δικτύου αποτυπώνεται καθαρά στα κοινωνιογράμματα (βλέπε Εικόνα 3) Μια εκτεταμένη βιβλιογραφία τονίζει ότι οι ισχυροί δεσμοί μεταξύ των κόμβων ενός δικτύου οδηγούν μακροπρόθεσμα σε ενισχυμένο κοινωνικό κεφάλαιο, συνεργατικότητα και αλληλεγγύη (Adler and Kwon, 2002). Παράλληλα, οι ισχυροί δεσμοί είναι ιδιαίτερα σημαντικοί για νεοσύστατα κοινωνικά εγχειρήματα (Bernardino and Santos, 2019). Η σημαντικότητα του κόμβου δικτύωσης έγκειται πρώτα και κύρια στην ενίσχυση και επέκταση των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των NEET.
- Η **διάμετρος του δικτύου να γίνει πιο μικρή από 9 στα 5**. Ενώ ο δείκτης της διαμέτρου δεν έχει μέγιστη τιμή, ο σχεδόν υποδιπλασιασμός της διαμέτρου φανερώνει για ακόμα μια φορά τη μεγαλύτερη συνοχή του δικτύου. Κοινώς, οι NEET του δικτύου μέσω του κόμβου δικτύωσης θα έρθουν πιο κοντά. Αυτό επιφέρει μεγαλύτερη συνοχή και συμβάλλει στα παραπάνω αποτελέσματα που διατυπώθηκαν.
- Η **μέση διαδρομή σύνδεσης να μειωθεί από 4,6 σε 2,7**. Με απλά λόγια ο δείκτης αυτός δείχνει ότι αν χρειαζόταν κατά μέσο όρο 4,6 ενδιάμεσους ανθρώπους για να φτάσει μια πληροφορία από έναν NEET σε έναν άλλον αυτή η διαδρομή ελαχιστοποιείται μέσω του κόμβου σε 2,7 ανθρώπους. Αυτή η ένδειξη είναι εξόχως

- σημαντική για ένα δίκτυο που αποσκοπεί στη σύνδεση ανθρώπων για διαμοιρασμό πληροφοριών που σχετίζονται με θέσεις εργασίας. Σε αυτή τη διαδικασία είναι εξαιρετικά σημαντική η ανάδειξη των *bridgers* (βλέπε Εικόνα 3- κόμβοι με εντονότερο χρώμα και μεγαλύτερο μέγεθος) μέσα από τα εργαστήρια εξοικείωσης για να αποτελέσουν τους συνδετικούς κρίκους μεταξύ του δικτύου των NEET. Μια ενδεχόμενη ανάδειξη μεγαλύτερου αριθμού γεφυρωτές (από τους πέντε προβλεπόμενους) θα είχε πολλαπλασιαστικά οφέλη για τον κόμβο. Ως εκ τούτου, το πρόγραμμα οφείλει να είναι φιλόδοξο ως προς αυτόν το στόχο.
- Γίνεται σαφές ότι ακόμα και μετριοπαθείς στόχοι δικτύωσης και ενεργοποίησης μιας μικρής ομάδας NEET ως γεφυρωτές του δικτύου μπορεί να έχουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για το δίκτυο. Η ανάδειξη πέντε NEET ως κεντρικών κόμβων του δικτύου δημιουργεί μια ενισχυμένη συνοχή μεταξύ των NEET καθώς και μικρότερες αποστάσεις μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει ότι η κοινωνική απόδοση του προγράμματος που διαπιστώθηκε (βλέπε κεφάλαιο 5.2) μπορεί να ενισχυθεί περαιτέρω και να αποκτήσει μια μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα. Με άλλα λόγια, μια αναδιάταξη των κόμβων-NEET του δικτύου μπορεί να δημιουργήσει μια αυτονομία και αυτοτέλεια του κόμβου που θα επεκτείνει τη δράση του και μετά το πέρας των δεκαοχτώ μηνών του προγράμματος. Αν η **κοινωνική απόδοση** του κόμβου δικτύωσης καταδεικνύει τα άμεσα οφέλη που προκύπτουν από το παρόν εγχείρημα, η **ανάλυση κοινωνικών**

¹³ Όπου ένα (1) η μέγιστη συνοχή του δικτύου, αυτή η αύξηση μπορεί να αποτυπωθεί σχηματικά ως μια ποσοστιαία αύξηση της συνοχής από 12% σε 14%.

δικτύων παρουσιάζει τα έμμεσα οφέλη της παρέμβασης. Συνδυαστικά, οι δύο διαστάσεις αναδεικνύουν τη σημαντικότητα του πονήματος κατά τη διάρκεια αλλά και μετά το πέρας του προγράμματος.

6. Ζητήματα οργανωτικής δομής και στελέχωσης, χρονικός προγραμματισμός και σχεδιασμός υλοποίησης

6.1. Εισαγωγή

Οι δράσεις του κόμβου ReWorkAegean υλοποιούνται μέσα από τη συνεργασία μεταξύ των μελών της ομάδας έργου και με τους συνεργαζόμενους φορείς, ακολουθώντας το χρονοδιάγραμμα του έργου. Η συχνή εσωτερική επικοινωνία της ομάδας, ο συντονισμός με τους συνεργαζόμενους φορείς και η συνεργασία με στελέχη του ΕΛΚΕ Πανεπιστημίου Αιγαίου διασφαλίζουν την επιτυχή διοίκηση, την έγκαιρη επίλυση προβλημάτων και τον ποιοτικό έλεγχο για την άρτια ολοκλήρωση του έργου. Ο συντονισμός και η έγκαιρη ενημέρωση τόσο για το περιεχόμενο όσο και για το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης των δράσεων του έργου επιτυγχάνεται μέσα από την εφαρμογή κατάλληλων μηχανισμών (π.χ. μηνιαίες συναντήσεις ΟΕ, συναντήσεις με ΣΦ, παρακολούθηση δεικτών με κατάλληλο λογισμικό), και η εσωτερική επικοινωνία με την αξιοποίηση των κατάλληλων εργαλείων¹⁴. Συγκεκριμένα, η διοικητική και οικονομική

οργάνωση του έργου περιλαμβάνει τη σύνταξη εκθέσεων διαχειριστικής και οικονομικής προόδου ανά τρίμηνο, που αναφέρονται στην παρακολούθηση, διεκπεραίωση, οργανωτική υποστήριξη και υλοποίηση φυσικού και οικονομικού αντικειμένου του έργου, καθώς και στη διατήρηση αρχείου πρακτικών για την οργάνωση και αξιολόγηση των δράσεων και των περιοδικών (ανά δύο εβδομάδες) συναντήσεων της ερευνητικής ομάδας και με τους συνεργαζόμενους φορείς. Σημαντικό στοιχείο για την επιτυχή υλοποίηση του έργου αποτελεί η περιοδική αξιολόγηση της ολοκλήρωσης των στόχων μέσω της θέσπισης διαδικασιών έγκαιρης υποβολής, υπό την επίβλεψη των αρμόδιων διαχειριστικών αρχών. Ο ποιοτικός έλεγχος των παραδοτέων του έργου συμβάλλει στο σχεδιασμό της διαχείρισης κινδύνων, επίλυση προβλημάτων και πραγματοποίηση αλλαγών, και επιπλέον σύνταξη σχεδίου επέκτασης και κεφαλαιοποίησης των παραδοτέων του έργου. Συνοπτικά, οι δράσεις διοίκησης, συντονισμού και διαχείρισης του έργου είναι οι εξής:

Δράσεις Εκθέσεων Προόδου και Έκθεσης Ολοκλήρωσης

Διεκπεραίωση, οργανωτική υποστήριξη και υλοποίηση φυσικού και οικονομικού αντικειμένου

Παρακολούθηση υλοποίησης έργου και σύνταξη εκθέσεων προόδου

Δράσεις Πρακτικών Συναντήσεων

Συναντήσεις Ερευνητικής Ομάδας και Συνεργαζόμενων Φορέων

Δράσεις Διαχείρισης Κινδύνων, Ποιοτικού Ελέγχου και Επέκτασης

Διαχείριση κινδύνων και επίλυση προβλημάτων

¹⁴ Το *Google Drive* χρησιμοποιείται με κοινή συμφωνία της ομάδας υλοποίησης και των συνεργαζόμενων φορέων ως αποθετήριο εγγράφων όπου θα μεταφορτώνονται και θα διαμοιράζονται όλοι οι σχετικοί πόροι του έργου (π.χ. παραδοτέα, υπογεγραμμένα έντυπα, ενδιαφέρουσες πηγές κ.ο.κ). Η πλατφόρμα του *Clickup* προσφέρει σε όλα τα μέλη της ομάδας υλοποίησης μία επισκόπηση των δράσεων και των παραδοτέων μαζί με τις προθεσμίες υποβολής

τους, ενώ επιτρέπει και τη συνεργασία επ' αυτών. Τέλος, το *Viber* αξιοποιείται για την άμεση επικοινωνία και την καθημερινή ανταλλαγή πληροφοριών σε μια σειρά θεμάτων που δεν απαιτούν την αποστολή μηνύματος ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και κρατούν ζωντανή την τακτική επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας.

Ποιοτικός έλεγχος παραδοτέων
Επέκταση και κεφαλαιοποίηση των παραδοτέων
του έργου

6.2. Η ομάδα έργου και οι συνεργαζόμενοι φορείς

Τα μέλη της ομάδας έργου έχουν διακριτούς, άλλα συμπληρωματικούς ρόλους στις δράσεις του έργου που ορίζονται με γνώμονα την αξιοποίηση των εξειδικευμένων γνώσεών τους και της εμπειρίας τους σε πεδία άμεσα συνδεδεμένα με τις θεματικές του έργου και αναπροσαρμόζονται με βάση τις ανάγκες που προκύπτουν κατά την αξιολόγηση της πορείας του έργου. Ο Επιστημονικός Υπεύθυνος επιβλέπει και αξιολογεί την όλη διαδικασία, συμβάλλει στη διαμόρφωση του εννοιολογικού πλαισίου, θεωρητικών ζητημάτων και διεξαγωγής των δράσεων και της πιλοτικής εφαρμογής του κόμβου. Αντίστοιχα, η σύμπραξη της ΟΕ με όλους τους επιλεγμένους ΣΦ είναι καθοριστικής σημασίας για την υλοποίηση των δράσεων και τη βιωσιμότητα του κόμβου *ReWorkAegean*.

Συγκεκριμένα, η Ηλιακίδα ΑΜΚΕ, με τη μακρόχρονη εμπειρία στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, αποτελεί πηγή εμπειρίας/γνώσης εφαρμοσμένων πρακτικών καθώς και διάυλος προσέγγισης της ομάδας-στόχου, συγκεκριμένα των προσφύγων/μεταναστών ΝΕΕΤ. Παράλληλα, ως Δικαιούχος της Δράσης «Κέντρα Στήριξης της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας» προσφέρει δυνατότητες άμεσης δικτύωσης με τους υφιστάμενους φορείς της κοινωνικής οικονομίας, σε εθνικό επίπεδο, και επιπλέον την υποστήριξη των δράσεων ενημέρωσης και κατάρτισης, έχοντας βαθιά γνώση του θεσμικού πλαισίου και των πρακτικών της κοινωνικής οικονομίας. Αντίστοιχα, το Σχολείο Δεύτερης

Ευκαιρίας (ΣΔΕ) Μυτιλήνης, το οποίο στοχεύει στην ένταξη των μαθητών/ριών τους στην αγορά εργασίας ή τη βελτίωση της θέσης τους στον χώρο εργασίας τους, έχει ενεργό ρόλο στη δικτύωση με την ομάδα-στόχο, συγκεκριμένα τους γηγενείς ΝΕΕΤs. Οι συγκεκριμένοι συνεργαζόμενοι φορείς, πέρα από τη συμβολή τους στην υλοποίηση των δράσεων ενημέρωσης, κατάρτισης και δικτύωσης, θα αποτελέσουν και τους συνδιαχειριστές της πλατφόρμας, συμβάλλοντας έτσι στη βιωσιμότητα του εργαλείου που αναπτύσσεται στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου και μετά τη λήξη του. Παράλληλα, η συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Δημόσιας, Συνεταιριστικής και Κοινωνικής Κατοικίας Housing Europe και το Ευρωπαϊκό Παρατηρητήριο για την Κατοικία₂ έχει καθοριστικό ρόλο στην υλοποίηση του έργου με τη συμβολή στην ανάπτυξη εργαλείων αξιοποίησης κενού κτιριακού αποθέματος και τη συμμετοχή στη διάχυση των αποτελεσμάτων του έργου διεθνώς.

Η επικοινωνία των δράσεων του έργου και η (τυπική ή άτυπη) συνεργασία με τους τοπικούς φορείς αυτοδιοίκησης κρίνεται απαραίτητη για την πρακτική εφαρμογή των στόχων και τη βιωσιμότητα του έργου. Συγκεκριμένα, η συνεργασία με τους Δήμους Μυτιλήνης και Δυτικής Λέσβου, συντελεί στον εντοπισμό των δημοτικών κενών κτιρίων και στην πιθανή αξιοποίησή τους μέσα από τη λειτουργία του κόμβου. Παράλληλα, η επικοινωνία των δράσεων και των εργαλείων που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του έργου *ReWorkAegean* στους Δήμους και μέσα από αυτούς δύναται να μεγιστοποιήσει τον αντίκτυπο του έργου και να συμβάλλει στην εύρεση πόρων είτε για τη συνέχιση του έργου πέρα από τον αρχικό προγραμματισμό, είτε για το σχεδιασμό συναφών δράσεων γύρω από την ίδια στόχευση.

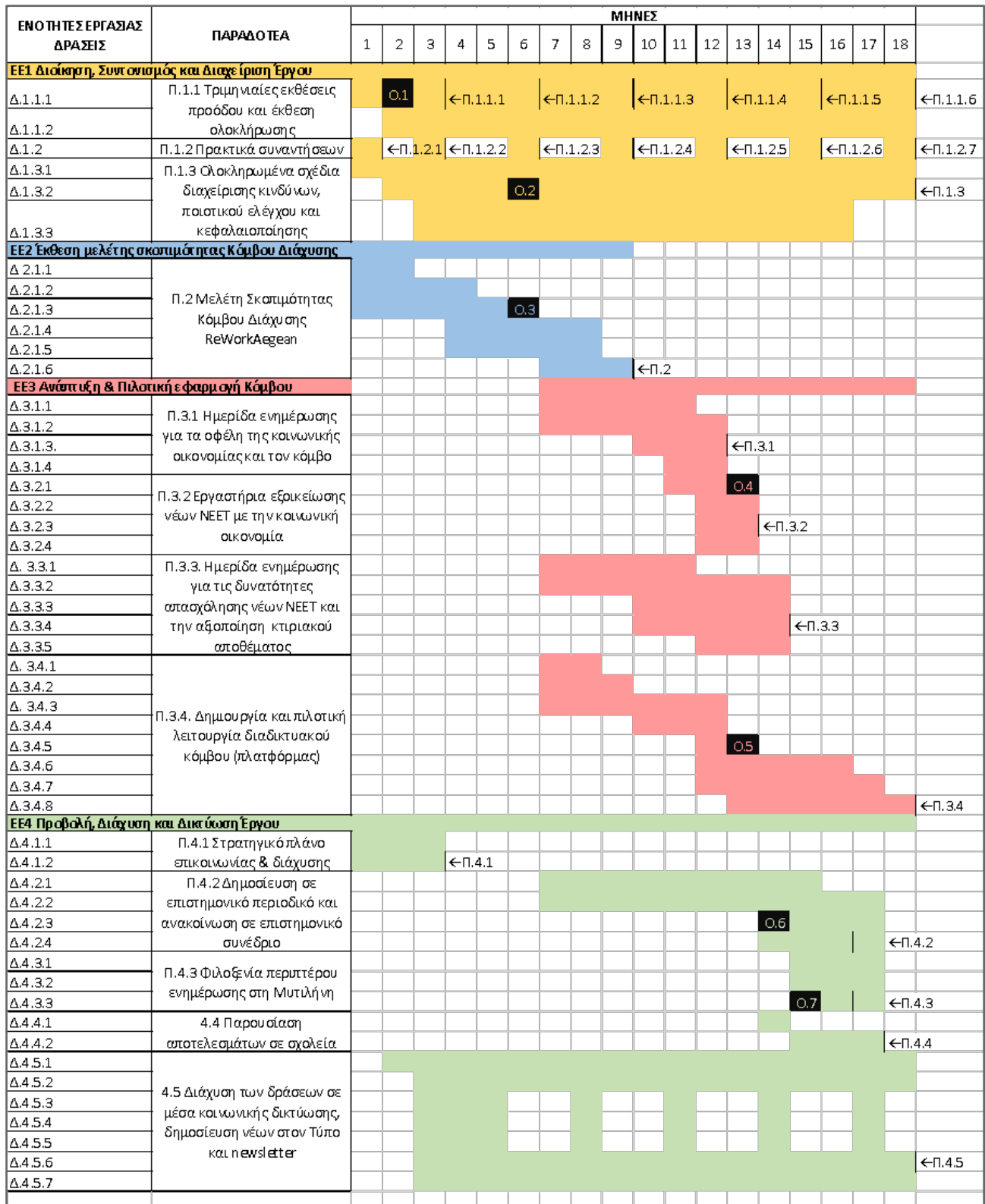
6.3. Σχέδιο αντιμετώπισης πιθανών κινδύνων

Οι πιθανότεροι κίνδυνοι για την ομαλή υλοποίηση του έργου στο σύνολό του αντιμετωπίζονται μέσα από την τακτική επικοινωνία και ουσιαστική συνεργασία μεταξύ της ομάδας έργου με τους συνεργαζόμενους φορείς και με τους συντελεστές του ΕΛΚΕ του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί ή γλωσσικοί φραγμοί στην επικοινωνία με ΝΕΕΤ, αντιμετωπίζονται μέσα από την αξιοποίηση στελεχών των ΣΦ (Ηλιακτίδα, ΣΔΕ) που έχουν ισχυρή δικτύωση με νέους ΝΕΕΤ (κοινωνικοί λειτουργοί, διερμηνείς). Οι μεταβολές στο θεσμικό και ρυθμιστικό πλαίσιο και οι καθυστερήσεις στη ροή χρηματοδότησης, αντιμετωπίζονται μέσα από την έγκαιρη εξέταση των μεταβολών και άμεση εφαρμογή τους με φροντίδα του συντονιστή του έργου, καθώς και με τη λήψη “εσωτερικού δανείου” από τον ΕΛΚΕ Παν/μίου Αιγαίου κατά την έναρξη του έργου. Τέλος, οι περιορισμούς λόγω της πανδημίας Covid-19 που μπορεί να θέσουν σε κίνδυνο αρκετές από τις δράσεις του έργου, σχεδιασμένες με βάση τη φυσική παρουσία και αλληλεπίδραση

των συμμετεχόντων, αντιμετωπίζονται με την ευέλικτη υλοποίηση των δράσεων σε ψηφιακά περιβάλλοντα με την αξιοποίηση τεχνολογικών εργαλείων (βλ. 2.4.).

6.4. Παραδοτέα και Χρονοδιάγραμμα

Πέρα από το “οριζόντιο” αποτέλεσμα-στόχο της Ενότητας Εργασίας που αφορά στη Διοίκηση, Συντονισμό και Διαχείριση, τα αποτελέσματα-στόχοι του έργου είναι συνολικά έξι (6) και κατανέμονται σε τρεις (3) Ενότητες Εργασίας και δέκα (10) παραδοτέα. Παρακάτω παρουσιάζεται η οργάνωση όλων των δράσεων και παραδοτέων του έργου με βάση το χρονοδιάγραμμα. Η παράλληλη υλοποίηση κάποιων δράσεων σε συνδυασμό με την τακτική εσωτερική επικοινωνία της ομάδας και την παρακολούθηση του έργου συμβάλλει στην ομαλή υλοποίηση των στόχων, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της περιοχής πιλοτικής εφαρμογής, την ανταπόκριση των συνεργαζόμενων φορέων και της ομάδας στόχου και εξωγενείς παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν την πορεία του έργου.

Διάγραμμα GANTT παρουσίασης Δράσεων, Παραδοτέων και Οροσήμων Έργου

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη σκοπιμότητας καταλήγει σε κάποια συμπεράσματα γύρω από τρεις βασικούς άξονες: την *αποτελεσματικότητα*, τη *λειτουργικότητα* και τη *βιωσιμότητα-επαναληψιμότητα του κόμβου*.

Αρχικά, τα οφέλη μέσα από τη σύζευξη μεταξύ νέων NEET, ιδιοκτητών/διαχειριστών κενών χώρων και κοινωνικών επιχειρήσεων, εκτιμάται ότι θα είναι πολλαπλά και για τις τρεις ομάδες εμπλεκόμενων. Οι *νέοι NEET* θα δικτυώνονται με φορείς της κοινωνικής οικονομίας και θα εξοικειώνονται με τις πρακτικές της, δημιουργώντας τις συνθήκες είτε για την εύρεση εργασίας σε κάποια υφιστάμενη κοινωνική επιχείρηση, είτε για τη δημιουργία ενός νέου εγχειρήματος. Επιπλέον, η επαφή με *ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων* μπορεί να οδηγήσει στην (ευνοϊκή) συμφωνία/σύμπραξη μεταξύ των ενδιαφερομένων, αφενός με την αξιοποίηση και συντήρηση ανενεργού κτιριακού αποθέματος, και αφετέρου με την ευνοϊκή εύρεση χώρου (με στόχο την κατοίκηση, ή την επαγγελματική στέγαση) για τους νέους που βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας. Μέσα από τη σύζευξη, *οι κοινωνικές επιχειρήσεις* θα έχουν την ευκαιρία δικτύωσης με άλλους φορείς, αλλά και διάχυσης των δράσεών τους και τον εντοπισμό μελλοντικών συνεργατών και εργαζόμενων.

Ο σχεδιασμός των δράσεων και των επί μέρους εργαλείων του κόμβου στοχεύει στην άμεση επικοινωνία της σκοπιμότητάς τους (προσδιορισμός του στόχου και εκλαϊκευση των εννοιών), την απλή και εύκολη λειτουργία για όλους τους ενδιαφερόμενους (της ιστοσελίδας

και της πλατφόρμας), και συνεπώς στην επίτευξη του διττού λειτουργίας του κόμβου, δηλαδή, της ενημέρωσης και δικτύωσης. Η 'τροφοδότηση' της πλατφόρμας δικτύωσης έγκειται σε μεγάλο βαθμό στην αποτελεσματικότητα των δράσεων επικοινωνίας αλλά και στη σύμπραξη μεταξύ της ομάδας έργου, των συνεργαζόμενων φορέων και της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Εφόσον η μελέτη σκοπιμότητας τεκμηριώνει την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος, κρίνεται σκόπιμη η εξασφάλιση της βιωσιμότητας του κόμβου και μετά το πέρας του έργου, καθώς και η πιθανή επέκταση του πεδίου εφαρμογής του κόμβου σε επιπλέον χωρικές ενότητες. Η αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας της πιλοτικής εφαρμογής στο Βόρειο Αιγαίο, με τον εντοπισμό των μειονεκτικών σημείων και των προτάσεων βελτίωσης μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην επιτυχή χρονική και χωρική επέκταση του κόμβου. Η αειφορία ενός τέτοιου εγχειρήματος, σε κάθε περίπτωση, στηρίζεται στη δημιουργία ενός πλαισίου υποστήριξης που περιλαμβάνει την εξασφάλιση ανθρώπινων και χρηματικών πόρων και τη συνεργασία ανεξάρτητων φορέων και φορέων τοπικής αυτοδιοίκησης.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Adam, S. 2018. Social and solidarity economy and the crisis: Challenges from the public policy perspective. *Journal of Economics and Business* 21 (1–2): 223–243.

Adler, P. S., & Kwon, S. W. (2002). Social capital: Prospects for a new concept. *Academy of management review*, 27(1), 17-40.

Agranoff, R., & McGuire, M. (2001). Big questions in public network management research. *Journal of public administration research and theory*, 11(3), 295-326.

Alexandri G. and Janoschka M. (2020), 'Post-pandemic' transnational gentrifications: A critical outlook, *Urban Studies*, Sage Journals, DOI: 10.1177/0042098020946453.

Allen, J., Barlow, J., Leal, J., Maloutas, T., Padovanni, L. (2004), *Housing and welfare in Southern Europe*, Oxford: Blakwell.

Amin, A. 2009. Extraordinarily ordinary: Working in the social economy. *Social Enterprise Journal* 5 (1): 30–49. <https://doi.org/10.1108/17508610910956390>.

Arampatzi, A. 2018. Constructing solidarity as resistive and creative agency in austerity Greece. *Comparative European Politics* 16 (1): 50–66.

Avagianou, A., Gourzis, K., Pissourios, I., Iosifides, T., & Gialis, S. (2022a). Quite promising yet marginal? A comparative study of social economy in the EU South. *Comparative European Politics*, 1-26.

Avagianou, A., Kapitsinis, N., Papageorgiou, I., Strand, A.H., & Gialis, S. (2022b). Being NEET in Youthspaces of the EU South: A Post-recession Regional Perspective. *YOUNG journal* (pending publication).

Avis, J. (2014). Beyond NEET: Precariousness, ideology and social justice—The 99%. *Power and Education*, 6(1), 61–72. <https://doi.org/10.2304/power.2014.6.1.61>

Balls, E., & Gregg, P. (1993). *Work and welfare: tackling the jobs deficit*. Institute for Public Policy Research.

Bartlett, W., and G. Pridham. 1991. Co-operative enterprises in Italy, Portugal and Spain: History, development and prospects. *Journal of Interdisciplinary Economics* 4 (1): 33–59.

Batistic, S. & Tymon, A. (2017). Networking behaviour, graduate employability: a social capital perspective", *Education + Training* 59(4): 374-388.

Bell, L., & Thurlby-Campbell, I. (2017). *Agency, structure and the NEET policy problem: the experiences of young people*. Bloomsbury Publishing.

Benedetti, I., Betti, G., & Crescenzi, F. (2020). Measuring Child Poverty and Its Uncertainty: A Case Study of 33 European Countries. *Sustainability*, 12(19), 8204.

Benneworth, P., Amanatidou, E., Edwards Schachter, M. E., & Gulbrandsen, M. (2015). *Social innovation futures: beyond policy panacea and conceptual ambiguity*.

Bock, A. J., Opsahl, T., George, G., & Gann, D. M. (2012). The effects of culture and structure on strategic flexibility during business model innovation. *Journal of Management studies*, 49(2), 279-305.

Bock, B. B. (2016). Rural marginalisation and the role of social innovation; a turn towards nexogenous development and rural reconnection. *Sociologia Ruralis*, 56(4), 552-573.

Caffentzis, G (2010), The future of 'The commons': Neoliberalism's 'Plan B' or the Original disaccumulation of the capital?, *New Formations* 69: 23-41.

Calvó-Armengol, A. and Jackson, M., O. (2004) The Effects of Social Networks on Employment and Inequality. *American Economic Review* 94 (3): 426-454.

Card, D., & Krueger, A. B. (1992). Does school quality matter? Returns to education and the characteristics of public schools in the United States. *Journal of political Economy*, 100(1), 1-40.

Chatzichristos, G., & Nagopoulos, N. (2020). Social entrepreneurship and institutional sustainability: Insights from an embedded social enterprise. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 31(3), 484-493.

Chatzichristos, G., & Nagopoulos, N. (2021). Social entrepreneurs as institutional entrepreneurs: evidence from a comparative case study. *Social Enterprise Journal*.

Chaves Ávila, R., & Monzón Campos, J. L. (2012). The social economy in the European Union.

Chaves-Avila, R., and T. Savall-Morera. 2019. The social economy in a context of austerity policies: The tension between political discourse and implemented policies in Spain. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 30 (3): 487–498.

Christmann, G. B. (2020). Introduction: Struggling with innovations. Social innovations and conflicts in urban development and planning. *European Planning Studies*, 28(3), 423-433.

CIRIEC. 2017. Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union. Brussels: European Economic and Social Committee. <https://doi.org/10.2864/191345>.

Datta, A., & Jessup, L. (2009). Expanding opportunities in a shrinking world: A conceptual model explicating the role of social networks and Internet-based virtual environments in social entrepreneurship. *International Journal of Virtual Communities and Social Networking (IJVCSN)*, 1(4), 33-49.

De Luca, G., Mazzocchi, P., Quintano, C., & Rocca, A. (2020). Going behind the high rates of NEETs in Italy and Spain: The role of early school leavers. *Social Indicators Research*, 151(1), 345–363.

De Noni, I., Orsi, L., & Belussi, F. (2018). The role of collaborative networks in supporting the innovation performances of lagging-behind European regions. *Research Policy*, 47(1), 1-13.

Defourny, J., and M. Nyssens. 2010. Social enterprise in Europe: At the crossroads of market, public policies and third sector. *Policy and Society* 29 (3): 231–242.

Dimitrakou, I. (2021). A sense of absence: Resituating housing vacancy in post-crisis Athens. *Housing Studies*, 1-18.

Dufays, F., & Huybrechts, B. (2014). Connecting the dots for social value: A review on social networks and social entrepreneurship. *Journal of Social Entrepreneurship*, 5(2), 214-237.

ESPON. (2019). YUTRENDS –Youth unemployment: Territorial trends and regional resilience.

ESPON. (2020a). Territorial patterns and relations in Greece.

ESPON EGTC (2020b), Policy brief, Reuse of spaces and buildings, διαθέσιμο στο: <http://www.espon.eu>

Eurofound (2012) - Mascherini, Massimiliano, et al. NEETs: Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012.

Eurofound (2016) - Mascherini, M., & Ledermaier, S. (2016). Exploring the diversity of NEETs. (Eurofound 2016) Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2014). The Social Business Initiative of the European Commission. Available at: [https:// ec. europa. eu/ growth/ content/ social- business- initiative- sbi- follow- cooperation- between- social- economy- enterprises- and_ en](https://ec.europa.eu/growth/content/social-business-initiative-sbi-follow-cooperation-between-social-economy-enterprises-and_en).

European Commission (2019a). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe. Country Report: Greece. Authors: A. Varvarousis & G. Tsitsirikos. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https:// europa. eu/ !Qq64ny](https://europa.eu/!Qq64ny).

European Commission (2019b). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe. Country Report: Cyprus. Author: G. Isaaias. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https:// europa. eu/ !Qq64ny](https://europa.eu/!Qq64ny).

European Commission (2020a). Social enterprises and their ecosystems in Europe. Country Report: Spain. Authors: M. Díaz, C. Marcuello & R. Nogales. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https:// europa. eu/ !Qq64ny](https://europa.eu/!Qq64ny).

European Commission (2020b). Social enterprises and their ecosystems in Europe. Country Report: Italy. Author: C. Borzaga. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: [https:// europa. eu/ !Qq64ny](https://europa.eu/!Qq64ny).

European Commission (2020c). Social Enterprises and their Ecosystems in Europe. Comparative Synthesis Report. Authors: C. Borzaga, G. Galera, B. Franchini, St. Chiomento, R. Nogales & Ch.Felipe, J., and G. Estrada. 2020. What happened to the world's potential growth after the 2008–2009 global financial crisis? *Journal of the Japanese and International Economies* 56: 101072.

FEANTSA (2016), FEANTSA & FAP Report: Filling Vacancies - Real Estate Vacancy in Europe: Local Solutions to a Global Problem, διαθέσιμο στο: <https://www.feantsa.org/en/report/2016/09/11/feantsa-fap-report-filling-vacancie>

Fink, M., Lang, R., & Richter, R. (2017). Social entrepreneurship in marginalised rural Europe: towards evidence-based policy for enhanced social innovation. *Regions Magazine*, 306(1), 6-10.

Fonte, M., and I. Cucco. 2017. Cooperatives and alternative food networks in Italy. The long road towards a social economy in agriculture. *Journal of Rural Studies* 53: 291–302.

Forno, A. D., & Merlone, U. (2009). Social Entrepreneurship Effects on the Emergence of Cooperation in Networks. *Emergence: Complexity & Organization*, 11(4).

Frampton, P. (2009). Capital pains-Phil Frampton investigates how the use of venture capital in supported housing is leaving people at risk. *Roof*, 34.

Furlong, A. (2006). Not a very NEET solution: Representing problematic labour market transitions among early school-leavers. *Work, Employment and Society*, 20, 553–569.

Gainza, X. (2018). Industrial spaces for grassroots creative production: spatial, social and planning facets. *European Planning Studies*, 26(4), 792-811.

Gialis, S. (2011). Restructuring strategies, firms' size and atypical employment in the local productive system of Thessaloniki, Greece. *Industrial Relations Journal*, 42(5), 412–427. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2338.2011.00627.x>

Gialis, S., Gourzis, K., & Underthun, A. (2018). 'Going under-employed': Industrial and regional effects, specialization and part-time work across recession-hit Southern European Union regions. *European Urban and Regional Studies*, 25(3), 300-319.

Gialis, S., & Leontidou, L. (2014). Antinomies of flexibilization and atypical employment in Mediterranean Europe: Greek, Italian and Spanish regions during the crisis. *European Urban and Regional Studies*, 23, 716–733.

Gibson-Graham, J.K. 2006. Imagining and enacting a postcapitalist feminist economic politics. *Women's Studies Quarterly* 34 (1/2): 72–78.

Goodwin, N. R. (2003). Five kinds of capital: Useful concepts for sustainable development (No. 1434-2016-118878).

Graham, S. and Healey, P. (1999) Relational concepts in time and space: issues for planning theory and practice. *European Planning Studies* 7(5): 623-46.

Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American journal of sociology*, 78(6), 1360-1380.

Granovetter, M. (1995). Coase revisited: Business groups in the modern economy. *Industrial and corporate change*, 4(1), 93-130.

Hadjimichalis, C., & Hudson, R. (2007). Rethinking local and regional development: implications for radical political practice in Europe. *European Urban and Regional Studies*, 14(2), 99-113.

Harvey, D. (2003). *Accumulation by dispossession*. In *The new imperialism*. Oxford University Press.

Harvey, D. (2005). *Spaces of neoliberalization: towards a theory of uneven geographical development* (Vol. 8). Franz Steiner Verlag.

Haugh, H. (2007). Community-led social venture creation. *Entrepreneurship theory and practice*, 31(2), 161-182.

Hay, J. E., Forbes, D. L., & Mimura, N. (2013). Understanding and managing global change in small Islands. *Sustainability Science*, 8(3), 303–308. <https://doi.org/10.1007/s11625-013-0220-x>

Haydn, F., & Temel, R. (2006). *Temporary urban spaces: concepts for the use of city spaces*. Basel: Birkhäuser.

Healey, P. (2004). The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe. In *Steuerung und Planung im Wandel* (pp. 297-329). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Heckman, J. J., Lyons, T. M., & Todd, P. E. (2000). Understanding black-white wage differentials, 1960-1990. *American Economic Review*, 90(2), 344-349.

Herod, A., Gialis, S., Psifis, S., Gourzis, K., & Mavroudeas, S. (2022). The impact of the COVID-19 pandemic upon employment and inequality in the Mediterranean EU: An early look from a Labour Geography perspective. *European Urban and Regional Studies*, 29(1), 3-20.

Hillman, J., S. Axon, and J. Morrissey. 2018. Social enterprise as a potential niche innovation breakout for low carbon transition. *Energy Policy* 117: 445–456.

Jensen, M. C. (1976). *Reflections on the State of Accounting Research and the Regulation of Accounting*.

Kay, A., M.J. Roy, and C. Donaldson. 2016. Re-imagining social enterprise. *Social Enterprise Journal* 12 (2): 217–234.

Kanfer, R., Wanberg, C. R., & Kantrowitz, T. M. (2001). Job search and employment: A personality–motivational analysis and meta-analytic review. *Journal of Applied Psychology*, 86(5): 837–855.

Kastanos, D. (2021). Labor Market Deregulation & In-Work Poverty: Considerations on the Future of Social Policy. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2(1), 44–49. <https://doi.org/10.12681/hapscpbs.27655>

Kohler, N., Steadman, P. & Hassler, U. (2010) Research on the building stock and its applications, *Building Research & Information*, 37(5-6): 449-454

Kotroyannos, D., Lavdas, K., & Drakaki, M. (2015). An Individuality in Parenthesis? Social Vulnerability, Youth and the Welfare State in Crisis: On the Case of NEETs, In Greece, Within the European Context. *Studies in Social Sciences and Humanities*, 3(5), 268–279.

Kotsios, V., Krommyda, V., & Gavroglou, S. (2019). Social and solidarity economy in Greece: The role of SSE in relation to local labor markets. In Conference proceedings of “United Nations interagency task force on social and solidarity economy (UNTFSSSE). Implementing the sustainable development goals: What role for social and solidarity economy?”.

Krueger, R., C. Schulz, and D.C. Gibbs. 2018. Institutionalizing alternative economic spaces? An interpretivist perspective on diverse economies. *Progress in Human Geography* 42 (4): 569–589.

Lange, D., Lee, P. M., & Dai, Y. (2011). Organizational reputation: A review. *Journal of management*, 37(1), 153-184.

Le Corbusier (2003), *Η χάρτα των Αθηνών, μετάφραση Σταύρος Κουρεμένος, επιμέλεια Γιώργος Σημαιοφορίδης, Αθήνα, εκδόσεις Ύψιλον*

Leontidou, L. (2012). Athens in the Mediterranean ‘movement of the piazzas’ Spontaneity in material and virtual public spaces. *City*, 16(3), 299-312.

Maguire, S. (2018). Who cares? Exploring economic inactivity among young women in the NEET group across England. *Journal of Education and Work*, 31(7–8), 660–675. <https://doi.org/10.1080/13639080.2019.1572107>

Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of world business*, 41(1), 36-44.

Marcuse, P. (1985), *Gentrification, Abandonment, and Displacement: Connections, Causes, and Policy Responses in New York City*, *Urban Law Annual; Journal of Urban and Contemporary Law*, 28, 195-240.

Mascherini, M., & Ledermaier, S. (2016). *Exploring the diversity of NEETs*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Massey, D. (2005), *For space*, London: Sage.

Matheus R., Janssen M., Maheshwari D. (2018). Data science empowering the public: data-driven dashboards for transparent and accountable decision-making in smart cities. *Gov Inf Q*. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2018.01.006>

McCarthy, J.F. Vel J.A.C., Afiff, S. (2012), Trajectories of land acquisition and enclosure: development schemes, virtual land grabs, and green acquisitions in Indonesia's outer islands, *Journal of Peasant Studies*, 39 (2), pp. 521-549.

Molina, J.L., H. Valenzuela-Garcia, M.J. Lubbers, P. Escibano, and M.M. Lobato. 2018. "The cowl does make the monk": Understanding the emergence of social entrepreneurship in times of downturn. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 29 (4): 725–739.

Monllor, J. (2010). *Social entrepreneurship: A study on the source and discovery of social opportunities*. In *Values and opportunities in social entrepreneurship* (pp. 99-120). Palgrave Macmillan, London.

Monzon, J.L., and R. Chaves. 2008. The European social economy: Concept and dimensions of the third sector. *Annals of Public and Cooperative Economics* 79 (3/4): 549–577.

Moser, K., & Grau, A. (2008). Kompetenzen messen und anerkennen. In *Kompetenz zwischen Potenzial und Standard*.

Moulaert, F., and O. Ailenei. 2005. Social economy, third sector and solidarity relations: A conceptual synthesis from history to present. *Urban Studies* 42 (11): 2037–2053.

Nasioulas, I. 2012. Social cooperatives in Greece. Introducing new forms of social economy and entrepreneurship. *International Review of Social Research* 2 (2): 141–161.

Neumeier, S. (2012). Why do social innovations in rural development matter and should they be considered more seriously in rural development research?—Proposal for a stronger focus on social innovations in rural development research. *Sociologia ruralis*, 52(1), 48-69.

Neumeier, S. (2017). Social innovation in rural development: identifying the key factors of success. *The geographical journal*, 183(1), 34-46.

Nicholls, A. (Ed.). (2008). *Social entrepreneurship: New models of sustainable social change*. OUP Oxford.

Nicholls, A., and S. Teasdale. 2017. Neoliberalism by stealth? Exploring continuity and change within the UK social enterprise policy paradigm. *Policy & Politics* 45 (3): 323–341.

O’Callaghan, C., & Lawton, P. (2016). Temporary solutions? Vacant space policy and strategies for re-use in Dublin. *Irish Geography*, 48(1), 69-87.

Olmedo, L., Van Twuijver, M. & O’Shaughnessy, M. (2021) Rurality as context for innovative responses to social challenges – The role of rural social enterprises. *Journal of Rural Studies*. Epub ahead of print <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.04.020>

Papadakis, N., Kyridis, A., & Papargyris, A. (2015). Searching for absents: The State of things for the NEETs (young people Not in Education, Employment or Training) in Greece. An Overview. *Journal of Sociological Research*, 6(1), 44–75. <https://doi.org/10.5296/jsr.v6i1.7228>

Patti, D., & Polyak, L. (2015). From practice to policy: frameworks for temporary use. *Urban Research & Practice*, 8(1), 122-134.

Peck, J., & Theodore, N. (2000). Beyond 'employability'. *Cambridge Journal of Economics*, 24(6), 729-749.

Phillips, W., Lee, H., Ghobadian, A., O’regan, N., & James, P. (2015). Social innovation and social entrepreneurship: A systematic review. *Group & Organization Management*, 40(3), 428-461.

Pol, E., & Ville, S. (2009). Social innovation: Buzz word or enduring term?. *The Journal of socio-economics*, 38(6), 878-885.

Pouliakas, K., & Branka, J. (2020). EU jobs at highest risk of COVID-19 social distancing: Will the pandemic exacerbate labor market divide? IZA Discussion Paper, No 13281. IZA Institute of Labor Economics.

Quintano, C., Mazzocchi, P., & Rocca, A. (2018). The determinants of Italian NEETs and the effects of the economic crisis. *Genus*, 74(1), 1–24 . <https://doi.org/10.1186/s41118-018-0031-0>

Ramella, F., and C. Manzo. 2018. Into the crisis: Fab Labs—a European story. *The Sociological Review* 66 (2): 341–364.

Ranci, C. 2015. The long-term evolution of the Government-third sector partnership in Italy: Old wine in a new bottle. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 26 (6): 2311–2329.

Rees, A. (1966). Information networks in labor markets. *The American Economic Review*, 56(1/2), 559-566.

REFILL (2016) Reuse of vacant spaces as driving Force for Innovation on Local Level. Urbact EU. Retrieved online from https://urbact.eu/sites/default/files/refill_160515_soa_final_to_be_published_0.pdf

Rennison, J., Maguire, S., Middleton, S., & Ashworth, K. (2006). Young people not in education, employment or training: Evidence from the education maintenance allowance pilots database. Department for Education and Skills Research Report, 628.

Richter, T. (2017). *Fluid-structure interactions: models, analysis and finite elements* (Vol. 118). Springer.

Rupert N. (2014), Scandal of Europe's 11m empty home, διαθέσιμο στο: <https://www.theguardian.com/society/2014/feb/23/europe-11m-empty-properties-enough-house-homeless-continent-twice>

Salvà-Mut, F., Tugores-Ques, M., & Quintana-Murci, E. (2018). NEETs in Spain: an analysis in a context of economic crisis. *International Journal of Lifelong Education*, 37(2), 168-183.

Shaw, E., & Carter, S. (2007). Social entrepreneurship: Theoretical antecedents and empirical analysis of entrepreneurial processes and outcomes. *Journal of small business and enterprise development*.

Simões, F. (2018). How to involve rural NEET youths in agriculture? Highlights of an untold story. *Community Development*, 49, 556–573.

Simões, F., & Do Rio, N. B. (2020). How to increase rural NEETs professional involvement in agriculture? The roles of youth representations and vocational training packages improvement. *Journal of Rural Studies*, 75(April 2020), 9–19. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.02.007>

Smith, B. R., & Stevens, C. E. (2010). Different types of social entrepreneurship: The role of geography and embeddedness on the measurement and scaling of social value. *Entrepreneurship & Regional Development*, 22(6), 575-598.

Somerville, P., & McElwee, G. (2011). Situating community enterprise: A theoretical exploration. *Entrepreneurship & Regional Development*, 23(5-6), 317-330.

Steyaert, C., & Katz, J. (2004). Reclaiming the space of entrepreneurship in society: geographical, discursive and social dimensions. *Entrepreneurship & regional development*, 16(3), 179-196.

Stoker, G. (1996). Introduction: normative theories of local government and democracy. In *Rethinking local democracy* (pp. 1-27). Palgrave, London.

Strecker, T., López, J., & Cabasés, M. (2021). Examining NEET situations in Spain: Labour Market, Discourses and Policies. *Journal of Applied Youth Studies*, 4(2), 119-134.

Stryjan, Y. (2006). The practice of social entrepreneurship: Notes toward a resource perspective. *Entrepreneurship as social change: A third movements in entrepreneurship book*, 35-55.

Swyngedouw, E. A. (1992). Territorial organization and the space/technology nexus. *Transactions of the institute of British Geographers*, 417-433.

Swyngedouw, E. (2004), *Social Power and the Urbanization of Water: Flows of Power*, Oxford: Oxford University Press.

Swyngedouw, E. (2005). Governance innovation and the citizen: The Janus face of governance-beyond-the-state. *Urban studies*, 42(11), 1991-2006.

Thompson, R., Russell, L., & Simmons, R. (2014). Space, place and social exclusion: An ethnographic study of young people outside education and employment. *Journal of Youth Studies*, 17(1), 63–78. <https://doi.org/10.1080/13676261.2013.793793>

Thrift, N. (1996). *Spatial formations* (Vol. 42). Sage.

Tuel, A., & Eltahir, E. A. (2020). Why is the Mediterranean a climate change hot spot?. *Journal of Climate*, 33(14), 5829-5843.

Unay-Gailhard, Í., & Simões, F. (2021). Becoming a young farmer in the digital age—An Island perspective. *Rural Sociology*.

Van Hove, G., Van Hooft, E. A., & Lievens, F. (2009). Networking as a job search behaviour: A social network perspective. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 82(3), 661-682.

Vancea, M., & Utzet, M. (2018). School-to-work transition: The case of Spanish NEETs. *Journal of Youth Studies*, 21(7), 869-887.

Venieris, D. (2021). Social Policy in Dribs and Drabs for the Greek Crisis. In *Modeling Economic Growth in Contemporary Greece*. Emerald Publishing Limited.

Wanberg, C. R., Kanfer, R., & Banas, J. T. (2000). Predictors and outcomes of networking intensity among unemployed job seekers. *Journal of Applied Psychology*, 85(4), 491.

Ward, N. & Ray, C. (2004). Future analysis, public policy and rural studies. CRE Working Paper 74, Centre for Rural Economy. Newcastle-upon Tyne: Newcastle University.

Weerawardena, J., & Mort, G. S. (2006). Investigating social entrepreneurship: A multidimensional model. *Journal of world business*, 41(1), 21-35.

Wuest, P. J., Levanon, D., & Hadar, Y. (1995). Environmental, agricultural and industrial uses for spent mushroom substrate from mushroom farms. Emmaus: JG Press, Inc, 511, 512-513.

Yates, S., & Payne, M. (2006). Not so NEET? A critique of the use of 'NEET' in setting targets for interventions with young people. *Journal of youth studies*, 9(3), 329-344.

Zuccotti, C. V., & O'Reilly, J. (2019). The impact of youth labour market experiences on later employment opportunities: What roles do ethnicity and gender play? *Human Relations*, 72(4), 646-674. <https://doi.org/10.1177/0018726718782603>

Αράπογλου Β. και Σιατίτσα Δ. (2019), *Πολιτικές αξιοποίησης κενών κτιρίων για την κάλυψη στεγαστικών αναγκών*, Κεφάλαιο 6 στον συλλογικό τόμο Κουραχάνης (επιμ.) *Κατοικία και Κοινωνία. Προβλήματα, Πολιτικές και κινήματα*, εκδόσεις Διόνικος.

Βαταβάλη Φ. και Σιατίτσα Δ. (2011), *Η «κρίση» της κατοικίας και η ανάγκη για μία νέα στεγαστική πολιτική*, διαθέσιμο στο: <http://www.encounterathens.wordpress.com>

Ένγκελς, Φρ. (2012), *Για το ζήτημα της κατοικίας*, Αθήνα, εκδόσεις Σύγχρονη εποχή

Καραμεσίνη, Μ. (2011). *Οικονομικά της εργασίας*.

Λαζαρίδης Π., Benevolo L. (1976), *Βιομηχανική επανάσταση – Βιομηχανική πόλη, η δυναμική των αλλαγών και η κοινωνική προέλευση της σύγχρονης πολεοδομίας*, Αθήνα, εκδόσεις Νέα σύνορα

Μπελαβίλας, Ν.(2007), *Ένα παγκόσμιο αστικό νεφέλωμα*, Ιστορία και θεωρία 6-Η σύγχρονη εποχή, ΕΜΠ, Αθήνα

Σαρηγιάννης, Γ. (1985). *Εισαγωγή στην ιστορία και θεωρία της πόλης*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1. Υλοποίηση του φυσικού κόμβου

1) Η συγγραφή του υλικού που αφορά στην Ημερίδα ενημέρωσης για τα οφέλη της κοινωνικής οικονομίας και τη χρησιμότητα του κόμβου δομείται ως εξής:

Μέρος 1°

Εισαγωγή στις ποικίλες οικονομίες (diverse economies)

Η πορεία της προώθησης/ανάδοσης πρακτικών που σχετίζονται με την κοινωνική καινοτομία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Η παράδοση της Κοινωνικής Οικονομίας στον Ευρωπαϊκό Νότο

Η Κοινωνική Οικονομία σήμερα: οι βασικές αρχές, το θεσμικό πλαίσιο, το μέγεθος

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα

Επιτυχημένα παραδείγματα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Μέρος 2°

Γνωριμία με τη δράση επιλεγμένων κοινωνικών επιχειρήσεων στην περιοχή πιλοτικής εφαρμογής

Δικτύωση και δημιουργία δεσμών μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών

Συζήτηση για το πολλαπλά οφέλη όλων των μερών (NEET, ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων φορέων κ.λπ.)

Μέρος 3°

Ο στόχος και η χρησιμότητα του κόμβου ReWorkAegean

Η γνωριμία με συνεργαζόμενους φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα της νεανικής ανεργίας και αδράνειας και στην κοινωνική οικονομία

Η πιλοτική εφαρμογή: βόρειο Αιγαίο, νέοι NEET και κοινωνική οικονομία

Προβολή συναφών δράσεων (δικτύωσης νέων με την κοινωνική επιχειρηματικότητα) σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και στην Ελλάδα

Οι τρόποι δικτύωσης μεταξύ νέων NEET και ενδιαφερόμενους φορείς μέσω του κόμβου

Η προβολή του εκτιμώμενου αντικτύπου του κόμβου

Τα παραπάνω ολοκληρώνονται με την παραγωγή και εκτύπωση του ενημερωτικού υλικού για την παρουσίασή τους στην Ημερίδα. Ακολουθεί η διοργάνωση της Ημερίδας που περιλαμβάνει την εύρεση του κατάλληλου χώρου και την πρόσκληση ενδιαφερόμενων και φορέων.

2) Η συγγραφή του υλικού που αφορά στα Εργαστήρια εξοικείωσης νέων NEET με την κοινωνική οικονομία δομείται ως εξής:

Μέρος 1°

Εισαγωγή στις ποικίλες οικονομίες (diverse economies)

Η πορεία της προώθησης/ανόδου πρακτικών που σχετίζονται με την κοινωνική καινοτομία σε Ευρωπαϊκό επίπεδο

Εξοικείωση με τις συνεταιριστικές αρχές

Η παράδοση της Κοινωνικής Οικονομίας στον Ευρωπαϊκό Νότο

Μέρος 2°

Η Κοινωνική Οικονομία σήμερα: οι βασικές αρχές

Το ελληνικό θεσμικό πλαίσιο

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια της Κοινωνικής Οικονομίας στην Ελλάδα

Επιτυχημένα παραδείγματα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Μέρος 3°

Τρόποι δικτύωσης με κοινωνικές επιχειρήσεις μέσα από τον κόμβο

(Ανάπτυξη εργαλειοθήκης (toolkit) ευαισθητοποίησης και εξοικείωσης των νέων NEET

Ολοκλήρωση εργαλειοθήκης με τις υπόλοιπες λειτουργίες του κόμβου)

Τα παραπάνω ολοκληρώνονται με την επιλογή δείγματος νέων NEET. Ακολουθεί, η πιλοτική διεξαγωγή εργαστηρίων με αξιοποίηση μικτών μεθόδων δια ζώσης και ασύγχρονης τηλε-εκπαίδευσης. Η δια ζώσης εκπαίδευση θα πραγματοποιηθεί σε χώρους που θα παραχωρηθούν από τους Συνεργαζόμενους Φορείς, συγκεκριμένα το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας, ενώ η τηλε-εκπαίδευση θα υποστηριχθεί από το τεχνικό τμήμα της ομάδας έργου. Τα εργαστήρια θα πραγματοποιηθούν από τα μέλη της ομάδας έργου που έχουν σχετική εμπειρία στην εκπαίδευση. Οι εκπαιδευόμενοι θα αποτελούνται από νέους γηγενείς και πρόσφυγες NEET που διαμένουν στη Λέσβου, ενώ στην περίπτωση της ασύγχρονης τηλε-εκπαίδευσης θα υπάρχει η δυνατότητα παρακολούθησης από νέους και νέες NEET εκτός Λέσβου.

3) Η συγγραφή του υλικού που αφορά στην Ημερίδα ενημέρωσης για την απασχόληση/απασχολησιμότητα των νέων NEET και την αξιοποίηση κτιριακού αποθέματος δομείται ως εξής:

Μέρος 1°

Εισαγωγή στο ζήτημα της νεανικής ανεργίας και αδράνειας: ο δείκτης NEET

Τα ποσοστά NEET στον Ευρωπαϊκό Νότο από το 2008 έως το 2020 (διαχωρισμός ανά φύλο)

Τα ποσοστά NEET στις Ελληνικές περιφέρειες από το 2008 έως το 2020 (διαχωρισμός ανά φύλο)

Οι παράγοντες που συντελούν στη νεανική ανεργία και αδράνεια

Τα εμπόδια που βιώνουν οι νέοι/νέες NEET στην ένταξή τους στην αγορά εργασίας

Μέρος 2°

Εισαγωγή στο ζήτημα του κτιριακού αποθέματος

Τα μεγέθη/ποσοστά κενών χώρων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο

Προβολή συναφών δράσεων (δικτύωσης νέων με την αξιοποίηση κενών χώρων και κτιριακού αποθέματος) σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και στην Ελλάδα

Έρευνα πιθανών διαθέσιμων κενών κτιρίων και διοργάνωση αυτοψίας/επίσκεψης σε αυτά

Δημιουργία ενός συμμετοχικού χάρτη στον οποίο θα καταγράφονται στοιχεία και κινήσεις της δικτύωσης των μερών

Δημιουργία ανοιχτών διαδικασιών όπου μέσω ενός εργαστηρίου συμμετοχικού σχεδιασμού θα ενεργοποιηθούν όλα τα μέρη του φυσικού κόμβου

Στόχος είναι η δημιουργία ενός εγχειρήματος κοινωνικής οικονομίας, το οποίο θα φιλοξενείται σε ένα διαθέσιμο κενό κτίριο. Θα είναι γέννημα της δικτύωσης και της δημιουργίας ισχυρών δεσμών των εμπλεκόμενων μερών

(Ανάπτυξη εργαλειοθήκης (toolkit) ευαισθητοποίησης και εξοικείωσης των ιδιοκτητών κτιριακού αποθέματος)

Μέρος 3°

Ο στόχος και η χρησιμότητα του κόμβου ReWorkAegean

Η γνωριμία με συνεργαζόμενους φορείς που δραστηριοποιούνται στο ζήτημα της κατοικίας

Η πιλοτική εφαρμογή: βόρειο Αιγαίο, νέοι NEET και κτιριακό απόθεμα

Προβολή συναφών δράσεων (δικτύωσης νέων με ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών χώρων/κτιριακού αποθέματος) σε Ευρωπαϊκό επίπεδο και στην Ελλάδα

Οι τρόποι δικτύωσης μεταξύ νέων NEET και ενδιαφερόμενους φορείς μέσω του κόμβου

Η προβολή του εκτιμώμενου αντικτύπου του κόμβου

Τα παραπάνω ολοκληρώνονται με την παραγωγή και εκτύπωση του ενημερωτικού υλικού για την παρουσίασή τους στην Ημερίδα. Τέλος, ακολουθεί η διοργάνωση της Ημερίδας που περιλαμβάνει την εύρεση του κατάλληλου χώρου και την πρόσκληση ενδιαφερόμενων και φορέων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2. Υλοποίηση του διαδικτυακού κόμβου

Η Αρχιτεκτονική της Πλατφόρμας και της Ιστοσελίδας του έργου

Συστήματα Επιχειρηματικής Ευφυΐας (Business Intelligence)

Η βέλτιστη σύζευξη των τριών διαστάσεων -(α) νεανική ανεργία και αδράνεια (NEET), β) κοινωνική οικονομία και καινοτομία και γ) κενοί χώροι και κτιριακό απόθεμα- προϋποθέτει και τη σύνδεση των επί μέρους δεδομένων των τριών διαστάσεων. Στο παρόν έργο θα αξιοποιηθούν συστήματα επιχειρηματικής ευφυΐας για τη σύνθεση των δεδομένων και την προώθηση της αλληλεπίδρασης των χρηστών με τα δεδομένα, αντλώντας από σχετικές εφαρμογές, που έχουν πραγματοποιηθεί στο παρελθόν, όπως οι παρακάτω:

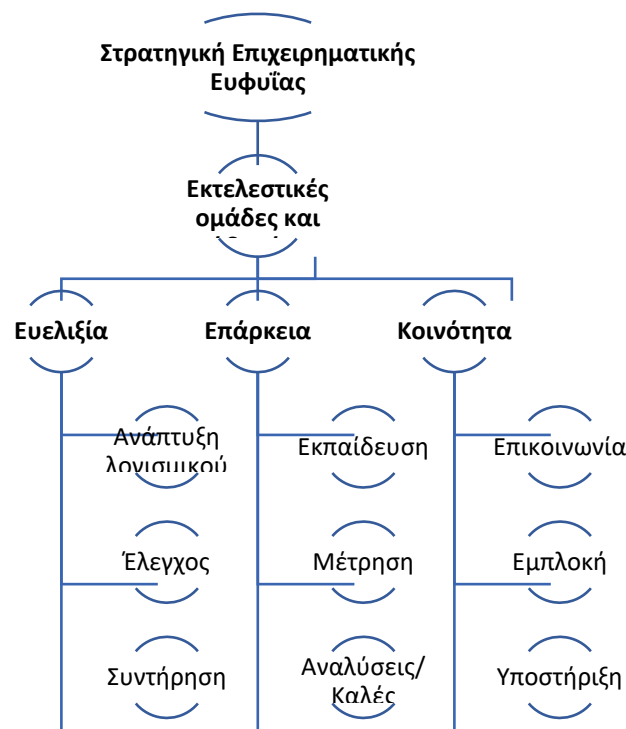
- την ανεργία
 - https://public.tableau.com/views/_16271577894290/sheet0?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/views/2020_15963990222600/sheet3?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/shared/2J9PZZ9RR?:display_count=n&:origin=viz_share_link
- Την κοινωνική οικονομία και καινοτομία
 - https://public.tableau.com/views/SSEinGreece_/DESKTOPVIEW?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/views/SOCIALINNOVATIONGR/sheet0?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/views/30-7-2020_16067611676370/Dashboard1?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/views/10212/Dashboard1?:language=en-US&:display_count=n&:origin=viz_share_link
 - https://public.tableau.com/shared/QYY48QRNS?:display_count=n&:origin=viz_share_link
- Το κτηριακό απόθεμα από τον ΟΑΕΔ και την ΕΤΑΔ

Ειδικότερα τα **Συστήματα Επιχειρηματικής Ευφυΐας** (Business Intelligence, BI) είναι πληροφοριακά συστήματα, τα οποία στηρίζουν και βελτιστοποιούν τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Τα συστήματα BI δύνανται να περιγραφούν ως μια 'ομπρέλα' που περιλαμβάνει τις εφαρμογές, την υποδομή, τα εργαλεία και τις βέλτιστες πρακτικές που επιτρέπουν την πρόσβαση και την ανάλυση δεδομένων μετατρέποντάς τα σε χρήσιμες πληροφορίες. Ουσιαστικά πρόκειται για το μέσο που αναδεικνύει τη χρήσιμη πληροφορία μέσα από έναν τεράστιο όγκο δεδομένων.

Η χρήση διαδραστικών πινάκων (dashboards), παρουσιάζει πολλαπλά πλεονεκτήματα με άμεσες επιδράσεις όπως η σύγχρονη καταγραφή (monitoring), η εξαγωγή αναφορών (reporting), ο σχεδιασμός, οι διαμόρφωση πολιτικών και η αύξηση της κοινωνικής ευαισθησίας, η διάχυση πληροφοριών και γνώσης, η διαφάνεια μέσω της μείωσης της ασυμμετρίας στην πληροφόρηση και η υπευθυνότητα που αναπτύσσεται μέσω της συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Matheus et al. 2018). Παράλληλα, η διαθεσιμότητα δεδομένων μέσω διαδραστικών πινάκων μπορεί να βοηθήσει στη διάχυση πληροφοριών και να οδηγήσει σε μεγαλύτερα επίπεδα διαφάνειας (Matheus et al., 2018; Jensen & Meckling, 1976). Για

την άντληση όμως της υπεραξίας των δεδομένων και τη μεγιστοποίηση της συμβολής στη σύζευξη των τριών αξόνων της έκθεση θα πρέπει να εφαρμόζεται μια ολοκληρωμένη Στρατηγική Επιχειρηματικής Ευφυΐας. Στο Διάγραμμα που ακολουθεί (Εικόνα 1) αποτυπώνεται η μεθοδολογία κατά την οποία διακρίνονται τα απαραίτητα στοιχεία που απαρτίζουν μια τέτοια μεθοδολογική προσέγγιση¹⁵.

Συγκεκριμένα, η Στρατηγική Επιχειρηματικής Ευφυΐας αφορά τον προσδιορισμό της τρέχουσας κατάστασης και το όραμα για τη χρήση του λογισμικού, δηλαδή το τι επιχειρείται να επιτευχθεί μέσω της χρήσης του εκάστοτε BI προγράμματος. Σε αυτή τη φάση η συγκέντρωση δεδομένων του οργανισμού είναι σημαντική για τον αρχικό προσδιορισμό βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων. Επιπλέον εδώ πρέπει να γίνει η σύνδεση στρατηγικών πρωτοβουλιών, μετρήσεων και επιθυμητών αποτελεσμάτων με δεδομένα και αναλυτικά στοιχεία. Στο στάδιο της Ευελιξίας περιλαμβάνεται η ανάπτυξη λογισμικού, ο έλεγχος-παρακολούθηση και η συντήρηση. Οι διαδικασίες ανάλυσης συνιστούν το επίκεντρο της στρατηγικής BI, οι αναπτύξεις λογισμικού πρέπει να είναι ευέλικτες και επαναλαμβανόμενες διαδικασίες που ξεκινούν από τη δημιουργία μιας βασικής αρχιτεκτονικής για μια ασφαλή, σταθερή και αξιόπιστη πλατφόρμα διακομιστή. Αυτά τα στάδια βασίζονται στην πληροφορική και αφορούν κυρίως την κατανόηση των ευρύτερων τεχνικών απαιτήσεων και της συνολικής επιχειρηματικής στρατηγικής.

Εικόνα 1. Μεθοδολογία δόμησης ικανοτήτων για την ανάπτυξη οργανισμού βασισμένου σε δεδομένα (data-driven organization) – Tableau Blueprint. Προσαρμογή από: <https://www.tableau.com/learn/blueprint#hero-reveal>

Η Επάρκεια αφορά τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων των αναλυτικών εργαλείων και την αξιοποίηση του δυναμικού μετασχηματισμού των δεδομένων. Αυτό σημαίνει ότι ο κάθε χρήστης,

¹⁵ Βάσει αυτής της μεθοδολογίας είναι το Tableau Blueprint, το οποίο εντοπίζεται στο: <https://www.tableau.com/learn/blueprint>.

ανεξάρτητα από τα επίπεδα δεξιοτήτων και την ευχέρεια στην επεξεργασία των δεδομένων που διαθέτει, θα πρέπει να μπορεί να μετατρέπει τα δεδομένα σε ιδέες αποτελεσματικά. Τα στάδια της Επάρκειας επικεντρώνονται στην εκπαίδευση των χρηστών, στη μέτρηση της υιοθέτησης και της εμπλοκής και στην αύξηση της ευχέρειας των δεδομένων από τους χρήστες μέσω βέλτιστων πρακτικών. Στο επίπεδο εφαρμογής των εργαλείων BI, ένα από τα κομβικά στάδια είναι η διαμόρφωση μιας αλληλοϋποστηριζόμενης Κοινότητας. Η διαμόρφωση ενός δικτύου χρηστών, το οποίο θα μοιράζεται τον ενθουσιασμό για την αναγωγή των δεδομένων στο επίκεντρο κάθε συνομιλίας, βοηθά στη συνέχιση της υιοθέτησης και της συνεχόμενης μάθησης σχετικά με αναλυτικά στοιχεία και πληροφορίες μέσω της συνεργασίας και της κοινής χρήσης.

Για την επίτευξη μιας τέτοιας κοινότητας επίκεντρο αποτελεί η ενεργοποίηση της ανάπτυξης των χρηστών και η ανάδειξη των αναλυτικών στοιχείων μέσω επικοινωνιών, δραστηριοτήτων αφοσίωσης και υποστήριξης. Γενικότερα, από τον εν λόγω μεθοδολογικό οδικό χάρτη (Πίνακας 1), οι χρήστες δύνανται να αντλήσουν τη γενικότερη κατεύθυνση που πρέπει να ακολουθήσουν, ώστε να υιοθετήσουν ολοκληρωμένα μια στρατηγική BI. Επιπλέον, γίνεται αντιληπτό το εύρος των πιο συγκεκριμένων ενεργειών που πρέπει να προσεγγίσουν, πριν θεωρήσουν ότι είναι έτοιμοι να εφαρμόσουν εργαλεία BI. Πίνακας 1. Οδικός χάρτης υιοθέτησης και εφαρμογής στρατηγικής Επιχειρηματικής Ευφυΐας

Δομικά σημεία μεθοδολογίας	Επεξήγηση	Στόχοι
Στρατηγική Επιχειρηματικής Ευφυΐας	<p>Προσδιορισμός τρέχουσας κατάστασης και όραμα για τη χρήση του λογισμικού.</p> <p>Συγκέντρωση δεδομένων για τον αρχικό προσδιορισμό βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων.</p> <p>Σύνδεση στρατηγικών πρωτοβουλιών, μετρήσεων και επιθυμητών αποτελεσμάτων με δεδομένα και αναλυτικά στοιχεία.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Καλλιέργεια νέας νοοτροπίας • Στρατηγική σημασία της πληροφορίας • Διαφάνεια - υπευθυνότητα
Ευελιξία	<p>Καθώς οι διαδικασίες ανάλυσης συνιστούν το επίκεντρο της στρατηγικής BI, οι αναπτύξεις λογισμικού πρέπει να είναι ευέλικτες και επαναλαμβανόμενες διαδικασίες που ξεκινούν από τη δημιουργία μιας βασικής αρχιτεκτονικής για μια ασφαλή, σταθερή και αξιόπιστη πλατφόρμα διακομιστή.</p> <p>Τα στάδια της Ευελιξίας αποτελούνται από την ανάπτυξη λογισμικού, τον έλεγχο- παρακολούθηση και τη συντήρηση. Αυτά τα στάδια βασίζονται στην πληροφορική και αφορούν κυρίως την κατανόηση των ευρύτερων τεχνικών απαιτήσεων και της συνολικής επιχειρηματικής στρατηγικής.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναγκαιότητα συνεχούς ροής ποιοτικών δεδομένων • Αναγκαιότητα συνεργασίας των υπαλλήλων • Αναγκαιότητα διόρθωσης κατακερματισμένων δεδομένων υφιστάμενων βάσεων δεδομένων • Αξιοπιστία συστήματος πληροφόρησης • Διασύνδεση δεδομένων • Δυνατότητα επεξεργασία μεγάλων δεδομένων • Ταχύτητα επεξεργασίας και αναλύσεων

<p>Επάρκεια</p>	<p>Η μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων των αναλυτικών εργαλείων και η αξιοποίηση του δυναμικού μετασχηματισμού των δεδομένων σημαίνει ότι ο κάθε χρήστης, ανεξάρτητα από τα επίπεδα δεξιοτήτων και την ευχέρεια στην επεξεργασία των δεδομένων, πρέπει να μπορεί να μετατρέπει τα δεδομένα σε ιδέες αποτελεσματικά. Πέραν από τις δυνατότητες σχετικά με τα δεδομένα, αυτό σημαίνει επίσης ότι οι εργαζόμενοι πρέπει να αξιοποιούν τα δεδομένα για τη λήψη αποφάσεων και όχι να βασίζονται σε ένστικτα ή συναισθήματα.</p> <p>Τα στάδια της Επάρκειας επικεντρώνονται στην εκπαίδευση των χρηστών, στη μέτρηση της υιοθέτησης και της εμπλοκής και στην αύξηση της ευχέρειας των δεδομένων στον οργανισμό σας μέσω βέλτιστων πρακτικών.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναγκαιότητα ύπαρξης καταρτισμένων χρηστών • Αναγκαιότητα συνεχούς ροής ποιοτικών δεδομένων • Αναγκαιότητα γενικευμένης εκμάθησης του εργαλείου • Βελτιστοποίηση διαδικασιών λήψης αποφάσεων
<p>Κοινότητα</p>	<p>Η Κοινότητα δημιουργεί ένα δίκτυο χρηστών, οι οποίοι μοιράζονται τον ενθουσιασμό για την αναγωγή των δεδομένων στο επίκεντρο κάθε συνομιλίας. Αυτό βοηθά στη συνέχιση της υιοθέτησης και της συνεχόμενης μάθησης σχετικά με αναλυτικά στοιχεία και πληροφορίες μέσω της συνεργασίας και της κοινής χρήσης. Τα στάδια της Κοινότητας επικεντρώνονται στην ενεργοποίηση της ανάπτυξης των χρηστών και στην ανάδειξη των αναλυτικών στοιχείων μέσω επικοινωνιών, δραστηριοτήτων αφοσίωσης και υποστήριξης.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Αναγκαιότητα συνεργασίας • Νοοτροπία υπέρ των καινοτομιών

Εν μέρει προσαρμογή από: <https://www.tableau.com/learn/blueprint>

Τεχνολογίες Υλοποίησης της Πλατφόρμας

Ύστερα από εκτεταμένη έρευνα στα διαθέσιμα λογισμικά για την ανάπτυξη της διαδικτυακής πλατφόρμας, αποφασίστηκε να γίνει εγκατάσταση και, αρχικά, μικρή δοκιμαστική χρήση στα εξής: Drupal και Wordpress

Drupal

Το Drupal είναι ένα αρθρωτό, προηγμένο σύστημα διαχείρισης περιεχομένου (Content Management System, CMS) ανοικτού/ελεύθερου λογισμικού, γραμμένο στη γλώσσα προγραμματισμού PHP. Το Drupal, όπως πολλά σύγχρονα CMS, επιτρέπει στο διαχειριστή συστήματος να οργανώνει το περιεχόμενο, να προσαρμόζει την παρουσίαση, να αυτοματοποιεί διαχειριστικές εργασίες και να διαχειρίζεται τους επισκέπτες του ιστοτόπου και αυτούς που συνεισφέρουν. Παρόλο που υπάρχει μια πολύπλοκη

προγραμματιστική διεπαφή, οι περισσότερες εργασίες μπορούν να γίνουν με λίγο ή και καθόλου προγραμματισμό. Το Drupal ορισμένες φορές περιγράφεται ως "υποδομή για εφαρμογές ιστού", καθώς οι δυνατότητές του προχωρούν παραπέρα από τη διαχείριση περιεχομένου, επιτρέποντας ένα μεγάλο εύρος υπηρεσιών και συναλλαγών.

Το Drupal είναι ιδιαίτερα δημοφιλές σε προγραμματιστές, ωστόσο και οι υπόλοιποι χρήστες μπορούν να μάθουν χρησιμοποιούν το σύστημα. Εάν όμως ο χρήστης δεν έχει καλή επαφή με κώδικα, η εμπειρία χρήσης του μπορεί να μετατραπεί σε μια πραγματική δοκιμασία, αντίθετα αν ο χρήστης έχει ευχέρεια με τον προγραμματισμό μπορεί να δημιουργήσει πολύ πιο αποτελεσματικούς ιστότοπους με το Drupal παρά με οτιδήποτε άλλο.

Ιστορία του Drupal

Αρχικά γραμμένο από τον Dries Buytaert ως σύστημα πίνακα ανακοινώσεων (BBS, bulletin board system), το Drupal μετατράπηκε σε εγχείρημα ανοικτού κώδικα το 2001. Drupal είναι η διατύπωση στην Αγγλική γλώσσα της Ολλανδικής λέξης "druppel", που σημαίνει «σταγόνα». Το όνομα πάρθηκε από τον ξεπερασμένο πλέον ιστοτόπο Drop.org, του οποίου ο κώδικας εξελίχθηκε στο Drupal. Ο Buytaert ήθελε να ονομάσει τον ιστοτόπο "dorp" (στα Ολλανδικά σημαίνει «χωριό», αναφερόμενος στη διάσταση 42της κοινότητας), αλλά έκανε ένα ορθογραφικό λάθος κατά τη διαδικασία ελέγχου του ονόματος χώρου (domain name) και τελικά σκέφτηκε ότι ακούγεται καλύτερα. Υποστηρίζεται από μεγάλη κοινότητα χρηστών που συμμετέχουν στη συνεχή εξέλιξη του Drupal.

Σχεδίαση

Το Drupal έχει λάβει επαίνους από τους διαχειριστές ιστοσελίδων, σχεδιαστές και προγραμματιστές για τον αρθρωτό σχεδιασμό του, που παρέχει το βασικό του στρώμα, ή «πυρήνα», να παρέχει τα βασικά χαρακτηριστικά του Drupal στην προεπιλεγμένη εγκατάστασή του. Πρόσθετα χαρακτηριστικά λειτουργικότητας και παρουσίασης μπορούν να επεκταθούν στον πυρήνα με την πρόσθεση προσαρτώμενων μονάδων και θεματικών παραλλαγών. Οι μονάδες του Drupal χρησιμοποιούνται για να «υπερβούν» τα ενσωματωμένα χαρακτηριστικά του πυρήνα, επεκτείνοντας έτσι ή και αντικαθιστώντας την εξ' ορισμού συμπεριφορά του Drupal, χωρίς την επέμβαση στον αυτούσιο κώδικα των αρχείων του πυρήνα του Drupal. Η δυνατότητα αυτή της τροποποίησης της λειτουργικότητας του πυρήνα έχει επίπτωση στην προσαρμοστικότητα του Drupal καθώς και στην ασφάλειά του, ειδικότερα σε θέματα ασφαλείας, όπως η έγχυση εντολών SQL (SQL injection). Προσαρμοσμένες θεματικές παραλλαγές, που μπορούν να προστεθούν χωρίς να επηρεάζουν τον πυρήνα του Drupal, χρησιμοποιούν προτυποποιημένες μορφές που μπορούν να δημιουργηθούν από μηχανές σχεδίασης θεματικών παραλλαγών τρίτων. Το Drupal έχει μια ισχυρή κοινότητα υποστήριξης, αλλά η δημιουργία ενός ιστότοπου και η εκμετάλλευσή του στο έπακρο με το Drupal, πιθανότατα θα απαιτούσε περισσότερο χρόνο και χρήματα σε σχέση με τις εναλλακτικές λύσεις. Αντίθετα το Drupal εξοικονομεί χρήματα στην περίπτωση που έχουμε περισσότερους από έναν ιστότοπους καθώς η διαχείριση μπορεί να γίνει από ένα back-end και να χρησιμοποιηθεί μία βάση δεδομένων.

Πλεονεκτήματα

- Εξαιρετικά φιλικό προς τον προγραμματιστή
- Ισχυρή κοινότητα που βοηθάει στην κατανόηση των δεκάδων (εκατοντάδων) λειτουργιών και ετικετών που είναι διαθέσιμα

- Μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία εξαιρετικών ιστότοπων με υψηλότερες επιδόσεις και περισσότερες λειτουργίες από αντίστοιχους στην ίδια κατηγορία

Μειονεκτήματα

- Δεν είναι φιλικό προς τον σχεδιαστή και τον απλό χρήστη. Είναι απαραίτητη η γνώση κώδικα για πιο σύνθετες λειτουργίες
- Τα διαθέσιμα θέματα εμφάνισης μειονεκτούν δραματικά σε σχέση με των ανταγωνιστών
- Η δημοσίευση ενός ιστότοπου με Drupal μπορεί να στοιχίσει περισσότερο χρόνο και χρήμα σε σχέση με το WordPress

Wordpress

Το WordPress είναι ελεύθερο και ανοικτού κώδικα λογισμικό ιστολογίου και πλατφόρμα δημοσιεύσεων, γραμμένο σε PHP και MySQL. Συχνά τροποποιείται για χρήση ως Σύστημα διαχείρισης περιεχομένου (ΣΔΠ ή CMS). Έχει πολλές δυνατότητες, συμπεριλαμβανομένων μιας αρχιτεκτονικής για πρόσθετες λειτουργίες, και ενός συστήματος προτύπων. Το WordPress έχει ένα σύστημα προτύπων ιστού το οποίο χρησιμοποιεί έναν επεξεργαστή προτύπων. Οι χρήστες του μπορούν να αλλάζουν τη θέση διαφόρων στοιχείων του γραφικού περιβάλλοντος χωρίς να χρειάζεται να επεξεργάζονται κώδικα PHP ή HTML. Μπορούν επίσης να εγκαθιστούν και να αλλάζουν μεταξύ διαφόρων οπτικών θεμάτων. Μπορούν ακόμα να επεξεργαστούν τον κώδικα PHP και HTML στα οπτικά θέματα, προκειμένου να επιτύχουν προχωρημένες τροποποιήσεις. Το WordPress έχει επίσης δυνατότητα ενσωματωμένης διαχείρισης συνδέσμων, μόνιμους συνδέσμους οι οποίοι είναι φιλικό προς τις μηχανές αναζήτησης, δυνατότητα ανάθεσης πολλαπλών κατηγοριών και υποκατηγοριών στα άρθρα, και υποστήριξη για ετικέτες στα άρθρα και τις σελίδες. Συμπεριλαμβάνονται επίσης αυτόματα φίλτρα, τα οποία παρέχουν προτυποποιημένη μορφοποίηση του κειμένου. Το WordPress υποστηρίζει επίσης τα πρότυπα Trackback και Pingback για προβολή συνδέσμων προς άλλους ιστότοπους, οι οποίοι με τη σειρά τους έχουν συνδέσμους προς μια δημοσίευση ή άρθρο. Τέλος, το WordPress έχει μια πλούσια αρχιτεκτονική πρόσθετων λειτουργιών, η οποία επιτρέπει στους χρήστες και στους προγραμματιστές να επεκτείνουν τη λειτουργικότητά του πέρα από τις δυνατότητες οι οποίες αποτελούν μέρος της βασικής εγκατάστασης.

Ιστορία του Wordpress

Το 2001, μια νέα πλατφόρμα ανοικτού λογισμικού (b2/cafelog) δημιουργήθηκε. Ενεργά αναπτύχθηκε μέχρι το 2003, όπου και εγκαταλείφθηκε. Τότε ένας νεαρός blogger, φωτογράφος και που μόλις είχε αποφοιτήσει από το πανεπιστήμιο του Houston Matt Mullenweg χρήστης του b2/cafelog αποφάσισε το 2003, μαζί με έναν ακόμη ενεργό χρήστη b2/cafelog Mike Little, να πάρουν τον κώδικα του b2/cafelog και να δημιουργήσουν ένα νέο project – το λεγόμενο forking – και έτσι γεννήθηκε το WordPress 0.70.

Ένα χρόνο αργότερα, το 2004, με την έκδοση 1.2, γίνονται οι πρώτες σημαντικές αλλαγές με την προσθήκη της αρχιτεκτονικής των προσθέτων (plugins) και το API (Application Programming Interface) δίνοντας του αρκετή ευελιξία.

Πού μπορεί να χρησιμοποιηθεί το WordPress

Το WordPress ξεκίνησε ως εργαλείο ιστολογίων αλλά από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του, οι δημιουργοί πρόσθεσαν τις σελίδες ως χωριστό περιεχόμενο. Αυτό άνοιξε την πόρτα στο κοινό που δεν ήθελε μόνο ένα ιστολόγιο, αλλά ένα απλό δικτυακό περιβάλλον να δημιουργούν και να διαχειρίζονται το περιεχόμενο του ιστότοπου τους. Από τότε οι σελίδες εξελίχθηκαν. Σήμερα το WordPress όποτε θέλουμε λειτουργεί ως

εργαλείο ιστολογίων και άλλοτε ως σύστημα διαχείρισης περιεχομένου (CMS), εξαρτώμενο από τις ανάγκες μας. Σε πείσμα στην ευελιξία ως απλό σύστημα διαχείρισης περιεχομένου, και σε πείσμα της νίκης του ως το καλύτερο Open Source CMS το 2009, το WordPress παραμένει γνωστό ως εργαλείο ιστολογίων. Τέλος, Το WordPress είναι διάσημο για την εύκολη εγκατάστασή του. Στην πραγματικότητα, αν υπάρχουν οι απαραίτητες προϋποθέσεις πριν την εγκατάσταση, όλη η διαδικασία μπορεί να διαρκέσει και λιγότερο από 5 λεπτά. Οι απαιτήσεις πάλι, είναι πολύ λιτές και θα λειτουργεί στο σύνολο των διακομιστών τα οποία έχουν εγκατεστημένη την PHP και MySQL.

Η πλατφόρμα λειτουργίας στην οποία θα βασιστεί η συνολική λύση, θα πρέπει να διαθέτει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά προϊόντων που: παρέχουν μηχανισμούς για τη γρήγορη ανάπτυξη λύσεων σε επίπεδο πληροφοριακών συστημάτων και γραφικών συστημάτων αλληλεπίδρασης, έχουν συνέχεια στην πορεία του χρόνου και έχουν χρησιμοποιηθεί με επιτυχία σε αντίστοιχα συστήματα, διαθέτουν ένα υψηλό επίπεδο μηχανισμών ασφάλειας, διαθέτουν ένα υψηλό επίπεδο λειτουργιών, υποστηρίζουν επαρκείς μηχανισμούς διαλειτουργικότητας και επεκτασιμότητας.

Τα δύο λογισμικά που αναφέρθηκαν παραπάνω, πληρούν όλα τα κριτήρια που τέθηκαν. Το λογισμικό **‘WordPress’ όμως προκρίθηκε** σε σχέση με το ‘Drupal’ για λόγους μεγαλύτερης ευχρηστίας του διαχειριστικού περιβάλλοντος καθώς και εμπειρίας και ευκολίας στην επέκτασή του με προσαρμοσμένο (custom) κώδικα και επεκτάσεις (plugins).

Δικτυακός τόπος έργου

Για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω, η τεχνολογία ‘Wordpress’ επιλέχθηκε σαν η ιδανική λύση για το σχεδιασμό και του δικτυακού τόπου (site) του έργου. Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε η προμήθεια ενός προτύπου σχεδίασης που βοηθά στην κατασκευή ενός δικτυακού τόπου με τα ακόλουθα στυλιστικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά:

Εντυπωσιακός σχεδιασμός (Web Design)

Σίγουρα το design ή πιο απλά το πόσο καλαίσθητο είναι ένα site, αποτελεί ένα δυνατό σημείο μιας ιστοσελίδας.

Χρηστικότητα & ευχρηστία

Η ευχρηστία και η λειτουργικότητα της σελίδας είναι εξαιρετικά σημαντική για την βιωσιμότητα της αλλά και για την καλύτερη εμπειρία χρήστη.

Responsive Design

Το responsive design είναι μια διαδικασία σχεδιασμού και κατασκευής ιστοσελίδων με τέτοιο τρόπο, που αυτόματα η σελίδα αντιλαμβάνεται απο ποια συσκευή (desktop, laptop, tablet ή smartphone), επισκέπτεται το site ο χρήστης και προσαρμόζει αυτόματα το περιεχόμενο της (κείμενα, φωτογραφίες, μενού), βάση μαθηματικών υπολογισμών για την καλύτερη παρουσίαση της σελίδας.

SEO – Search Engine Optimization

Είναι η συνεχής διαδικασία [βελτιστοποίησης μιας ιστοσελίδας](#), με στόχο, να εμφανίζεται στην πρώτη σελίδα αποτελεσμάτων της Google για αναζητήσεις συγκεκριμένων [λέξεων-κλειδιών](#).

Ταχύτητα φόρτωσης ιστοσελίδας

Η [ταχύτητα φόρτωσης](#) μια ιστοσελίδας, είναι ένας πολύ **βασικός παράγοντας SEO**, που επηρεάζει άμεσα αλλά και έμμεσα την κατάταξη μιας ιστοσελίδας στις μηχανές αναζήτησης.

Άλλες βασικές επιλογές στην τεχνολογία που χρησιμοποιήθηκε για την ανάπτυξη της πλατφόρμας αναλύονται παρακάτω. Όλες οι επιλογές πληρούν το κριτήριο του δωρεάν λογισμικού.

Γλώσσα προγραμματισμού PHP

Η PHP είναι μια γλώσσα για την δημιουργία δυναμικών ιστοσελίδων. Ο κώδικάς της ενσωματώνεται σε αυτόν της HTML με ειδικές ετικέτες. Υπάρχει ένας προεπεξεργαστής που αναλαμβάνει να ερμηνεύσει το τμήμα του κώδικα που είναι μέσα στις ετικέτες. Η διαδικασία αυτή ονομάζεται προεπεξεργασία.

Η PHP είναι μια γλώσσα που η εκμάθησή της δεν δημιουργεί προβλήματα σε όσους έχουν ασχοληθεί με προγραμματισμό σε Perl, C και Java. Πρόκειται για λογισμικό ανοικτού κώδικα. Αυτό σημαίνει ότι για να την χρησιμοποιήσει κανείς δεν χρειάζεται να πληρώσει. Επίσης μπορεί κανείς να τροποποιήσει κάποιες από τις βιβλιοθήκες της ώστε να καλύπτει στο έπακρο τις ανάγκες του. Το γεγονός ότι υπάρχει μια τεράστια κοινότητα χρηστών που χρησιμοποιούν την PHP έχει ως αποτέλεσμα την συνεχή ανάπτυξη και βελτίωσή της, καθώς και την ύπαρξη πλήρους τεκμηρίωσής της μέσα από έγγραφα και παραδείγματα. Ο χαρακτήρας ανοικτού κώδικα της PHP της παρέχει μεγάλη ευελιξία στην εύρεση και διόρθωση λαθών. Αυτό είναι μεγάλο πλεονέκτημα σε σχέση με την πλατφόρμα της Microsoft, όπου πρέπει να ακολουθηθεί μια γραφειοκρατική διαδικασία από τη στιγμή που θα βρεθεί ένα λάθος μέχρι να διορθωθεί.

Σχετικά με τις βάσεις δεδομένων, η PHP υποστηρίζει σχεδόν όλες τις βάσεις δεδομένων, για τις οποίες υπάρχουν ειδικές βιβλιοθήκες συναρτήσεων, αλλά ειδικά για τις MySQL, Oracle, Postgres οι συναρτήσεις είναι ενσωματωμένες. Η PHP μπορεί να μεταφραστεί ως τμήμα του Apache, γεγονός που της δίνει την δυνατότητα να τρέχει σε όλα τα λειτουργικά συστήματα, είτε πρόκειται για Windows, Linux, Solaris ή άλλη πλατφόρμα Unix. Το γεγονός αυτό προσδίδει ασφάλεια σε σχέση με το ASP.NET που χρειάζεται IIS για να τρέξει και που δεν φημίζεται για την ασφάλεια που παρέχει. Επιπλέον, η PHP κάνει πιο αποτελεσματική διαχείριση μνήμης και οι εφαρμογές της έχουν μικρότερο χρόνο εκτέλεσης.

HTML

Η HTML είναι το ακρωνύμιο των λέξεων HyperText Markup Language (γλώσσα μορφοποίησης υπερκειμένου) και είναι η βασική γλώσσα δόμηση σελίδων του Web. Χρησιμοποιείται για να σημαίνει ένα τμήμα κειμένου και να το κάνει να εμφανίζεται καλύτερα. Η γλώσσα αυτή προγραμματισμού χρησιμοποιεί ένα αριθμό από tags για την μορφοποίηση κειμένου, για την δημιουργία συνδέσμων (links) μετάβασης ανάμεσα των σελίδα, για την εισαγωγή εικόνων, ήχου κ.α. Όταν ένας Web Browser ανοίγει ένα αρχείο HTML τα στοιχεία (tags) μεταφράζονται σε κατάλληλα χαρακτηριστικά με αποτελέσματα στην εμφάνιση και στην λειτουργικότητα της συγκεκριμένης σελίδας. Ο σκοπός ενός web browser είναι να διαβάζει τα έγγραφα HTML και να τα συνθέτει σε σελίδες που μπορεί κανείς να διαβάσει ή να ακούσει. Ο browser δεν εμφανίζει τις ετικέτες HTML, αλλά τις χρησιμοποιεί για να ερμηνεύσει το περιεχόμενο της σελίδας. Τα στοιχεία της HTML χρησιμοποιούνται για να κτίσουν όλους του ιστότοπους. Η HTML επιτρέπει την ενσωμάτωση εικόνων και άλλων αντικειμένων μέσα στη σελίδα, και μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να εμφανίσει διαδραστικές φόρμες. Παρέχει τις μεθόδους δημιουργίας δομημένων εγγράφων (δηλαδή εγγράφων που αποτελούνται από το περιεχόμενο που μεταφέρουν και από τον κώδικα μορφοποίησης του περιεχομένου) καθορίζοντας δομικά σημαντικά στοιχεία για το κείμενο, όπως κεφαλίδες, παραγράφους, λίστες, συνδέσμους,

παραθέσεις και άλλα. Μπορούν επίσης να ενσωματώνονται σενάρια εντολών σε γλώσσες όπως η JavaScript, τα οποία επηρεάζουν τη συμπεριφορά των ιστοσελίδων HTML.

CSS

Η CSS (Cascading Style Sheets-Διαδοχικά Φύλλα Στυλ) είναι μια γλώσσα υπολογιστή που ανήκει στην κατηγορία των γλωσσών φύλλων στυλ που χρησιμοποιείται για τον έλεγχο της εμφάνισης ενός εγγράφου που έχει γραφτεί με μια γλώσσα σήμανσης. Χρησιμοποιείται δηλαδή για τον έλεγχο της εμφάνισης ενός εγγράφου που γράφτηκε στις γλώσσες HTML και XHTML, δηλαδή για τον έλεγχο της εμφάνισης μιας ιστοσελίδας και γενικότερα ενός ιστοτόπου. Η CSS είναι μια γλώσσα υπολογιστή προορισμένη να αναπτύσσει στυλιστικά μια ιστοσελίδα δηλαδή να διαμορφώνει περισσότερα χαρακτηριστικά, χρώματα, στοίχιση και δίνει περισσότερες δυνατότητες σε σχέση με την html. Για μια όμορφη και καλοσχεδιασμένη ιστοσελίδα η χρήση της CSS κρίνεται ως απαραίτητη.

Οι Web browsers μπορούν επίσης να αναφέρονται σε στυλ μορφοποίησης CSS για να ορίζουν την εμφάνιση και τη διάταξη του κειμένου και του υπόλοιπου υλικού. Ο οργανισμός W3C, ο οποίος δημιουργεί και συντηρεί τα πρότυπα για την HTML και τα CSS, ενθαρρύνει τη χρήση των CSS αντί διαφόρων στοιχείων της HTML για σκοπούς παρουσίασης του περιεχομένου.

Javascript

Η JavaScript (JS) είναι διερμηνευμένη γλώσσα προγραμματισμού για ηλεκτρονικούς υπολογιστές. Αρχικά αποτέλεσε μέρος της υλοποίησης των browsers, ώστε τα σενάρια από την πλευρά του πελάτη (client-side scripts) να μπορούν να επικοινωνούν με τον χρήστη, να ανταλλάσσουν δεδομένα ασύγχρονα και να αλλάζουν δυναμικά το περιεχόμενο του εγγράφου που εμφανίζεται. Η JavaScript είναι μια γλώσσα σεναρίων που βασίζεται στα πρωτότυπα (prototype- based), είναι δυναμική και έχει συναρτήσεις ως αντικείμενα πρώτης τάξης. Η σύνταξή της είναι επηρεασμένη από την γλώσσα προγραμματισμού C. Η JavaScript αντιγράφει πολλά ονόματα και συμβάσεις ονοματοδοσίας από τη Java, αλλά γενικά οι δύο αυτές γλώσσες δε σχετίζονται και έχουν πολύ διαφορετική σημασιολογία.

Η JavaScript χρησιμοποιείται και σε εφαρμογές εκτός ιστοσελίδων — τέτοια παραδείγματα είναι τα έγγραφα PDF, οι εξειδικευμένοι φυλλομετρητές (site-specific browsers) και οι μικρές εφαρμογές της επιφάνειας εργασίας (desktop widgets). Οι νεότερες εικονικές μηχανές και frameworks για JavaScript έχουν επίσης κάνει τη JavaScript πιο δημοφιλή για την ανάπτυξη εφαρμογών Ιστού στην πλευρά του διακομιστή (server-side).

Πιο συνοπτικά, μερικά από τα χαρακτηριστικά της Javascript:

- προσθέτει ένα εργαλείο προγραμματισμού στους σχεδιαστές
- μπορεί να δημιουργήσει HTML σελίδες με δυναμικό τρόπο
- μπορεί να αντιδρά σε συμβάντα όπως όταν ο χρήστης κάνει κλικ κάπου ή όταν η ιστοσελίδα φορτώσει
- μπορεί να γράψει και να διαβάσει HTML. Οπότε μπορεί να τροποποιήσει το περιεχόμενο ενός στοιχείου HTML
- μπορεί να επαληθεύσει δεδομένα πριν σταλούν στον Server για επεξεργασία
- μπορεί να δει τι έκδοση IE ή Mozilla Firefox χρησιμοποιεί ο χρήστης (για λόγους συμβατότητας)
- μπορεί να δημιουργήσει Cookies

Βάση Δεδομένων MySQL

Το λογισμικό της Βάσης Δεδομένων επιλέχθηκε να είναι ανοικτού κώδικα. Πιο συγκεκριμένα επιλέχθηκε η λύση της MySQL η οποία έχει αποδειχθεί αξιόπιστη, γρήγορη και ευέλικτη ακόμα και στην υποστήριξη εφαρμογών μεγάλου εύρους (όπως οι εφαρμογές της Γενικής Γραμματείας Πληροφορικών Συστημάτων, Online βάσεις δεδομένων Πανεπιστημίων και φορέων διεθνώς). Η MySQL σε συνδυασμό με την τεχνολογία πρόσβασης στον Παγκόσμιο Ιστό, PHP (όπως αναφέρεται και παραπάνω είναι και αυτή δωρεάν, ανοικτό λογισμικό) αποτελούν ένα δίδυμο τεχνολογιών που συνεργάζονται χωρίς προβλήματα και με ιδανική διαλειτουργικότητα. Η Βάση Δεδομένων MySQL προσφέρει εξειδικευμένες λειτουργικότητες διαχείρισης περιεχομένου (content management) ως εξής:

- Ανεξαρτησία από το λειτουργικό σύστημα του χρήστη,
- Προσωρινή αποθήκευση δεδομένων (caching) για την ταχύτερη εξυπηρέτηση αιτημάτων,
- Αυτόματη εγκατάσταση νέων λειτουργιών, ανανέωση/προσαρμογής περιεχομένου χωρίς
 - να απαιτείται επανεκκίνηση,
- Διαχείριση λογαριασμών χρηστών και καθορισμός δικαιωμάτων,
- Πλήρες σύστημα διαχείρισης περιεχομένου, δυνατότητα αποθήκευσης περιεχομένου,
 - έλεγχο εκδόσεων, εισαγωγή μεταδεδομένων, δυνατότητες διαχείρισης αρχείων και καταλόγων,
- Δυνατότητα ενσωμάτωσης εφαρμογών (portlets),
- Ανοικτή αρχιτεκτονική και υποστήριξη των καθιερωμένων διεθνών προτύπων έτσι ώστε να είναι εφικτή η εύκολη ανάπτυξη και ενσωμάτωση νέων λειτουργιών,
- Δυνατότητα υποστήριξης εκδόσεων σε γλώσσες πέραν της Ελληνικής.

Apache server

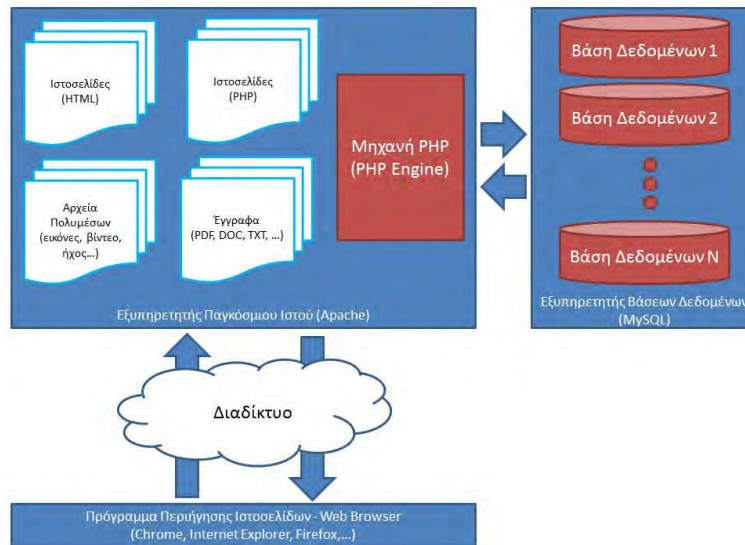
Η εγκατάσταση του συνολικού συστήματος υποστηρίζεται από τον εξυπηρετητή του παγκόσμιου ιστού Apache. Ένα από τα βασικότερα χαρακτηριστικά του, το οποίο και του δίνει μεγάλες δυνατότητες, είναι ότι μπορεί να προσαρμόσει επάνω του πολλές προσθήκες προγραμμάτων (modules), τα οποία με τη σειρά τους παρέχουν διαφορετικές λειτουργίες. Μερικά από τα πιο γνωστά modules του Apache HTTP είναι τα modules πιστοποίησης, όπως για παράδειγμα τα mod_access, mod_auth, mod_digest κ.λπ. Παρέχει επίσης SSL σε TLS μέσω των mod_ssl, και proxy module (mod_proxy), πραγματοποιεί ανακατευθύνσεις διευθύνσεων (URL rewrites) μέσω του mod_rewrite, καταγραφές συνδέσεων μέσω του mod_log_config, συμπίεση αρχείων μέσω του mod_gzip και πολλά άλλα modules τα οποία διατίθενται είτε από το Apache Software Foundation, είτε από τρίτες εταιρίες λογισμικού. Ένα άλλο χαρακτηριστικό – δυνατότητα του Apache HTTP, είναι ότι μπορεί να εγκατασταθεί σε διάφορα λειτουργικά συστήματα. Ο Apache HTTP υποστηρίζει επίσης αρκετές διάσημες εφαρμογές και γλώσσες προγραμματισμού όπως MySQL, PHP, Perl, Python κ.λπ.

Αυτά είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά και τις λειτουργίες του που κάνουν τον Apache τον πιο δημοφιλή Web Server από το 1996 έως τις μέρες μας. Περισσότερο από το 50% των ιστοτόπων του παγκόσμιου ιστού, χρησιμοποιεί τον Apache ως εξυπηρετητή. Το υπόλοιπο ποσοστό καλύπτουν αντίστοιχα προγράμματα, όπως το Microsoft Internet Information Services (IIS), ο Sun Java System Web Server, ο Zeus Web Server κ.α.

Συνεργασία Apache, MySQL PHP

Τα τρία δομικά στοιχεία μιας διαδικτυακής υποδομής ως μια τεχνολογική λύση για την υποστήριξη δυναμικών ιστοτόπων είναι ο εξυπηρετητής Παγκόσμιου Ιστού (όπως ο Apache), μια γλώσσα προγραμματισμού (όπως η PHP) και το σύστημα διαχείρισης βάσεων δεδομένων (όπως η MySQL).

Η εικόνα παρακάτω δείχνει τον τρόπο διασύνδεσής τους.

Εικόνα 1: Συνεργασία Apache, MySQL και PHP

Το κομβικό δομικό στοιχείο της αρχιτεκτονικής είναι ο εξυπηρετητής Παγκόσμιου Ιστού. Εδώ αποθηκεύονται οι ιστοσελίδες (σε μορφές όπως HTML, PHP, κ.α.) αλλά και τα αρχεία που θέλουμε να είναι προσπελάσιμα στους επισκέπτες του ιστοτόπου (όπως για παράδειγμα αρχεία πολυμέσων, έγγραφα, κ.α.). Σε περίπτωση που ο επισκέπτης του ιστοτόπου θέλει να επισκεφθεί μια συγκεκριμένη ιστοσελίδα πληκτρολογεί τη διεύθυνσή της στο πρόγραμμα περιήγησης ιστοσελίδων (web browser) που διαθέτει (όπως Chrome, Internet Explorer, Firefox). Μέσω του Διαδικτύου, μεταβιβάζεται το αίτημα στον εξυπηρετητή Παγκόσμιου Ιστού και προσπελαύνει («κατεβάζει») την ιστοσελίδα και το περιεχόμενό της. Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες απαιτείται να γίνει κάποιου είδους επεξεργασία στην ιστοσελίδα (όπως για παράδειγμα κάποιος υπολογισμός), και τότε είναι απαραίτητη η εκτέλεση ενός σχετικού προγράμματος (script). Στην περίπτωση αυτή ενεργοποιείται η μηχανή PHP η οποία είναι ενσωματωμένη συνήθως ως άρθρωμα (module) στο εξυπηρετητή Παγκόσμιου Ιστού. Κατά την εκτέλεση του προγράμματος, σε εκείνο το σημείο λαμβάνει χώρα ο υπολογισμός και η μετατροπή της εξόδου του script σε μορφή που είναι συμβατή με το πρόγραμμα περιήγησης ιστοσελίδων (συνήθως HTML μορφή). Άλλη περίπτωση, πιο σύνθετη, είναι η εισαγωγή ή ανάκτηση δεδομένων από μια βάση δεδομένων είτε γιατί είναι απαραίτητα για την εκτέλεση ενός προγράμματος, είτε γιατί τα έχει αιτηθεί ο χρήστης. Στην περίπτωση αυτή απαιτείται να γίνει ένα ερώτημα (query) στη βάση δεδομένων. Για το λόγο αυτό, η PHP αποστέλλει το ερώτημα επικοινωνώντας με τον εξυπηρετητή βάσεων δεδομένων (MySQL), για να συνδεθεί με την αντίστοιχη βάση δεδομένων και να κάνει την επεξεργασία του ερωτήματος. Ο εξυπηρετητής βάσεων δεδομένων εκτελεί το ερώτημα και επιτελεί τη λειτουργία του αποστέλλοντας τα δεδομένα στη μηχανή PHP. Εκεί ολοκληρώνεται

η εκτέλεση του προγράμματος, και όπως αναφέρθηκε προηγουμένως η μετατροπή της εξόδου του script σε μορφή που είναι συμβατή με το πρόγραμμα περιήγησης ιστοσελίδων.

Υλοποίηση Πλατφόρμας

Η υλοποίηση της πλατφόρμας θα υλοποιηθεί με τεχνολογίες διαδικτύου και περιέχει τα παρακάτω υποσυστήματα:

1. Υποσύστημα διαχείρισης μελών και ομάδων. Περιλαμβάνει λειτουργία δημιουργίας μελών και ομάδων, συμπλήρωση/επεξεργασία προφίλ μελών, εγγραφής/διαγραφής μελών στις ομάδες, πρόσκλησης μελών.
2. Υποσύστημα εργαλείων διαχείρισης ακινήτων. Υποστηρίζει τη δημιουργία καταχωρήσεων, διαχείριση και δημοσίευση ακινήτων, περιπτώσεων χρήσης και άλλου υλικού σχετικού με τη στόχευση του έργου.
3. Υποσύστημα Κοινωνικής Δικτύωσης. Περιλαμβάνει forums συζητήσεων, blogs, ασύγχρονη επικοινωνία, κοινοποίηση απόψεων/καταστάσεων, κοινοποίηση άρθρων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, Twitter κτλ).
4. Υποσύστημα συνεργατικών εργαλείων. Περιλαμβάνει wikis, γλωσσάρι όρων

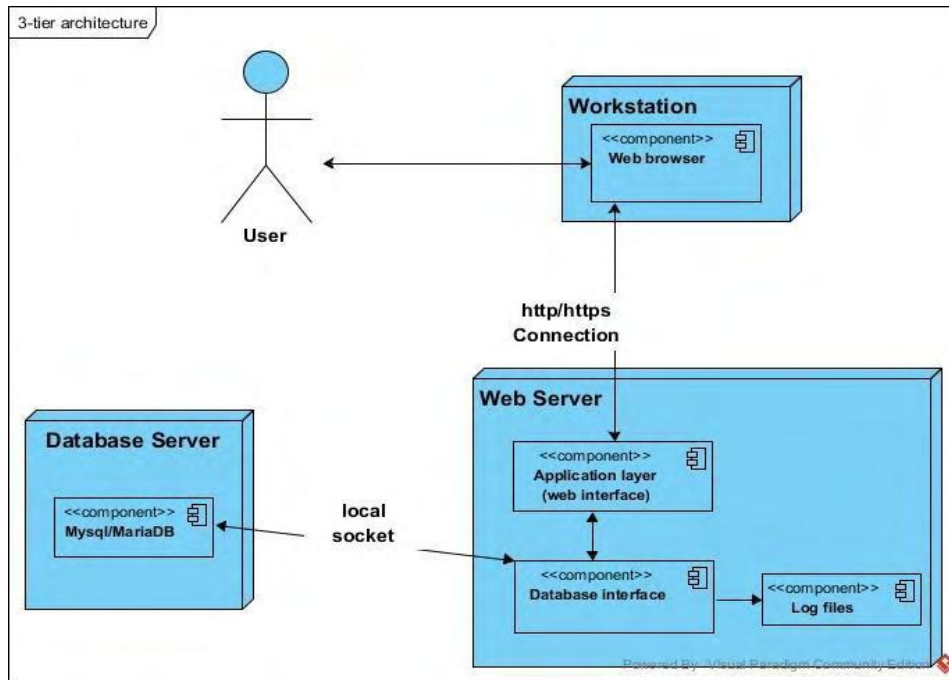
Όλα τα υποσυστήματα ενοποιούνται στην κεντρική πλατφόρμα η οποία έχει τα λειτουργικά και τεχνικά χαρακτηριστικά μιας πύλης που απευθύνεται στα τρία είδη των χρηστών της πλατφόρμας. Οι υπηρεσίες είναι διαθέσιμες ανάλογα με τη διαβάθμιση των χρηστών.

Χαρακτηριστικά Συστήματος

Η διαδικτυακή πλατφόρμα που θα αναπτυχθεί στο πλαίσιο του έργου βασίζεται στην αρχιτεκτονική πολλαπλών επιπέδων (n-tier architecture), διαχωρίζοντας το σύστημα στα παρακάτω αρθρώματα (module):

- Επίπεδο παρουσίασης (presentation layer)
- Επίπεδο εφαρμογής (application layer)
- Επίπεδο δεδομένων (data layer)

Ακολουθεί ένα παραταξιακό διάγραμμα στη γλώσσα UML όπου φαίνεται η τοπολογία των υπολογιστικών κόμβων του συστήματος καθώς ο τύπος των συνδέσεων.

Εικόνα 2: UML Παραταξιακό διάγραμμα για την αρχιτεκτονική του συστήματος

Η χρησιμοποίηση της αρχιτεκτονικής αυτής παρέχει κλιμακούμενη και αυξημένη δυνατότητα διαχείρισης. Επίσης παρέχεται μεγαλύτερη δυνατότητα ασφάλειας σε όλα τα επίπεδα της αρχιτεκτονικής. Τέλος επιτυγχάνεται η μεγιστοποίηση της απόδοσης του συστήματος, διότι παρέχεται η δυνατότητα ξεχωριστής ανάπτυξης των διαφόρων επιπέδων της αρχιτεκτονικής, ανάλογα με τις ανάγκες.

Επίπεδο παρουσίασης

Στο επίπεδο παρουσίασης βρίσκεται και λειτουργεί ο απαραίτητος δικτυακός φυλλομετρητής (web browser), ο οποίος θα αναλαμβάνει να εμφανίζει τον HTML κώδικα στον χρήστη και θα συλλέγει τα δεδομένα εισόδου από τις ενέργειες του τελευταίου. Σε αυτό το επίπεδο θα υλοποιηθεί κατάλληλα και θα εκτελείται ο αναγκαίος JavaScript κώδικας που θα απαιτηθεί και θα είναι υπεύθυνος για την μία πρώτη απλή επιβεβαίωση και επικύρωση της εισαγόμενης πληροφορίας από τον χρήστη, προς διευκόλυνση τόσο του τελευταίου όσο και της άσκοπης αλληλεπίδρασης με το κύριο σύστημα. Επιπλέον ο κώδικας αυτός θα αναλαμβάνει την ασύγχρονη τροφοδοσία με δεδομένα κάποιων συγκεκριμένων φορμών.

Επίπεδο εφαρμογής

Στο επίπεδο αλληλεπίδρασης με τον χρήστη θα χτιστεί και θα λειτουργεί η κύρια λογική μέσα από κατάλληλες δικτυακές φόρμες. Στο επίπεδο αυτό θα εκτελείται ο κώδικας που θα αποφασίζει τι θα εμφανισθεί στον χρήστη στο επίπεδο παρουσίασης (presentation layer) αντιστοιχίζοντας στο τελευταίο όλα τα δικτυακά μονοπάτια πλοήγησης (navigation paths). Επιπλέον, στο σημείο αυτό στην αρχιτεκτονική του συστήματος, θα μεταφράζεται η εισαγόμενη πληροφορία (data entry) από τον τελικό χρήστη του συστήματος και θα καταγράφονται οι τυχόν ενέργειές του.

Επίπεδο δεδομένων

Υπηρεσίες που έχουν σχέση με την ανάκτηση ή την αποθήκευση δεδομένων. Σε αυτό το επίπεδο υπάγονται οι βάσεις δεδομένων, εξωτερικές εφαρμογές που αποτελούν οι ίδιες πηγές δεδομένων.

Λειτουργικές Απαιτήσεις που αφορούν Εξωτερικούς Χρήστες

Οι λειτουργικές απαιτήσεις που θα πρέπει να καλύπτονται στην πλατφόρμα αναλύονται παρακάτω.

Η πλατφόρμα θα πρέπει να:

- είναι προσβάσιμη προς τους χρήστες του μέσα από διαφορετικά προγράμματα περιήγησης Ιστού αλλά και από άλλα μέσα όπως βίντεο προβολείς, κινητές συσκευές, video walls, info-kiosks, οθόνες αφής κτλ..
- αναδεικνύει με αποτελεσματικό τρόπο τις υπηρεσίες που προσφέρει.
- παρέχει τη μέγιστη δυνατή πληροφορία σε σχέση με το περιεχόμενο που διαθέτει με εύκολο τρόπο.
- έχει πολυμεσικά χαρακτηριστικά σε σχέση με την παρουσίαση του περιεχομένου του.
- διαθέτει ασφαλείς μηχανισμούς άντλησης των πληροφοριών τις οποίες και προβάλλει στο κοινό.
- Παρέχει την δυνατότητα εγγραφής νέου χρήστη μέσω ειδικής φόρμας.
- Παρέχει προσωπικό χώρο στους εγγεγραμμένους χρήστες, εργαλεία κοινωνικής δικτύωσης (ομάδες, πρόσκληση άλλων μελών), προσωπικά αρχεία και υπερσύνδεσμοι κτλ..
- Παρέχει εργαλεία συνεργασίας όπως wiki, γλωσσάρι όρων
- Παρέχει εργαλείο αναζήτησης άλλων χρηστών μέσω κριτηρίων και επισκόπησης στοιχείων του προφίλ τους.

Λειτουργικές Απαιτήσεις που αφορούν Εσωτερικούς Χρήστες

Παρακάτω παρουσιάζονται οι λειτουργικές απαιτήσεις της πλατφόρμας που αφορούν τους εσωτερικούς χρήστες.

Η πλατφόρμα θα πρέπει να:

- είναι προσβάσιμη σε επίπεδο κεντρικής διαχείρισης μέσα από διαφυλλιστή Παγκόσμιου Ιστού από οποιοδήποτε σημείο διαθέτει πρόσβαση στο Διαδίκτυο.
- Καλύπτει το σύνολο των παραγόμενων πληροφοριών του έργου.
- Παρέχει αποδοτικούς μηχανισμούς εσωτερικής προώθησης των πληροφοριών του έργου.
- Παρέχει ολοκληρωμένες λειτουργίες διαχείρισης του περιεχομένου και του τρόπου που αυτό προβάλλεται.
- Διαθέτει αποδοτικούς και εύχρηστους μηχανισμούς ενημέρωσης περιεχομένου σε σχέση με τη διεπαφή της πλατφόρμας με τους εξωτερικούς χρήστες.
- Είναι ανοιχτή σε συνεχείς επεκτάσεις.
- Παρέχει μηχανισμούς αποτελεσματικής και ασφαλούς σύνδεσης μεταξύ των υποσυστημάτων.

Απαιτήσεις συστήματος

Οι απαιτήσεις συστήματος, αρχικά, μπορούν να προσδιοριστούν ως άμεση συνέπεια των χαρακτηριστικών, καθώς και των βασικών απαιτήσεων της πλατφόρμας. Οι απορρέουσες απαιτήσεις της πλατφόρμας είναι εκείνες που είναι αναγκαίες για να δημιουργηθεί μία λειτουργική και εύχρηστη πλατφόρμα. Οι απαιτήσεις του υπολογιστικού περιβάλλοντος της πλατφόρμας είναι δύο βασικών τύπων:

- Λειτουργικές Απαιτήσεις, δηλαδή εκείνες που συνεισφέρουν στη δημιουργία μιας λειτουργικής πλατφόρμας
- Μη Λειτουργικές Απαιτήσεις, δηλαδή εκείνες που αποτελούν τη βάση για μία εύχρηστη πλατφόρμα

Στη συνέχεια αναλύεται με λεπτομέρεια το σύνολο των απαιτήσεων της πλατφόρμας.

Απαιτήσεις Πλαισίου Αναφοράς

Οι Απαιτήσεις αυτές δεν ορίζουν την λειτουργικότητα της πλατφόρμας. Εκφράζουν πολιτικές, στρατηγικές και ζητήματα τακτικής για την ανάπτυξη του συστήματος. Συγκεκριμένα, εκφράζουν υποθέσεις για το περιβάλλον ανάπτυξης της πλατφόρμας. Θα χρησιμοποιηθούν για να διαμορφωθεί η αρχιτεκτονική δεύτερου επιπέδου. Ανταποκρινόμενη σε αυτές τις απαιτήσεις, η προτεινόμενη αρχιτεκτονική επιδεικνύει την επάρκειά της και το αν είναι εφικτή.

Οι απαιτήσεις πλαισίου αναφοράς για τη συγκεκριμένη περίπτωση είναι οι ακόλουθες:

- Η αρχιτεκτονική της πλατφόρμας θα πρέπει να υποστηρίζει μια στρατηγική ανάπτυξης που να επιτρέπει τη συνεχή αναβάθμισή της (π.χ. αναβάθμιση σε λογισμικό ή υλικό).
- Η αρχιτεκτονική θα πρέπει να επιτρέπει την οικονομικά αποδοτική ενσωμάτωση ήδη υπαρχόντων εφαρμογών (π.χ. Διαδικτυακών Πυλών, Βάσεων Δεδομένων κλπ.).
- Η αρχιτεκτονική δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην αρχική καταγραφή των απαιτήσεων των χρηστών. Αυτή θα πρέπει να αποτελέσει το σημείο έναρξης του έργου και στην τελική πλατφόρμα θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα ενσωμάτωσης αλλαγών, τόσο στο επίπεδο του σχεδιασμού και παρουσίασης δεδομένων, όσο και στην τελική λειτουργικότητά του.

Λειτουργικές Απαιτήσεις

Οι Λειτουργικές Απαιτήσεις ορίζουν το είδος των υπηρεσιών που αναμένονται από την πλατφόρμα. Αυτός ο τύπος των απαιτήσεων καλύπτει και περιγράφει πλήρως τα πιο σημαντικά λειτουργικά στοιχεία της πλατφόρμας. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι λειτουργικές απαιτήσεις της πλατφόρμας:

- 1 Η πλατφόρμα θα πρέπει να παρέχει στο επίπεδο του πελάτη μηχανισμούς διαμοίρασης πολυμεσικού υλικού σύμφωνα με σύγχρονα πρότυπα και τεχνικές.
- 2 Η πλατφόρμα θα πρέπει να διαθέτει εναλλακτικούς τρόπους προβολής και ταξινόμησης των δεδομένων της (πολυμεσικών ή μη) ανάλογα με την επιθυμία των χρηστών (π.χ. διαφορετικά views του περιεχομένου και των αντίστοιχων πληροφοριών σε σχέση με αυτό, ανάλογα με το σημείο, την ημέρα και την ώρα).
- 3 Η πλατφόρμα στο επίπεδο του πελάτη (client) θα πρέπει να παρουσιάζει αποτελεσματικά αναλυτικό περιεχόμενο σε σχέση με τις δράσεις της εργασίας.
- 4 Η πλατφόρμα στο επίπεδο του πελάτη θα πρέπει να παρουσιάζει αποτελεσματικά αναλυτικό περιεχόμενο σε σχέση με θέματα ενδιαφέροντος που απασχολούν το έργο.
- 5 Η πλατφόρμα θα πρέπει να έχει τη δυνατότητα διασύνδεσης με Κοινωνικά Μέσα Δικτύωσης (Facebook, Flickr, Twitter κλπ). και άντλησης και προβολής πολυμεσικού και μη περιεχομένου από αυτά.
- 6 Η πλατφόρμα θα πρέπει να διαθέτει υψηλού επιπέδου μηχανισμό καταγραφής της χρήσης του συστήματος σε επίπεδο χρήστη.
- 7 Η πλατφόρμα θα πρέπει να διαθέτει μηχανισμούς πολυεπίπεδης κατηγοριοποίησης του περιεχομένου του.
- 8 Η πλατφόρμα θα πρέπει να είναι ικανή να διαμορφώνεται (ως προς τη δομή και το περιεχόμενο) χωρίς προγραμματιστικές παρεμβάσεις από το προσωπικό διαχείρισής του.
- 9 Η πλατφόρμα θα πρέπει να διαθέτει κεντρική κονσόλα διαχείρισης του περιεχομένου και των χαρακτηριστικών και λειτουργιών των εφαρμογών σε επίπεδο χρήστη, η οποία θα επιτρέπει:

- Τη διαχείριση του συνόλου των χαρακτηριστικών τα οποία θα αξιοποιούνται σε επίπεδο χρηστών.
- τον έλεγχο της ταχύτητας προβολής των πληροφοριών.
- τη διαχείριση των backgrounds της εφαρμογής στο επίπεδο χρήστη και το ρυθμό εναλλαγής τους.
- την παραγωγή αναφορών και στατιστικών στοιχείων σε σχέση με τη λειτουργία των εφαρμογών χρήστη, καθώς και τη συνολική λειτουργία του συστήματος ανά ημέρα, εβδομάδα και μήνα.
- Η κεντρική κονσόλα διαχείρισης θα πρέπει να είναι προσβάσιμη μέσα από web browser και με ασφαλή σύνδεση (χρήση ψηφιακού πιστοποιητικού ασφαλείας)
- Η χρησιμοποίηση της κονσόλας διαχείρισης θα πρέπει να γίνεται μόνο από διαπιστευμένους χρήστες.

Λειτουργικές απαιτήσεις υποσυστημάτων της πλατφόρμας

Παρακάτω παρουσιάζονται οι λειτουργικές απαιτήσεις που αφορούν ξεχωριστά τα υποσυστήματα της πλατφόρμας.

Υποσύστημα διαχείρισης μελών και ομάδων

Το υποσύστημα αυτό θα πρέπει να υποστηρίζει τις παρακάτω λειτουργίες:

- Προσθήκη νέων χρηστών στο σύστημα, σύμφωνα με τα στοιχεία που θα ορίζονται υποχρεωτικά στη φόρμα εγγραφής
- Μαζική προσθήκη χρηστών στο σύστημα από το διαχειριστή
- Διόρθωση προσωπικών στοιχείων χρηστών
- Επισύναψη βιογραφικού σημειώματος σε μορφή ηλεκτρονικού κειμένου (MS Word ή PDF)
- Επισύναψη φωτογραφίας σε μορφή εικόνας (jpg, png)
- Επιλογή απόκρυψης συγκεκριμένων στοιχείων προφίλ
- Διαγραφή χρηστών και ομάδων από το διαχειριστή

Μη Λειτουργικές Απαιτήσεις

Οι μη λειτουργικές απαιτήσεις αναφέρονται σε κάποιες ουσιαστικές απαιτήσεις ποιότητας της προτεινόμενης αρχιτεκτονικής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι μη λειτουργικές απαιτήσεις της πλατφόρμας:

Αξιοπιστία

- 1 Η πλατφόρμα θα πρέπει έχει τη δυνατότητα να επανέλθει σε πλήρη λειτουργία μετά από κάποιο πρόβλημα (system failure) μέσα σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα.
- 2 Καμία πληροφορία δεν θα πρέπει να χάνεται αν υπάρξει κάποιο πρόβλημα στην πλατφόρμα.
- 3 Θα πρέπει να εξασφαλίζεται η διαθεσιμότητα και η αξιοπιστία της πλατφόρμας κατά τη διάρκεια κατάστασης μειωμένης λειτουργίας.
- 4 Θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα ανάκτησης των δεδομένων σε περίπτωση καταστροφής.
- 5 Θα πρέπει να υπάρχει δυνατότητα έγκαιρης διάγνωσης προβλημάτων με τη χρήση εργαλείων παρακολούθησης της υποδομής που θα στεγάζεται η πλατφόρμα.

- 6 Το σύνολο του σχεδιασμού της πλατφόρμας, του πηγαίου κώδικα και των οδηγιών χρήσης θα πρέπει να είναι επαρκώς τεκμηριωμένο.

Ασφάλεια

- 1 Όλες οι βάσεις δεδομένων θα πρέπει να πιστοποιούν την αυθεντικότητα του χρήστη και να ελέγχουν το είδος της πρόσβασης που έχει (δυνατότητα τροποποίησης, μόνο ανάγνωσης κ.τ.λ). Επίσης, θα πρέπει να εξασφαλίζεται η συνέπεια των δεδομένων κατά την ενημέρωση των βάσεων.
- 2 Κατά την περιήγηση και την ενημέρωση των περιεχομένων της πλατφόρμας θα πρέπει να γίνεται πιστοποίηση της αυθεντικότητας του χρήστη και έλεγχος του είδους της πρόσβασης.
- 3 Θα πρέπει να υποστηρίζονται διαφορετικοί ρόλοι χρηστών και να υπάρχει αντίστοιχη διαχείριση των δικαιωμάτων πρόσβασης τους στις πληροφορίες. Οι χρήστες πρέπει να έχουν τα κατάλληλα δικαιώματα ανάλογα με την εργασία που απαιτείται να επιτελέσουν.
- 4 Θα πρέπει να καταγράφονται όλες οι ενέργειες στην πλατφόρμα για την αναγνώριση και τον προσδιορισμό τυχόν προβλημάτων.
- 5 Θα πρέπει να υπάρχει παρακολούθηση των κατάλληλων και απαιτούμενων επιπέδων δραστηριότητας των χρηστών. Για παράδειγμα επαναλαμβανόμενες προσπάθειες για πρόσβαση σε συγκεκριμένη πληροφορία.

Απόδοση

- 1 Η πλατφόρμα θα πρέπει να είναι διαθέσιμη 24 ώρες την ημέρα και επτά ημέρες την εβδομάδα.
- 2 Όταν τα στοιχεία της πλατφόρμας αλλάζουν (π.χ. από το διαχειριστή), τα τροποποιημένα στοιχεία θα πρέπει να είναι διαθέσιμα στους χρήστες αμέσως.
- 3 Η πλατφόρμα θα πρέπει να μπορεί να υποστηρίζει χωρίς καθυστερήσεις το σύνολο των χρηστών.

Περιβάλλον

- 1 Ο άπειρος χρήστης θα πρέπει να μπορεί να χρησιμοποιήσει τις λειτουργίες της πλατφόρμας σε μικρό χρονικό διάστημα.
- 2 Οι διαχειριστές της πλατφόρμας θα πρέπει μπορούν να χρησιμοποιούν όλες τις λειτουργίες του συστήματος μετά από τη διαδικασία εκπαίδευσής τους.
- 3 Η διαχείριση της πλατφόρμας θα πρέπει να μπορεί να γίνεται απομακρυσμένα με ασφαλή τρόπο μέσω διεπαφής Παγκόσμιου Ιστού.

Επεκτασιμότητα

- 1 Η πλατφόρμα θα πρέπει να μπορεί εύκολα να επεκταθεί σε νέα τμήματα και να αλλάξει τμήμα της λειτουργικότητάς της.
- 2 Η πλατφόρμα θα πρέπει να είναι ανοιχτό στην ενσωμάτωση νέων προϊόντων (νέες εκδόσεις προγραμμάτων κ.α.) ή νέων υπηρεσιών.
- 3 Δεν θα πρέπει να υπάρχουν όρια στην ποσότητα της πληροφορίας που μπορεί να αποθηκευτεί στην πλατφόρμα.
- 4 Θα πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα δημιουργίας αξιόπιστων αντιγράφων εφεδρείας της πλατφόρμας χωρίς να επηρεάζεται η λειτουργία του εξυπηρετητή.
- 5 Η διαδικασία επέκτασης θα πρέπει να γίνεται χωρίς να επηρεάζει τη λειτουργία της πλατφόρμας και να είναι αδιαφανής στο χρήστη.

Συντηρησιμότητα

- 1 Η πλατφόρμα θα πρέπει να μπορεί να επεκταθεί (σε νέα τμήματα) χωρίς να χρειάζεται διακοπή της λειτουργίας του.
- 2 Η πλατφόρμα θα πρέπει να είναι ανοιχτό στην ενσωμάτωση νέων προϊόντων (νέες εκδόσεις προγραμμάτων κ.ά) ή νέων υπηρεσιών, χωρίς να χρειάζεται διακοπή της λειτουργίας του.

Αντίγραφα Ασφαλείας

- 1 Θα πρέπει να υπάρχει προγραμματισμένη και αυτοματοποιημένη διαδικασία για τη δημιουργία αντιγράφων ασφαλείας.
- 2 Η πλατφόρμα θα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα λήψης αντιγράφων ασφαλείας σε τακτά χρονικά διαστήματα που θα καθορίζονται από το διαχειριστή.
- 3 Θα πρέπει να υποστηρίζεται η δυνατότητα διεξαγωγής δοκιμαστικών ανακτήσεων από τα αντίγραφα ασφαλείας.

Ανάκαμψη μετά από βλάβη

Η πλατφόρμα θα πρέπει να παρέχει μηχανισμούς ανάκαμψης και επικοινωνίας με τους χρήστες κατά τη διάρκεια αστοχίας του υλικού ή του λογισμικού του. Ο μέσος χρόνος ανάκαμψης θα πρέπει να είναι μικρότερος της μισής ώρας.

Προσβασιμότητα

Η πρόσβαση στην πλατφόρμα θα πρέπει να γίνεται μέσω διεπαφής Παγκόσμιου Ιστού με ασφαλή τρόπο ή και από φορητές συσκευές για τους εσωτερικούς χρήστες. Θα πρέπει να υπάρχει μέριμνα για ελαχιστοποίηση της ταχύτητας φόρτωσης του περιεχομένου σε επίπεδο πελάτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3. Ερωτηματολόγια της έρευνας αγοράς

Ερωτηματολόγιο προς νέους NEET και ανέργους άνω των 29 ετών**1. Ποια είναι η οικογενειακή/προσωπική κατάσταση σας;**

Έγγαμος (ή σύμφωνο συμβίωσης)

Ζείτε με σύντροφο (εκτός γάμου ή συμφώνου συμβίωσης)

Διαζευγμένος/η

Αποξενωμένος

Χήρος/α

Ανύπαντρος/η

Άλλο:

2. Τόπος διαμονής:

Περιφέρεια:

Περιφερειακή Ενότητα:

Δήμος:

3. Ποιο είναι το επίπεδο σπουδών σας;

Απολυτήριο Δημοτικού

Απολυτήριο Γυμνασίου

Πτυχίο Επαγγελματικής ειδικότητας επιπέδου 3 ΣΕΚ ή Πιστοποιητικό Επαγγελματικής Κατάρτισης επιπέδου 1 ΙΕΚ,

Πτυχίο ΕΠΑΣ ή Πτυχίο Επαγγελματικής Ειδικότητας επιπέδου 3 ΕΠΑΛ ή Απολυτήριο Επαγγελματικού Λυκείου ΕΠΑΛ ή Απολυτήριο Γενικού Λυκείου,

Πτυχίο Επαγγελματικής Ειδικότητας επιπέδου 4 ΕΠΑΛ ή Δίπλωμα Επαγγελματικής Ειδικότητας επιπέδου 4 ΙΕΚ ή Δίπλωμα – Πτυχίο Ανωτέρας Σχολής,

Πτυχίο ΑΕΙ ή Πτυχίο ΤΕΙ ή Πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης (πενταετείς σπουδές ή στρατιωτικές σχολές),

Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (MSc),

Διδακτορικό Δίπλωμα.

Έχετε κάποια επαγγελματική εμπειρία και αν ναι πριν πόσο καιρό;

Όχι

Ναι

Πριν από:

- 4. Έχετε ιδρύσει οποτεδήποτε κάποια επιχείρηση μόνος/η σας (εάν στην ερώτηση 4 απαντήσατε αρνητικά, δεν χρειάζεται να απαντήσετε);**

Ναι

Όχι

- 5. Πιστεύετε ότι στις παρούσες οικονομικές συνθήκες ποιο είδος επιχειρήσεων είναι περισσότερο βιώσιμο;**

Ατομικές

Συνεταιριστικές

Δεν έχει διαφορά

- 6. Έχετε ακούσει για τη κοινωνική οικονομία και τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις;**

Ναι

Όχι

- 7. Πόσο εύκολα πιστεύετε ότι συνεργάζεστε με άλλους ανθρώπους;**

Πολύ εύκολα

Εύκολα

Μέτρια

Δύσκολα

Πολύ δύσκολα

- 8. Σε περίπτωση που ιδρύατε μία (κοινωνική) επιχείρηση πόσο σημαντικοί είναι οι παρακάτω παράγοντες;**

	Εξαιρετικά σημαντικό	Σημαντικό	Ούτε σημαντικό, ούτε ασήμαντο	Ασήμαντο	Εξαιρετικά ασήμαντο
Αρχικό κεφάλαιο					
Λογιστικές/νομικές γνώσεις					
Γνώσεις Διαχείρισης					
Εξοπλισμός και κτιριακές εγκαταστάσεις					
Ομάδα εργασίας					
Έλλειψη εργατικών χεριών					
Άλλος (ανοικτό)					

9. Αναφέρατε τρεις παράγοντες που θα αποτελούσαν ανασταλτικό παράγοντα για την ίδρυση μιας κοινωνικής επιχείρησης.

Ανοικτή ερώτηση

	Εξαιρετικά σημαντικό	Σημαντικό	Ούτε σημαντικό, ούτε ασήμαντο	Ασήμαντο	Εξαιρετικά ασήμαντο
Θεσμικό πλαίσιο					
Κεφάλαιο έναρξης					
Λογιστικές/νομικές γνώσεις					
Γνώσεις Διαχείρισης					
Εξοπλισμός και κτιριακές εγκαταστάσεις					
Ομάδα εργασίας					
Έλλειψη εργατικών χεριών					
Άλλος (ανοικτό)					

10. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

Άλλο

11. Ηλικία:

15-29

29-40

40 και άνω

12. Εθνικότητα:

Ανοικτή Ερώτηση

13. Τύπος νοικοκυριού στο οποίο μεγαλώσατε; (Επιλέξτε όλα όσα ισχύουν):

Και με τους δύο βιολογικούς γονείς

Με παππούδες και γιαγιάδες

Μονογονεϊκή οικογένεια

Άλλο:

Ερωτηματολόγιο προς ιδιοκτήτες/διαχειριστές κενών κτιρίων

1. Ηλικία:

15-29

29-40

40 και άνω

2. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

Άλλο

3. Εκπαίδευση:

Δευτεροβάθμια

Τριτοβάθμια

μεταπτυχιακό

4. Που βρίσκεται το ακίνητο σας;

Δημοτική Ενότητα Αγίας Παρασκευής

Δημοτική Ενότητα Αγιάσου

Δημοτική Ενότητα Γέρας

Δημοτική Ενότητα Ευεργέτουλα

Δημοτική Ενότητα Ερεσού-Αντίσσης

Δημοτική Ενότητα Καλλονής

Δημοτική Ενότητα Λουτροπόλεως Θερμής

Δημοτική Ενότητα Μανταμάδου

Δημοτική Ενότητα Μηθύμνης
Δημοτική Ενότητα Μυτιλήνης
Δημοτική Ενότητα Πέτρας
Δημοτική Ενότητα Πλωμαρίου
Δημοτική Ενότητα Πολιχνίτου

5. Το κτίριο που κατέχετε/διαχειρίζεστε περιγράφεται καλύτερα ως (επιλέξτε ένα από τα παρακάτω)

Διαμέρισμα
Στούντιο/Γκαρσονιέρα
Μονοκατοικία
Επαγγελματικό/ Κατάστημα
Αποθήκη/Βιομηχανικό κτίριο

6. Το κτίριο που κατέχετε/διαχειρίζεστε κατασκευάστηκε την περίοδο (επιλέξτε ένα από τα παρακάτω)

Προ του 1946
1946-1970
1971-1985
1986-2000
2001-2011
2011-2022

7. Το ιδιοκτησιακό καθεστώς που περιγράφει καλύτερα το κτίριο. (επιλέξτε ένα από τα παρακάτω)

Πλήρης ατομική ιδιοκτησία
Πολύ-ιδιοκτησία
Πολύ-ιδιοκτησία φορέων
Μεικτό καθεστώς φορέων και ιδιωτικής περιουσίας

8. Πώς θα χαρακτηρίζατε την κατάσταση του κτιρίου(επιλέξτε ένα από τα παρακάτω)

Δεν γνωρίζω/Δεν απαντώ
Πολύ κακή
Κακή
Μέτρια
Καλή
Πολύ καλή

9. Αξιολογήστε κάθε έναν από τους παρακάτω παράγοντες που συντελούν στη μη-αξιοποίηση του κτιρίου (όπου 1=καθόλου σημαντικό και 10=πολύ σημαντικό)

Έλλειψη ενδιαφέροντος λόγω κακής κατάστασης του κτιρίου
Ασυμφωνία μισθώματος
Κόστος συντήρησης

Κόστος επισκευής/ανακαίνισης
 Πολεοδομικά ή/και νομικά ή/και ιδιοκτησιακού χαρακτήρα προβλήματα
 Άλλος παράγοντας

10. Αξιολογήστε μέτρα που θα βοηθούσαν στην αξιοποίηση του κτιρίου (όπου 1=καθόλου σημαντικό και 10=πολύ σημαντικό)

Επιδότηση ανακαίνισης (π.χ. πρόγραμμα «Εξοικονομώ»)
 Καλύτερη δικτύωση/σύνδεση με ενδιαφερόμενους
 Επιδότηση συντήρησης
 Επιδότηση μισθώματος
 Άλλο μέτρο

11. Αξιολογήστε πόσο διαθέσιμος/η θα ήσασταν να παραχωρήσετε/μισθώσετε το κτίριο σας στους παρακάτω ενδιαφερόμενους (όπου 1=καθόλου σημαντικό και 10=πολύ σημαντικό)

Ντόπιοι ιδιώτες για στέγαση
 Πρόσφυγες/μετανάστες για στέγαση
 Τοπική επιχείρηση ιδιοκτησίας ντόπιου
 Τοπική επιχείρηση ιδιοκτησίας πρόσφυγα/μετανάστη
 Δημόσιος φορέας
 Κοινωνική επιχείρηση*

12. Πόσο εξοικειωμένος/η είστε με τον όρο κοινωνική επιχείρηση; (όπου 1=καθόλου και 10= πολύ)

13. Πόσο εξοικειωμένος/η είστε με τον όρο κοινωνική οικονομία; (όπου 1=καθόλου και 10= πολύ)

14. Αξιολογήστε τις παρακάτω προτάσεις (όπου 1=δεν συμφωνώ καθόλου και 10= συμφωνώ πολύ)

Θα διαπραγματευόμουν με θετικότερη διάθεση την αξιοποίηση του κτιρίου από μια κοινωνική επιχείρηση γιατί παράγει κοινωνικό έργο.
 Θα διαπραγματευόμουν με θετικότερη διάθεση την αξιοποίηση του κτιρίου από έναν νέο άνεργο (ηλικίας 15-29) γιατί έτσι παράγω εγώ κοινωνικό έργο.
 Θα μείωνα το μίσθωμα του κτιρίου με αντάλλαγμα εργασίες αποκατάστασης.
 Θα μείωνα το μίσθωμα του κτιρίου με αντάλλαγμα εργασίες μακράς συντήρησης.
 Θα μείωνα το μίσθωμα του κτιρίου αν εμπλεκόταν στην αποκατάσταση/συντήρησή του και ένας δημόσιος φορέας (Δήμος, Πανεπιστήμιο κτλ).
 Θα παραχωρούσα δωρεάν το κτίριο προσωρινά (λιγότερο από 6 μήνες) μέχρι την εύρεση μόνιμου ενοικιαστή.
 Θα παραχωρούσα δωρεάν το κτίριο προσωρινά ΜΟΝΟ αν αυτό βοηθούσε στην εύρεση μόνιμου ενοικιαστή.

